

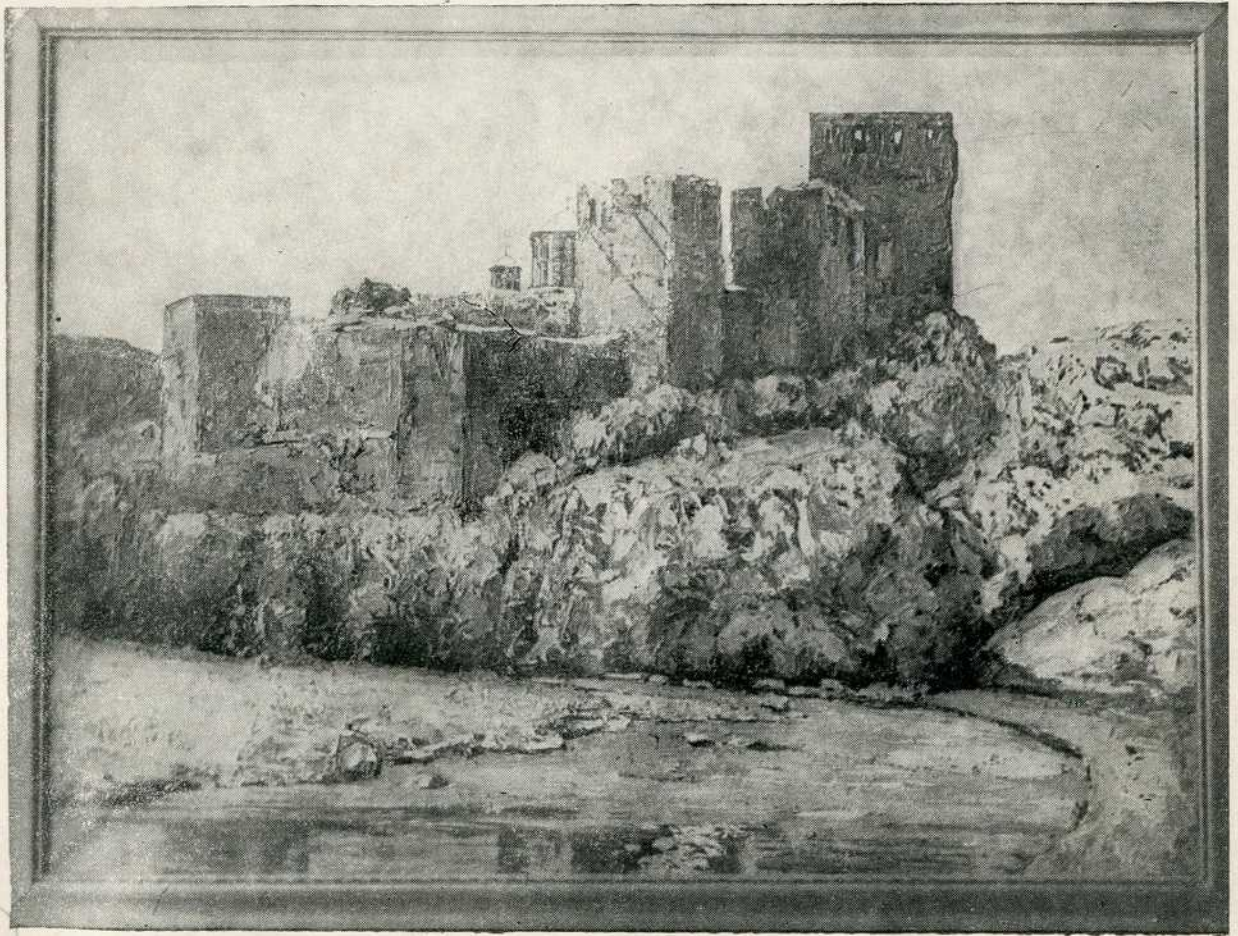

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

А П Р И Л

Бр. 4

1940

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОПШТИНСКЕ НОРМАТИВНЕ
РАЈОНОВСКЕ

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 4
Година LVIII

Редакциони одбор
Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, Д-Р ВЕЛИМИР
МИХАИЛОВИЋ, Д-Р ЖИВАН ЛУКИЋ и РАЈИЦА МАРИНКОВИЋ

Уредник
ЂУРО БАЊАЦ

Април
1940 године

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Рођендан Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника	299
Наше културне дужности — Војин Ђуричић, претседник Београдске општине	301
Деспот Стеван Лазаревић и град Београд — Д-р Јов. Радонић	304
Пред ликовима претседника Општине града Београда — Сима Пандуровић	309
Београд негдашњи центар великог рибарства (Четврти чланак) — Михајло Петровић, проф. Универз. у пензији	313
Поводом новог Регулационог плана за Београд и Уредбе о његовом извршењу — Арх. Ђура Бајаловић	327
Експропријација у разним државама — Арх. урб. Драгомир М. Поповић	331
Заштита деце за време рата од микробне опасности — Д-р Сергије Рамзин	338
Београдски радио (Постанак и развој — I) — Велимир Љубић	349
Систем јавних библиотека у Великој Британији	354
Један ђердапски доживљај — Мих. Петровић, проф. Универз. у пензији	355
Спорт у предратном Београду — Љубомир Вукадиновић	359

Књижевни додатак:

Син капетана Петровића, браниоца Београда (крај) — Д-р Марија Илић-Агапов	364
Браниоци Београда 1914 године (Два јунака са Аде Циганлије) — Милан Ст. Недељковић	371

Портрети београдских уметника:

Сликар Миодраг Петровић — Звонимир Кулунџић	373

Прилози за историју Београда:

Стогодишњица првог школског звона у Србији — Д-р Рад. П. Марковић	382
Из београдске прошлости — Драг. Ј. Ражковић	384

Друштвена хроника:

Ускршње честитке претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу, Краљевском Намеснику г. д-р Раденку Станковићу и Њ. Св. Патријарху г. д-р Гаврилу	388
Велики дечји празник Врбица прослављен је у Београду необично весело	389
Претставници Будимпештанске општине и Заједнице мађарских туристичких установа у Београду	391

Посета бугарских новинара Београду	395
Нови управник града Београда г. Драгомир В. Дринчић	395
Општински електрични часовници на прометним местима у Београду	396
Дејчи дом Црвеног крста у Београду	396

Социјална хроника:

Још један успео концерт IV пододбора Црвеног крста	397
Београдска општина оденула је за Врбицу питомице Друштва за заштиту девојака	397

Културна хроника:

Свечана Академија у Библиотеци и Музеју града Београда — д-р Марија Илић-Агапов	399
Гостовање италијанске Опере у Београду	406

Уметничка хроника:

Јубиларна изложба „Ладе“	407
Сликарска изложба г. Богосава Војновића-Пеликана	411

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љубомир Ж. Јевтић	413

Некролози:

† Бранимир Мишковић	415
† Добросав Живановић	415

Слика на корицама: Манастир Манасија, уметнички рад сликара г. Богосава Војновића-Пеликана

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Изађе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.

Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дин.

Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. Огласи на корицама 50^{0/0} скупљи.

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација: Кнегиње Лјубице 1/II — Телефон 26-242.

Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукописи се не враћају.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Рођендан Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник навршио је 47 година 28 априла 1940, на први дан Ускрса. И овога пута прослављен је тај дан у целој земљи као велики народни празник. У свима крајевима су упућиване топле молитве за дуг живот и здравље Кнеза-Намесника и срећну владавину Династије Карађорђевића. Многобројне депеше које је том приликом примила Дворска канцеларија и упис великог броја грађана у дворске књиге све-

доче о неразлучним везама које везују Династију Карађорђевића за срце и душу нашег народа. У чврстости тих веза гледамо и данас најсигурнију залогу срећне будућности.

За ових пет и по година, отако је, после болне марсељске трагедије 9 октобра 1934 год., примио државну власт у руке, Кнез-Намесник је успео да консолидује наше унутрашње прилике, да ојача земљу и привредно и културно, и да је спреми за тешке међународне кризе. Својом мудрошћу политиком, необичним тактом, ванредно брзим и тачним оријентисањем у свима новим и тешким ситуацијама, везама са водећим европским личностима, — Кнез-Намесник је успео да Југославију спроведе кроз све међународне олује, да јој сачува стара пријатељства и обезбеди нова, да подигне њен престиж толико високо да се њени суседи осећају срећни што уживају њено пријатељство и сарадњу.

Најтеже питање наше унутрашње политике, тако звано хрватско питање, које је кочило сваки напредак за последњих двадесет година у уједињеној отаџбини, решено је прошле године захваљујући највише енергији и реалном схватању Кнеза-Намесника. Државним преуређењем добијени су и Хрвати за сарадњу на изградњању моћне и напредне Југославије. Кнез-Намесник је успео да задобије и срца Хрвата за себе, за младог Краља Петра II, за целу Династију Карађорђевића и за заједничку отаџбину.

*
*
*

Кнез-Намесник је рођен у Петрограду 28 априла 1893 године, као син јединац Кнеза Арсена Карађорђевића и Кнегиње Демидов. О Њему се старао Његов стриц Кнез Петар Карађорђевић, који је тада живео у Женеви са својом породицом.

Када је 1903 године српски народ изабрао Кнеза Петра Карађорђевића за Краља Србије, Кнез-Намесник долази у Београд. У Београду завршава средњешколско образовање, похађајући гимназију као редован ђак.

За време Свог школовања у Београду, Кнез-Намесник се дружи са гимназистима из свих наших крајева. Кроз њих упознаје одлике разних делова нашег народа. Демократска средина у којој се васпитава, отворен и искрен карактер, другарско осећање према Својим школским друговима, без обзира којој класи припадају, национални идеали који су тада загревавали целу нашу омладину — формирају душу и основна начела Кнеза-Намесника и појачавају код Њега свест о јединству и заједници идеала и интереса између народа и Династије, распламсавају љубав према земљи и према свему што је народно.

У то доба развија се код Њега смисао за књижевност и уметност, израђује се префињен укус. Доцнији боравак у иностранству, школовање на страним високим школама, свестрано упознавање са страним културама, употпунило је и усавршило Његово знање, појачало знатно Његове душевне способности, — али Га није удаљио од народа и националних идеала.

Кнез-Намесник завршава своје високо школовање у Енглеској, на чувеном универзитету у Оксфорду, где је предано и са највећим успехом изучавао књижевност, уметност и историју. Енглеска је извршила најсрећнији утицај на даље усавршавање личности Кнеза-Намесника.

Кнез-Намесник стекао је у Енглеској многобројне пријатеље и показивао велику наклоност према начину живота и животним правилима Енглеза.

За време балканског и светског рата, Кнез-Намесник прекида високо школовање у Енглеској, и у ратовима учествује као гардиски официр и Краљев ађутант.

У уједињеној Југославији Кнез-Намесник присно сарађује са Краљем Александром на вођењу државних послова, упознаје се са свима проблемима наше спољне и унутрашње политике, врши са успехом деликатне и важне мисије у иностранству.

Та сарадња Га је спремила и оспособила да 1934 прими у руке државно кормило и да води државни брод срећи и напретку.

* * *

Поводом рођендана Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника отслужено је првог дана Ускрса благодарење у Дворском храму на Дедињу.

Листови наши и страни посветили су тих дана више чланака и написа животу и раду Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника. Сви су истицали Његове ванредне државничке способности и крупне резултате у унутрашњој и спољној политици које је постигао за кратко време. Највише су истицали

Његове заслуге за унутрашње смирење и консолидовање државног јединства решењем хрватског питања и за учвршћење спољнополитичког положаја Југославије и осигурање њене неутралности у овом новом светском рату.

Да би наши читаоци видели на какав је одјек наишао рођендан Кнеза-Намесника у Хрватској и колике се наде полажу на Њега и на Династију Карађорђевића у тој покрајини, цитираћемо само чланак загребачке „Нове ријечи“, органа самосталних демократа (у броју од 2 маја), поводом Рођендана:

„У ово доба, које преживљавамо, није био то дан обичне службене свечаности претставника Круне. То се видело по свима новинама које су се без разлике и без наређења спонтано сетиле тога дана. Треба нам ауторитет! Круна је сама по себи толико устаљени ауторитет да може да претставља неисцрпно врело моралног капитала за државу и народ. А данас у ово хаотично време, када су потресени основи цивилизације, када влада зараза пометености и лудила, данас више него икада сви озбиљни и честити вапе за стабилном тачком, за ауторитетима, који дају циљ и могу да окупе милионе душа. Било је време када се мислило да треба код нас оборити „све што стрчи“. Али убрзо су сви увидели да је то фатална теза. Оно што стрчи по својој моралној вредности треба неговати, треба искористити за опште добро. Никада слабићи и неспособни неће појачати ауторитет него, живећи само од њега, у истину га троше и поткопавају.

Кнез-Намесник, када је примио краљевску власт у своје руке, већ по свом положају, по свом васпитању и према даној ситуацији није могао да предузме одмах нешто револуционарно, него је мудро и опрезно узео себи за задатак да поступно консолидује државу. Прво му је било да отвори врата затвора вођи Хрвата г. д-р Мачеку... Онда се морао прећи дуги пут до оне велике одважне одлуке која је створила 26 августа.

Иако је било још многих који нису схватили голем замашај ове одлуке — не мислимо само у погледу на међународни положај Југославије, него и са гледишта унутрашње политике — сада по мало са приличним закашњењем увиђају то и други. У целој Европи поремећен је стари поредак, а ми смо држава у стварању. Зато је тим теже наћи склад између власти и слободе, да се знају они који имају права да владају и они који имају дужност да слушају. Тај склад долази културом и дуготрајном заједничком традицијом. Кнез-Намесник је, ван сумње, тражио тај склад, па већ тиме диже толико потребан ауторитет Круне. Његовом Краљевском Височанству Кнезу Павлу припала је голема историска улога. У интересу народа и државе он је својом великом интелигенцијом и необичним тактом успешно савладава. Зато се свуда у Југославији славио искрено и одано Његов 47 рођендан“.

Чланци и студије

Наше културне дужности *)

Као што човек не може бити велики зато што он то хоће, већ само зато што он то заиста јесте, обзиром на своје урођене таленте, знање и образовање, тако ни град не може бити велики зато што би то неко хтео, већ само зато што он то у самој ствари јесте и обзиром на количину и снагу својих културних традиција, и општи дух којим живи и дише.

Иако је наш Београд већ осветљен са стотинама жаруља, свако у њ уноси и своју буктињу и настоји да у повећаном светлу пронађе нешто ново.

Међутим, данашња велика улога Београда у нашем целокупном културном, политичком, друштвеном и социјалном животу резултат је врло напорног, врло тешког рада великог броја генерација, великог броја људи и појединаца који су за његову данашњу величину све дали, уложили максималне напоре и поднели највеће жртве. Дакле, није у питању дело мађионичара, већ дело умова и патриота. Величина његова оснива се на изузетно идеалистичким основама. Ти идеали којима је његова величина цементирана довели су га до онога што он данас јесте: уздигли га до положаја Престонице целокупног југословенског народа.

У њему се као у фокусу концентришу и из њега зраче све тежње, духовни и морални народни напори, према њему теже најбољи умови у остварењу својих циљева, племенитих мисли и идеја којима се заносе. Други наши градови, иако велики, стари и напредни, немају ни његових дужности, нити им је додељена његова улога. У Београду се понавља само оно што видимо и у престоницама земаља других народа. Престоница је увек потенцијал свих других градова у земљи: *Urbs, Ville Lumière*. Према њој све конвергира, и из ње све дивергира, — да се изразимо језиком физике (оптике).

Кад се извесне ствари осећају, разумеју и схватају, онда све постаје природније и лакше. Онда и време које налаже остварење извесних задатака није више тако тегобно, као што би било у противном случају; на место неразумне зависти долази осећање племенитог колективног поноса и жеља да се помогне.

И културни императив Београда види се и осећа на свему и у свему. Као и сви остали за-

даци Београда, и његови културни задаци морају се посматрати са становишта његовог изузетног положаја.

Велика прекретница у улози и положају Београда није наступила тако давно; она се поклапа с нашим општим државним препородом, с уједињењем нашег народа. Макар да до тога није дошло изненада, Београд није имао могућности да тај велики моменат дочека онако како је то његова улога тражила, јер је био сувише заузет припремањем тог великог догађаја, чије је остварење тражило да Београд безусловно заборави на самог себе. Тако је Београд кроз ноћ прешао из улоге привлачног патријархалног града — у велеград и Престоницу и непосредно се нашао пред огромним бројем задатака које великом граду намеће савремена урбанистика и који су специфично везани за њ као Престоницу. Међу тим задацима заузимају ванредно велико место и наши културни задаци.

* * *

Наша савремена култура почива на писмености. Зато је њена база тамо где човек прави прве кораке, — у основној школи. Погледамо ли број и садашње стање основних школа у Београду, услове под којима раде, бригу која се полаже и на хигијенске услове васпитања наше школске деце у основним школама, — онда су резултати велики, не само релативно према оном што смо раније имали, већ и апсолутно, независно од било каквих релација у прошлости. И наше продужне, занатске и шегртске школе све се више изграђују. Средња школа даје данас и тип класично васпитаног и тип практично оријентисаног ђака, који ће се у све даљим студијама лакше сналазити на оним факултетима који упућују на самосталније каријере. Наш Универзитет за сто и неколико година учинио је гигантски напредак. Од уједињења до данас отворени су нови факултети; капацитет појединих факултета толико је појачан, да је раније доба оставио сасвим за собом.

На уметничком пољу доста је упозорити на плодни и велики рад наше Уметничке школе, која је васпитала читаве генерације уметника. Данас улогу ове школе све више преузима Уметничка академија, као што улогу наше прве Музичке школе све више преузима Музичка академија. Њихов развој и напредак моћно улазе у

*) Предавање Претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића, којим је отворена свечана Академија Општинске библиотеке и музеја, 29 марта 1940 године.

целокупни културни програм на ком је подједнако заинтересован и наш град, јер је уметност онај моћни елеменат који градовима даје вечне, непролазне вредности. То је разлог због ког је наш град толико заинтересован и за даљи напредак нашег Позоришта и за развој наше Опере.

Дубока културна заинтересованост Београда, и то свих слојева без разлике, изванредно је велика. Истога дана и у исто време по многобројним клубовима, установама држе се предавања са завидним бројем слушалаца. Тој изванредној културној осетљивости широко је изашао у сусрет наш Народни универзитет, дар племенитог Коларца, али тим питање још није решено. Оно само доказује оно што смо утврдили и налаже још дубље и свестраније улажење у проблем.

Нарочито су велики и важни наши задаци обзиром на децу и омладину. Ови су задаци врло компликовани и не могу се лако решити, али их ми морамо решавати. Тежина овог проблема лежи нарочито у вези са све већом урбанизацијом и технизацијом савременог живота, која долази до све већег изражаја у великим градовима, а поготово престоницама. Као и остали велики градови, и наша је Престоница позвана да да што боље и што потпуније решење проблема негативних страна сувише нагле урбанизације. Ове негативне стране нису ни случајне, ни незнатне. Социјалне везе у породици, традиције у великом граду су силом прилика слабије; удаљивање од природе погађа развој биолошких вредности наше деце и младежи; искушења и опасности сваке врсте далеко су већа, компликованија од оних с којима се треба борити на селу, или у мањим градовима. То све захтева једну далеко већу и смишљенију социјалну службу, која се сваки дан мора све више усавршавати, користећи се и сопственим искуством и искуством других великих градова. Долази у питање не само довољан број обданишта, прихватилишта, забавишта, дечјих медицинских установа, већ исто тако дечјих колонија, летовалишта, подупирање разних удружења и организација које раде с децом; упућивање одраслије омладине да што боље искористи своје слободно време. Све су то путеви који великоварошке невоље деце и омладине, ако не уклањају, а оно у сваком случају знатно смањују, тако да се лоши утицаји свODE на минимум.

У целокупном овом раду Општина има не само функцију помоћног органа, већ и врло велики делокруг рада, где је нико није у стању да замени.

Тако књижи, у даљем решавању културних проблема, припада сасвим изванредно место. Књига је досад била главно средство преко ког се преносила и ширила човекова мисао. Тешко је замислити да би савремени супарници књиге, радио и кинематограф, ту улогу могли заменити, јер су они према књижи проналасци другостепеног значаја; од ње зависе и живе с њом. То пак не значи да је искључена еволуција у техници саме израде књиге. Могуће је да данашње ти-

пографе у будућности замени нека друга врста људи, онако исто као што су типографи некад, у доба појаве штампе, заменили некадашње преписиваче; могући су други начини фиксирања мисли за материју, али ће то бити само још један корак даље у вечном напретку, још један корак даље од писања на: камену, бамбусовој хартији, пергаменту, али ће принцип остати.

Нешто друго, много важније, може нас и мора занимати у свему овоме што је везано с књигом: Њен правилан избор.

Читање је један велики душевни процес, везан за многобројне услове душевне и физичке хигијене. Њему треба приступати свесно, и онда заиста књига може бити наш идол. „Што му прва књига каже — за то се залаже“, каже један песник. Та опасност „од прве“, што је у ствари синоним „случајне“, изражена је са толико варијаната на разним местима. Инертно примљене идеје, схваћене на пола, — одузимају књижи онај велики значај који чини да сматрамо разумљивим: код деце да за крадом узети новац купе „Робинзона“; код одраслог да поднесе многе жртве пре него што пристане да се одрекне своје библиотеке.

Дивна књига Lucien-a Febvre-a »La Civilisation écrite«, разрађујући ове и сличне идеје, — посматрајући с једне стране бујицу књига у којој се данас и стручњак једва сналази (torrent des livres...), с друге стране читаоца заинтересованог за књигу, — уздиже нарочиту улогу библиотеке чији се задатак више не ограничава на томе да нам прибави књигу, већ исто тако, а можда и више од тога, да нас упозори на добру књигу, да нам буде помоћник и друг, да буде наш духовни саветник и лекар. Тим се библиотеке у својој улози све више уздижу, расту и оплемењују и тим заузимају све веће место у низу наших културних задатака.

Ја бих желео нашем граду да што пре дође до своје Градске библиотеке која ће бити смештена у палату у ту сврху подигнуту; у којој ће бити довољно места и за научног радника, и за студента, и за децу и омладину, и за оне који од библиотеке траже какво пословно, кратко упуство. То је један од наших културних задатака пар екселанс чије ми остварење лежи на срцу.

Али, тим више треба ценити напоре који се чине и у садашњим приликама. Приређена изложба, надам се, довешће читаоца ових установа, — одраслог, као и децу и омладину, — у контакт с великим бројем књига које ће им корисно послужити, било у погледу изграђивања њихових емотивних способности, развијања фантазије, смисла за музику и лепоту стихова, као и за науку.

Изложба која је приређена у нашем Градском музеју, а која се, као и изложба књига, вечерас отвара, оживеће пред нашим очима у низу драгоцених докумената један део прошлости Београда.

Трансформације Београда у току векова су радикалне, in membris et in capite. То његовој

www.unizg.rs
 историји даје нарочити карактер, велику садржајност и ретку занимљивост.

Градски музеји су позвани да се брину о прошлости градова, да нам је дочаравају преко својих збирки, сачуваних и скупљених споменика. И тај рад тражи посебне услове. Тако у уже културне задатке Београда спада и дужност да се подигне одговарајућа зграда у којој би нашли своје достојно место сви ти предмети, као и уметнички радови који граду припадају, а чији је број већ данас знатан.

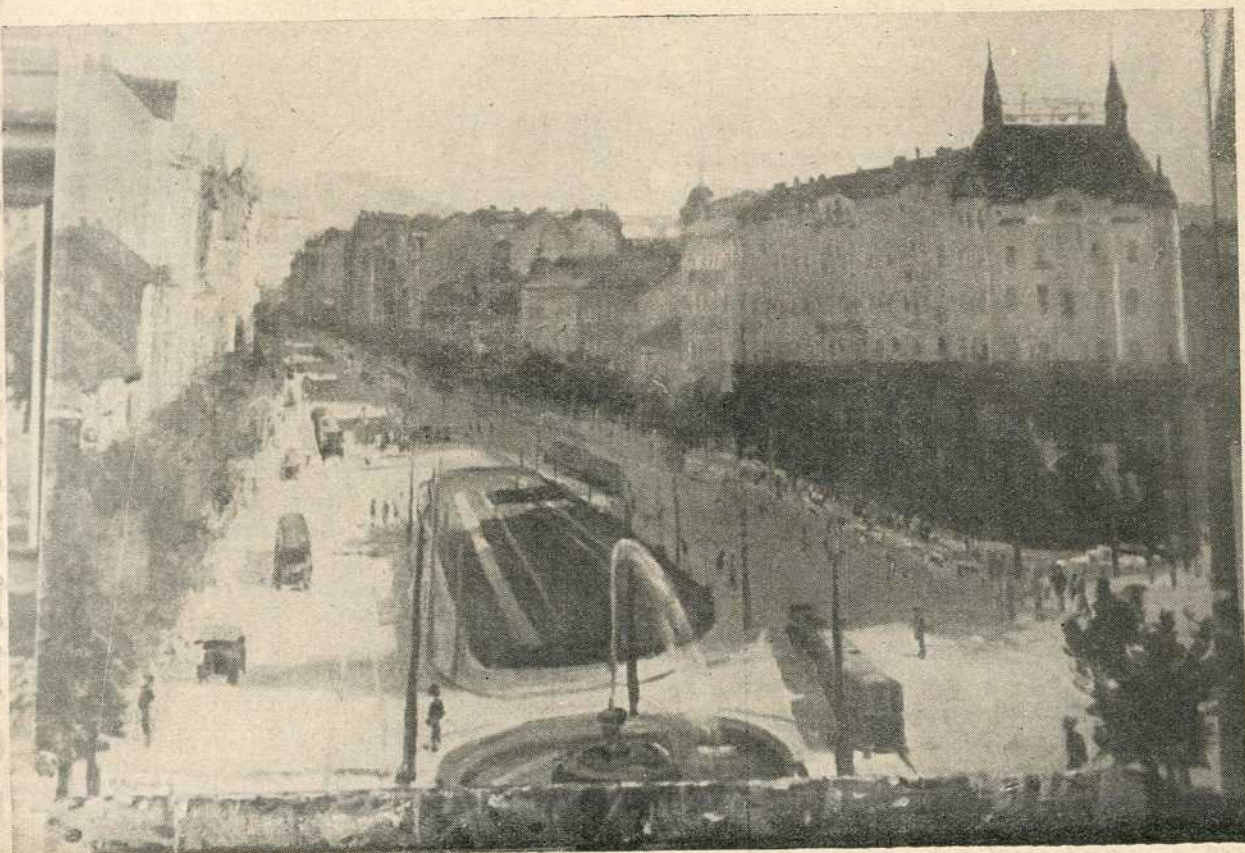
Ти моменти ме руководе у мојим искреним жељама да таква зграда буде што пре подигнута. Координирани рад Градске библиотеке — који је упућен првенствено будућности — и Градског музеја — који у главном гледа у

прошlost — може дати изванредне резултате, који ће нас све радовати.

Компликованост, диференцираност, истовремено и тесна узајамна повезаност савремених догађаја захтевају с једне стране добро познавање елемената тог збивања, с друге стране довољну интелигенцију и — велику широкогрудост.

Убеђен сам да грађани Београда имају све те особине. Ја сам сретан и поносан што могу да учиним ову констатацију. Она је најбољи тумач изузетне улоге Београда у нашој држави; она улива поверење у будућност, нарочито обзиром на културне задатке које решавамо и који нам се императивно намећу.

Војин Ђуричић,
 претседник Београдске општине

Миодраг Петровић: Теразије

У
 Н
 И
 В
 Е
 Р
 С
 К
 И
 Т
 Е
 Т
 С
 К
 А
 Б
 И
 Б
 Л
 И
 О
 Т
 Е
 К
 А

Деспот Стеван Лазаревић и град Београд*)

Прва четврт XV века једна је од најинтересантнијих епоха у бурној историји наше престонице. Још од XIII па све до пред крај XIV века отимали су се око Београда Срби и Урђи. Београд је прелазео из руке у руку, почев од краља Стевана Драгутина па све до почетка XV века, када је господар Београда постао син косовскога мученика, кнеза Лазара, деспот Стеван Лазаревић. Један од најспособнијих наших владалаца, деспот Стеван оставио је дубоке трагове своје делатности и у Београду, камо је пренео своју престоницу из Крушевца.

Висок, снажан, леп и бујан, по речима његова биографа сличан Александру Великом, Стеван Лазаревић брижљиво је био васпитан у духу свога времена. Изгледа да је Стеван, поред верских и богословских предмета, с љубављу читао и дела византијске хроничарске и историјске литературе, али је он, поред тога, особиту пажњу посвећивао и ратној вештини. Његово васпитање и усавршавање прекинула је, на жалост, косовска катастрофа, када је у осамнаестој години изгубио свога оца, кнеза Лазара. Тада је он, иако млад и неискусан, заједно с мајком, кнегињом Милицом, примио на себе тешку и пуну одговорности дужност да управља државом и да спасава оно што се још могло спасти. У општој пометњи и страху кнегиња Милица тражила је са синовима, у случају невоље, склоништа у Дубровнику. Очекивао се чак и пад Цариграда, а енергични Вук Бранковић морао је крајем 1391 предати Турцима Скопље, одакле су они чинили даља освајања у северозападном правцу српских земаља. На отпор се није могло помишљати. Кнегиња Милица и синови јој, Стеван и Вук, признали су тешка срца турску власт. Најмлађа Стеванова сестра, Оливера-Деспина, одведена беше у харем султана Бајазита, где је затекла многе лепе Гркиње и Грузинке из одличних породица. Од тога времена везао је Стеван с матером, кнегињом Милицом, своју судбу за успехе и напредовање турско. Турски вазал, одлазио је он чешће на двор султана Бајазита, сузбијајући онде врло често интриге и замке које су му онде намештане. Наочит, пријатан и отворен, стекао је он брзо симпатије енергичног султана Бајазита који му је,

како прича биограф Стеванов, Константин Философ, давао савете како да управља земљом. „Ти ћеш, говорио је султан Стевану, одржати не само своје крајеве него ћеш освојити и друге пределе око целе своје земље и назвати се велики и преславни владар”.

У Турској је државна власт усредсређена била у рукама султана, а у Србији дробила се она све више и више и слабила отпор државе према непријатељима споља.

Стеван је већ од почетка своје владе нарочиту пажњу обратио усавршавању и јачању своје војске. Као и суседна Угарска, и он је свом снагом радио на том да формира јаку и бројну војску најамника с којом је он, независно од властеле, располагао слободно и самостално. Тим се онда и тумачи да је деспот Стеван без велике муке скрхао отпор непокорне властеле, тако да је у његово доба владалачка власт далеко јача него што је била у XIV веку, чак и за време владе цара Стевана Душана. Није онда чудно што је Стеван доцније лако изашао на крај с бунтовним братом Вукм и сестрићима Гргурем и Ђурђем Бранковићем. Мудар и смишљен, кнез Стеван већ од почетка владе изводи свој добро смишљен план да од својих, Бранковићевих и Балшићевих земаља створи снажну државу од Дунава и доње Саве до Јадранског Мора. Таква држава, мислио је он, наслоњена на моћну Угарску, моћи ће дати успешан отпор турском надирању у правцу северозапада. Али, све догле док је Бајазит био господар ситуације у југоисточној Европи и Малој Азији, Стеван Лазаревић морао је држати с Турцима и чекати моменат када ће се од њих одвојити. Тако је он, као и Краљевић Марко, са својим трупама помагао Турке против Влаха у боју на Ровинама 1395, истакавши се и јунашћом и способношћу војсковође. Две године после тога, у битци код Никопоља, одлучио је он, по казивању савременог Шилтбергера, вештим и јуначким налетом својих оклопника битку у корист Турака.

Иако је Стеван једва био претурио тридесету годину живота, у боју на Ангори 1402, код данашње турске престонице, показао је он све добре особине не само храброга ратника него и одличнога војсковође. На десном крилу турске војске борио се он толико јуначки да је пао у очи сићоме Тамерлану, који је с једнога виса посматрао ток битке. Свога зета, султана Бајазита, и сестру Оливеру није могао спас-

*) Предавање одржано на свечаној академији Библиотеке и музеја Београдске општине, на дан 29 марта 1940 године.

ти. Као робље силнога татарскога освајача отишли су они у Азији, а Стеван се с братом Вуком и сестрићима, Гргурем и Ђурђем, проби кроз татарску војску, докопа се Галипоља, па се на ђеновљанским лађама пребаци у Цариград.

Боравак у двору намесника царства, цара Јована VIII и жене му Јевђеније, лепе Италијанке из куће Гатилузио у Митилени, значајан је био из два разлога. Цар Јован, наиме, дао је кнезу Стевану високу титулу деспота, достојанство које је у Византији, по рангу, долазило одмах иза царскога. Сем тога, нови деспот, заузимањем царице Јевђеније, отпловио је после извесног времена на острво Митилену (Лезбос) Франческу Гатилузију, где је верио сестру царице Јевђеније, Јелену или Јелацу наших домаћих извора.

Док су кнегиња Милица и кћи јој, Мара Бранковићка, преко Дубровника, брижно распитивале за своју децу, Лазаревићи и Бранковићи завадише се љуто у Цариграду. По жељи деспота Стевана, бачен у тамницу, Ђурађ Бранковић убрзо се ослобађа тамнице и бежи из Цариграда. У споразуму са Сулејманом, сином Бајазитовим, покушава он да својим ујацима, Стевану и Вуку, спречи улазак у Србију. Али Лазаревићи, искрцавши се у Бару и добивши помоћ и од свога зета Ђуре Балшића, сломише отпор Бранковића на Трипољу близу Грачанице, у новембру 1402. Бранковићи, у главном, беху скрхани и тиме учињен велик корак у напред ка стварању велике српске деспотовине.

С поразом Бајазитовим код Ангоре и његовом смрћу у Акшехеру, у Фригији, настапа нагли обрт у спољној политици деспота Стевана. Катастрофа Бајазитова и услед тога привремено расуло турске државе, као и страх од татарскога освајача Тамерлана, утицали беху на Стевана да спољну политику упути потпуно новим правцем. Стеван се ослања на Угарску, суседну западну силу, чији је владалац прегао свом снагом да после пораза код Никопоља спреми Угарску за борбу с Турцима. Да би Стевана што чвршће везао за Угарску, краљ Сигисмунд уступио му је Мачвански Банат, покрајину између Саве, Дрине и планине Цера, с варошима Ваљевом и Соколом. Сем тога, уступио је он Стевану и Београд који је краљ Сигисмунд држао од год. 1392. Поред тога, даровао је Сигисмунд Стевану скоро цео данашњи Банат и огромне поседе у југоисточној Угарској. Деспот Стеван имао је још и неке поседе у данашњој Бачкој (Крстур), а у Срему Сланкамен, Митровицу и Купиново.

Овим споразумом с краљем Сигисмундом доспео је деспот Стеван у сасвим нову средину. Васпитан на извору византијске културе и образованости, при том чешће у додиру са султаном Бајазитом и његовим доглавницима, Стеван је с новом политичком оријен-

тацијом доспео у потпуно нову средину. Њега је сада заплуснуо вал западне цивилизације, удружен с римокатоличком вером. Деспот Стеван доспео је у Угарску где је тада централна власт била већ доста слаба на супрот богатој земаљској аристократији и високим државним достојанственицима. Поред тога, средње племство, организовано веома добро по жупанијама, сужавало је такође краљевску власт. У борби с њима, краљ се ослањао час на једне, час на друге. Сем племства, Угарска је имала доста добро развијен грађански сталеж у слободним краљевским варошима с великим привилегијама и у варошима на територијама крупних земљевласника, док су рударске вароши изузете биле испод жупанијске јурисдикције и потчињене коморском грофу и краљевом благајнику-тавернику. Шири народни слојеви зависни су били у сваком погледу од територијалне господе.

Војна организација у Угарској беше сасвим друга него у Србији до владе деспота Стевана. Још више одударала је она од турске с изврсном трупом јаничара-пешадије и спахија-коњице. Поред бандеријалне војске краља, великаша црквених и светских, краљ Сигисмунд особиту пажњу обратио је најамницима, с којима је слободно могао располагати у свако доба. Једино је тешко било наћи довољно средстава за издржавање најамничке војске.

Из источне византијске културне средине доспео је, дакле, деспот Стеван у нову западну. Али он се убрзо снашао. На својим великим добрима у данашњем Банату, с градовима Бечејем и Бечкереком, и данашњој западној Румунији, особито у сребрним и златним рудницима у Њађ — и Фелшебаћи развио је он радом искусних рудара из Србије такву акцију да је услед интензивне и рационалне експлоатације богатих рудника у Србији и југоисточној Угарској био један од најбогатих владалаца у средњој Европи.

После краља, деспот Стеван био је највећи поседник у Угарској. У две своје жупаније, Сатмарској и Торонталској, деспот Стеван именовао је жупане и поджупане. Као и угарски краљ, деспот Стеван има свога министра финансија (таверника), који прибира и рукује приходима с огромних деспотских домена у Угарској. По угледу на краљевог, овај деспотов таверник био је друга судска инстанција за поданике деспотових вароши, док је деспот за себе задржавао право решавања у трећој, највишој судској инстанцији.

Деспот Стеван имао је у Угарској своју латинску канцеларију, из које су излазила многобројна писма на латинском с деспотовим потписом.

Сестрић и наследник деспота Стевана, Ђурађ Бранковић, имао је палату у Будиму, у италијанској улици, па није немогуће да је ову палату наследио од свога ујака Стевана

који је, као магнат, често долазио у Будим на седнице државног сабора, налазећи се вазда у непосредној близини краља Сигисмунда. Стеваново често борављење у Угарској и општење с Угрима дало је повода формирању приче, по којој је Сибињанин Јанко (Јован Хуњадски), велики ратник у борбама с Турцима, био ванбрачни син деспота Стевана и једне привлачне Мађарице угледнога рода.

Чувен са својих ранијих ратних подвига, особито у боју код Никопоља и код Ангоре, у Малој Азији, име Стеваново, као витеза и јунака, познато беше у витешким круговима западне Европе. Када је краљ Сигисмунд, после својих успеха у Босни, пред крај 1408, основао витешки ред Златнога Змаја, деспот Стеван био је међу првима члан тога реда. Деспот Стеван био је 1414 у Ахену приликом Сигисмундова крунисања за римскога краља. Онде је он, каже његов биограф, блистао као месец међу звездама. Савремени немачки писац Еберхард Виндеке гледао је деспота 1424 у Будиму, када је онамо дошао византијски цар Јован VIII Палеолог. Виндеке каже да је деспот ванредно леп и снажан човек, али праведан и мирољубив. На тадашњим свечаностима у Будиму било је разних витешких игара, којом приликом је деспот Стеван, као јунак на гласу, произвео по утврђеном церемонијалу неколико угарских племића за витезове.

Деспот Стеван пружио је помоћ краљу Сигисмунду у борби с Хуситима, када ови једном приликом провалише чак у близину Будима. „И јерес звана Хус, каже биограф Стеванов, Константин, устаде и оснажи се, за које неки кажу да су близу православља”.

Под утицајем Угарске и запада, деспот Стеван заводи извесне реформе у Србији, којима је појачао владалачку власт у земљи. Изашавши успешно из борбе с братом Вуком, кога су Турци помагали, и сестрићима Гргурем и Ђурђем, и користећи вешто међусобне борбе Бајазитових синова: Сулејмана, Мусе и Мухамеда, деспот Стеван прегао је свом снагом да појача финансијске приходе своје земље и да с њима подигне њену одбранбену снагу. Приходи с владалачких домена, т. з. „мјеропшине” (десетак од жита, вина, воска, меда, стоке и т. д.), од регалних права (приход од ковања новца, од отварања нових тргова и царинарница, које су даване под закуп највише Дубровчанима), од соћа т. ј. непосредног пореза на баштину, појачани беху новим војним порезом који се звао „војштатик” или „унче летње”. Овај порез био је општи, па од њега нису била ослобођена ни манастирска села, чим је имунитет манастира био знатно сужен.

Интересантно је да је деспот Стеван, који је био дубровачки грађанин и у почетку владе помагао Дубровчане у њиховим првим трговачким односима с Турцима, дошао с Ду-

бровчанима у сукоб у другој половини своје владавине. Дубровчани су, користећи се великим трговачким повластицама, добивеним 1405 од деспота у граду Борчу, у Грузи, у другој десетини XV века почели све више да извозе из Србије сребро и злато. У једном писму Дубровчанима од 1417 истицао је деспот да Дубровчани „за прве госпоре несу ини трг из Србаља износили размје коже, восак, и сирење, а сада носе сребро и злато”. Дубровчани су се бранили, истичући да су се и раније обична чоха (мрчарија) и обична свила на малим трговима куповале сточним производима, али на великим трговима, као што су Ново Брдо и двор деспотов, продају се скупочена чоха, свилене и златоткане материје и бисер, а та се роба не може плаћати „кожам, воском и сирењем размје сребром, златом и дразјем камењем”. Када је деспот ударио намете на дубровачке трговце, противно привилегији од 1405, Дубровчани су протестовали. Лукави, вешти и окретни, Дубровчани гледали су да изиграју деспотове наредбе, због чега је овај наредио да се неки дубровачки трговци вежу, ухапсе и протерају. Све то, најзад, довело је до прекида трговачких односа између деспота и Дубровника. Али, иако су се током времена међусобни односи нешто поправили, било је ипак и даље спорова између Дубровника и деспота који је стално спречавао да Дубровчани извозе сребро из деспотовине. (К. Јиречек — Ј. Радонић, Историја Срба IV, 207).

С Млетачком Републиком дошао је деспот Стеван у сукоб због јужног далматинског приморја, земаља Балше III Балшића, после чије смрти јавише се Млечићи да их заузму. Успешним ратовањем с Млечима и вештим дипломатским преговорима, преко свога посланика Витка, успео је деспот Стеван да се одржи на јужно-далматинском приморју, што је само појачало моћ и углед Србије у средњој Европи и на Леванту.

Располажући великим приходима и богатством, деспот Стеван, као и његови савременици у суседној Италији, стекао је моћно оружје не само за сузбијање сепаратистичких тежњи велике властеле, него и за подизање и снажење културнога живота у нас. Пре свега, деспот је нарочиту пажњу обратио Београду. „Од Косова, каже деспот у повељи за град Београд, бих порабођен исмаиљћанском народу, док не дође цар Перса и Тагара и разруши њих, и мене Бог својом милошћу избави из њихових руку. Одавде, дакле, дошавши, најбох најкрасније место од давнине, превелики град Београд, који је по случају разрушен и запустео, саздах њега и посветих пресветој Богоматери”. Биограф деспотов велича и хвали деспотове напоре да од Београда начини достојну престоницу велике државе. Београд је неуморним трудом деспота за кратко време изникао као велики град, који

учени биограф деспотов, Константин, упоређује с Јерусалимом. У Београду је седам брежуљака (врхова) с којих је веома леп изглед на доње делове града и околину. Варош је густо насељена и с ванредно живим прометом. Читав град, и горњи и доњи, опасан је био двоструким бедемима и дубоким рововима. У град се улазило преко покретних мостова који су водили преко дубоких ровова. Испод северне градске стране беше пристаниште, на које се излазило из деспотова двора у горњем граду кроз малу капију. Деспот двор у горњем граду на западној страни имао је пред собом велику кулу, по речима биографа сличну самом дому Давидову, са посебним ровом. То је донжон средњевековних замкова на Западу. Иза те куле било је опет једно утврђење с деспотовом ризницом. „А велики горњи град, описује даље Константин престоницу Стеванову, има четвора врата, на истоку и западу и северу и југу, а пета која воде у унутрашњи град. Велика на истоку и југу, са великим кулама и мостовима, који се дижу веригама, и на западу мала врата, а и ова имају мост такође, а на северу мала врата, и та воде у доњи град ка рекама. А врата која воде у кулу, и ова имају такође мост преко рова на веригама. Имађаше приступ с југа само, а са истока и запада и севера беше јако и опет рекама утврђен”.

Доња варош, особито према Дунаву, насељена беше трговцима поглавито Дубровчанима, којима је деспот, како је речено 1405 дао велике трговачке повластице привилегијом, изданом у граду Борчу, у Грузи. Од тога времена па даље многи Дубровчани налазе се у служби деспотовој, док су други, опет, држали деспотове царине под закуп. Њихов пријатељ и посредник био је београдски митрополит Исидор, „ексарх свих српских земаља”. Он се спомиње као жив 1423, када је од рудничке царине примио 40 литара сребра. По примеру слободних краљевских вароши у Угарској, деспот Стеван дао је велике привилегије београдским трговцима. „А даде и ослобођење граду томе од сваких ствари, каже биограф деспотов, и даде и повластице овима са сваким утврђењем да се не поколеба, у коме су биле наведене и благодати Божје, које су биле на њему, о слободи од поробођења, и печат златни овима даде који има слику града, да који хоће какву куповину да чини у сваки крај, добије књигу са печатом да је становник тога града, па не даје нигде царине ни пролаза. А измоли и утврди од околних себи господара земаља, па и од самога краља, и по овим крајевима свако ослобођење трговцима”. За кратко време услед ових великих повластица Београд се врло брзо насели, тако да је Београд у првој четврти XV века био познат трговачки град у средњој Европи.

Као побожан и добар православац, дес-

пот Стеван обратио је нарочиту пажњу београдској митрополији, чије седиште беше у манастиру при великој цркви Успенија св. Богородице у источном делу града према Дунаву, „где се, каже биограф Стеванов, силази слично као на кедрском потоку ка Гетсиманији”. Поред митрополије засадио је деспот велики врт, а сем тога поклонио је Београдској митрополији силна имања по Србији, као и извештан приход од поједних рудника. Тако, напр., рудник Рудиште код Рипња био је својина београдских калуђера. За гробницу београдских митрополита подигао је деспот цркву св. Три јерарха, опет у сред перивоја. „А сазида и странопријемницу за болне и цркву у њој у име светога чудотворца Николаја, на најслађој води, и насади садове свакога изабраног плода и приложи села и наследство много, у којој болне и стране храњаше и олакшање њима даваше”.

Дубровачке колоне имали су у Београду такође своју цркву. Француски путник, Бертрандон де ла Брокијер, који је био 1432 у Београду, каже да се чак и у Београду служило по римском обреду „en langage esclavonien”

Свакако је Бертрандон слушао мису у капели дубровачких трговаца.

Нова престоница Београд привукла је својим уређењем не само отмену и богату властелу из Србије, него и са стране. Тако је на двору деспотову дуго година живео син бугарскога цара Срацимира, цар Константин, коме је деспот Стеван заклопио очи 1423 год. У Београду имала је своју кућу најмлађа сестра Стеванова, Оливера-Деспина. Њу је у боју код Ангоре заробио с осталим Бајазитовим женама Тамерлан, па ју је доцније брат Стеван, преко свога поузданика Алијаза, ослободио татарскога ропства. Пошто се Оливера настанила у Београду после бурна и немирна живота, она је, изгледа, неколико пута долазила у Дубровник. Последњи пут 1441 у политичкој мисији. Не знамо да ли је она остала у Београду када је Београд, после смрти деспота Стевана, поново прешао у угарске руке. Последњи пут помиње се она као жива 1444. Али, несумњиво, најзначајнија личност на двору деспота био је учитељ, граматик и философ Константин, славни биограф деспота Стевана и писац дела о правопису. Учен филолог и граматик, начитан у старој античкој литератури, Константин је основао чувену ресавску школу, књижевну и правописну. И сам литерат, преводилац неколико дела с грчкога, како каже П. Ј. Шафарик, деспот Стеван ценио је много овога ученога човека, који нам је описом живота деспотова пружио драгоцену грађу не само за историју Србије, него и за историју југоисточне Европе, особито Турске у време међусобне борбе Бајазитових синова. Константин живео је и држао школу на двору деспотову, али је највише времена проводио у манастиру св. Троице, званом Манаси-

ји. У том богатом и великом манастиру, опасаном високим зидовима с 12 кула, са пространим становима и школом, исто тако сјајном као и друга задужбина деспотова, Каленић, западно од Варварина, засновао је Константин чувену ресавску школу. У тој школи под руководством његовим, а често и у присуству ученога деспота прегледани су и исправљани многи текстови наше старе књижевности. Сем тога, у тој школи брижљиво се изводио правописни програм који је прописао учени Константин. Ресавски изводи наших старих рукописа цењени су били много од наших учених људи и тада и доцније. Тако је, дакле, деспотова Србија његовим трудом и настојањем пошла путем обнове — ренесанса. Заслугом деспота Стевана и његових сарадника из наше престонице, дакле, синую је зрак новог доба, исто онако као нешто раније у суседној Италији. Интересовање за стари антички свет у Италији потакнуто беше доласком учених Грка из Цариграда, а у нас су, у доба деспота Стевана, људи, задахнути и васпитани духом античкога света, отварали нове видике тадашњем поколењу. Међу њима један од највиднијих био је и деспот Стеван, и сам књижевник својим преводима с грчког и својим делима „Слово љубље” и „Пророштво”, а сем тога и љубитељ античке мудрости и образованости. Стеванову изненадну смрт осетио је

дубоко савремени Ђурађ Зубровић, који му је на месту где је издахнуо подигао споменик од мермера. „Предобри и мили, кличе Зубровић, и слатки господин деспот! О горе тому тко га виде на сем мјестје мртва!” Стеванова нагла смрт у близини Крагујевца 1427 и тешке прилике које снађоше Србију и покопаше њену самосталност зауставише споменици интересантан и значајан развој и у књижевности, и у архитектури, и у сликарству.

Иако у ропству неколико векова, идућа поколења нису заборавила сјајне традиције из дома Немањића и српских деспота. Београд, жариште српске културе у XV веку био је, истина, турски, али је бесмртни вожд, дижући народ на устанак, одмах упро поглед у Београд, па га већ крајем 1806 освојио. И тако Београд током XIX века наставља онде где је било прекинуто смрћу славнога деспота Стевана. Као и у XV веку, Београд је данас познат широм целог света као престоница јуначкога и културнога народа који иде стопама наших славних владара из старије и новије прошлости. Сени ученога и великога деспота најбоље ћемо се одужити тако ако будемо радили у оном правцу који нам је обележио он, достојни потомак старих Немањића и косовскога мученика, кнеза Лазара.

Д-р Јов. Радонић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Пред ликовима претседника Општине града Београда*)

Неколико деценија београдске прошлости гледа нас са ових портрета претседника наше Општине. Та прошлост, једна од најчужнијих, једна од најбурнијих, створила је за сто година од мале оријенталне вароши, порушене за време ратова с краја XVIII века, и заупштене, велики град, средиште националног, политичког, културног живота српског народа, тачку интересовања великих сила, кључ југоистока Европе.

Мислим да је излишно помињати да је Београд у својој дугој историји од двадесет векова имао своје периоде величине, сјаја и лепоте, за време Римљана, Византинаца, српскога Деспота Стевана, Сулејмана Величанственог. Али, његова судбина била је одвећ променљива, одвећ драматична; и он је, благодарећи својим богоданим, завидним условима за живот, преживљавао периоде непријатељских мржња, крвавих отмица, међународних разрачунавања, пустошења, разоравања, готово уништавања.

Данашњи Београд, којим се ми поносимо и који има своје угледно и значајно место на нашем континенту, дело је непрекидних настојавања, напора и љубави српскога народа кроз последњих сто година.

Као увек, почеци изграђивања наше престонице били су тешки, зависни од хиљаду околности, спречавани стотинама сметњи, несигурни, обазриви, и зато доста спори.

Сетимо се да Београд око 1820 године није имао више од 5.000 становника. Његов тадашњи изглед био је више него жалостан. После катастрофе Првога Устанка, 1813, и под страховитим терором о коме, између осталих, пише Прота Матеја Ненадовић у својим Мемоарима и о којима говори у Бечу 1815, за време Конгреса и стварања Свете Алијансије, Београд је готово остао без Срба. Сви који су га тада видели описују га као место крајње запуштености и беде, са трошним кућерцима, са пуно рушевина, блата, ђубрета, гладних паса који се, по турским схватањима, нису смели убијати. Ото Пирх примећује, још знатно доцније, да на тадашњим искривуданим и неравним улицама Београда нема жена. „Ништа тако не пада странцу у очи као то

да женског света уопште нема на улицама. Ретко промакне нека турска баба, заогрнута и скривена у бели огртач поред дућана, а сасвим је ретко да се види каква Српкиња, да брзим корацима иде улицом”.

Тај Београд простирао се од тврђаве до шанца који је опасивао Београд, до Стамбол Капије (где је данашњи Кнежев Споменик), до Варош Капије на Сави и Видин Капије на Дунаву. Имао је у близини и два сеоцета. Јоаким Вујић прича како је из села Палилуле дошао у село Савамалу. Иначе, цео простор од данашњег „Руског Цара”, преко Теразија, пут Славије, био је у баруштинама, шевару, корову. Гробља су била, по турском обичају, око џамија, на месту данашњег Народног Позоришта, данашњег парка пред Университетом, а православно на Зеленом Венцу. То гробље је 1826 измештено на простор око доцније цркве Светога Марка коју је Кнез Милош Обреновић подигао из заоставштине Лазара Панче 1834.

У своме изграђивању Београд је имао неколико периода. Први и најважнији везан је за онај историјски тренутак када је на основи Једренскога Мира од 2/14 септембра 1829 између Русије и Турске, а у вези са Акерманском Конвенцијом од 1826 и Букурџским Миром од 1812 Турска издала Хатишериф од 26 августа 1830, којим се Србији Кнеза Милоша даје слобода вероисповести и унутрашњег уређења. Хатишериф је свечано обнародован и прочитан 30 новембра 1830, на месту испред данашње цркве Светога Марка са северне стране. То место би свакако требало обележити. Али већ пре тога, 16 фебруара 1830, први пут су зазвонила звона са старе цркве у Београду, која се налазила на месту садашње Саборне Цркве. Осећало се да та звона објављују ново доба.

Београд је, нагло и дефинитивно, са слонцем на чл. 13 и 15 Хатишерифа почео прелазити у српске руке. Турцима је било забрањено да се настањују у Србији. Одредбом чл. 13 остављен им је рок од годину дана да своја имања „по праведним ценама” продаду Србима. Точак времена се, у пркос несугласицама, административним тешкоћама и негодовањима, није могао зауставити. Осећало се да се Вишњићево песничко пророчанство остварује. Карактеристика општег схватања може се наслутити из једне епизоде. Потомци бео-

*) Предавање одржано на свечаној академији Библиотеке и музеја Београдске општине, на дан 29 марта 1940 године.

градских дахија отишли су у Босну. Кад се један од Кучукалића, потомак злогласнога београдског дахије Кучук-Алија, обратио Кнезу Милошу из Босне, тражећи надокнаду за имање и кућу коју су његови преци оставили у Београду, Милош му је одговорио: „Цигле и јапију носи; а земља је српска”.

Тада, после 1830, Београд почиње добијати прве линије свога доцнијег развијања и ширења. Кнез Милош, који је имао пуну власт у рукама, почиње још 1829 подизање свога конака у Београду. То је један од најбоље сачуваних грађевинских објеката нашега града, назван конаком Књегиње Љубице. Данас је ту, на углу улица Краља Петра и Богојављенске, црквени Музеј. Само нешто доцније, желећи да буде даље од домета турских топова са тврђаве, он гради стару зграду српскога Министарства финансија, првобитно такође као конак својим синовима. Она је и данас сачувана у улици Милоша Великог, у тзв. финансиском парку. Та улица с правом носи његово име. Кад се разне комисије, као обично, нису могле сложити којим ће се правцем просећи улица, Милош је тај правац сам одредио, повлачећи линију и наређујући: „Хоћу да иде овако.” И данас је то једна од најлепших београдских улица. Истовремено, 1831, Милош подиже у Топчидеру који је био „само његов”, а не и турски, свој познати конак, у коме је 1860 и умро; а нешто доцније 1834 и Топчидерску цркву.

Као што видите, госпође и господо, уређење Топчидера већ од самога почетка иде упоредо са уређењем Београда и у вези с њим. Зато нам је те претставе тако тешко одвајати у сећању или у посматрању.

Стварати нов град, борити се противу укоренених навика, није лак посао. Најстарије улице Београда, који је тек почео добијати своју физиономију, то су улице Краљице Наталије (некада „Абаџијска чаршија), Ломина, Бранкова (раније „Господска”): то је савски крај, насељаван Србима, за разлику од дунавскога краја („Дорћола”) који су претпостављали Турци.

На тој савској падини Београда главни грађевински објекти из тога доба су: стара Ђумрукана на Сави, зидана 1835, хотел „Крагујевац”, стара зграда Државне штампарије у Поп Лукиној улици, изграђена исте године, зграда некадашње Велике Пиваре, на углу Балканске и Адмирала Гепрата, 1839. Велика касарна (данашња Команда Београда). Све те зграде, у бољем или лошијем стању, запуштене или реновиране, постоје и данас. Као што се види, први регулациони план дао је сам Кнез Милош. И сада, кад пођете од Зеленог Венца улицом Краљице Наталије, видећете десно један низ зграда са малим, уским, али једнаким лицима и дубоким двориштима. То су плацеви које је Кнез Милош давао бесплатно појединцима, натерујући их само да

свој плац оградe, па је и то често ишло врло тешко.

Може се запазити да се главна артерија Београда постепено помера на линију Калемегдан—Теразије—Славија. Од времена када је Стојан Симић, авантурист, политичар, трговац, уставобранитељ, кнежев изасланик код Високе Порте, купио велики комплекс земљишта на Теразијама, исушио га и подигао угледну кућу 1840, која ће од 1845 па све до 1882 бити кнежевски двор, центар Београда се почиње изграђивати на Теразијама.

Већ раније, 1841, Кнез Михаило подиже стари београдски Гранд Хотел, који је заиста био велики и заузимао празан простор између улица Краља Петра, Грачаничке и Чубрице. Кнез Александар зида 1846 зграду у којој је и данас претседништво Београдске општине. Од 47—49 подиже се преко пута Саборне цркве, која је у то време била потпуно готова и Митрополија, срушена пре неколико година, да би уступила место данашњој згради Патријаршије. Те, 49, зида се и велика Војна болница, на месту данашње III мушке гимназије. Идуће године Војна Академија, која је и данас ту, у улици Милоша Великог, до душе са два нова спрата дозидана тек после великога рата. Нека су само поменути неки датуми: године 63 подиже се трећа београдска, Вазнесенска црква; 65 Варошка болница (данашња Очна клиника); најзад од 1868—69 Народно Позориште.

Када су турски гарнизони 1867 напустили београдску тврђаву и друге градове, почиње други период урбанистичког изграђивања наше Престонице. Новији, лепши део града ниче на ново просеченој линији Кнез Михаилове улице, која постаје трговачки центар поред старе Дубровачке улице (данашње Краља Петра). Правилно регулисане улице, са новим зградама, лепим баштама, чисте, подижу се на дунавској падини испод Позоришта, и то ће све до рата бити најотменији крај града.

Београд се дакле стално ширио, изграђивао, растао. Приватна иницијатива имала је свој знатан и видан удео. Државна исто тако. Нарочито од 1880 грађевинска делатност постаје јача. 1882 подиже се нови Двор на углу Бријанове и Краља Милана. 1884 Београд добија железничку станицу и везу са Истоком и Западом. Палата Народне Банке, Споменик Кнеза Михаила, Трг око Славије датирају из тога времена.

Од прилике за сваких двадесет година Београд је удвостручавао број свога становништва и својих димензија. Тај парализам није био најзгоднији. Индивидуалистички карактер његовога становништва давао је Београду, по јавном животу, изглед Престонице, а спољни, у чисто урбанистичком погледу, једне патријархалне вароши.

Он је имао лепоту свога положаја, својих алеја кестенова и јаблана, својих башта;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

али, гледајући споља, он још није давао утисак великога модернога града. Грађани су волели своју кућу, макар и мању, и своју слободу, макар и скупљу. Из тога разлога политички живот је у њему био увек и сувише жив и тако буран, да је одјекивао и преко границе младе Краљевине. Бити први грађанин таквога града, Претседник општине, значило је имати многостране одлике ауторитета: стручности, воље, предузимљивости, а можда и пре свега љубави према томе граду. Зато су — и то треба нагласити — претседници наше Општине били истовремено најугледније личности свога времена и своје средине. Били су то државници, угледни политичари, банкари, професори високих школа, трговци, високи државни функционери.

Ушли смо у сто прву годину од како је донет први Закон о Београдској Општини. Први њени претседници, од 839 до 41, били су Илија Чарапић, Милош Богичевић, Младен Жујовић, који су истовремено били и управници града. С почетка те надлежности нису биле раздвојене. Доцнијим законом од 1866 надлежност општинске власти била је знатно проширена. Међутим, државна власт је задржавала право ингеренције у општинским пословима. Али све до доношења слободоумног Устава од 1889 Београдска општина није имала праву самоуправу. Тек од тога времена почињу плански радови на стварању модерне вароши. Пре 1867 Београд је имао по својим улицама калдрму од ломљеног камена, без тротоара. Од те године почињу се правити тротоари од цигала, да би се 1885 почели правити од камених плоча. Од тада се почињу главне улице калдрмисати и каменом коцком; а 1912 године цела линија од Калемегдана до Славије добила је дрвену коцку.

Са добијањем самоуправе регулација и нивелација улица прелази у општинске руке. Питање водовода, електричног осветљења и модернијег саобраћаја решава се у то време. Од 1891—92 Београд добија свој водовод, и са његовога лица нестају старе београдске чесме и бунари. Идуће године некадашње чкиљаве петролејске фењере замењује електрично осветљење. Први београдски електрични трамвај јавља се 1894. Крајем прошлога века и почетком овога Београд добија, напорима своје општине, модерне народне школе, паркове, социјалне и санитарне установе. Сетимо се једнога низа угледних имена која су sukcesивно долазили на чело наше Општине крајем прошлога и почетком овога века: Аћим Чумић, Живко Карабиберовић, Др. Владан Ђорђевић, Светомир Николајевић, Никола Пашчић, Љубомир Давидовић, Коста Главинић, Велисав Вуловић... Сви су они, као и обични грађани, доприносили да наш Београд постаје оно што треба да буде: срце Србије и словенскога Југа. Уређивали су га и подизали као своју сопствену кућу. То се види из не-

колико цифара које показују како је буџет прихода Београдске општине растао. Године 1903 он износи 3.109.868 динара и 23 паре. Већ идуће, 1904, он се пење на 5.512.113 динара и 40 пара. Године 1905 буџет прихода је 6.519.794 динара и 75 пара. Године 1906 он износи 8.947.985 и 75, да 1913 дође до цифре од 10,834.577 златних динара. Напоменимо да за цело то време није било буџетских дефицита.

Једно помрачење Београда настаје за време великога рата 1914—18. Порушен, поново запуштен, под непријатељском окупацијом, он је готово опустео. Од 100.000 његових становника остало је у 1916 свега 8.000.— по званичном попису окупаторских власти. Доцније, до краја рата, тај се број попео, враћањем становништва на његова огњишта, до 20.000. Кад је у новембру 1918 закључено примирје, спољни изглед Београда је био и сувише тужан. Али, у пркос свему, он је, борећи се и уклањајући све препреке, дошао, вођен својим претставницима до данашњег лика, размера, величине. Његово напредовање било је једно од најкрупнијих и најбржих. За последњих двадесет година Београд је и по броју становништва и по својим размерама постао четири пута већи.

Он се подизао и растао пред нашим очима. У истини, ко га није у томе раздобљу од рата до данас видео, не би га готово ни познао, сем по његовим вечитим, природним одликама: рекама које га опасују, уздигнутом, доминантном положају на њиховом ушћу, и пирамидом Авале у његовом залеђу. Али његова импозантна силуета протеже се данас од старе тврђаве са Гласником Победе до величанственога споменика Незнаком Јунаку на Авали. Његови мостови прелазе с оне стране Саве и Дунава, везујући га са Земунском и Панчевом у једну целину, и један живот, пун, импулсиван. Велики комплекси земљишта, који су пре две деценије били празни, данас су најлепши делови града.

Оно што се не види, госпођо и господо моја, то је оно што стоји иза тога великога града који стално расте, иза његових палата, паркова, аеродрома, железничких станица, његових социјалних, привредних и културних установа, саобраћајних сретстава, убрзаног темпа живота и кретања. А то су фигуре оних људи, значајних и заслужних, који су стајали за то време на челу наше Престонице, улажући максимум старања, добре воље, напора и енергије, да би испунили безброј захтева једнога града који се диже до свога заслуженог историјског, националног и актуелног значаја.

Они који су га, као његови претставници пре двадесет година опорављали од социјалне беде и подизали из материјалних рушевина, и који, нажалост, нису више међу живима — као што су Коста Главинић, и Добра Митровић и Михаило Марјановић — могу с

миром почивати у земљи свога града који су толико волели и који их носи у својој најлепшој успомени.

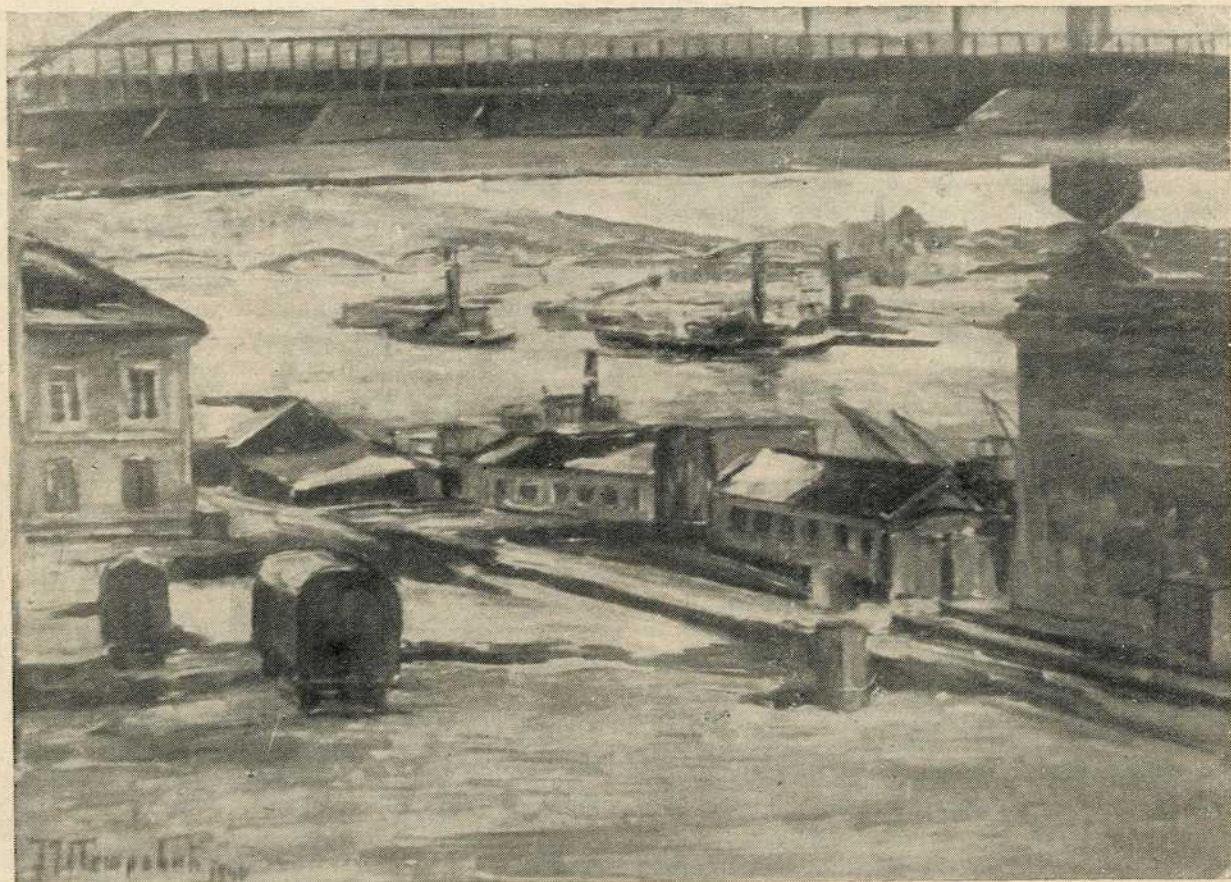
Они који су га, као претседници наше Општине подизали, и који су живи, могу са задовољством посматрати дело својих напора и настојања. Јер је Београд и у наше време одржао добру традицију, да на своме челу има најбоље: господу Др. Косту Куманудија, Милоша Савчића, Милана Нешића, Милутина Петровића, Владу Илића.

Има управо десет година од како је, између толиких других заслуга, наш бивши Прет-

седник, професор Университета Господин Милан Нешић, отворио и ове културне установе наше Општине: њену Библиотеку и њен Музеј, који све више постају духовна потреба нашег света.

Најзад, Београд је срећан што у овом тренутку има на своме челу личност високих, страних способности и разумевања, која Београд води његовој пуној афирмацији: националној, међународној, моралној, културној.

Сима Пандуровић

О Јелисавета Петровић: Београд — пристаниште под снегом

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Београд негдашњи центар великога рибарства

ЧЕТВРТИ ЧЛАНАК

Начини рада занатских рибара у риболовном подручју Београда

Занатски рибари у риболовном подручју Београда ловили су од вајкада и мрежама и удицама. Мреже су несумњиво дошле у наше крајеве из риболовних вода у областима у којима су живели и рибарски занат обављали Немци и Мађари. То се види по називима разних врста рибарског алата, који су код наших београдских рибара већином немачки, покашто мађарски, као и по томе како се код нас зову поједини начини риболова, или поједине фазе при тим риболовима; то ће се видети из описа што следују.

За неко време, док су Турци господарили Београдом, па и за коју деценију после тога, били су се одомаћили и турски називи, али су они брзо ишчезли, па се вратило на негдашње немачке и мађарске називе који су били у употреби пре турске владавине. Томе је, по одласку Турака, допринео и чешћи додир који је од тада наступио између наших рибара и оних преко Саве и Дунава. Мало се наших људи тада одавало на занатско рибарство „са великим алатом”; велика већина занатских рибара прелазила је „из прека”, као рибарски мајстори или рибарски момци, па су преносили собом и називе који су тамо код њих били у употреби.

Наши српски називи везани су само за „мали алат”, јер тај алат није захтевао великих трошкова, па су од увек и наши сиромашнији рибари могли лако до њих долазити, немајући за то потребе да се обраћају имућнијим пречанским рибарским мајсторима и код њих се навикавају на техничке примене везане за тај алат.

Овде ће бити, са потребним техничким појединостима описан и велики и мали алат, са терминима какви су се увек употребљавали код београдских занатских рибара. За читаоце који немају нарочитог интереса за наше риболове, овај чланак неће имати занимљивости и биће доста сувопаран; али циљ чланка и није занимљивост, већ тачан опис нечега што има интереса за београдски живот, а о чему треба да остане какав траг док још и њега не буде сасвим нестало.

Напомињем да се под „великим алатом” разумеју велике рибарске мреже: алов, лап-

таш, пирић и грундкорн; у „мали алат” спадају од мрежа: влак, бубњеви, кеца, кусака, трбок, сачма и черенац; ту спада и удичарски алат: велики струк, пампурски струк, самица и бућка.

1. *Велики алов* (Zug-Netz, Zug-Garn, senne). То је дугачка рибарска мрежа која за рад у Сави и Дунаву достиже дужину од 200–300 метара, а за рад у рити и више. Састављен је по дужини из више различних комада (платна); сваки комад је дугачак око 24 метра и у толико је дубљи у колико при раду има више да се удаљи од обале. Сваки је комад састављен од пређе која је у толико гушћа (са окцима крупнијим или ситнијим), у колико ће комад при раду бити ближи обали, а сваки од комада на своје горњем ободу пришивен је (или како кажу рибари „начеткан”) на „горњаку”, једек (уже) од 24 метра дужине, на коме су нанизани „параши”, пловци округласто изрезани од јагњедине коре, који ће тај горњи обод вући навише, тако да мрежа у води стоји усправно. На своје доњем ободу комад је пришивен за „дојнаку”, предвостручен једек исте дебљине и дужине као што је горњака; дојнака је оптерећена нанизаним на њој „оловицама”, комадима олова које чини да тај доњи обод буде вучен наниже; горњака и дојнака одржавају пређу у усправном положају.

Велики савски и дунавски алов састављен је обично из 10–12 комада, посашиваних један уз други по дужини овако:

1 комад од 50 окца дубине, 900 окца дужине, окца од 25 мм.

2 комада од 60 окца дубине, 900 окца дужине, окца од 25 мм.

3 комада од 60 окца дубине, 800 окца дужине, окца од 30 мм.

3 комада од 60 окца дубине, 800 окца дужине, окца од 35 мм.

3 комада од 60 окца дубине, 700 окца дужине, окца од 40 мм.

Први комад, онај што се вуче уз саму обалу, и који београдски рибари зову „грундкорн” (Grundgarn), плете се од нешто дебљег и јачег конца, пошто он гребе плитко дно пуно шљунка, блата, шљама, камена и других предмета који га кваре и цепају. До њега долазе, идући на воду, два комада који се зову „сокорни” (Sackgarn), нешто дубља,

јер су им окца крупнија. Између њих уметнута је аловска кеса, коју рибари зову „секл“ (Sack'l); ова ће, при привлачењу алова обали, служити да прими сву рибу коју алов буде опколио, а која се не буде спасла прескакањем преко горњаке. Кеса је дугачка око 4 метра, дубока око 1,50 метра, а широка за 70–80 окаца, а ова су од 25 мм. На два крајња врха кесе, која је четвртаста, привезана је по једна „чукља“, комадић једека од 20–30 см., на који је нанизано по неколико оловица; чукље служе на то да задњи крај кесе задржавају тако да ова при вучењу мреже остаје разјапљена, због чега се на горњу површину кесе пришију још по 3–4 крупна параша. Од другог „сокорна“ (који долази после кесе) настају три комада од 60 окца дубине, које рибари називају редом „швафцујх“ (Schweifzug), „драјер“, „фиршици“ и „форкорн“ (Vorgarn), са окцима од 30 мм. Напоследку долазе, најдаље на води, опет три „форкорна“ са окцима од 40 мм.

Тако састављен „алов од 12 комада“ има дужину око 300 метара; он је, по својој саставу, најгушћи на ономе својој делу што се вуче поред обале, а најдубљи на ономе делу што је далеко на води. На својој крају што се вуче уз обалу, он је привезан на „штапац“, јаку грану жилавог дрвета са раклџом на доњем крају, где је чврсто ураклџена једна цигља; штапац тада, кад је у води, стоји усправно па, поред параша на горњаки, и он одржава пређу у приближно усправном положају. Тако исто, на онај део мреже што је избачен на воду, везан је други, такав исти штапац, кашто нешто дужи, а понекад се на томе крају и не везује штапац, већ се само саставе горњака и доњака у једну гужву. Сваки штапац на својој доњој крају има „папучу“, заобљен комад тврдог дрвета који чврсто утврди цигљу на њему, а у исти мах и чини да доњи крај штапца лакше клизи по муљевитом дну. Напоследку, за онај комад алова (т.ј. за његов штапац) што је до обале везан је комад једека од неколико метара дужине, а за крајњи комад, онај што је на води, везан је дугачак једек, састављен по дужини од 3–4 „пуна једека“ од којих сваки има око 45 метра дужине.

Алов захтева за рад са њиме велики „аловски чамац“, обично „растовак“, какав су београдски рибари обично добављали из Апатина или Вуковара. То су чамци нарочите, за рад рибара подесне конструкције и форме, са уздигнутим задњим и предњим крајем који носе називе „штуир“ и „кранцл“. На врху кранцла, на самој кљуну чамца, утврђен је „пањ“, комад тврдог дрвета; на средини чамца се постави „семпрух“, кратак патос од дасака, уздигнут за 10–12 сантиметара од дна чамца, а који служи на то да на њему стоји „мештер“ који избацује алов, и да се на њега смести, као пластић сена, целокупна мрежа,

са које се тада цеди вода коју је она при раду собом увукла у чамац. На предњем крају чамца су уз „канате“ (бочне стране) чамца приковане, једна наспрам друге, две „коломпе“, комади јаке растове даске; за сваку од ових везана је по једна замка, звана „гужва“ од кратког парчета једека на које је намотана стара пређа; кроз ту замку пролази „завозно весло“, а тих весала има у чамцу по 2–3; стара пређа спречава непосредан додир весла са једечићем од замке, који би се, трењем уз весло, брзо скидао. Скелет чамца састоји се из неколико пари растових „јеггија“, јаких, жилавих на крајевима усправно пресавијених гредица на које су кованим јексерима приковане широке и јаке даске од „табана“ (дна) и „каната“ (бокова) чамца. За предњу јеггију, испред седалице за момка „средњака“ или „пецкеша“, везана је јака замка од једека, која носи назив „кнебл“ и служи на то да се за њу веже дугачки једек што долази од аловског штапца везаног за крајњи комад алова.

Са таквом опремом, начин рада у Сави и Дунаву описан је у овоме што следује.

Алов је у комадима донесен до обале и ту су комади посастављани. За дубоки део алова, онај што ће ићи водом, везује се „доњи штапац“, па се онда алов пренизује (или како то рибари кажу „анцигује“) на „семпрух“, тако да му је дојнака окренута „кранцлу“, а горњака „штуиру“; то раде упоредо два рибара, најчешће „мештер“ и „пецкеш“. Кад при томе пренизавању наиђе аловска кеса, она се распростре по чамцу тако да ју је лако избацити кад на њу дође ред, па се пренизивање продужи.

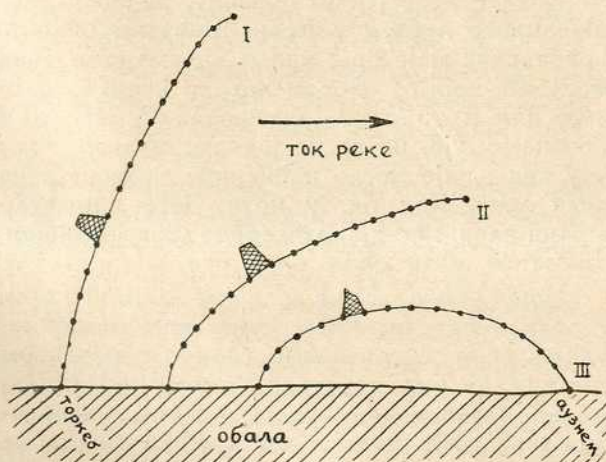
Кад је алов тако пренизан у чамац, у овај се уноси и смешта велика празна барка у коју ће се метати уловљена риба, као и остали потребан прибор што ће се носити у чамцу, а то су: „вохпер“, широка кеса од јаке пређе, разапета на обруч од дивље лозе, затим „лента“ и „латкерк“, ам за онога што води крај алова поред обале, „латшток“, дебео јак штап којим ће се он подупирати вукући алов, „кобер“, кожна кеса са резервним оловицама, кљештима, бургијом, ексерима и локотом за барку; „пузнови“, врста амова од уског куделног колена, у које се упрегну рибари кад стану привлачити крају алов; напоследку дође исполац, котао за аласку чорбу, кашике, чинија, крчаг, асура и „штагле“, мотке које ће се на месту лова побити у дно воде поред обале и за које ће се везати барка у коју ће се изручивати уловљена риба. Кад је све то готово, рибари заузимају сваки своје место у чамцу, отисну овај од обале и завеслају у правцу „мета“, места на коме ће се аловом радити. Напред, на „кранцлу“, весла завозним веслом „кранцарош“, а испред њега „средњак“ или „пецкеш“; испред овога је „лаптарош“ који весла трећим завозним веслом

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

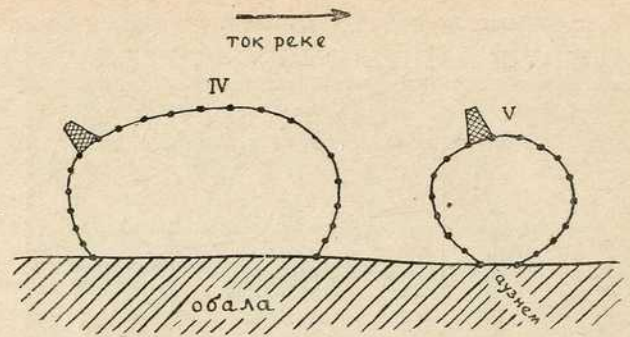
или дотерује шта на алову. На „семпруху” стоји читав пласт од мреже и једека, а на „штуриу” седи и чамцем крмари кратким крмарским веслом „керудером” или сам рибарски мајстор чији је алат, или његов заступник „мештер”, кога сви момци морају у послу безусловно слушати.

Кад се стигло на мет, стане се на месту одакле ће се алов почети избацити, а које носи назив „торкеб”, па се чамац окрене кранцлом на воду, а штуиром уз обалу. Ту лаптарош изађе из чамца носећи собом крај од кратког једека за који је везан горњи штапац, онај што ће се, кад алов буде избачен и распрострт по води, вући низводно поред саме обале. Пошто је лаптарош везао тај крај једека за свој ам, на знак мешетра момци завеслају на воду, а мештер, пошто избаци поред саме обале горњи штапац, продужује избацити алов, и то увек на десну страну чамца, редом комад по комад, док не избаци цео алов. Веслачи тада престају веслати, чамац се испречи попреко на ток воде, да би га вода лакше носила, па се пусти да „плави”, т. ј. да га вода тако носи. Плавећи тако, чамац вуче собом и алов, јер је једек којим је овај везан, у исти мах везан и за „кнебл” у чамцу. За то време лаптарош, идући лагано низ воду поред саме обале, задржава свом снагом алов да га јака вода не одвуче од обале, и иде полако за штапцем који иде поред обале. Алов га вуче на воду толиком снагом да се он мора снажно одупирати и наслањајући о свој штап, па и полећи по земљи. Алов се на тај начин, са једне стране задржаван од лаптароша, а са друге стране вучен чамцем који плави, све боље „прислања” уз обалу, градећи једну полу-елипсу и заграђујући рибу.

Кад се тако плавећи дође наспрам места где ће се алов извлачити из воде, мештер да знак веслачима да снажно повеслају обале, вукући собом штапац који иде водом, а са њиме и алов. Кад штапац буде на тај начин привучен на 40–50 метара од обале, на знак

Сл. 1. Маневрисање великим аловом

Сл. 2. Прикупљање великог алова

мештеров средњак једним потезом одреши једек са кнебла, тако ослобођен чамац се упуту обали што се може брже и чим на ову стигне, из њега искачу момци на обалу и потегну вући дугачак једек од штапца, да би овај сасвим привукли крају. За то време лаптарош је застао, добро се одупро о свој штап и задржао у месту горњи штапац алова. То учини да се алов још боље прибије крају, тако да му дојнака дохвата дно реке, а горњака са парашима на површини воде; риба је тада заграђена као плотом.

Кад је доњи штапац стигао крају и извучен на обалу, момци стану извлачити алов уза саму обалу; мештер извлачи горњаку, средњак дојнаку, а овоме помаже кранцарош. Место на коме се алов тако извлачи, унапред одређено и рашчишћено од шљама, трња, камења и т. д. београдски рибари називају „аузнем”. Пошто тако буду извучена три најдубља комада, мештер даје знак лаптарошу да са својим штапцем, вукући га поред обале, прилази к њему. Овај тада одмах пође низводно и од тада води свој штапац тако да се аловска кеса (секч), која се на води познаје по крупнијим и гушћим парашима, исправи како треба и да се од тада вуче потпуно разјапљена. Лаптарош, поред тога што мора бити снажан човек, мора бити у своме послу и добро извежбан јер, како кажу аласи „лаптарош лови рибу”. Од њега на првом месту зависи то да ли ће алов ићи низ воду како треба, да ли ће се правилно прибити и прислонити на дно уз обалу, и да ли ће кеса за то време бити како треба разјапљена, јер онда риба у њој тражи склониште или излазак из пређе, а кад једном у њу уђе, она ту и остаје. Лаптарошева брига је и то да кад је он већ са својим штапцем стигао на „аузнем” и тиме затворио круг у коме је риба, кеса буде на средини тога круга, нешто мало узводно. Тада њему прилази кранцарош и помаже му извлачити његов крај алова, при чему лаптарош извлачи горњаку, а кранцарош дојнаку. Последња дође на ред и извлачи се кеса, у којој је дотле сакупљена риба што ју је алов опколио. Риба се из кесе изручи у „вохпер”, који после тога лаптарош вуче кроз воду до барке која прими

WWW.UNILIB.RS

Сл. 3. Пренизовање великог алова у чамац

рибу, било сву заједно, било сортирану по одељењима барке, средини и „шпитаљима”. Алов се тада понова прениже у чамац ради поновног лова.

Алов обично лови „средњу рибу”, понајвише белу рибу, чортана и крупнијег шарана, штуку, протфиша, сомче и понеког смуђа, мрену и кечигу. Крупна риба се више држи дубина на којима алов не може да ради. Алов се, истина, избацује и на дубокој води, али он почиње затварати рибу тек онда кад се „прислони”, т. ј. кад приђе обали на дубину мању од три метра. Простор који он тако почисти доста је велики; за алов од 12 комада он је, ако је мало јача вода, дугачак по 300 и више метара, мерећи од „торкеба” до „аузнема”. Понекад се на томе простору нађе и која крупна риба; мештер Иван Шокац извукао је једном на мету „Црквиште” аловом сома од 50 килограма, а писац ових редова нашао је у кеси свога алова, на мету „Јалија” крупну јесетру.

Занимљиво је било гледати рад са великим дунавским аловом у време „плове”, о којој је у ранијем чланку била реч. Ако није припекло јако сунце, које чини да шаран прилегне по дну, он кад алов на њега наиђе прескаче преко горњаке, често по мноштву њих у исти мах. Судаћи по мноштву шарана који тако искачу из мреже, мислило би се да ће их остати још много више у алову и да ће бити богат лов. Тако понекад и буде, али се дешава и то да сви шарани опкољени аловом поискачу преко параша, а да у алову остане само бела риба, понеко сомче, мрена, вретенар и смуђарак.

Нема много места у Сави и Дунаву, у београдском риболовном подручју, на којима може да ради велики алов. За тај посао траже се места где се дно реке благо спушта од обале на воду, а да такво место буде чисто на дужини од бар 250 метара дуж обале, т. ј. да на њему нема пањева, клада или крупног камења, о које би алов запињао и цепао се. У непосредној околини Београда било је у

ранија времена неколико таквих „аловских метова”, око којих су се грабили рибарски мајстори и мештери. Одмах испод града, у близини куле Небојше, где данас стоји уленгерено мноштво шлепова свих народности, био је чувени мет „Јалија”, који је нарочито био издашан за време „плове”. Затим, очито места где се данас налази електрична централа био је такође добар мет „Пумпа”; он је почињао испод пумпе којом је једна оближња фабрика вукла из Дунава воду за своје потребе. Испод Карабурме био је мет „Роспија” насрам старе Роспи-Ћуприје, који је давао лепу белу рибу и сомче. Шарана је обилато давао мет „Црквиште”, чији је „аузнем” био код једне увале насрам Вишњичке цркве, а „торкеб” на 250 метара више њега, на месту које се распознавало по модрој уми на обали.

Пошто је пре светског рата у Београду бивало по 7—8 великих алова, то да међу њима не би било сукоба у расподели метова, рибарски мајстори су коцком одређивали на коме ће месту који алов ловити одређеног дана, а за време од 24 сата. На један мет одређивало се, за један исти рок, по 2—3 алова који су, по утврђеном реду, на њему ловили „штренг”, т. ј. без прекида. Сутра дан изјутра стизали су на мет други алови чији је био ред и отпочињали одмах лов, а они који су дотле ту ловили враћали су се у Београд, на дунавски кеј, где су уловљену рибу продавали рибарским трговцима јавним надметањем. Ако који мајстор није хтео искористити своје право да одређеног дана лови на одређеном му дунавском мету, он је, надајући се бољем лову у Сави, ишао са својим аловом на савске метове, на тако звано „офишовање”, при коме се мет ловио само по једанпут за 24 сата па се, кад буде „обловљен”, ишло на који други савски мет, и то се продужавало до 2—3 сата после пола ноћи, кад се „завоске”, држећи се средине воде, журило на дунавски кеј да би се уловљена риба продала лицитацијом још истога јутра.

Велики алов је, по правилу, радио у пролеће, преко лета и у јесен. Међутим било је и рибарских мајстора, као н. пр. мајстор Јоца Берлетић, који су аловом ловили и преко целе зиме, али и то само „офишовање”, јер зими риба не путује, па се на једноме изловљеном мету више није могло наћи рибе за више дана после лова. Кад би, у позну јесен, престао да ради алов, настајало би време лова лапташем, о коме ће мало даље бити реч.

Напослетку, истим великим аловом, којим се ловило на савским и дунавским метовима, радило се и у ритовима, са том разликом што кад је рит простран, горњи је штапац штапац избациван не уз обалу као при речном лову, већ далеко од ове на води, па је онда цео алов привлачен обали, савијен најпре у полу-елипсу, а за тим у елипсу која

се све више сужавала док се сва опкољена риба не сатера у кесу и ова се не извуче на обалу.

У риту се радило и „на дочек”, што се обављало на следећи начин. Кад се зна да риба потегне из рита у одређеном правцу, н. пр. да се дохвати текуће воде, преко пролаза препречи се алов тако да риба идући из рита ка тој води наилази на аловом преграђени простор. С времена на време момци алов савију у полу-елипсу, доведу један штапац до другог, скупљају алов, сатерују опкољену рибу у кесу, извуче је у „вохпер” па из овога у барку, и забаце понова алов „на дочек”.

2. Тањарски алов (тањарац)

Разликује се од великог алова тиме што је краћи, састављен од 6–7 аловских комада, али је много дубљи, и што нема кесу (секл). Комади до обале су му плићи, дубине по 2–3 метра, а комади с воде све дубљи што иду даље на воду, тако да достижу дубину од 7–8 метара. Први комади, они до обале, су гушћи, са окцима од 25–30 мм. док су они на води ређи, са окцима од 35–40 мм. Први комад од обале везан је за јаку дрвену облицу која замењује штапац, а задњи крајњи комад има на место штапца „шолн”, дугачку мотку оптерећену на своме доњем крају, да би у води стојала приближно усправно и раширила тај крај алова.

Тањарски алов ради на стрмијим и дубљим метовима. Рад је исти као са обичним великим аловом, само се нема посла са кесом, пошто ове нема, и лаптарош има да запне много више. Јака воде на дубокоме мету и велика површина дубоког алова чине да је лаптарошу врло тешко отимати алов од воде, т. ј. задржавати га да не буде одвучен на воду. Лаптарош обично полегне до земље одупирући се на свој дебео штап, да га вода не би повукла за аловом. Кад је вода нешто јача, он мора после свака 2–3 корака побити штап у блато или песак, омотавати око њега свој једек, задржати тако алов свом снагом, па опет продужавати водити га поред обале; то тако задржавање алова зове се „ударане писке”. Дешава се на дубоким метовима и на врло јакој води да и то није довољно, већ да алов морају задржавати по 2, 3 или и 4 лаптароша, упрегнутих у јаке алове од широког кудељног колана, па да се чак морају поред обале, онуда куда ће они проћи задржавајући мрежу, копати јаме у којима ће се они моћи боље одупрети снази воде; изишавши из једне јаме, они би ускакали у другу и тако редом докле год алов „плави” низ воду.

Кад је тањарац тако плавећи стигао наспрам „аузнема”, места на које ће бити извучен, мештер да знак веслачима да снажно повеслају обали, па кад крај алова буде при-

вучен на 40–50 метара од обале, одреси се једек са кнебла у чамцу, овај се брзо притера крају, из њега поискачу момци, прилегну на једек и привуку крај алова сасвим уз обалу. За то време лаптарош је ударио писку и задржао у месту свој крај алова. И од тада је посао исти као код обичног алова, само што се опкољена риба сатера не у кесу, пошто ове нема, већ у два средња комада мреже, који се зову „цакови”, па се из ових риба извучује у „вохпер”, а из овога у барку.

Тањарским аловом се хвата и ситна, и средња и крупна риба, нарочито крупан шаран и по гдекоји крупнији сом; раније се њиме хватала и јесетра, сим, паструга, а понекад и сама моруна. Један од некад чувених „тањарских метова” било је „Купусиште”, дубок и простран мет са мађарске стране испод Панчева. Он је у своје време давао крупног сома, јесетру и сима, а за време турских аласа још и моруна. Данас је сасвим искварен, разривен или засут. У Сави и данас има дубоких метова на којима може да ради тањарски алов; један је такав мет испод Умке, на српској страни; други је на Великој Дубоки, и један на Брески више Забрежа, али ти метови не дају ни издалека онакву рибу какву су некад давали. Ти савски тањарски метови данас, у време кад се према водостају Саве може на њима ловити, дају поглавито осредњег и крупног шарана, понеког смуђа, сомче и белу рибу. Данашњи београдски и земунски рибари ту раде на „храну”; кувају у великом котлу и разбацују по мету јечам, који пада на дно и задржава шаране на мету док их тањарац не скупи у барку. Али некадашње крупне рибе на тим метовима више нема.

3. Мадровачки алов (салећак)

То је врста омањег алова без кесе, који носи назив по томе што њиме највише раде сељани из села на српској обали Дунава, као што су: Дубравица, Петка, Рам, Кисељево, Винце и др. а које београдски аласи, кад они дођу да лове у београдским водама, називају „мадровцима”; сами мадровци називају тај алат „салећаком”, пошто се њиме на брзу руку „салети” риба.

Тај се алов састоји из једног комада пређе, дугачког по 60–70 метара, са окцима раније од 15–25 мм, а данас од 25 мм.; дубина пређе је 60–100 окца. Онај крај алова што се прво избацује из чамца везан је за штапац нешто дужи, а лакши од штапца великог алова, и који се зове „клуча”; други крај, онај што иде на воду, везан је за кратку облицу од дрвета, за коју су везане горњака и доњака мреже, прва са нанизаним пловцима „парашима”, а друга са нанизаним оловцима. За исту облицу везан је и дугачак

једек којим ће се алов, кад буде по води разбачен, привлачити обали.

Рад са мадровачким аловом је овакав: алов се прениже и сложи на покретну широку даску која се са свом мрежом и њеним једеком може износити из чамца и уносити у овај; један од рибара, који се зове „клевачија”, извуче са даске на обалу клечу и држи је у руци усправно; два рибара повезу завозним веслима, а четврти постепено и лагано спушта мрежу из чамца у воду, без луке и бућкања, оловице напред, а параше назад, док сва мрежа не буде избачена тако да направи у води четвртину кружног лука, чији је један крај сама клеча. Кад је и задњи крај мреже избачен из чамца, овај се управу право ка обали, а за то време се из њега пушта у воду дугачак једек везан за тај задњи крај мреже. Чим је чамац пришао обали, рибари искачу из њега и сложено потегну једек па привуку задњи крај алова обали; тиме брзо затворе полукруг и опколе рибу која се ту на мету буде затекла. Рибари тада скупљају мрежу на обалу и сужавају полукруг који она прави, а за то време клечаија им лагано прилази са својим крајем мреже док не дође на 6–7 метара од њих; тада њему приђе у помоћ један од три рибара, па обоје скупљају свој крај алова на обалу. Кад је мрежа тако скупљена, у њој се онде где се оба пара рибара при томе скупљању буду састала, нађе сконцентрисана сва аловом опколена риба, коју рибари тада покупе и изруче у чамац. Кад је то свршено, мрежа се поново пренизује на даску и спремна је за идући лов.

Мадровци су необично вешти и хитри у лову са таквим алатом. Они раде већином „по буцацима”, омањим просторима где други алат не може да ради, а где се нарочито бела риба скупља у мирну плитку воду. Раде готово увек само ноћу, а њихов омиљен начин рада је „околиш”, при чему се аловом брзо, за пар минута, опколи неко такво место, привуче се крају риба која се ту буде затекла и изручи у чамац, па се пређа за тили час опет прениже на своју даску и одмах се лови опет такво неко место у близини. За једну ноћ мадровци излове по двадесет и више метова, поред свег губитка у времену при путовању од мета до мета. Раније, док су дунавски мадровачки метови били на мађарској страни, они су за тили час обловили мет и ако су мађарски финанси у његовој близини, а они немају никакве рибарске дозволе ни српске ни мађарске. Ако их финанси изненаде, они остављају алов, хитро ускачу у свој чамац оставивши клечаију на обали са његовим крајем алова, а поневши собом крај од дугачког једека везаног за други део алова. Кад су се удаљили од обале за дужину једека, они сложено из чамца потегну вући једек, а са њиме и алов у чамац, а са аловом и клечаију који се, вучен тако кроз воду,

Сл. 4. Рад мадровачким аловом

чврсто држи за клечу. Кад је и овај ускочио у чамац, они са највећом брзином пребегну на српску страну, ма да финанси на чамац који пут и пуцају. Чамац са мадровачким аловом могао се издалека на води распознати; мадровци су увек возили на три завозна весла, од којих су два напред, на предњем крају чамца, а треће на задњем крају, позади онога што крмани. Они никад нису носили барку у чамцу, већ су рибу изручивали у чамац и тако је ујутру продавали било на дунавском кеју београдским рибарским трговцима, било по селима у чијој су близини ловили.

Београдски рибари у ранија времена нису радили мадровачким аловом, јер је тада за рибарске момке било довољно великих алова и лапташа, али после светског рата, кад је нестало тога великог алата, мадровачки алат се, као спретан и јевтин, и код њих одомаћио. На место негдашњег великог дунавског алова, сад се, и то само лети и у јесен, може ноћу на води срести и по који београдски аловчић мадровачке сорте, који лови „буцаке и околише”, па покатак у зору донесе на дунавски кеј пун чамац беле рибе за лицитацију.

4. Грунакорн (Grundgarn, Spiegel-Netz, tramail)

Мрежа коју рибари на нашем приморју називају „попуница”, а код београдских рибара нема српског имена, већ се зове онако како је називају пречански рибари који су је к нама и донели. Дугачка је 60–100 метара, дубока 2–3 метра, кашто и нешто више. Састављена је из три једна преко друге прешивене пређе, две спољне, које носе назив „шпиглови” са пространим окцима од 150–200 мм., исплетене од дебљег и јачег канапа, и једне унутарње, „лиша”, врло танке и лаке, од танког меког конца, са окцима од 25–30 мм. по дубини два пут веће од оних двеју спољних. Све су три пређе по целој дужини пришивене („начеткане”) на два једека исте дужине као оне, један на горњем други на

5. Лапташ (Aufmattseg'n)

То је неоспорно најмоћнији рибарски алат за лов у великим текућим водама. Он захтева два рибарска чамца, иста као они са којима се ради аловом, и послугу од шест извежбаних рибара (лапташка партија), по њих тројица у свакоме чамцу. Ради пловести низ воду, вукући раширену и разјапљену мрежу средином воде, или ближе једној или другој речној обали, по плићацима или највећим речним дубинама. Дугачак је „за пун једек”, т. ј. 45–48 метара, дубок 6–10 метара према величини окаца и броју ових по дубини, а што се одређује према томе да ми се лапташ прави више за плића места или више за дубине. Рибари их према томе разликују на ове три врсте:

1^о лапташ „честар”, са окцима од 25–30 мм., 140–150 ока дубине, одређен поглавито за савске прудове и плићаке;

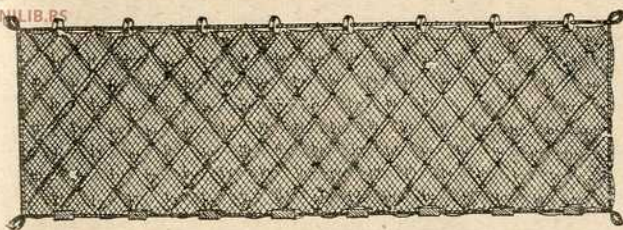
2^о лапташ „сметењак”, са окцима од 35 мм., 130–140 ока дубине, одређен и за плићаке и за осредње дубине;

3^о лапташ „редар” са окцима од 40–50 мм., 125–135 ока дубине, одређен за дубине.

Ранији рибари су радили са још ређом пређом и дубљим лапташима; кад су окца имала више од 70 мм. лапташ се звао „корана”, са којом су нарочито негдашњи турски рибари у Београду радо радили. Не сме се претерати са дубином мреже, јер преко одређене дубине она се набацује преко горњаке и излучи рибу што је дотле у њој била, или се пређа „усуче”, т. ј. намота око доњаке. Иначе, што је год величина окца мања, лапташ све више хвата ситнију рибу; редарем се радило само на крупну рибу, за коју је он много подеснији, јер лакше и брже пролази кроз воду, брже се затвара и не скупља по дну реке шљам, лишће од врба и др. као честар и сметењак.

На своје горњем ободу сама пређа (коју рибари зову „лиш”) пришивена је („начетка-на”) на горњаку, на коју су нанизани пловци „параши”. На доњем ободу лиш је начеткан за дојнаку, предвостручен једек исто онолико дугачак колико и горњака, т. ј. 45–48 метара; на дојнаки су нанизани оловице, па парши и оловице, чине да пређа, кад у води стоји мирно, стоји у њој усправно. Кад мрежа ради, оба су њена краја привезана за по један „штапац”, исти онакав као код алова, само нешто тежи, нарочито кад се лапташем ради по дубинама; штапци се тада на своје крају оптерете „гранатом”, венцем од комадића једека на коју је нанизано по десетину оловица, да би штапац брже одвукао мрежу на дно. Крајеви мреже што су уз саме штапце зову се „шлемови”.

Чамци са којима се ради лапташем исти су као и они са којима се ради аловом; покашто су нешто мало мањи. Сам рад са лапташем

Сл. 5. Мрежа „Грундкорн”

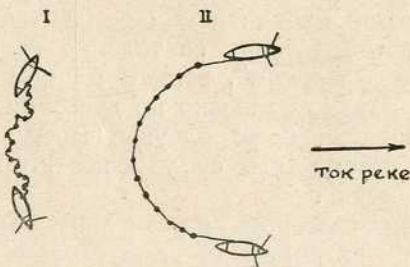
доњем ободу тих пређа (горњака и дојнака мреже). На горњаки су нанизане „плутаче”, катури од плуте или јагњедине коре, а на дојнаки оловице. Један и други крај мреже не везује се за штапце као алов, већ се само на њима саставе крајеви горњака и дојнаке у један чвор, а за овај се веже једек којим ће се мрежа, кад се буде распрострла по води, вући по овој и увући у чамац кад буде требало. Олакшана горњака и отежана дојнака чине да пређа, разбачена по води, стоји усправно као плот.

Грундкорном се ради или са два чамца змеђу којих се, кад се постепено удаљавају један од другог, разбацује мрежа, или са једним чамцем и барком за рибу. У том случају, кад се дође на место где ће се ловити, избаци се из чамца најпре барка у воду, за њу се привеже крај од једека везан за један крај мреже, па се онда чамац удаљава од барке попречно на ток реке, а за то време један од рибара избацује мрежу у воду. Кад је сва мрежа избачена, чамац се окрене право низ воду и онда, са једне стране он, а са друге стране барка ношена водом вуку собом мрежу низ воду. Кад мрежа сретне рибу ова, а нарочито шаран, смуђ или буцов, покушава да кроз њу прође. При томе она гура меку лабаву пређу кроз крупно око (шпигел) спољне пређе, протера је главом кроз ову и тако сама себи направи кесу у коју се заплете и не може више из ње изаћи, јер што јаче надире да прође кроз пређу, меки лиш се све више извлачи кроз шпигел и кеса постаје све дужа; њоме спутана риба, ма како била снажна, нема маха да се кроз њу пробије или да се окрене назад. Њу мрежа тако вуче собом док не буде увучена у чамац, што се ради сваки 10–12 минута, кашто и чешиће. На место барке често се за крај мреже везује обичан шафољ; и једно и друго, ношени водом, вуку мрежу довољно брзо; кад је чамац на мекшој води, а они на јачој, веслачи имају да добро загну да би један и други крај мреже ишли упоредо.

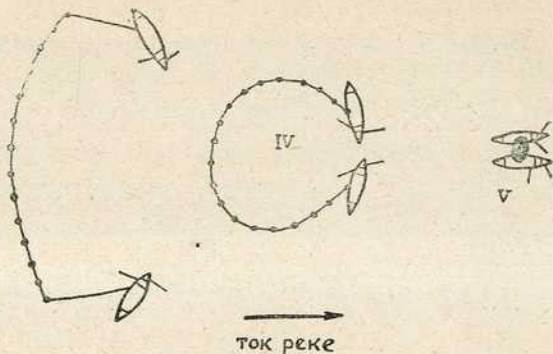
Грундкорн најбоље ради на пространим прудовима где је јака вода, и на полојама где нема задева. Са њиме се врло лако ради, а кад је риба „на перу”, т. ј. не држи се речног дна, лов може бити врло издашан. Међутим он је данас сасвим изашао из употребе у београдским водама.

овакав је: чамци, пошто су стигли до места одакле ће почети рад, стану један уз други пореборке, кранцловима окренути на исту страну; у једном чамцу, и то десном, на крми је мештер, а на другој лаптарош; у сваком чамцу су још по два рибарска момка, средњака (пецкеш) и кранцарош. У мештеровом чамцу веже се крај горњака за горњи део штапца, а крај дојнаке, провучен кроз папучу штапца, за доњи крај овога, па се лапташ прениже из мештеровог у лаптарошев чамац где му се његов други крај онако исто веже за други штапац као што је то учињено са првим крајем. Кад је то учињено, лапташ се опет пренизује, али само до половине своје дужине, у мештеров чамац и тада је све готово да се одмах може ловити. А лов се обавља на следећи начин.

Чамци се отисну један од другог у супротним правцима; за то време мештер и лаптарош разбацају мрежу попречно преко тока реке. Кад је лапташ избачен у воду, чамци се окрену низводно, а мештер и лаптарош спуштају у воду „лацале” (Leitseil), дебеле јаке једеке везане за оба штапца, а који из чамаца воде лапташ по дну воде. Лацала се спушта толико колико је потребно да мрежа сиђе на дно, што се познаје по „куцању” штапаца по дну реке. На команду мештера момци завеслају низ воду умереном брзином; кад би се та брзина смањила, лапташ би се у води отомбољио и не би се од њега начинила кеса, или би се набацио преко горњаке; ако је та брзина већа него што треба, штапци се одижу са дна, што не треба да буде. А при умереној брзини штапци и доњака иду по дну, а лапташ се претвори у једну широку кесу (коју рибари зову „пуз’н”) у којој се риба забуну и остаје у њој док се мрежа не извуче у чамце. А то се чини после неколико минута, пошто је тако вучен лапташ предрљао дно реке на дужини око 60–100 метара; на мештеров знак чамци се упуте један другоме на сусрет, а за време тог прилажења мештер и лаптарош сваки из свога чамца крате лацале, да вода не би набацила лиш на горњаку и изручила рибу из пређе. Кад су се чамци састали, они се својим предњим крајевима (кранцловима) вежу један за други набацивањем једне унапред спремљене замке од једека, па онда мештер и лаптарош „чупају” сваки свој лацал из воде, док им

Сл. 6. Маневрисање лапташем

Сл. 7. Прикупљање лапташа

до руке не дођу штапци. Кад то буде, они убаце свој штапац у чамац, прихвате мрежу за горњаку а њихови средњаци за доњаку и што могу брже увлаче их пола у један, а пола у други чамац. Сав је лиш остао у води прикупљен у чамце, па кад лапташ буде тако „затворен”, сва је ухваћена риба у томе лишу на гомили. Мештер и лаптарош тада увлаче сваки свој лиш у чамац; ако у њему има рибе, она се тада појави у лишу и увуче у чамац, па се вади из њега. По која риба се деси и „на тањир”, т. ј. на ономе месту мреже где се мештер и лаптарош, извлачећи горњаку и доњаку, буду састали.

Чим је риба извађена из лапташа, овај је, онако како је у тај мах сложен у чамцима, спреман за идући лов. Ако се мисли неки простор прескочити због пањева, клада, потопљених лангера и др. или се мисли ићи више на воду, или ближе обали, мештер командује „чамац напред”; оба чамца везана један пред другог упуте се тада у назначеном правцу. Кад се довеслало на место где ће се радити, чамци се раставе и даље се ради као што је малочас описано.

Једно разбацавање лапташа, плављење низ воду и увлачење мреже у чамац назива се „једна рина”, а тако исто под „рином” разуме се и тако једним потезом обловљен простор, обично дугачак 60–100 метара, а широк за дужину лапташа (око 50 метара). Кад је рина поред обале, а дно се постепено, али стрмо спушта идући на воду, она се назива „полиш”, а сам рад „полишовање”. Тада чам-

Сл. 8. Рад лапташем

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ци, вукући лапташ, не иду упоредо, већ онај што је уз обалу заостаје, док други измиче, тако да лапташ ради као што ради обична загажња поред речне обале. А кад је рина на води, рибари кажу да „терају глајх-рину“, при чему чамци иду сасвим упоредо, раздљени један од другог за дужину лапташа. И тако се ради док се, ловећи низ воду, не стигне до места где се лов прекида.

Надмоћност лапташа као рибарског алата над другим алатима у томе је што он ради и по плићацима и по највећим савским и дунавским дубинама, и уз обалу и на сред воде; што се не извлачи на обалу као алов, већ непоредно у чамце, и што је рад њиме врло брз: док се истера један аловски мет може се истерати по 7–8, каткад и више лапташких рина. Он ради и кад је издрпан, јер риба у њему нема времена да нађе рупе кроз које би се извукла из пређе. Напоследку, он ради у свако доба године, па и по непогодама, мразевима и између санти леда по Сави и Дунаву.

Лапташ хвата сваковрсну рибу и сваке величине. Ситна риба, која би се могла провући кроз окце пређе, ипак се хвата јер се препречи преко конца, или се за овај закачи својим перајима, бодљама или брком. Са њиме није тешко савладати и најкрупнијег сома, маневришући на аласима познат начин, а који ће бити описан у једноме од идућих чланака.

6. Пирић (мали лапташ)

То је нешто краћи и плићи лапташ који ради такође са два чамца, али мања од лапташких. Захтева послугу од четири рибара, на место њих шест колико их захтева рад са лапташем. У сваком чамцу су по њих двојица, од којих један весла „на трапезане“, са два завозна весла, а други разбацује и води мрежу између чамца раздљених један од другог за онолико колико је пирић дугачак. Рад је исти као и са лапташем, чије све добре стране има и пирић: хвата исту рибу као и лапташ, ради и на плићацима и у дубинама, на сред воде и поред обале, а брже се затвара него лапташ. Па ипак мање је код београдских аласа одомаћен но лапташ.

7. Влак

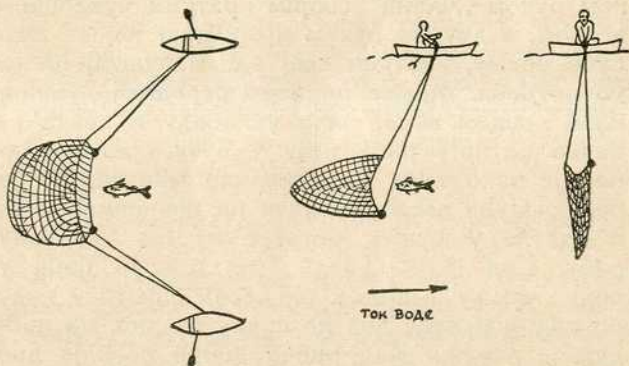
То је четвртаста кеса од пређе, без икаквог рама, коју два рибара, са два чуна, „чланећи“ (веслајући једном руком са кратким чунарским веслом) вуку између ових било по дну реке, било „у пола воде“. Кеса је дугачка 4 метра, широка 8 метара, а дубока 2,50 метра. Горњи и доњи обод мреже носе називе „горња и доња повора“; леви и десни обод кесе називају се „раставе“. За крајеве доње повора везан је по један јак

једек који на своме доњем крају, онде где је везан за повору, има по један терет (који се назива „ђуле“) од 3–7 килограма тежине, према дубини на којој се влаком ради; тако оптерећен једек назива се „поставац“. За крајеве горње поворе везан је по један танак једек („иншљи“) који се назива „стражица“. Честина пређе зависи од тога на какву се рибу ради, да ли на средњу или на крупну, и према томе се праве:

- 1⁰ влак „честар“, са окцима од 25 мм.
- 2⁰ влак „редар“, са окцима од 50–70 мм.
- 3⁰ влак „корана“ са окцима од 100–130 мм.

Рад са влаком је овакав: два рибара, ортака или мајстор са својим шегртом, сваки са својим чуном, изађу на место одакле ће почети ловити, било средином реке, било ближе једној или другој обали; чунови се поставе поребарке један уз други, па се влак прениже пола у један, пола у други чун. Кад је то учињено, чунови се отисну један од другог, а рибари избацују из њих сваки своју половину мреже, док не дођу до растава; тада спуштају у воду најпре оба ђулета са поставцем, па за овим и крајеве повора, пазећи да стражица буде толико затегнута да мрежа између чунова остане разјапљена. Сваки од два рибара тада једном руком „члани“ са спољне стране свога чуна, а другом руком држи у исто време и свој поставац, и своју стражицу, поставца целом стиснутом шаком, а стражицу преко кажипрста. Мрежа се тако постепено и лагано спушта ка дну реке, док се не осети да су ђулад ударила о само дно; кад то осете, сваки од два рибара стегне чврсто у руци свој поставац, затегне колико треба своју стражицу, па почну са растављеним чуновима чланити низ воду. Ако вода није довољно јака, један или други чун се попречи да би га вода лакше носила и помагала веслачу. Поставцац и стражица се крате или попуштају како би ђуле непрестано додиривало дно, али само за толико колико је потребно.

Кад тако вучен влак сретне рибу, ова њушком дирне у кесу од пређе, што рибар одмах осети на стражици пребаченој преко кажипрста. У томе тренутку оба рибара скоче

Сл. 9. Рад влаком

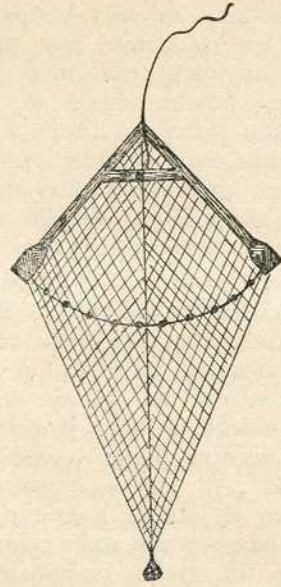
на ноге, па нагло и снажно тргну сваки свој поставац, тиме одигну своје ђуле и затворе кесу од пређе; вукући од тада напоре до поставац и стражицу, они тако затворену кесу извуку до површине воде, спаза у њој затворену рибу и увуку је са пређом у један или други чун. Ако је ухваћен крупан сом њега, кад је извучен до површине воде, ударе нарочитом зато спремљеном гвозденом куком, у облику велике удице, па тек онда запну да га савладају и да, док један од њих чврсто држи куку, други га хвата за вилице и уз помоћ првога увлачи га у чун. Раније је била доста честа ствар да влак „салети” сома од 50, 60, 80 килограма.

Влак захтева велику извежбаност рибара и тачно познавање дна на коме ради, јер кад мрежа запне за какву кладу, пањ, ленгер, греду и томе слично на дну воде, рибари га ишчупају свег раздераног, распореног и често више неупотребљивог. Али за веште влакареше какви су некад били Тоника Балгач, Кокан, Михаило Вергенес, Влада и Алекса Богдановићи, Адам Симић, Тоша Кеца и брат му Никола и др. то је врло моћан рибарски алат. А за вештог влакареша је било право задовољство, кад осети рибу чим њушком само дирне пређу и за тили час је убаци у свој чун.

8. Кеца (Schleppsack)

Конијна мрежа разапета на троугласту дрвену рогуљу; доња ширина, којом мрежа гребе дно реке, износи око 2 метра, а кеса има дужину од 3—4 метра. Окца на пређи раније су била од 15—20 мм., а данас не смеју бити мања од 25 мм. Краци троугласте рогуље на своје доњем крају носе по једну на њима добро утврђену цигљу, да би кеца, вучена чуну, гребала речно дно. Једек што вуче мрежу везан је за дрвену пречагу при врху троугла, и то преко његовог горњег темена. Цигље су међу собом везане „дојнаком” кесе, танким олабављеним једечићем на коме су наизане оловице које чине да доњи крај кесе не само гребе дно, већ и да истерује рибу из рупа по дну воде.

При раду са кецом рибар у чуну једном руком „члани” својим кратким чунарским веслом, а другом руком држи крај једека што вуче мрежу, кратећи овај или попуштајући га по потреби. Мрежа ради по осредњој дубини, било средом воде, било уз обалу и хвата обично ситнију рибу коју у путу сретне. Рибар је тако вуче по неколико минута, па је остављајући весло, извлачи на површину воде, а одатле у чун и истресе из ње ухваћену рибу. Кад је то урадио, он поново баца у воду „чукљу” (шиљак од кесе), спусти у воду рогуљу и мрежу, док не падну на дно, па продужује ловити. Кад рибар добро познаје дно на коме ради, па протера мрежу поред саме

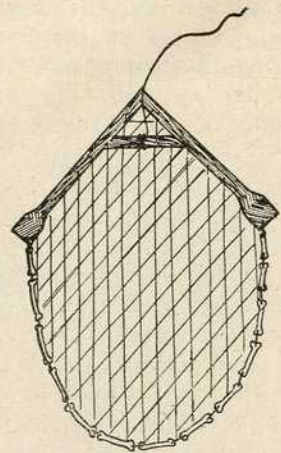

Сл. 10. Кеца

кладе или пања, лов може бити и врло издашан; дешавало се да кеца ухвати и сома од 50—60 килограма, ако је овај, ушавши у кесу, тражио излаз из ове на њеном задњем, уском делу, завукао главу до чуљке и тако остао не могући се окренути уназад, док га кецарош заједно са кецом не увуче у чун.

9. Кусака (Knochensack)

То је трострука пређа, иста онаква каква каква је код напред описане мреже „грункорна”, разапета на исту онакву дрвену троугласту рогуљу као кеца, истог облика и исте величине, кашто нешто мало већу. Дојнака троструке мреже везује обе цигље на рогуљи; она не само да није затегнута, већ је полукружна и носи на себи уздуж нанизане коске од коњских ногу. Циљ је тога тај да кад се рогуља са мрежом стане вући по дну на коме су рупе и мангуре, те коске својом тежином и клопарањем расплаше рибу у рупи; ова тада, већ покривена троструком пређом

Сл. 11. Кусака

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

као поњавом, гурне у ову, протера главом лиш кроз који од шпиглова, тиме направи себи кесу и остане уплетена у ову док рибар после неколико минута вучења мреже чуном, ову не увуче у чун и извади из ње у лишу заплетену рибу. Рад је исти као са кецом, само што риба може из кеце још и изаћи, али из ку-саке то не може.

10 Бубњевци (verveux)

Бубањ је омања ваљкаста мрежа састављена од 2–3 левка од пређе, навучених на дрвене обруче; први је левак већи, други мањи. Левкови су намештени један позади другог, а опкољени су једном ваљкастом пређом која их све обухвата. Од средине предњег, најширег обруча полази једно крило од пређе, дугачко 2–3 метра, које служи на то да упуту рибу у први левак. Кад је риба кроз овај прошла, она се нађе у једном ограђеном простору из кога је једини излаз други левак; кад је и кроз овај прошла, опет се нађе у затвореном простору из кога јој више нема излаза. На своме предњем крају крило је везано свом својом ширином на дугачак штап који се забије у дно воде и држи крило усправно; на задњем делу бубња је кратак кочић који се такође забије у дно и држи бубањ потпуно опружен.

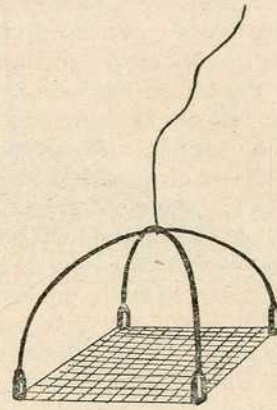
Бубњевци се праве велики, средњи и мали, према дубини воде у коју ће се постављати. Велики бубњевци имају широке обруче од 1–1,60 метара пречника и пређа им је ретка; мали имају обруче од 50–56 сантиметара пречника и пређа им је густа. Добро опремљен рибар чунарош понесе их у лов по неколико десетина комада у чуну; кад се ради чамцем са 2–3 рибара, понесе их се и по која стотина, које великих, које средњих.

Бубњевци раде: 1^о или при доласку воде, кад се поразмештају на фоковима кроз које риба улази у рит, или у самој реци, дуж обале, понајчешће по обалским врбацама у које риба при доласку воде радо улази; 2^о при опатку воде, али онда само на излазима из рита, како би дочекали рибу што се из рита упуту у реку. На подесној води бубњевци су моћан рибарски алат и лов бубњевцима је често врло издашан.

11. Черенац (carrelet)

То је мала мрежа у облику квадрата чија је страна дуга око 1–1,50 метра, исплетена од танког конца, са окцима од 30–40 мм. распета на два укрштена полукружно савијена дрвена штапа; четири краја тих обруча, за које је везана квадратна мрежа, обавијена су са по једним оловним ваљком, а за горњи крај справе, онде где се штапови укрштају, везан је танак једек који ће рибар у чуну држати у једној руци, док ће другом руком чланити.

Черенцем се ради на два начина. На изласцима рибе из рита или баре, или испод

Сл. 12. Черенац

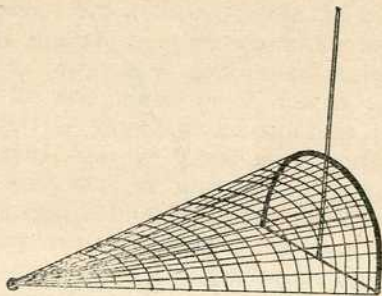
каког моста или пропуста, рибар препречи свој чун, учврсти га у месту и спусти на дно черенац; по овоме је, а изађу укрштених штапова, испрелетао неколико конаца, које је опет везао концем чији је крај натакао на своје уво; кад риба у проласку наиђе у черенац, она удари на који од испрелетаних комада, што рибар осети на своме уву и одмах диже черенац; то се зове „черенчити на слушало”. Али је много чешћи други начин рада који се састоји у овоме:

Рибар изишавши са својим чуном насред реке, спусти черенац управо на дно и пушта му толико једека да осети да је он пао на дно. Он тада полако члани низ воду, предидући и спуштајући черенац тако да се он час нешто мало одигне са дна, а час на њега падне. Пошто се то ради само лети и то на јаком сунцу, кад шаран прилеже на дно реке, черенац хвата рибу или кад падне на њу и поклопи је, или ако се предигне баш у тренутку кад је риба наишла између укрштених штапова; у првом случају шаран виси испод квадратне пређе, коме закачен о своје леђне бодље, а у другом он је одозго на самој пређи. Черенцем се на такав начин хвата искључиво шаран, и кад је лети јака припека, лов може бити издашан.

*
* *

То је рибарски мрежарски алат којим су занатски рибари у београдском рибарском подручју од увек радили и који се тој области и до данас одржао. Поред тог алата могле би се још навести и две омање мреже којима се и данас покашто ради, али тако ретко да се оне не могу уврстити у алат којим је одиста београдско рибеље тржиште снабдевано рибом. То су „трбок” и „сачма”.

12. **Трбок** је конична кеса широка око 3 метра, дугачка 3 метра, а висока око 1,50 метар, исплетена у облику кеце навучене на полукружну рогуљу од пресавијеног високог дрвета; за рогуљу је утврђена усправна висока штица помоћу које се тако разјапљена кеса спушта вертикално у воду поред чамца

Сл. 13. Трбок

са којим се ради, и прислони уз какву подводну кладу, најчешће поред обале реке. У чамцу су три рибара: један, стојећи на сред чамца, прислања кесу уз кладу, а друга двојица на два краја чамца штицама бућкају поред класе што могу јаче и брже; расплашена риба, која се уз кладу буде нашла, јурне на воду, улети у кесу, па се из ове извади кад се трбок увуче у чамац.

13. Сачма је јако увећано обично „турско сертме“, које се, на место да се боца с руке и с рамена као та мала мрежа, вуче једном половином свога обода по дну реке, а другом половином је разапета дуж чамца испреченог попреко на ток воде, који два рибара потискују низ воду чланећи кратким веслима. Мрежа ради по плићим просторима; онај њен део што гребе дно, скупља и потискује собом рибу на коју наиђе, а кад рибари мисле да у њему има рибе, спусти са каната чамца у воду онај обод мреже што је био распорстрт на чамцу и он, павши на дно покрије рибу, која се у мрежи буде затекла. Мрежа се тада увлачи у чамац као обично сертме и риба се из ње истресе у чамац, па се мрежа опет намести за идућу вучу.

Али, поред мреже, код београдских рибара био је од вајкада развијен и рад са удицама. Удичарски алат стаје мање од мрежарског, али лов са таквим алатом може бити тако исто издашан као и са мрежарским, а

у нарочитим приликама, поглавито лети и на бистрој води, он може бити још издашнији.

Врсте удичарског алата које су од увек употребљаване, а и данас се употребљавају јесу: мали и велики рибарски струк, пампурски струк, сомовски цуг, самица и бућка. Оне ће овде бити укратко описане.

14. Мали рибарски струк

Дебео и јак кудељни канап (иншљиг) од 250–30 метара дужине везан је за потежи камен спуштен на дно реке и опружен по дну низводно, у правцу тока реке. На сваких 1,50–2 метра размака дуж њега везано је на њему по једно „путило“, јак тањи канап предвостручен, од 20–30 см. дужине на чијем је другом крају везана омања изоштрана удица. На удици је мамац: глиста, ровац, буба (ларва воденог цвета) или ваљак од куваног кукурузног брашна. Камен на дну везан је дугим танким једечићем за тикву која је на површини воде изнад њега, означајући место где је почетак струка.

Ради се чуном, са једним или два рибара „струкароша“; они струк у вече разбацају, а ујутру зором га ваде у чун, почињући са тиквом, поскидају са удица ухваћену рибу и спреме га за ново бацање. Струк се из воде скупља у корпу коју рибар држи пред собом у чуну окренутом попречно на ток воде; за бацање струка удице са мамцима се нанижу на ободу (канатама) чуна, да би било лакше избацити их. Кад се ради ваљцима на шаране, струк се вади по 2–3 пута дневно, да се не би дало времена шарану да се ухваћен откачи са удице.

15. Велики рибарски струк

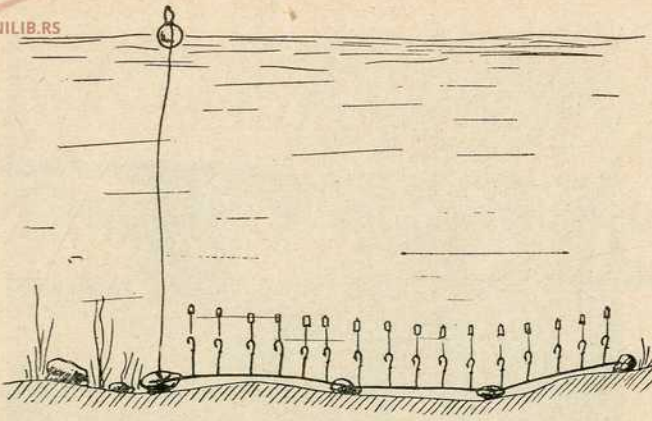
Разликује се од малог струка својом дужином и бројем удица које су нешто веће; он може имати по 500–1000 удица. Ради се као са малим струком, али не са чуном, већ са струкарским чамцем, са бар два рибара, од којих један вози „на трапезане“ са два кратка завозна весла, а други разбацује или вади из воде струк.

16. Пампурски струк

По својој намени разликује се од обичног рибарског струка тиме што се на удице не међу никакви мамци, тако да се риба не хвата за уста, већ је оштра удица закачи у пролазу за бокове, трбух или реп. Има 100–150 удица, а путила су нешто дужа и много чешића но код обичног струка: она су по 30–40 см. дужине, а на растојању од 30–35 см. једно од другог. За голу удицу везана је по једна „плутача“ („пампур“), комад плуте који држи удицу уздигнуту од дна, а у исти мах и чини да се она са путилом љуља, дејством

Сл. 14. Мали рибарски струк

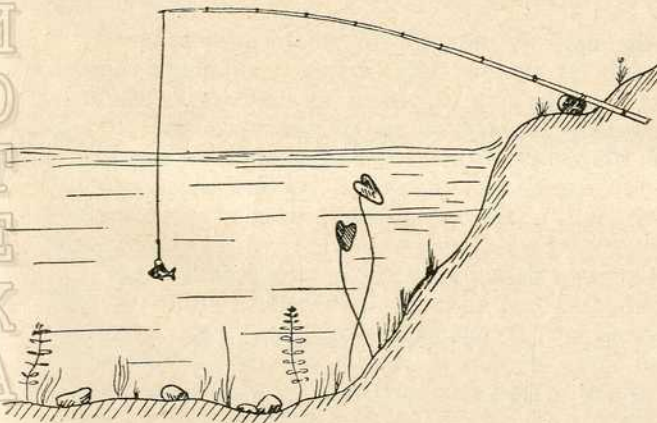
Сл. 15. Пампурски струк

водене струје. Кад риба наиђе у пролазу између два путила, једна од удице је дохвати, забодје се у њу и задржи се; кад се она стане отимати, закачи је још која удица и спута тако да она ту остаје док струк не буде прегледан од рибара и риба скинута са удице.

Ради се са обичним струкарошким чамцем, најчешће са два рибара. Струк остаје у води за све време струкарења; прегледа се обично рано изјутра па, пошто се са њега поскида закачена риба, удице се изостре турпијом како која од њих наиђе, и опет се спуштају у воду. Пампурским струком се ради на кечигу, јесетру, сима или сома. Риба се, нарочито крупнија и снажнија, покашто и откочи са удице и тада за дуже време носи рану на месту где је била закачена.

17. Сомовски пуг

Јак, дебео памучни конац, који се замочи у тер да би се дуже у води одржао, дужине 120–150 метара, са 50 крупних сомовских удица, везан је за тежак камен који се изчуна или чамца спусти на дно воде, а месту му је означено тиквом на површини воде, везаном за камен. На удице се меће мамац:

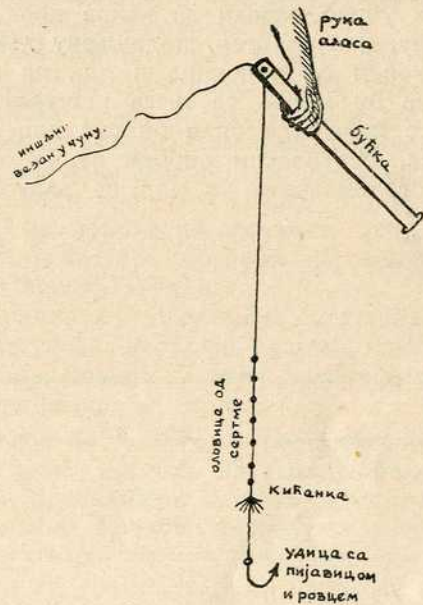

Сл. 16. Самица

живо ситно шаранче, жив чиков или пијавица. Цуг се разбацује не као обичан рибарски струк низводно у правцу тока воде, већ се почиње од каквог дубљег места поред обале, па се кривуда на цик-цак, како би сом у пролазу пре наишао на мамац. Струк је на појединим местима оптерећен камењем да га крупнија риба не би собом вукла и замршивала. Прегледа се свако јутро, али се не вади из воде, већ се само са њега скине ухваћена риба и угинули мамци се замене свежим, живим, па се удица, како ком до руке дође, одмах спушта натраг у воду. Цугом се лови само крупнији сом, јер су му и удице доста крупне.

18. Самица

Врло прост удичарски алат, али моћан. Лови само крупну грабљиву рибу: сома, штуку и смуђа. Састоји се из „вагала” или „гибача”,

Сл. 17. Бућка

јаке еластичне мотке дуге око 3 метра, дебљине 3–5 см., забодене и добро утврђене на каквој брежини где је уз саму обалу дубина; за горњи крај гибача везан је јак дебео канап који на своме крају има велику сомовску удицу. На удицу се као мамац меће: живо шаранче, жив чиков, кесега или жапче. Самица се поставља у вече, а прегледа ујутру рано зором. За њу су најбоља места: пространи лимани, дубине поред стрме обале, простор око повеће подводне кладе и потопљеног шлепа или лађе у води. Њоме се ради лети кад је мала вода и бистра.

19. Бућка

Она је, као рибарски алат који се употребљава искључиво за хватање сома, описана раније (в. трећи чланак), где је описан и начин рада са њоме.

*

* *

До данас није у наше савске и дунавске воде уведен ни један рибарски алат који би се разликовао од оних што су их и негдашњи савски и дунавски рибари од вајкада употребљавали. Покушаји да се у те риболове уведу модерне велике мреже, као што је „травл“, који се данас са изванредним успехом употребљава у морским индустријским риболовима, нису показали никаква успеха. Разлог је у томе што, док су у мору непрегледне просторије са потпуно равним дном, чистим и без икаквих задева о које би мрежа запињала, по Сави и Дунаву су такве просторије веома скучене, тако да нема маха за иоле дуготрајнију вучу такве мреже по дну, као што је то случај кад се ради на огромним морским просторијама; у реци би мрежа убрзо запела за какав предмет на дну, кладу, пањ, ленгер, подављену лађу, подављен кереп од воденице и др., па или се никако не би могла са њега ишчупати, или кад би се ишчупала била би сва подерана и распарана. Београдски рибари су се од увек морали ограничавати на рад са алатом как-

Сл. 18. Рибар са својим малим алатом

вим су и њихови претци по Сави и Дунаву од вајкада радили, а који је алат, уосталом, врло добро смишљен за прилике у којима се ради; он је, кад има рибе на местима где се ради, увек давао одличне резултате.

Михајло Петровић
проф. Универз. у пенз.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Поводом новог Регулационог плана за Београд и Уредбе о његовом извођењу

Наш град, после рата, није могао одмах да се уређује према модерним урбанистичким принципима поглавито зато што није било модерних законских прописа. Када смо се вратили из рата, код нас је још важио грађевински закон од 1896 год., потпуно застарео, несавремен и непотпун. Међутим због нових прилика које су наступиле и неодложне потребе за становима, Београд је почео нагло да се изграђује, али без плана и система и на огромној површини; што је нарочито било штетно, почела је да се прво изграђује периферија.

Можда је и сама Хипотекарна банка могла у томе погледу нешто да помогне, дајући зајмове за зидање прво у центру града; међутим она је у то време давала обилне зајмове, без обзира где се гради, па је свет бежао на периферију због јефтинијих плацева; и тако је дошло до тога да се периферија изгради пре центра. Али најзад Хипотекарна банка и није била дужна да се брине о систематској изградњи престонице, него општина и држава.

Како је било много хитнијих послова у обновљеној и увећаној отаџбини, то је задоцњено са доношењем новог Грађевинског закона. Исти је донет тек 1931 године, када се Београд увелико изграђивао. Па и он је тек делимично регулисавао грађевинска питања, јер је на основу њега требало тек израдити Грађевински правилник, Регулациони план и Уредбу о његовом извођењу. Грађевински правилник је донет 1935 године а скица Регулационог плана и његова Уредба о спровођењу потписана је тек децембра месеца прошле године.

Регулациони план и Уредба су два последња уређајна основа, без којих је било немогуће изграђивати плански наш град. На изради Регулационог плана и Уредби радило се неколико година у Техничкој дирекцији и Грађевинском одбору и њихово одобрење представљало је кружан догађај за нашу престоницу.

Под околностима које су до скоро владале, било је скоро немогуће спроводити модерне принципе при изградњи Београда. Чланови Грађевинског одбора имали су много муке са онима који граде и само саветовањем и убеђивањем сопственика могли су по нешто од модерних принципа да протуре кад наиђу на

добру вољу и увиђавност оних који зидају.

Сада у главном имамо све што нам треба. Рекох у главном, зато што је засада одобрена само скица (у мањој размери) Регулационог плана, који тек сада треба разрађивати у техничкој дирекцији. Сем тога треба поступити и по неким незнатним примедбама Министарства грађевина на план и уредбу, али и са одобреном скицом и Уредбом можемо се у већини случајева користити.

У одобреној скици новог регулационог плана, сада је град подељен на ужи и шири грађевински рејон и зелени заштитни појас, околу ширег рејона. Сам ужи грађевински рејон је даље подељен на три зоне: зону густог насеља, зону средњег насеља и зону ретког насеља, са нарочитим начином изграђивања у свакој зони, а с обзиром на искоришћење плаца и висину зграда.

У плану су обележени крајеви за становање, тргови, паркови, крајеви за трговину, индустрију, правци главних артерија, места за јавне грађевине и т. д.

Уредба за извођење регулационог плана садржи ближе прописе на основу грађевинског закона и правилника, који се односе на начин изграђивања. Уредба допуњује регулациони план, у колико се не може све оно што је потребно за уређење града изразити цртежом на плану.

Али, колико је било важно за наш град да једном добије регулациони план и Уредбу — толико је исто важно и то: да се сада тога плана и држи и да општинска управа буде у стању, да све законске прописе, који уз план иду, спроводе у дело. У томе погледу треба сви надлежни да помогну нашу Општину, да се нови регулациони план поштује, да се не мења лако, нарочито не по жељи појединаца. Јер такве измене регулационог плана, нарочито кад учестају, чине да регулациони план у ствари и не постоји, а то је оно што је најгоре (ово напомињем из свог досадашњег искуства).

Из овога што рекох о изменама у регулационом плану не треба закључити да је регулациони план нешто што никада не може доћи у питање — напротив, живот прогресира, стичу се нова искуства, економске и финансијске прилике се мењају и све то може утицати на делимичне измене регулационог пла-

на; али се те измене могу предузимати само онда када су у општем интересу, а никако с обзиром на интересе појединаца.

То исто важи и за Уредбу о извођењу регулационог плана, у колико она садржи законске прописе. И њено спровођење биће важан и мучан посао, с обзиром на прилике и наше навике.

Колико је тежак и озбиљан посао спровођење грађевинских прописа у дело, најбоље се види на оним прописима који се односе на бесправна зидања. У Грађевинском закону, који је на снази још од 1931 године, постоје јасни прописи који се односе на бесправна зидања, забрану таквих зидања, као и рушењу бесправно подигнутих објеката. Поред свега тога, општина није била увек у стању да стане на пут таквог грађењу, како на периферији тако ни у центру.

Недостатак поменуте уредбе била је једна сметња, али је била сметња и гломазна и спора администрација.

Поступак приликом забране бесправног зидања био је до сада следећи: — кад грађевински контролор примети да се негде гради бесправно, он подноси писмени реферат Грађевинском одељку општине. Овај одељак доноси забрану зидања док се не поднесу планови на одобрење, па кад се исти поднесу а не буду одобрени, наређује рушење бесправно подигнутог објекта. У овом случају Одељак извештава одговарајући полицијски квартал, од кога тражи интервенцију, и кад ова стигне — што није увек благовремено — издаје се наредба за рушење. Док се све ове процедуре сврше, кућица негде на периферији је већ озидана и покривена — јер не треба заборавити да се најчешће то тиче малих кућерака, који се подигну за неколико дана. И сад настаје нешто што је најнесимпатичније и најтеже, иако је на основу закона — јер треба порушити неком сиротану кров над главом, који је с тешком муком подигнут. Општински службеници, који присуствују овоме рушењу, често су једва избегли да не буду физички нападнути од сопственика, чија се кућа руши, на чију страну одмах пређу сви становници тога краја. Једно време за оваква рушења употребљавани су ватрогасци, да би ваљда као униформисана лица више импонирала грађанству. Употреба ватрогасаца за овај посао је, уосталом, сасвим неправична, јер то није њихов посао, нити га они могу вршити без уштрба за своју дужност, која није ни мала а ни лака.

Јасно је да би у овоме погледу — спречавања и рушења бесправног зидања — требало нешто изменити.

По моме мишљењу, које се оснива на искуству, лек би се састојао у томе да се рад општине упути тако, да она буде у стању да увек *сиречи*, и то на време, у самом по-

четку, *бесправан рад*, према ономе „боље је болест спречити него је после лечити.”

То ће Општина моћи да постигне само тако, ако буде установила своју сопствену *Грађевинску полицију* и ако буде реорганизовала контролну службу садашњег Грађевинског одељка. Ако због установе Грађевинске полиције треба мењати нешто у Закону о Општинама, мислим да наша Општина треба да предузме иницијативу за ту промену.

Општинска Грађевинска полиција, са увећаним бројем грађевинских контролора, могла би да спречи у самом почетку сваки бесправан рад. Грађевински контролор, чим примети бесправан рад, имао би одмах, са најближег телефона и пре подношења писменог реферата, да обавести органе општинске грађевинске полиције, који би одмах изашли на лице места и обуставили сваки посао, док се питање не расправи. У исто време полицијски органи имали би да приведу на са слушање и сопственика и предузимача, који је пристао да отпочне посао за који нема надлежног одобрења.

Само на тај начин: *бољом организацијом грађевинске контроле и установом Грађевинске полиције, општина ће бити у стању да прибави поштовање грађевинских прописа, а нарочито да једном сиречи бесправна зидања, која највише ометају правилно уређење свакога града.*

Према једноме чланку г. Боже Павловића, директора Управног одељења, који је изишао у октобарској свесци „Београдских општинских новина” прошле године, у Паризу, поред бираног претседника Градског већа, као чланови општинског тела налазе се још префект сенског округа и *префект полиције*. Јасно је да је при оваквој организацији Општини осигурана колаборација полиције.

Што се тиче бесправног подизања разних Јатаган мала по периферији, то питање стоји још у вези са подизањем јефтиних радничких и сиротињских станова. Сасвим је јасно да се те бедне и нездраве кућице подижу по периферији зато што су добри и здрави станови у вароши скупи за велики део београдског становништва. И зато је крајње време да и наша Општина учини у томе правцу своју дужност, по угледу на многе европске престонице, и приступи подизању јефтиних и здравих радничких и сиротињских станова.

Да би омогућила и средње-имућном становништву, поглавито чиновништву, да дође до својих станова у вароши, Општина би требала да предузме иницијативу за доношење, већ једном и код нас, закона о етажној својини, који би закон још омогућио и бржу изградњу самога центра вароши. О овоме питању ја сам писао још 1936 године у „Београдским општинским новинама”.

*
* *

Као што сам напред поменуо, у новом Регулационом плану налази се и т.зв. заштитни зелени појас, који иде, у главном, границом ширег грађевинског рејона. Он је у плану предвиђен, али *та треба и на терену остварити*; због тога ћу с неколико речи истаћи његову важност, а затим предложити начин за његово остварење.

Питање градског зеленила и зеленог појаса спада у првокласни урбанистички проблем. На многим интернационалним конгресима за уређење градова, који су одржани после рата, питање градског зеленила било је предмет најозбиљније дискусије. Напуштена су стара схватања о украсним парковима, код којих је било главно естетика и форма. Данас се тражи систем непрекидног и повезаног зеленила у вароши и око вароши. Беч је остварио један појас пошумљених површина којима је опасан град и чије површине износе 4.400 хектара. Модерни урбанисти не дозвољавају ширење града у бесконачност, него се иде за тим да се моментални Грађевински рејон опаше зеленим појасом, па кад се тај рејон озиди, онда се варош шири ван зеленог појаса (наравно по раније утврђеном плану), тако да зелени појас временом дође у средину вароши. Познати немачки урбаниста проф. Шумахер пледирао је — на урбанистичком конгресу у Амстердаму 1924 г. — за груписање око главног града нових насеља, која ће и од главног града и међусобно бити развојени зеленим појасевима. Све се ово предузима у циљу да би становање у великим градовима било што здравије и пријатније. Јер смисао заштитног зеленог појаса јесте у томе да служи као резервоар чистог и здравог ваздуха, који је великим варошима толико потребан. А колико је то потребно Београду — с обзиром на смртност у њему од туберкулозе — не треба нарочито доказивати. Зелени пошумљени појас око Београда имао би за њега још једну одличну страну, јер би га штитио од ветрова, што је нарочито важно с обзиром на познату кошау.

Сем ове улоге, зелени заштитни појас има још једну, а та је: да спречи претерано и беспрограмско ширење вароши, што је нарочито случај са нашим Београдом, који се површински несразмерно раширио. Колико је то истина, види се из једне статистике из год. 1935, коју је изнео проф. Нешић, бив. претседник Београдске општине. Ево те статистике: У Лондону — с обзиром на његову насељеност, а у односу на површину коју заузима — долази 285 становника на један хектар површине. У Бечу на хектар површине долази 87,5 становника, У Пешти на хектар површине долази 51,8 становника, а у Београду на хектар површине долази 14,5 становника. Ето, зашто Београд мора да буде

скупа варош, јер инвестиције које општина чини за калдрму, тротоаре, канализацију, водовод, улично осветљење итд., које мора да наплати од грађанства, сразмерно су велике, пошто се деле на мали број грађана, који седе на огромној површини.

Али и поред овог разлога, који је за Београд нарочито важан, главни смисао зеленог појаса јесте — као што је речено — у побољшању здравствених услова за живот у граду, који је у толико нездравији у колико је већи.

Из свега овога јасно је, да је *несумњива важност заштитног зеленог појаса за Београд*. Мада се из Грађевинског закона и нове Уредбе види да се овај зелени појас не сме насељавати, моје је скромно мишљење да ће Општина овај законски пропис моћи само тако да оствари — *ако се постоја да цело земљиште будуће заштитног појаса пређе у њену својственост*.

На новом Регулационом плану тај зелени појас овако је обележен: он иде од Дунава испред Вишњице на Миријево; Лауданов Шанац; Мали Мокри Луг; Маринкову шуму, Гољино Брдо; Бањицу; Миљаковац; Кошутњак, Баново Брдо; Чукарицу; па преко Макиша на Саву. Ширина овог заштитног појаса је различна. Као што се види, у заштитни зелени појас већ су ушла нека државна и општинска имања, те се не би све морало откупљивати.

Трошкови, којима би се општина изложила ради откупа овог терена, уверен сам, били би у сразмери са користима које би имао и садашњи и будући Београд од овог зеленог појаса. Само откупом овог земљишта, које је намењено за заштитни појас, моћи ће Општина сигурно да га оствари, а он је за Београд од нарочите важности већ и због тога што у својој средини има тако мало паркова и зеленила.

Овом приликом, кад је реч о парковима и зеленом појасу, осврнућу се на још једну прилику која би се могла искористити. Као што је познато, велики простор на левој обали Саве за увећање градског зеленила насипа једна холандска група. Кад је тај посао уступљен у рад, идеја пређашње Општинске управе била је: да се тај простор, када се насипе, парцелише, па да Општина продајом тих парцела извади трошак за насипање; дакле у главном да се створи на тој страни Саве ново насеље. Када је ово питање претресано у тадашњем Техничком одбору, ја сам био против стварања тога насеља, а и сада сам против из више разлога.

1) Стварање нових насеља није у духу једне рационалне грађевинске политике из разлога који су напред наведени, јер је Београд и овако на огромној површини, према густини насељености, а сем тога ни најужи центар му још није изграђен.

2) Тај терен неће још за дуго бити погодан за насеље докле се год цела околина са Ратним Острвом не санира и не осигура од плавлена и, због тога, силних комараца у летње време. Наш свет и не воли та ниска места, па ће продаја плацева ићи, по моме мишљењу, врло тешко, мањ ако плачеви буду врло јефтини па да их купује сиротиња, у ком случају тај сиротињски крај на томе месту, свакако, не би украсио престоницу. За подизање већих зграда треба имати на уму скупо финансирање.

Из тих разлога, као и оних који су наведени кад је говорено о зеленилу и зеленом појасу, цео тај насути простор требало би претворити у парк. У томе парку могу се врло лепо пласирати разни изложбени павиљони, као што је онај Цвијете Зузорић, кафане, постројења за разне спортове и забаве, као и један отворен басен за пливање, који би се лако снабдевао филтрисаном савском водом итд.

Тиме што би се између Београда и Земуну створио парк, остварили би баш онај урбанистички захтев да се варош не шири у бесконачност, него да се између појединих градова стварају зеленила. За пример имамо Берлин и Шарлотенбург, између којих се налази огромни „тир-гартен“.

На крају овог излагања, а у вези са регулационим планом, још једини предлог, који неће ништа коштати. У регулационом плану су предвиђена места за јавне грађевине, али нису резервисана места за споменике. То је остављено за детаљнију разраду. И то би питање требало што пре решити, по некој системи, а не остављати случају, као до сада. Кад неко удружење изради неки споменик, оно се обраћа општини молбом за место. Општина је у том случају поступала као човек који купи неку готову скулптуру, па се онда решава да ли ће је ставити у хол, у салон, или у степениште. Удружење, које се истрошило за споменик, обично тражи што угледније место, тешко га је одбити, и тако радећи, без утврђеног плана, чине се и грешке.

Ја се сећам да је, пре више година, једна комисија, — у којој је било књижевника, уметника и наших већника —, израдила један добар предлог у томе погледу. По томе предлогу била су одређена места за споменике: Кр. Александру ујединитељу; Кр. Петру Ослободиоцу; Карађорђу, и другим великим људима из наше историје. На Калемегдану је такође био учињен добар распоред за бисте и споменике. Сада, у главном кругу на пример, имамо споменик Јована Гавриловића, бив. кнежевског намесника, десно од њега Даничић, један научник-лингвиста, и лево Суботић-литерат и песник. По томе предлогу круг је био резервисан за наше државнике и политичаре; алеја која води из круга на Мали Калемегдан, а почиње Ђуром Јакшићем и Војиславом Илићем, била је намењена књижевницима и уметницима. Ту је било место и песнику Милану Ракићу, чија је биста, ту скоро, постављена у скверу испред „Српске круне“. Алеја на Калемегдану, а према Сави, из које се лепо види Мештровићев „победник“, била је одређена за наше војсковође и ратнике итд. било је уопште неког система и неког реда унапред одређеног. Мислим да би ово питање требало наново покренути и опет решити путем једне шире комисије, а не решавају га на парче, по најчешће по жељи приватне иницијативе.

Има још доста урбанистичких проблема чијем би решавању требало редом приступати. То су: проблем експропријације и спајање неподобних градилишта у једном блоку и нова подела у згоднија градилишта; проблем јефтних станова, и друга питања.

У овом кратком излагању, хтео сам за сада да обратим пажњу на оно што је најхитније, као што је установа Грађевинске полиције ради спречавања бесправног зидања и остварење заштитног зеленог појаса. Ово последње питање, ако се не реши што пре, доцније ће бити теже и све скупље; у колико се буде више одлагало.

Арх. Ђура Бајаловић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Експропријација у разним државама

На IV међународном конгресу градова одржаном у Севиљи 1929 г., расправљано је и питање експропријација у разним државама. Како принудна експропријација у животу савремених општина представља једно важно правно средство, које администрацији допушта испуњавање њених обавеза у општем интересу, покушаћемо да дамо ужи извод из штампаних реферата донетих на том конгресу, пошто то представља драгоцен правни и урбанистички материјал.

У почетку 19 века експропријација се сматрала као обавеза уступања сопствености, непокретности администрацији да би се извршила каква радња општег интереса. Законодавство је, међутим, доцније проширило своја схватања о појму експропријације — данас се сматра да је експропријација уступање разних *права* од стране појединаца уз праведну накнаду од стране администрације. Ова два начина тумачења експропријације имају свој велики значај у животу општина. Јер не само да локална администрација често има потребе за тереном да би извела своје радове, већ је у извесним случајевима принуђена да лиши сопственика права које они полагају на свој терен и да подвласти непокретност под ограничења која у велико смањују права сопственика и која прописују сопственику начин употребе његове непокретности.

Експропријација није конфискација (заплена) својине. Према општем правилу, експроприсани сопственик има права, у замену за право над својом сопствености, на *накнаду* економски равноправну. Експропријација се не може сравнити са порезом, јер је последња уступање свог иметка заједници, који је одређен да јој служи као средство за испуњавање њених потреба. Помоћу експропријације власти добијају извештан потребан објекат, право над њим, или терен, у замену плаћањем његове вредности, сем у случајевима где државни устав или други закони нису прописали (Русија) да се може експроприсање вршити и без накнаде оштете.

Ако се експропријација подведе под захтеве „за јавну потребу” и „унапред плаћена накнада”, морају се рушчланити и следећа питања: да ли се експропријацијом могу користити само правна лица из области администрације, или је може користити свако поједино лице? Шта треба разумети под изразом: „за јавну потребу” и коме припада право да

га дефинише? Је ли то законодавац или у одређеним случајевима извршна власт? Како треба обзнанити потребу за заузећем од стране администрације неког терена, зграде и права над истима? Која је надлежна власт која одређује висину накнаде штете сопственицима? Да ли никнада одн. плаћање мора претходити заузећу поменутих ствари? Какву процедуру треба прихватити у свакој формалности, која ће ипак гарантовати право сопственика? И најзад, надлежна власт која одлучује о потреби експропријације и о утврђивању висине накнаде, мора ли бити административна или судска власт?

Сви ови проблеми представљају несумњиви интерес у општинском животу, који се нарочито повећава са наглим порастом броја случаја у којима се мора применити експропријација. Унутрашње уређење једног града, његово проширење, улепшавање, подизање општинских зграда од општег интереса, намеће велике експропријације. Затим, намет разних сервитуда урбанистичког карактера, које захтевају од сопственика да се лише извесних својих права, могућност да општина предузме извесну комуналну политику са разним теренима, потреба да се подижу зграде јевтиних станова као и озбиљан проблем станова уопште, оправдали су потребу да се ово питање покрене и на поменутом међународном конгресу. Све државе које су учествовале на њему преко својих преставника дале су експозе-а која су врло драгоцен материјал по овом питању.*)

Основни закони, устави, разних држава гарантују неприкосновеност права својине.

Декларација човекових права по револуцији 1789 год. и устав совјетске Русије из 1918 год. заступају потпуно разне принципе. По првом сопственост је свето и неприкосновено право и нико не може бити лишен своје сопствености. У случају јавне потребе, која мора бити озакоњена, може се експроприсати једино уз продходну праведну накнаду. Међутим § 3. Совјетског устава проглашује да је приватна својина земље укинута, а да би се могла спровести социјализација земље, она је сва проглашена државном својином, која је бесплатно подељена радницима на уживање. Још пре декларације човекових права 1789 г.

*) Наша држава није учествовала на овом конгресу.

постојала је велика енглеска Шарта (Carta magna) која је проглашавала да ни један слободан човек не може без судске пресуде бити стављен у затвор нити лишен своје имовине. На исти начин и велики шпански закон из средине XIII века, познат под именом „Las stiete partidas del sabio Rey-Alonso“ одређујући краљева права дословно каже: „И ако је краљ господар свих својих поданика он не може силом од њих узимати имања, већ само по претходној нагодби. Ако случајно краљ ипак мора узети земљу, да би извео какав пројекат опште важности, обавезан је да је претходно плати или замени, што ће решити комисија стручњака“.

Проглашујући неприкосновеност права својине извесне државе изрично додају да ће се заплена непокретности кажњавати.

Јавна потреба је основна база за експропријацију. Уругвајски устав § 196 проглашује да се може експроприсати у случају преке потребе као и у случају јавне потребе. Аргентински устав (§ 17), као и устави Кубе (§ 23), Чиле (§ 10), Мексика (§ 27), Перу (§ 38), Шпаније (§ 10), Чехословачке (§ 109), Финске (§ 6), Пољске (§ 99) признају само јавну потребу која мора бити законом проглашена у току процеса. А претходна накнада утврђена је исто тако параграфима тих устава. Устав Уругваја употребљава израз „компензације“ (169) а немачки Вајмарски устав (§ 153) додаје: „уколико то закон није друкчије прописао“. Чехословачки устав имао је ограду: „сем ако за специјалне случајеве законом није прописано да се сад или у будуће неће додељивати накнада“. „Без икакве накнаде“ јасно говори § 3. Совјетског устава, док устав републике Чиле захтева да се та накнада мора судским путем прогласити. Румунски устав тражи да накнада буде судским путем одређена.

Устави Аргентине, Кубе и Шпаније стављају право сопствености под заштиту судева.

Примећује се значајна промена у новијим уставима у односу на приватну својину. Право приватне својине не сматра се као апсолутно право и сужавање тога права су главни елементи поменутих устава. Зато немачки устав наглашава да садржај и границе својине произлазе из закона; да својина има своје обавезе и да употреба својине мора истовремено бити у складу са општим интересом, да зграде за издавање могу бити експроприсане, да је употреба и експлоатација земљишта за пољопривредне сврхе истовремено и дужност сопственика према заједници, да су подела и употреба земље под државном контролом која се брине за права свакога и најзад да су земна богатства као и сва корисна добра по економију под државним надзором (§§ 153 до 155).

Устав Пољске Републике (§ 99) одређује да једино закон може поделити врсту до-

бара која могу потпасти под искључиву својину државе, као што одмерава границу права грађења и правних лица односно експлоатација земље, минералних вода и других природних богатстава; земља не може бити предмет неограничених трансакција пошто се аграрни режим мора заснивати на пољопривредне експлоатације које су способне да дају нормални принос.

Естонски устав (§ 90) поверава држави право да може прописати управљање са земљом тако да би се осигурали потребни услови за нормалну пољопривредну производњу а поглавито да би се развиле мале и средње пољопривредне задруге.

По уставу државе Чиле (§ 10) употреба права својине је подвргнута законским ограничењима која захтевају одржавање прогреса социјалног поретка, па према томе закон може својини наметнути сервитетуде општег интереса или сервитуде хигијенских разлога.

Према мексиканском уставу (§ 27) нација има увек права да наметне приватној својини разне измене у схватању права својине која морају бити диктирана општим интересима. Нација сме да предузме мере за стварање пољопривредних центара. Остајући увек при поштовању мањих приватних сопствености, разна села, мајури и општине у недостатку воде и пашњака могу захтевати да им се границе атара помере и на нека земљишта потребна за живот уз минималну накнаду.

Устави разних земаља немају тачну дефиницију да би одвојили појмове приватне својине од појма непокретне приватне својине. Они обично само законски заштићују право својине и назначују да се експропријација може применити једино у случајевима предвиђеним законима.

У извесним земљама уставима још додају, као што смо видели, право Држави да својини наметне извесна ограничења због опште потребе. Нарочито устави Немачке и Мексика имају јаку тенденцију за тим.

Исто тако разни уставни не садрже ни тачну дефиницију појма „за јавну потребу“, који би требао да служи као база за експропријацију. Тако на пр. у Белгији властима припада право да одлуче шта се има радити у интересу заједнице, док се закон ограничава само на прописивање формалности. Неке државе захтевају да обзнана јавне потребе буде проглашена законом, било појединачно било општим цртама (Холандија, Шпанија).

У Румунији, — независно од узрока који допуштају експропријацију у случајевима народне одбране, саобраћаја, чистоће, војних интереса устав из 1923 године предвиђа да се већином од 2/3 гласова могу изгласати закони који ће имати и друге мотиве за експропријацију.

У Немачкој правна наука сматра да „јавни интерес“ треба да задовољи све државне

циљеве и потребе, не само оне које држава непосредно спроводи већ и оне који се посредно остварују путем општина, административних округа па чак и путем појединаца.

Појмљиво је зато да проширење схватања експропријације треба тражити у замени старог појма „потреба” са новим „корисност”, што се нарочито испољило у последње време, јер је то правно средство које се зове експропријација примењена за разноврсне циљеве: за побољшање хигијенских прилика, за јавне радове, за аграрне реформе, за улепшавање и проширавање градова, за муниципализацију земљишта, за зидање јавних станова; тако да је генерални образац који дефинише „јавну потребу” најбољи онај што сматра да под њим треба разумети најбоље искоришћавање и употребу експроприсаног земљишта.

Аграрна реформа је била разлог великих промена у области права својине у многим земљама, где се било прибегло принудној експропријацији као правном средству да би се расподелила пољска имања и повећао број сопственика који лично обрађују своју земљу. Жеља за побољшањем пољопривреде уопште дала је специјалне законе о аграрној реформи, који су махом обнародовани после 1918 године. Врло је занимљив у том погледу чехословачки закон од 6 априла 1919 год. по коме Држава узима у своје руке све поседе веће од 250 ха, или од 150 ха за култивисану земљу, који припадају једном лицу. Држава добија на ту земљу право својине а може је и распарчати и уступити на првом месту малим земљорадницима или инвалидским фамилијама. Ранији аустријски закон од 31 маја 1919 год. допушта Држави експропријацију извесних пољопривредних и шумских терена у корист оних који су са својом породицом у стању да даду гаранцију да ће га моћи повољно обрађивати. Затим естонски закон од 10-ХИ-1919 учвршћује принцип са колико права сваки грађанин сме располагати у куповини земље и летонски закон по коме је после референдума 1924 г. одбијено да се грађанима плати ма каква накнада за експроприсану необрађену земљу преко 100 ха. По румунском аграрном закону олакшана је експропријација појединих имања без тачно одређеног максимума. Док одредбе мађарских закона из 1920 и 1924 год., које не говоре о експропријацији већ о принудном откупу, дају Држави прече право куповине за пољопривредна добра, а дају јој право принудне куповине у случају мотива општег интереса. Немачки закон од 11 августа 1919 год. допушта експропријацију свих пољопривредних добара већих од 100 ха.

Разне идеје којима су се руководиле поједине државе за практично решење аграрне реформе тумаче се жељом да се створи што

већи број сопственика који култивишу земљу као и тежњом да се добије потребно земљиште за проширење и уређење градова или да се реши станбено питање. Извесна законодавства, као н. пр. чехословачко и пољско, нарочито се заузимају за интересе градова у питању непокретних имања. Тако је град Праг успео да много искористи свој закон и да себи прибави довољно терена за своје проширење.

Кад је у питању експропријација у већим обимима, на пр. за читаве зоне по градовима, појављују се разна мишљења. У Белгији закон не предвиђа границе величине експропријације, али влада може одредити услове под којима се та операција врши. У Мађарској експропријација у зонама је предвиђена једино за Будимпешту, иначе није дозвољена. У Енглеској свака експропријација мора имати извесан тачно одређен циљ и односити се на извесно одређено време, али је према закону од 1925 године допуштено да градске управе могу вршити контролу над развојем једне одређене зоне у случају уређења града. Експроприсани терени морају бити употребљени зашта су још у почетку били одређени, а у противном случају т. ј. у случају да се то не може да спроведе, морају се продати па евентуално опет купити. Постоји по овоме и једна нијанса према закону из 1907 год. по коме се у извесним случајевима може намена терена и променити, али уз одобрење надлежног министра.

Експропријација по зонама дозвољена је у врло скученим границама у Немачкој, па су чак и ти случајеви подлежни споровима. Према пруском закону од 28 марта 1918 год., министар народног здравља одлучује о појединим случајевима. Али не постоји никакво нарочито ограничење за општине, које експропријацијом дођу до терена, како ће га употребити; главно је да се експроприсало у циљу јавне потребе. По једном пројекту закона, експропријација по зонама биће дозвољена у циљу прибављања терена. за уређење нових, који ће се придодати граду али под условом да буду испуњени зградама средњег сталеза. Исто тако допустиће се експропријација да би град добио терене за подизање својих општинских зграда, као и за уређење башта и баштенских колонија.

У ранијој Аустрији експропријација по зонама није била допуштена, док је то у Холандији сасвим могуће, иако су мишљења подељена при питању да ли је треба предузимати. Румунија допушта експропријацију по зонама, али само у случајевима побројаним у закону, т. ј. за извођење знатнијих општинских радова у циљу асанације, улепшавања и проширавања града. У Шпанији пак оваква врста експропријације није нарочито означена, али смерови и начин како се спроводи иду у њен прилог.

Закони показују разлику исту тако кад ради о питању да ли општина сме експроприсана земљишта уступати појединцима или не, нарочито кад су у питању индустрија или јевтини станови. У Енглеској никакав терен не сме бити експроприсан па после уступљен приватној индустрији, док се у другом случају — уступ терена за јевтине станове, — то сме спровести ако се приликом експропријације тако и мотивисало. У Холандији отуђивање општинских имања сме бити само у циљу јавног интереса, а по готову терена који је прибављен експропријацијом.

Исто тако експроприсање терена у циљу да се обезбеди резерва за проширење града разно је схваћена у појединим државама. Тако на пр. то није забрањено у Холандији, Мађарској, Немачкој и ранијој Аустрији. У Румунији експропријација у ову сврху није предвиђена. У Енглеској, у овом погледу нема никаквих ограничења, али се може експроприсати само према закону из 1925 год., који се односи на уређење градова.

У извесним случајевима власник експроприсаног имања има права на повратак свог терена. Према енглеском закону о јавној хигијени из 1875 г., експроприсана земљишта, ако се не употребе у сврхе зашто је експропријација била изведена, имају се препродати и прече право куповине имају ранији сопственици. Исто тако и пруски закон дозвољава могућност повратка терена ранијем сопственику, док су Мађарска и Холандија дале одречне одговоре. Према § 67. румунског закона допушта се повраћај експроприсаног терена ако они нису употребљени за намењене радове, али та одлука мора бити донета од стране надлежне власти. Сем тога ако се повраћај чини у року од две године после извршене експропријације онда се враћа по истој цени по којој је и експропријација извршена, а ако тај рок премаши две године онда има места поновном утврђивању цена.

У разним законодавствима постоји извесан однос између градског генералног плана и експропријације. Тај однос не постоји као какав директни у мађарском законодавству у том смислу да сам генерални план једног града аутоматски повлачи за собом и право за експроприсање сем за оне парцеле и траке терена које су одређене за улице и тргове. Кад се има експроприсати за коју другу сврху према генералном плану, општина је дужна да тражи нарочиту дозволу за ту експропријацију, наводећи параграф закона на основу кога би желела да експроприше. Исто тако тај однос не постоји ни у ранијој Аустрији ни у Румунији. Овде регулациони план садржи само неку врсту програма за будуће експропријације, које улазе у закон дозвољених експропријација и довољне су да оправдају и поткрепе молбу вишој власти која ће експропријацију дозволити. У Белгији је однос из-

међу генералног плана и експропријације директан и толико јак да општина мора експроприсати одређене терене пошто откуп добија планом обавезну снагу. Обрнуто, ако се изводе радови општег интереса а нису предвиђени планом, па је за њих потребна експропријација, она је готово немогућа, јер се такав поступак сматра спорним.

Овакав однос је примљен у Енглеској и Немачкој и ако је по Енглеском закону из 1925 год., (о уређењу градова), право над експропријацијом, подложно извесним ограничењима према III делу тога закона. По њему се не могу експроприсати терени археолошке вредности и употребити за јавне радове, сем у случајевима одобреним изрично од стране надлежне врховне власти. У Немачкој је регулациони план довољан и даје општинама пуно право да експропришу поједине потребне терене намењене јавним сврхама, како је то у плану назначено. У Италији мора уз регулациони план постојати префектова наредба о извршењу експропријације и мора се назначити да су радови општег интереса, па тек онда експропријација има обавезну снагу. У Шпанији је поступак упрошћен. Одобрени регулациони план је истовремено и обзнана да сви радови према њему спадају у јавне потребе. Док је француско законодавство мало нејасно у овом погледу, јер закони о проширењу и о уређењу градова из 1919 и 1924 год. не прецизирају добро то питање. Не зна се да ли обзнана о општем интересу једног пројекта о уређењу града сем тога што служи да наметне имањима нове регулационе линије, може да послужи и као база за све процедуре око експропријације терена који се регулационом линијом секу. Њихов Државни савет н. пр. у једној пресуди (22 јули 1924 г.) стоји на становишту да, сем регулационог плана који представља општу обавезу за општину, за сваки поједини случај мора се понова општина постарати да га прогласи потребним за јавне циљеве како би се могло експроприсати. Другим речима Државни савет сматра да се не може ништа експроприсати без претходне обзнане да ће ови радови служити општем интересу, а на основу регулационог плана.

Ово стање у Француској, које је повлачило масу спорова пред Државни савет, натерало је доцније Лавалов кабинет те је 8 авг. 1935 г. (6 година по нашем конгресу) донео Уредбу са законском снагом о експропријацији; то је заправо био нов закон о експропријацији. Њом су спроведене две основне идеје: прво, желело се да се уклоне све незгоде од спорости поступка око експропријације, а друго, желело се да се избегну претерани издаци које је изабрани суд намећао општинама. Избрани суд је замењен комисијом, јер се приметило да је скоро увек стајао на страни сопственика. Статистике показују да је добра половина про-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

цена имања имала скоро два пут већу цену но исти посао кад би се свршио из слободне руке. Дешавало се да избрани суд, н. пр. у Паризу, процени више терен но што и сам сопственик тражи да му се плати. Овом Уредбом је то онемогућено.

Избране судове немају: Италија и Немачка (није их имала ни царска Русија), док у Белгији, ранијој Аустрији, Швајцарској и Сјед. Америчким Државама тај посао свршавају редовни судови.

За процену земљишта уведен је нарочити поступак, по коме комисија треба да закључи цену за имање из података који проистичу: из пореске пријаве коју је поднео сам сопственик за своје имање и из најдоцнијих комисијских процена за најближу околину, — што се показало као одлична мера да се имање правилно процени.

Законима из 1919 и 1924 год. било је предвиђено да је Париска општина дужна одмах откупљивати све терене који потпадају под експропријацију по генералном плану. Како је то знатно оптерећивало општинске финансије, то је Париска општина морала добро да размисли кад прави регулациони план, може ли да плати експропријације? Новом уредбом овај је пропис ублажен на тај начин што ће се експропријација платити, али тек у року од 15 година, рачунајући од дана кад сопственик неког имања тражи грађевинску дозволу и буде одбијен јер је имање под резервацијом. Време од 15 година допушта дакле да се Париска област финансиски организује и да створи јачи регулациони фонд.

Од великог је интереса питање да ли се експропријација сме вршити искључиво за рачун општине или се може вршити и за рачун сваког другог органа који ради у општем интересу, па чак рецимо у корист каквог предузимача који заступа те интересе. Старија законодавства су то право додељивала јавно-правним установама: Држави, Покрајини и Општини. Али како се експропријација односи по главито на јавне радове, а има случајева да се они не изводе директно од стране власти већ путем разних концесија и уговора, концесионар или уговорач као мандатор администрације, уживају права о експропријацији, као што би их уживала директна служба администрације. И пошто закони не допуштају да се јавно-правним установама додељују права чисто субјективне природе већ права која су одређена објективним критеријумом извесног одређеног циља, јасно је да су законодавства предвидела могућност, у случајевима децентрализоване администрације, да признаду право о коме је реч, чак и приватним предузећима са социјалним карактером која извршују радове општег интереса. Белгиски извештај на конгресу доноси да извршење краљевог указа, који допушта експропријацију и остварење нових саобраћајница, може да буде

предмет уговора који ће дати право појединцима да раде у духу администрације. Реферат објашњава да је начин рада приватних предузећа бржи од административног и уговори могу имати разне облике, погодније дакле ради бољег и бржег извршења радова. У Мацарској дозвола за експропријацију може бити тражена: од општинске администрације и од осталих организама јавног интереса али и од стране појединих предузимача који су овлашћени да извршују јавне радове општег интереса. У Енглеској само круна, парламенти и локалне власти могу вршити то право.

У Немачкој, (према пруском закону) експропријацију могу захтевати: држава, општина, покрајина и сва правна лица која добију задатак да извршују радове општег интереса. За извесне радове, као н. пр. железнице, улице и тргове, право експропријације имају само покрајине и општине, али кад је у питању уређење каквих баштенских колонија са средњим или малим зградама у њима, предузеће које то изводи може користити право о експропријацији. Исти случај видимо у Холандији где приватна друштва могу користити ово право ако раде послове општег интереса. Слично је у ранијој Аустрији и Румунији.

У Француској на експропријацију имају права: велике јавне администрације, концесионари јавних радова, синдикалне организације и изнимно, „а да се ипак не повреди принцип по коме приватна предузећа немају то право“, предузећа концесионари рудника и хидроелектричних централа у извесним случајевима.

Потреба за експропријацијом приватних терена одређује се углавном законом или законским уредбама које дозвољавају израду плана за радове као и сам план. Власт која одобрава план одобрава истовремено и потребу за експропријацијом дајући право експропријације администрацији или оном који је одређен за извршење плана. У другим случајевима прави се разлика између онога што се односи на обзнану о јавној потреби и на радове који могу да мотивишу експропријацију с једне стране као и на потребу да се експропришу и заузму терени са друге стране.

Према неким законодавствима (н. пр. белгиски закон из 1835 г.) чим нема слоге односно одређивања цене за експропријацију висина накнаде одређује се судом после изласка на терен и процене од стране три стручњака.

Одређивање цене, према енглеском законодавству врши се помоћу званичног преставника (судије) ако странке не пристану на какво друго одређивање цене. Италијанско законодавство се држи принципа: *tanti res valet quanti emi vendique potest*. У Холандији се тражи стварна вредност а не фиктивна (привидна). У Немачкој се накнада мора одредити према вредности терена у том моменту а не

према вредности коју је он имао пре процедуре експропријације.

У Енглеској пак, према закону из 1919 г., за одређивање вредности терена мора се у обзир узети цифра на коју би се сопственик могао надати кад би имање продавао из слободне руке.

Врло је занимљива нијанса у Пруском законодавству. Закон о експропријацији зграда од 11 јуна 1874 год. говори о потпуној накнади. Док устав из 1919 год. третира појам приближне накнаде. Неки су мислили да је накнада која се звала потпуна имала економско бољи карактер. Практично пак та разлика нема никакве вредности, јер Државни савет Рајха увек пресуђује да је приближна накнада на коју се односи устав равна оној потпуној на коју се односи пруски закон.

Није лако направити тачну разлику између ова два појма. Реферати говоре само да се законодавства разних земаља старају да експропријација не донесе корист сопственику, већ да му се да праведна накнада за његову својину.

Исте власти које су донеле одлуку о експропријацији не доносе свуда и одлуку о накнади. У Мађарској и Белгији на пр. администрација интервенише за експропријацију, али је потребна судска интервенција да би се одредила висина накнаде. Исто тако и у Енглеској постоје два поступка, у Румунији такође. Док у Италији и Холандији једна иста власт врши и експропријацију и одређивање висине накнаде.

Законодавства даље допуштају разне мере општинама да заузму имања пре доношења дефинитивне одлуке о висини накнаде, па чак и пре исплате суме. Основни принцип је да се имање може заузети чим се надлежној بلاгајни положи извесна аконтација. Овај принцип видимо у мађарском реферату као и енглеском и немачком кад су у питању терени за подизање јевтиних станова.

Законодавства у главном захтевају да се накнада врши нормално у новцу, ређе помоћу другог терена, обично онда уз драговољни пристанак обе странке. То видимо у Немачкој. Док се у Швајцарској може накнада платити чак и у виду енергије, где се накнада може давати у виду енергије воде (за хидрауличне централе) или електрике за дуги низ година.

Пошто се у већини законодавства не одређује рок за извршење појединих радова општег интереса, експропријација се сматра као једно право а не као дужност (облигација). Проблем представља нарочити интерес, јер чим је једна зграда под ударом експропријације, било регулационим планом што се улица шири, било због радова од јавног интереса, право сопственика зграде није више потпуно. Право је сужено и ако замена сопствености није

ни почела да се извршује. Ако се сад, са друге стране, има у виду, да закони не дозвољавају да се приликом одређивања суме за исплату узме у обзир повећање вредности имања (јер исплата може да дође и неколико година доцније), јер вредност имања скаче — а могућа су и конструктивна побољшања зграде која јој дају већу вредност, — већ се исплата врши према вредности имања на дан објаве експропријације, појмљиво је да то право мора постати дужност и да због тога мора бити одређен неки приближни рок. Па ипак је у већини случајева експропријација само једно право, а понегде и дужност која практично нема по сопственика нарочити ефекат — на пр. за Цирих општина због регулационог плана мора експроприсати терене, који су под ударом плана, у року од 5 година. Ако тај рок прође, а општина ништа не уради, сопственик има права да тражи поништење права експропријације од стране Општине. Општина може да обнови поступак и да тако развлачи ствар.

Поред општих закона о експропријацији, у извесним земљама налазимо и специјалне законе који се односе обично на веће градове да би им се олакшао развитак. На пр. у Мађарској, поред закона о експропријацији из 1868 год., видимо још један закон из исте године о експропријацији терена специјално за Будимпешту. Затим закон из 1879 год. за Сегедин који је био упропашћен поплавом). У Енглеској парламенат даје законе појединим градовима, који су им потребни за њихов развитак. Многи градови су на овај начин добили право да експропришу велике терене а да у напред не знају за коју сврху тачно. За Франкфурт на Мајни примењен је 1902 год у Немачкој један специјални закон који је био доцније проширен на све градске општине (1918 год.). Румунија законом од 1894 г. даје специјална права за Букурешт. Шпанија за Мадрид и Барселону. У Француској за Париз из 1935 год.

*

Реферати поднети на овом конгресу дају овај ужи закључак:

Право сопствености добија социјални карактер и социјалне функције терете то право. То право трпи ограничења такве природе да никада лични интерес не може представљати препреку за извођење јавних радова.

Примећује се да је заштита приватне својине посматрана као индивидуално правно добро везано за појам социјалне потребе.

Не може се порећи тенденција општина да у својој политици некретнина теже да стекну непокретну својину коју би саме експлоатисале. Успомена на старе терене које су некад имале поједине општине врши несумњиви утицај на градске потребе у том смислу што

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се тежи да се добије што више терена за проширење града, спречавајући при том претерану спекулацију појединаца.

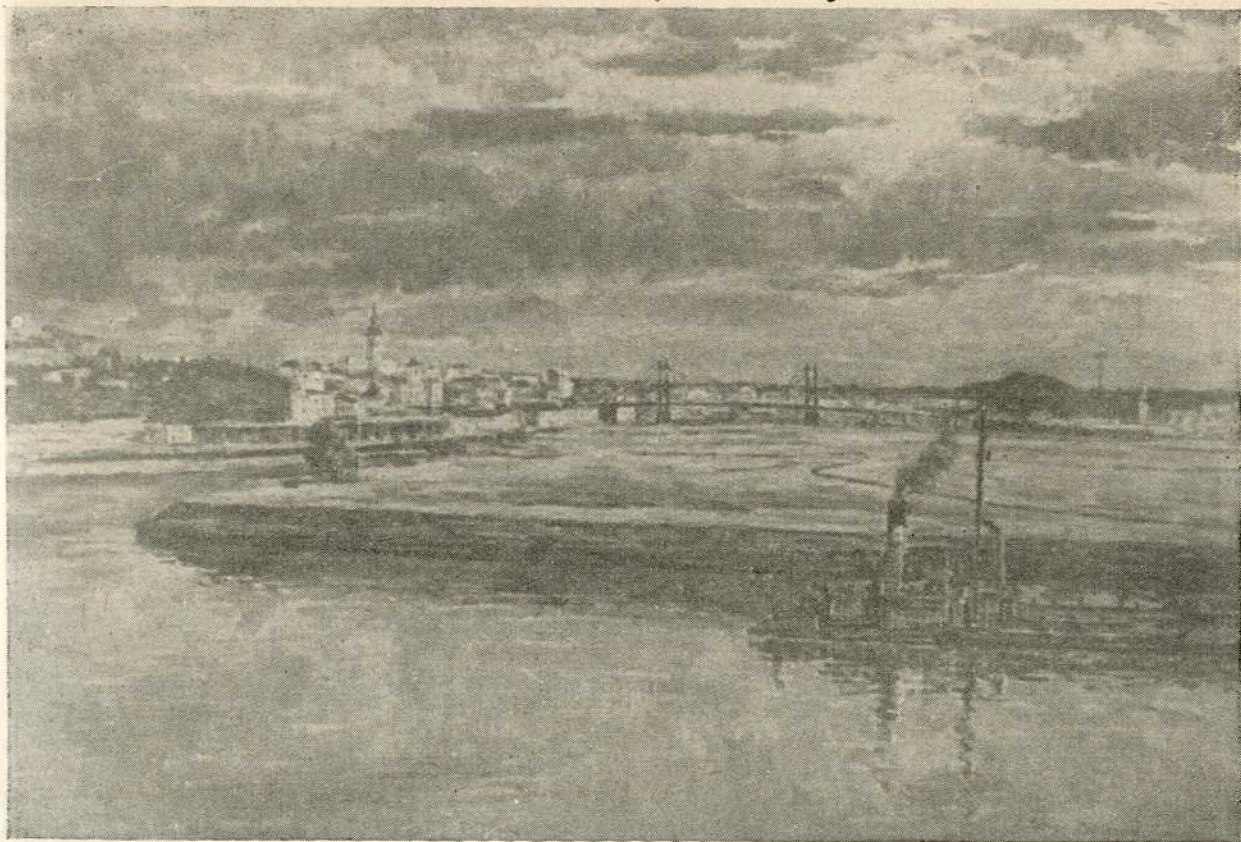
Постоји тенденција да се општинама призна приоритет при куповини зграда које сопственици желе да продају.

У вези са општинском политиком некретнина, тежи се да се дозволи општинама да добију помоћу експропријације разне зоне за проширење града, не само да би спречиле непотребне спекулације, него и да покрију расходе који су потребни за урбанизацију. Постоји реалан однос између проблема општинске политике са некретнинама и озбиљног питања подизања јевтиних станова.

Осећа се свуда потреба за добрим законодавством у питању експропријације, које би се згодно прилагодило захтевима уређења градова, генералишући појам „јавне својине” не у старом смислу „потреба” већ у ширем смислу појма „задовољење општег добра”.

И најзад примећује се да се тежи формирању генералних регулационих планова који би добили законску важност и који би проширили сферу дејства општинских органа, како би генерални регулациони план, правилно одобрен, био потпуно довољан да мотивише експропријацију.

Арх. Драгомир М. Поповић

Јефто Перић: Поглед на Београд

Заштита деце за време рата од микробне опасности

Бактериологија, релативно млада научна дисциплина, (прошло је свега неколико деценија од епохалних радова Луја Пастера), учинила је већ џиновске кораке. На развоју и напретку ове дисциплине — поред бесмртних: Луја Пастера, Роберта Коха, Илије Мечникова, Шарла Никола — сарађивало је цело културно човечанство и преко својих научника допринело даљем развоју и правом триумфу те науке својим неуморним радовима. До самих последњих година, идеалне и чисто хуманитарне побуде руководиле су поменуте научнике у раду на овој корисној и важној дисциплини, — на срећу и благодет целог човечанства.

У свом даљем развоју бактериологија осваја не само познавање појединих врста микроба, она даље савлађује и методе експерименталне бактериологије и експерименталне патологије, затим улази у проблеме постанка и ширења епидемија и у законе овог социјално-биолошког феномена. Тиме отвара путеве у низ нових проблема о вештачким, хитимично проузрокованим епидемијама и почиње нову главу „експерименталне епидемиологије“.

Решавајући проблеме експерименталне епидемиологије, модерна бактериологија у ствари излази из домена експерименталне патологије код појединаца и прелази на инфекције целог колектива, већег или мањег агломерата, вештачких или природних насеља. Све до 1920 године бактериолози су се у ствари бавили индивидуалном инфекцијом, јер епидемија колектива као таква, њен постанак и механизам ширења и гашења инфекције маса налазио се ван оквира експерименталне патологије, односно није био освојен као материја за експериментално проучавање од стране бактериолога. Мада је сама опсервација епидемија и њихово дескриптивно проучавање имало великог значаја у погледу познавања природе спонтаних епидемија, ипак експериментална метода је дала у руке бактериолога веће могућности за свестрано упознавање епидемија, продубљавање тих сазнања нарочито о механизму ширења епидемија и закона који управљају инфекцијом маса.

Почетком треће деценије нашег века Torly у Енглеској и Flexner и Webster у Сједињеним Америчким државама разрадили су методе и принципе експерименталног изазивања ограничених, затворених епизоотија код ситних гло-

дара, помоћу којих су могли доћи до веома значајних резултата у погледу познавања основних закона постанка и ширења епизоотија у „затвореним насељима“.

Најновија истраживања нарочито француских научника (Trillat, Mouriquand, Rochaix, Lesage, Cruveillier, Hornus, Lumière, Chevallier и др. показали су огромни значај метеоролошких фактора за постанак и ширење епидемија и тиме су доказали сву важност проучавања тих фактора за радове на експерименталној епидемиологији.

Сада је само довољно учинити корак у страну, да би се доспело из области експерименталних епизотија до проучавања и сазнања принципа и путева примене експерименталне епидемиологије на људе и начина употребе бактерија и других вируса, као оруђа, не на срећу човечанства, — на чему су се трудили славни научници, пионири бактериологије, — него на штету човечанства — на његово уништавање.

Свесна борба културног човечанства против невидљивог непријатеља, патогених микроба, води се свакодневно на целој земаљској кугли, али у томе раду са невидљивим непријатељем највећи трибут плаћају најмањи чланови народа — деца као најмање отпорна, неспособна за свесно избегавање опасности, највише имунобиолошки изложена разноврсним инфекцијама. Узимајући у вид да спонтане инфекције које нападају децу за време мира, а које могу за време рата и неповољних ратних услова живота добити још већег замаха, постављамо питање, да ли ће се за време будућег рата наметнути савременом човечанству од стране непријатеља, помоћу ратне вештине, још и нове дужности, наиме одбрана војске и народа, а нарочито деце, од експерименталних, вештачких епидемија. Најважније место у овој одбрани против вештачких епидемија у позадини заузимаће заштита деце као најслабијег елемента народа. У даљем излагању расмотрићемо могућности бактериолошког рата*) као и главних метода и принципа заштите деце од епидемија спонтаних као и вештачких за време ратног доба.

Званични назив „микробно оружје“ потиче из 1924 године, када је Друштво Народа про-

*) Писац је детаљније обрадио ово питање у ра-справи: „Перспективе] бактериолошког рата“, штампој у „Гласнику Центр. Хигиј. Завода“ 1939 г.

гласило да „због свога нарочито одвратног карактера рат помоћу микроба узнемирује међународну савест више но ма које друго борбено средство и да високе уговорне стране — чланице Друштва народа узајамно једна другој забрањују употребу било каквих микроба, као ратних средстава.”

Али у пркос томе, према Romieu, санитарском ђенералу, од 30 потписница — високих уговорних страна само 8 држава су ратификовале тај споразум.

Прва међународна конференција за разоружање од 1932 године, која се је бавила питањем бактериолошког рата издала је проглас, у коме је навела: „Фактички је немогуће спречити припремање рата помоћу микроба. Такав рад изгледа додуше само хипотеза, али се пак мора констатовати да такав рат није немогућ. Хигијена добро организована за време мира биће најбоље оруђе од зараза микробима. Не може се наравно зајамчити да ће та хигијенска служба, ма како добро била организована, сигурно победити изазвану епидемију. Ипак сматрамо да ће држава која изазове епидемију изгубити над њом власт и да ће коначно и сама бити јако угрожена (цит. по проф. Vincent-у)“.

Сада, када над целим светом лебди катастрофа од ратног сукоба, када психоза наоружавања и ратна психологија све јаче обухвата човечанство, када већ нико не сумња у оправданост потребних припрема у свима правцима за будући интегрални рат и у неопходну потребу бити у пуном наоружању против свих врста оружја и средстава за ваздушни напад на све слојеве народа, питање о могућности бактериолошког рата и одбране од патогених бактерија и вируса, као ратног оруђа, тако и експлозивних спонтаних епидемија, као последица ратног стања потпуно је уместо, благовремено и актуелно.

У логичној вези са реченим поставља се низ питања и паралела из прошлости.

Питамо се, да ли пре 30 година нису тврдили званични преставници војне вештине и науке о проблематичности а можда и апсурдности покушаја искоришћавања хемиских средстава као бојног оруђа у идућем рату. Да ли није било тада довољно аргумената у рукама војних и цивилних ауторитета и стручњака о несавршенству хемиског оруђа и о узајамној опасности ових средстава као „мача са две оштрице”, како за нападача тако и за нападнутог? Још у даљој историској перспективи у нашем је сећању скептицизам у погледу ефикасности ратне авијације, артиљерије, ратне флоте опремљене са парним машинама (а не са сидрима) и најзад, у даљој прошлости у погледу употребљивости барута, основног материјала савременог рата.

Скептицизам прошлости изгледа да је аналoган скептицизму садашњости у погледу употребе микробног оруђа, тобоже мача са две

оштрице. Узгред ћемо напоменути да, по Липману, преставници оних земаља, које се баве припремама за бактериолошки рат највише се труде, преко интернационалне литературе и дневне штампе, да прикажу немогућности бактериолошког рата. По нашем пак мишљењу, постављање питања о бактериолошком рату и микробној опасности за време рата, тј. под специфичним, неповољним биосоцијалним условима са гледишта епидемиолошког, потпуно је уместо, јер не само вештачка експериментална епидемија но и спонтана може да добије обим несразмерно веће и опасније епидемије него за време мира.

Постављање питања бактериолошког рата сада је нарочито актуелно када је авијација учинила неочекивано велике успехе, када је питање у могућности већих и мањих десената у дубокој позадини непријатеља позитивно решено, када се експериментална епидемиологија обогатила значајним знањима о кретању и факторима постанка епидемије и када се у рукама бактериолога налазе веома активни патогени микроби са високом непромењеном, стабилном вирулентношћу. Липман*) на пр., наводи мишљење чувеног данског научника професора Мадсена, који је на конференцији у Вашингтону изјавио да бактериологија већ и у садашњем времену располаже могућностима да да нова ратна средства.

Додуше, у погледу бактериолошког рата имамо и утешних вести. Дневна штампа у септембру прошле године донела је вести из Лондона да је енглески министар спољних послова лорд Халифакс на седници дома лордова изјавио: „Када је наш амбасадор у Берлину затражио путне исправе од владе Рајха, упутио јој је уједно питање о томе да ли ће Немачка да се држи одредаба Женевског протокола од 1925 год., којим се забрањује употреба бојних отрова и средстава т. зв. бактериолошког рата.

Влада Рајха је посредством швајцарског посланика одговорила потврдно на то питање. У немачком одговору вели се: „Немачка ће за време рата поштовати прописе Женевског протокола од 17-VI-1925 год.” („Политика” од 15-IX-193).

Настављајући мисао о могућностима експерименталних епидемија, размотрићемо колико су велики шансе ширења инфекција и претварања појединих мањих епидемских гнезда у инфекцији маса, у читаве епидемије, а у вези са општим метеоролошким условима, имунобиолошким стањем организма, биосоцијалним условима рата и патогеним особинама појединих врста микроба.

Стара је истина да комплекс-организам плус вирус — још не сачињава и не условљава постанак епидемије, за чији је развој по-

*) Liepmann: „Death from the skies“. Цит. по „Военно-Санитарное дело“ 1938. N. 8 Москва.

требан још један важан фактор, који се раније означавао са X, као потпуно непозната величина. Покуси са вештачком провокацијом епизоотија били су учињени први пут од стране Пастера. Он је први употребио бацил кокошије колере и успео да изазове вештачким путем епизоотију код глодара. Овај покус био је изведен 1887 године у Рајмсу од стране Пастеровог помоћника са успешним резултатом. Поновна употреба истог вируса од стране истог научника, али под другим општим метеоролошким условима, у циљу сузбијања штетних глодара у Аустралији била је потпуно безуспешна.

Свима су такође познати колики су дубински резултати са применом културе ратина (из групе бац. Гертнера) у циљу уништавања мишева и пацова, пошто постанак епидемије у многоме зависи од општих космо-метеоролошких услова, сезоне и имунобиолошког стања самих глодара.

У овом погледу такође су интересантни покуси Д-Ерел'а са применом кокобацила акридорум, који је био изоловао аутор 1909 год. из болесних скакаваца, који су уништавали мексиканска поља а такође и покуси Мечникова са искоришћавањем ентофита у борби против инсеката. Неуспех сузбијања инсеката летњих месеци објашњава се у овим експериментима отсуством повољних услова за развој и патогену моћ микроба, услед недостатка релативне важности, као и услед сувише високе температуре ваздуха.

Подаци из метеоро-епидемиологије убеђују нас о еминентном значају космо-метеоролошких услова на развој епидемије Besson, проучавајући корелацију између метеоролошких елемената и умирања у Паризу, специјално у погледу болести органа за дисање и дечјег пролива, утврђује да је морталитет од болести респираторних органа функција температуре из треће претходне седмице и броја ветровитих дана (са ветровима: северним, северо-западним и западним) у седмици која претходи датуму умирања.

Мадсен је, на основу епидемиолошких студија у Данској за период од скоро 40 година, објавио рад од ванредног значаја под насловом „Сезонски ритам инфекциозних болести”, у коме утврђује фрапантну регуларност многих епидемских болести у вези са променом сезоне. Шарлах, дифтерија и ангина сачињавају, по овом аутору, једну групу болести која постиже свој максимум између новембра и јануара месеца, а минимум — у јуну. Бронхитис; запаљење плућа, запаљење душника, као и грип, постижу свој максимум у фебруару, а минимум — у августу.

Код нас у Београду, према подацима градске виталне статистике, максимум умирања од болести органа за дисање пада на месец март. Упоредивши податке морталитета умирања од туберкулозе у Београду за последњу деценију,

са подацима о кретању смртности у предратној Србији, аутору је успело констатовати потпуно синхроничност ових кривуља морталитета. На основу ових података, максимум умирања од туберкулозе пада на друго тромесечје, а минимум на пето двомесечје (септембар-октобар) у свакој години.

У погледу умирања од чечјег пролива Бесон даје емпиричку формулу, према којој се морталитет одређује висином температуре, која надмашује 16,5° С. Према статистичком материјалу умирање од дечјег пролива у Београду има свој максимум око августа месеца.

Mouriquand и Carpentier, проучавајући нарочити синдром код одојчади под утицајем врућег ветра, vent du Midi, утврдили су три типа реакције дечјег организма и то: лакши термички тип, тежи тип са повећањем температуре, и тип праћен са дисхидратацијом организма. Исти аутори утврдили су специјални синдром код мале деце под утицајем метеоролошких фактора за време грмљавине.

Тачно и свестрано проучавање спољних утицаја на патологију живог бића сачињава предмет новог знања метеоро-епидемиологије, који третира значај следећих фактора: температуре, влажности, барометарског притиска, атмосферског талоба, физико-хемишког стања суспендиране водене паре у ваздуху, атмосферског електрицитета и јонизације ваздуха, дејства ултра-виолетних зракова, нарочито бактерицидних средње таласне дужине, степена инсолације, дејства хемиских супстанција растворених у ваздуху, утицај сезоне, климе и т. д.

Хигрометриско стање ваздуха има нарочито велики уплив на судбину микроба суспендираних у ваздуху. Чувени француски научник Trillat*) нарочито подвлачи истакнуту улогу везикуларног стања ваздуха у механизму преноса и развоја патогених микроба. Овај научник смело тврди да „ваздух може бити засејаван микробима”, као нека врста хранљиве подлоге. Аутор сматра ваздух са везикуларном структуром влаге и подесним степеном температуре као огромно поље — подлогу за култивисање патогених клица. Trillat је експериментално утврдио могућност инфекције преко ваздуха на већим растојањима помоћу ситних, инфидицираних микроскопских капљица димензије око 1 микрона, тј. знатно мањих од Флугијевих капљица. Ове капљице микроскопских димензија могу дуже време лебдети у ваздуху, чувајући свој опстанак, инфекциозност и способност даљег ширења, што даје могућност остварења тако зване летеће инфекције (contagion volatile).

Поред теориских и експерименталних сазнања у могућности инфекције ваздуха и ши-

*) A. Trillat: „Etudes sur l'influence des agents extérieurs sur la contagion”. Rev. d'Hygiène et de la médecine prevent. 1932 T. LIV.

рења вируса преко ваздуха, постоје у литератури подаци о покусима распрашивања микроба у ваздуху помоћу авиона и других справа.

Написи познатог енглеског публицисте Викема Стида пре неколико година учинили су право изненађење у европској јавности, јер се у њима тврдило, да су страни агенти путем авиона разбацивали по енглеској и француској територији културе пигметног микроба, продигиозуса. Овде се вероватно радило о проучавању могућности избегавања на непријатељску територију веће количине микроба помоћу авиона; ма да су микроби у овом конкретном случају имали сасвим безазлену природу као неинфекциозни, али су били веома подесни за њихово распознавање на терену.

За инфицирање пак ваздуха у ратне сврхе и на већим просторима веома је подесна вештачка микробна магла или микробни облаци, који се могу спуштати на непријатељску територију. При подесним метеоролошким условима таква магла је у стању, не само да одржи вируленцију микроба, но и да засеје влажну атмосферу са везикуларном структуром заразним клицама под повољним осталим космометеоролошким условима, који моћно упливишу на судбину и вируленцију микробних капљица. Стога, са гледишта метеоро-епидемиологије, управљати и владати микробним оруђем значи потпуно познавати и одлично се сналазити у космометеоролошкој ситуацији и ући у суштину механизма тих појава.

Поред микробне магле за ратне сврхе могу се употребљавати специјалне експлозивне бомбе, чија експлозија и дегажирање гасова не уништава бактерије. Војни писац потпуковник Алберт Бенари и француски научник Роше* сматрају да је разбацавање микроба помоћу бомбе могуће, супротно ранијем мишљењу. Још 1923 године професор Пфајнер експерт Лиге Народа, указао је на могућност искоришћавања отпорних спорогених форми бактерија, на пр. бацил антракса, за бактериолошки напад помоћу бомби, јер краткотрајно деловање високе температуре за време експлозије није у стању да убије спорогене клице. Доцније Pielievre и Gui, француски војни лекари помоћу специјалних опита утврдили су, да бацил продигиозус, неспорогена клица може да поднесе температуру експлозије, што даје ауторима основа за тврђење могућности употребе бактериолошких средстава помоћу артиљерије.

По Липману у циљу ширења инфекција у ратне сврхе извесне лабораторије баве се справљањем специјалних падобрана, који носе бомбе — стаклене тиквице напуњене са активним бактериолошким културама. Ове тик-

вице садрже од 50 см³ до 5000 см³ културе. Ове мање се израђују под називом „Беби-бомбе”.

У погледу метода и тактике вођења бактериолошког рата не постоје дефинитивно утврђени принципи, јер, у колико су били утврђени, они, само по себи разуме се, држе се у највећој тајности а сем тога и варирају од случаја до случаја у вези са разноврсним условима, под којима би се водио будући рат.

Шематички пак могле би се поделити све врсте епидемија ратног доба на епидемије дириговане или оне, које могу бити регулисане и — недириговане, или другим речима, постоје епидемије, чији се обим може предвидети и регулисати помоћу уношења извесног квантума инфекта а други, чији се обим не може вештачки ни ограничити, ни регулисати, јер последње врсте епидемија могу да увуку у свој загрљај, како нападнуту страну, тако и самог нападача.

Епидемије прве врсте изазивају се вирусима, који нису способни да изазову интрахумане инфекције. Група ових вируса донекле се поклапа са оним, који су подесни за бактериолошки рат, јер вештачко изазивање епидемија код непријатеља и у непосредној близини не може да пренесе инфекцију на трупе нападача, обзиром да је опасност за интрахуману инфекцију код ове групе или минимална или уопште не постоји.

Друга врста епидемија, неподесних за регулисавање, обухвата све оне инфекције, чији је пренос од болесника на здраве организме потпуно могућ и практички се често дешава; ова врста обухвата инфекције познате као за време мира, тако и рата: тифус, паратифус, дизентерију, колеру, кугу, дифтерију, шарлах, пегавач и др. Као прелазни тип инфекција могли би се назначити сакагија, црни пришт, чији је пренос веома ограничен са човека на човека.

На тај начин поред инфекција, чији вируси могу бити употребљени у борби противу непријатеља, тј. у сврху вештачких ратних епидемија треба имати у виду и оне инфекције, које су познате и у мирно доба, али које под утицајем неповољних биосоцијалних услова ратног доба (општа оскудица, глад, покрет људских маса, пренасељеност, смањење имунобиолошких снага појединаца, њиховог отпора противу инфекција), могу да добију под утицајем неповољних фактора већи замах и да се претворе у експлозивне епидемије већег стила. Према томе и према овим врстама инфекција и епидемија становништво позадине са његовим дечјим делом мора бити добро хигијенски и имунобиолошки наоружано и снабдевено свим што је потребно за пасивну одбрану против бактериолошке опасности.

Узимајући у проучавање поједине групе епидемија, размотрићемо најпре прву групу бојних вируса.

*) A. Rochaix: „Epidémies provoqués. A propos de la guerre bacterienne. Rev. d' Hygiène et de la méd. prevent. 1936. N. 3.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

За сврху микробног напада вирус мора бити довољно отпорни против спољних утицаја, поседовати јаку и фиксирану вируленцију, са способношћу пенетрације у организам кроз неповређену слузокожу или кожу. Сем тога вирус из ове групе за напад у близини непријатеља мора бити практични лишен способности за интрахуману инфекцију. Вирус мора изазивати инфекције, које су у стању да онеспособе за рад и војну дужност оболеле за дужи период времена. На основу анализе особина познатих вируса за бактериолошки напад могу бити искоришћене под горе описаним условима на пр. бацил Уајтмори, (*bac. Withmori*) бактериум туларензе, и бруцела мелитензис.

Први преставник из ове врсте вируса јесте бацил Уајтмори, који изазива тешку тропску болест звану „Мелиоидозис“, која се у 95% завршава смрћу. Први пут ову болест посматрао је Уајтмор у Рангону (Индо Кини) 1911 године. Проузроковач те болести бацил Уајтмори има извесне сличности са бацилом сакагије и донекле са бацилом пиоцианеусом. Болест се преноси преко пацова и путем контакта инфицираних продуката са слузокожом.

Мелиоидозис испољава се у виду 4 форме: надакнутом септикемијом, која односи оболелу жртву за 3—7 дана; акутном септикемијом, субакутном септикемијом са разноврсним симптомима, која односи жртву за 24 дана, и најзад хроничном формом или хирушком са појавом пустула и апцеса.

Интрахумана инфекција код мелиоидозиса практички је искључена али инфекција помоћу микробне магле-облака и специјалних справа бомби могућа је, те према томе овај бацил може бити увршћен у низ вируса подесних и употребљивих за бактериолошки напад.

Други вирус из ове групе јесте бактериум туларензе, проузроковач смртоносне септикемије глодара или туларемије пронађен је 1912 године од стране америчких научњака Мак Која и Чапина у Калифорнији у срезу Тулара.

Клинички симптом туларемије потсећа на лаку форму бубонске куге. Болест се преноси у природним условима преко инсеката са глодара на човека, јер глодраи служе као резервоар овог вируса. Исто тако болест се преноси додиром са болесним животињама приликом њиховог препарирања, скидања коже и слично. Сем тога постоји могућност инфекција човека кроз неповређену кожу и слузокожу, јер је јапански научник Охара експериментално утврдио способност пенетрације вируса туларемије кроз неповређену кожу. Вируленција бактериума туларамије је веома јака, јер је довољно само један милијардити део од 1 см.³ инфициране крви да би се пренела инфекција. Због тога ради предохране у лабораторијама

се препоручује приликом рада са туларамијом снабдевање маскама како би се избегла инфекција преко органа за дисање и облачење гумених рукавица ради заштите коже од овог јаког вируса.

Ове особине бактериума туларензе доказују нарочиту подесност за њихово искоришћавање у циљу бактериолошког напада, тим пре, што је инкубациона периода туларемије веома кратка и у извесним случајевима износи свега неколико сати (око 14), а после чега почиње акутна периода болести, која траје три недеље. Смртност од ове болести релативно није велика свега око 3,5% али после фебрилног стања оздрављење наступа веома споро тако, да је реконвалесценат још дуго месецима неспособан за рад и за вршење војничке дужности.

Код човека туларемија испољава се у виду: окуло-глануларне, улцеро-глануларне форме (шанкар са отоком најближих жлезда), глануларне форме, тифуса и макулопапулозне кожне форме са егзантемима на кожи, која је последњих година описана од стране чешких научника (Lukeš, Netoušek, Tamánek). Код првих двеју поменутих форми: окулоглануларне и улцероглануларне на месту улаза инфеката ствара се примарни афект шанкр-раница, око које се развије оток.

Трећа врста микроба, која спада у исту групу и може бити такође искоришћена за бактериолошки рат, а нарочито у виду микробног облака и магле које се могу спуштати на непријатељске објекте, јесте бруцела мелитензис, која изазива болест под називом „малтешка грозница“. Болест се карактерише дуготрајном температуром, која се протеже у виду таласа месецима, чак до две године, изазивајући смрт код одраслих у око 23% а код деце је леталитет много мањи (2—3%) али болест је дуготрајна. Болест се не преноси у редовним приликама од човека на човека. Микророкус мелитензис изазива те болести нарочито је отпоран на спољне агенсе, али у исто време је способан инфицирати човека и дете не само преко стомачно-цревног тракта, но и преко слузокоже органа за дисање. Патогенитет микроба је тако рећи универсалан, јер је микроб патоген за већину животиња и човека и може бити искоришћен у разноврсним облицима као ратно микробно оруђе.

Поменута група вируса могла би се допунити са бацилом пситакозиса изазивачем папагајске болести веома опасна за човека а која се може лако ширити како природним, тако и вештачким путем помоћу инфицираних папагаја. Први пут у Европи ова болест (*psittacosis*) била је констатована по Јургенсу 1886 године. Године 1929/1930 била је опажена већа епидемија пситакозе у Америци и Европи око 800 случајева, при чему је се болест испочетка појавила у Немачкој у вези са увозом из Бразилије папагаја (*Crysotis amazonica*).

*) Цит. по D. E. Couture. La mélioidose. Rev. d'Hygiène et de la médecine prevent. 1935. N. 3.

Болест код папагаја испољава се не само у акутној но и у латентној форми, која најчешће и служи као извор инфекције. Проузроковач ове болести филтрабилни вирус и код човека изазива оболење са леталитетом од 20 до 60%.

Перспективе будућег микробног рата као вештачких експерименталних епидемија могу бити обојене у још црњим и песимистичким нијансама у вези са сталним и брзим напретком авијације, развојем бактериолошке технике, експерименталне епидемиологије, метеоро-епидемиологије и општих бактериолошких знања, која све смелије подижу завесу над тајном варијацијом патогених микроба и њихове екзалтације. Стога се неби смело задовољити општим фразама о немогућности примене микробног оруђа, већ је потребно бити потпуно припремљен за одбрану против евентуалних микробних напада. Једно од ефикасних средстава за заштиту становништва и деце јесте стручно проучавање свих могућих опасности микробног рата и упознавање са методама напада и одбране. У овој одбраненој сврси износимо чланак, како би се побудило интересовање за даље проучавање овог важног проблема у оквиру националне одбране и одбранбених припрема.

Јасно је, да примена микробних бојних средстава може се очекивати пре свега у првим борбеним линијама, али може бити са успехом употребљена и у позадини, те да и мала незаштићена деца могу постати жртва вештачких инфекција и епидемија а нарочито епидемија проузрокованих бруцелом мелитенисис.

Примена бојних вируса има за циљ не само стварни епидемиолошки ефекат, него и негативни психо-неврогени фактор, о чијем значају треба водити нарочито рачуна за време рата, јер микробни облак бачен на варош или „десант“ инфицираних пацова и др. глодара у стању је да проузрокује код становништва душевно узбуђење, панику, психо-неврогени поремећај код масе људи, који на тај начин лакше подлежу различитим инфекцијама, деморалишу се и постају неспособни за експедитивни, напорни рад, који захтева ратно време, како у војничким рововима, тако и у позадини, која снабдева и храни оперативну војску.

Наравно деца у случају успешног микробног напада за време рата неће бити поштеђена од инфекција и као неспособна за свесну и разумну заштиту биће главна жртва тих напада. Због тога проблем заштите млађег становништва мање отпорног према инфекцијама добија специјални значај као проблем највеће социјалне важности. У вези са пасивном одбраном од микробног оруђа зарађеном народу предстоји задаћа организације одбране и заштите од епидемија, које спадају у групу недиригованих и спонтаних инфекција.

Као програм рада на заштити деце од бактериолошке опасности за време мира сачињава-

ју мере опште хигијенске организације, специјално мере хигијенског снабдевања животним намирницама, на првом месту млеком и млечним производима, јер нехигијенско инфицирано млеко може да послужи за време мира и рата, као моћни фактор за ширење инфекција из групе спонтаних и вештачких епидемија, као што су малтешка грозница, инфективни стаматис афтоза и др.

У погледу имуно-биолошке заштите морају се извести сви припремни радови и осигурати потребне резерве вакцина и серума. Специјално у погледу имуно-биолошке одбране против бацила туларензе и Уајтмори нама је мало познато, али у погледу превентивне вакцинације против микробацила мелитенисис већ су учињени извесни кораци у иностранству. На основу стручних публикација види се, да се у Француској већ баве покусима превентивне вакцинације против овог вируса, који су засновани на имунизацији помоћу живог авирулентног соја комбинованог са липоидним екстрактом из убијеног јако вирулентног соја. Ови покуси показали су добре резултате, које би требало проверити а затим и организовати снабдевање таквом вакцином већих центара и установа за време рата.

Вируси из друге групе, прелазног типа, као што су бацил антракса и бацил малеуса могу такође да буду искоришћени под извесним условима за бактериолошки рат, о чему постоје извесни подаци из прошлог светског рата. Rober de Flers, у своме раду „О путевима рата“ саопштава покушај централних сила 1915 године да примене у ратне циљеве вирулентне културе бацила антракса, којима би се инфицирала позадина непријатеља уз помоћ тајних агената. Ипак ови покушаји остали су без осетног резултата. У мају и јуну 1917 године били су учињени аналогни покушаји и најзад у октобру 1918 године при повлачењу немачких трупа налазили су се у напуштеним крајевима разбацани судови са бактериолошким културама. За ову сврху били су употребљени проузроковачи сакагије (*bac. mallei*) и црног пришта, бацил антракса). Мада су оболења сакагије и њен проузроковач, као и бацил антракса, добро познати бактериолозима и медицинарима ипак напомињемо да бацил малеуса има високу и скоро фиксирану вируленцу са огромном способношћу заражавања и ширења нарочито код еквида. Инфекција сакагије, као што је познато, скоро у 100% завршава се код одраслих и код деце смртно. Заражавање пак стоке сакагијом и црним приштем може се реализовати помоћу разбацавања бацила по сточној храни, јер је микроб отпоран и брани се против спољних утицаја, услед чега може да очува ван организма своју вируленцију за извесно време. Ово исто још у већој мери важи и за бацил антракса, који као спорогени бацил још пре може да се очува годинама у земљи и сточној храни.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BS

Сточна храна, која често садржи у себи много бодљикавих делића у многоме олакшава инфекцију кроз повређену слузокожу органа за варење. Пренос сакагије и црног пришта на човека потпуно је могућ и често се у животу дешава, али ове инфекције нису биле у стању до сада да проузрокују код људи већу епидемију, јер се болест ограничавала обично појединим, спорадичним случајевима.

Овде сматрамо за потребно да назначимо, у вези са питањем које се третира, да манифестације ове болести стоје у зависности од начина и путева, којима улази инфект у организам, те према томе могу да буду различите у погледу локализације инфекција и клиничких форми. Разликују се: 1) кожна, најчешће клиничка форма инфекције, у ствари црни пришт, проузрокована контактом са инфекциозним материјалом; 2) цревна изазвана конзумом инфицираних намирница; 3) респираторна или плућна, проузрокована удисањем ваздуха, у коме је суспендован бацил антракса и 4) септична као последица поменутих форми, сепса са бацилом антракса, који је успео да продре у крв и тиме изазове генерално оболење организма. Постојање плућне форме, тј. могућности инфекција преко респираторних органа приближава бацил антракса вирусима прве групе, подесним за микробни напад из ваздуха.

Са гледишта заштите деце од вируса поменуте групе, треба нагласити да је опасност за децу релативно мања него за одрасле, јер ће деца свакако мање долазити у додир са зараженом стоком него одрасло становништво, које ће вероватно највише страдати од ове врсте инфекција. Највећа пак опасност од црног пришта и сакагије биће за сеоску децу, која много чешће долазе у додир са стоком. Зато ће будни ветеринарски надзор над кретањем епизоотије, заједно са потребним санитетско-полициским и ветеринарским мерама, сачињавати главне методе заштите деце од поменуте инфекције, како за време рата, тако и за време мира.

Прелазећи на разматрање могућности бактериолошког рата помоћу вируса треће групе тј. оних који изазивају инфекције и епидемије, које се не дају регулисати, сматрамо за потребно напоменути да ће вероватноћа њихове примене као ратног оруђа бити веома ограничена, с тога, што су такве инфекције и успеле експерименталне епидемије у близини непријатеља у ствари „мач са две оштрице“, који погађа како нападнутог тако и самог нападача. Липман наводи мишљење професора Банзе-а, који сматра да у будућем бактериолошком рату могу изазвати тешкоће вируси из ове недириговане групе, али у исто време тај аутор не искључује могућности примене истих на острвима, према којима ће се моћи спроводити блокада. У ову групу спадају проузроковачи трбушног тифуса, паратифуса, ко-

лере, дизентерије, куге, шарлаха, дифтерије, stomatitis aphtosa infectiosa код деце, одшана код рогате стоке.

Двоструко дејство овог вируса било је веће, по тврђењу Липмана, регистровано за време светског рата, када је вештачка инфекција стоке на француској територији ускоро погодила и стоку на немачкој територији.

Овде смо споменули нарочито епизоотију шапа, која је у стању под повољним општим епидемиолошким условима да се муњевитом брзином рашири и да проузрокује огромне жртве оболења код стоке. Реперкусија веће епизоотије шапа на здравље мале деце је установљена, јер су деца упућена у главном на исхрану млека и млечних производа. У Београду смо имали прилике да констатујемо повећи број инфекциозног атфозног стоматика код деце за време трајања епизоотије шапа код музних крава 1932 и предпрошле 1938 године.

Човек се инфицира на два начина и то: помоћу капљица које се шире из заражених респираторних органа стоке и помоћу конзума зараженог млека и млечних производа, ма да није искључена могућност инфекције и помоћу контакта коже са зараженом длаком и кожама болесних животиња.

Раније су опсервиране веће епидемије шапа и код човека. Бусениус и Зигел су прикупили, од 1876 до 1886 год., податке о 16 епидемија, које су обухватале не само поједине фамилије но и читава села и варошице.

Нагло ширење шапа имаће за време рата огромне економске и привредне штетне последице а поред тога и теже реперкусије у погледу здравља мале деце, која ће патити од стоматиса и од разноврсних форми ентеритиса. Овде се понова испоставља питање хигијенске организације снабдевања млеком, као једно од најзначајнијих средстава за одбрану дечјег организма од инфекција са атфозним стоматитисом и др. црвеним инфекцијама, о којима ћемо сада говорити. Узгред споменућемо да будући тоталитарни бактериолошки рат неће штетети ни одрасле, ни децу, ни стоку, као ни растиње, која такође могу бити нападнута путем подесних вируса, на пр., из групе мозаичних вируса са способношћу наглог ширења и јаког разорног дејства, што ће имати без сумње своје негативне последице на јавну исхрану а нарочито деце.

Већа група цревних акутних инфекција (тифус, паратифус, дизентерија, колера и неспецифични дечји ентеритис) преставља нарочити интерес за време рата не само у погледу заштите деце од вештачких инфекција и епидемија, које ће имати ограничени значај, већ са гледишта спонтаних епидемија, за време ратних опасности и њиховог развоја под биосоцијалним условима ратног доба, доба покрета већих људских маса, нагомилавања одраслих и деце, пренасељености, оскудице и т. сл. Говорећи о бактериолошкој опасности од

ове групе инфекција, умесно је нагласити да је одомаћено мишљење о широким могућности-ма вештачких епидемија ове врсте за време рата и употреби ових вируса као ратног оруђа претерано и недовољно основао. Изгледа да би било веома просто из авиона инфицирати изворе пијаће воде и водоводске инсталације овим вирусима, да би се проузроковала код непријатеља вештачка епидемија, али епидемиолошка ситуација много је компликованија, те искоришћавање вируса из групе акутно стомачно-цревних болести у циљу провокације вештачке епидемије има веома ограничен значај. Баш се у овом случају нарочито потврђује истина да сам сусрет вируса са здравим организмом још не ствара епидемију. Довољно је потсетити, да је, на основу истраживања руских бактериолога, невска вода пре рата била понекад заражена са колериним вибрионом за време пауза, потпуног престанка колерних оболења у самом Петрограду, који се користи невском водом за пиће. Треба се сетити констатације Сержана и Негра, који су утврдили присуство колерних вибриона у води једне алжирске варошице, где није било ни једног случаја сумњивог на колеру.

Бацил дизентерије има још мању способност за изазивање епидемије и оболења путем заражавање чисте пијаће воде. Ово исто важи и за бацил тифуса и паратифуса, који доспевају у извор пијаће воде, нарочито чисте и филтрисане са мањом садржином органских материја и без супстанције органског распадања. На основу проучавања спонтаних водних епидемија, може се закључити да је само пијаћа вода, која је заражена тифусним бацилима и загађена фекалним масама, у стању да изазове такву епидемију. Међутим вода вештачки, хотимично, инфицирана чистим културама бацила Еберта, без примеса фекалних маса и др. органских отпадних материја, није у стању да изазове епидемију. На тај начин за остварење инфекције маса са бацилом Еберта, као и паратифуса, неопходно су потребни помоћни услови и средства, као на пр. присуство веће количине органских материја у стадиума распадања и микроба трулења.

Мечникову и Безретки успело је да изазову експериментални трбушни тифус код гибона и шипанза само под условима претходног храњења мајмуна фекалним масама и накнадним заражавањем са културом тифусног бацила.

На тај начин вештачки епидемија тифуса и паратифуса, дизентерије и колере помоћу чистих култура неће имати значаја у ратно доба али спонтане епидемије претстављаће под условима ратног времена важну епидемску појаву, о којој треба нарочито строго водити рачуна, која ће се моћи знатно потенцирати за време рата. У вези с тиме не треба заборављати и о неспецифичним дечјим ентритисима, који могу да постану прави бич за

време летњих месеци у ратно доба за малу децу. Стога поред хигијенске санитарско-ветеринарских полицијских мера у погледу контроле животних намирница, потребно је осигурати децу у насељима, а нарочито у дечјим центрима, хигијенским млеком и потребном количином вакцина за предохрану деце од ових болести. Наше искуство у Београду са поливалентном ентеровакционом „пер ос“, која поред тифуса, паратифуса и дизентерије може да садржи и сојеве бактериума коли, учи да је примена такве вакцине веома лако изводљива и ефикасна у погледу заштите организма од вишеструких инфекција. Симултана коли-бациларна вакцинација са пелоцвањем против других патогених клица потпуно је оправдана и може бити веома ефикасна, као добро превентивно средство против колибациларних ентерита, који под утицајем тешких услова ратног времена могу бити фатални по дечје здравље у већим насељима, дечјим центрима и азилима.

При расматрању питања заштите деце од микробне опасности за време рата не смемо да прећутимо питање о куги, чији је значај као ратно бактериолошко оруђе много преувеличано у лаичком тумачењу опасности бактериолошког рата.

Куга, једна од најстаријих инфекција, јавља се као болест појединаца и као спонтана епидемија; у прошлости је изазивала читаве пандемије и доводила у питање саму егзистенцију човечанства на европском континенту. У наше пак време, нарочито у Европи, не би се вирус куге могао користити као бактериолошко војно оруђе, апстархујући и ту опасност коју чини употреба њеног проузроковача за самог нападача. Пре свега зато што епидемичност куге у Европи нагло опада, као и њена способност за ширење, супротно њеним особинама у средњем веку, када се куга ширила муњевитом брзином по целом свету. Као илустрација тога може послужити, са једне стране, пандемија XIV века, — а са друге стране — епидемија 1899 године у Порто и 1920 у Паризу. У ваневропским земљама куга је и данас очувала своју агресивност, као на пр. за време епидемије 1911 године у Манџурији, 1928 г. у Монголији и 1929 и 1930 године у Мароканском Сетату. Истакнути ауторитет по питању куге Ricardo Jorge тврди да муриди, — који су увек у раније доба плаћали огромни трибут у виду већих епизоотија (претходница појави куге код људи), — сада остају више-мање поштеђени од куге услед стеченог имунитета. Дакле, током столећа ситуација се мења, куга код пацова постаје у Европи све ређа појава; упоредо са тим, наравно, иде нестајање епидемичности код људи на европском континенту.

Овој истој групи епидемија, које се не дају регулисати и дириговати, прикључују се и остале инфекције мирног доба, које на подес-

ном биосоцијалном терену ратног доба добијају већи замах и већи интензитет ширења. Овамо спадају све инфекције дечјег доба: менингитис цереброспиналис епидемика, полиомелитис антериор акута, шарлах, дифтерија, морбили, велики кашаљ, паротитис епидемика, рубеола, варичеле и др. Навешћемо да за вештачко ширење ових инфекција за време рата нема практичног изгледа, према постојећим подацима, а и теоретски вируси ових болести не дају велике шансе искоришћавања истих у бојне сврхе због непознавања многих од тих вируса, немогућности култивисања или услед лабилности појединих клица, као што је менингокок.

Са гледишта епидемиолошког нарочито су интересантне инфекције нервног система: епидемски менингит и полиомиелит (Хајн-Мединова болест) чија способност ширења под повољним општим епидемиолошким условима често узима експлозивни карактер. Закони сезонског периодичитета инфективних болести, на чему је нарочито радио чувени дански научник Медсен, имају свој изражај у кривуљама морбидитета и код ових болести. Сезонски ритам код ових инфекција има супротно обележје: максимум морбидитета менингитиса обично пада на зимске и прве месеце пролећа, док у ово време морбидитет од полиомиелита опада до минимума и постиже у нашим географским приликама максимум почетком јесени, међутим морбидитет од менингитиса ових месеци показује свој минимум. Познавање сезонског периодичитета епидемија је од великог практичног значаја за благовремено предузимање превентивних мера, разумевања и прогнозе даљег тока епидемије.

Поред заједничке локализације у нервном систему ових двеју болести, потребно је подвући заједнички главни пут уношења инфекта у организам преко органа за дисање а у вези с тим да је седиште вируса код клицоноша ових инфекција нос и гуша (nasopharynx). Постојање клицоноша код менингитиса, тј. здравих лица носиоца менингокока, стара је истина, али и у погледу Хајне-Мединове болести проналазак клицоноша је резултат истраживања последњих деценија (Викман).

У борби против акутних инфекција нервног система, поред мера серотерапеутских: употреба антименингококовиог серума, Петитова серума и серума реконвалесцената, који морају да стоје увек на расположењу у већим центрима у довољној количини, мора се водити рачуна о што ранијој бактериолошкој дијагнози са потребном типизацијом менингокока ради успешнијег лечења, благовременој изолацији и предузимању осталих против епидемских мера.

С обзиром на нарочиту епидемичност споменутих болести, овде ћемо се зауставити на главним принципима и закључцима нових истраживања из области експерименталне епидемио-

логије, који могу бити са успехом искоришћени у практичној борби против инфекција у густо насељеним местима, интернатима, дечјим центрима, обдаништима и сличним установама, које буду одређене за прихватање и скупљање већег броја деце у затвореним установама.

Епидемија, на основу података експерименталне епидемиологије (Торп), може да се одржи на сталном нивоу неодређено дуго време под условом да се у епидемска гнезда уводи одређени број здравих, свежих, осетљивих лица на инфекцију. Међутим, епидемије у затвореним гнездима, препуштене спонтаном току и развоју, постепено се гасе, остављајући по свршетку епидемског таласа имунизоване, одн. релативно имунизоване организме, клицоноше.

Са гледишта профилаксе овде је важно нагласити да раздвајање експерименталних животиња у предепидемској периоди осетно смањује морбидитет и морталитет колоније. Преносећи пак значај ових факата на човека и на његову социјалну средину, долазимо до закључка да су снабрене прилике, а специјално пренасељеност, главни епидемиолошки фактор у ширењу епидемија и пораста морталитета. Као даљи важни закључци из покуса експерименталне епидемиологије треба нагласити, да су вештачке епидемије у стању да провоцирају код оболелог насеља латентне инфекције, које доцније постају активне и епидемичне.

Дибоа на пр. даје класичан пример утицаја попуњавања зараженог насеља са свежим и здравим организмима на обим и развој епидемија. Чопор оваца инфицираних са заразним абортусом у току прве године даје морбидитет до 40%, у другој години свега 12%, у трећој 2%, и најзад у четвртој — 0%. Али ако се овај чопор попуњава са здравим свежим овцама, епидемија се понова разбукти.

У вези са овим фактима енглески научник Торп потсећа на праксу искусних заповедника брода, који увек избегавају за време дужих пловидби да примају на лађе нове, свеже морнаре, јер кажу да исти нису „засољени“, као што су стари. У овом погледу је чувени познати морепловац Кук који је за 3 године и 8 дана кружног пловења око кугле земаљске (1772—1775), и то између 52° северне ширине и 71° јужне, изгубио од болести свега 1 морнара од 118 људи посаде.

Ови принципи експерименталне епидемиологије, наравно, важе за све епидемске болести, а нарочито су интересантни и значајни у погледу предузимања превентивних епидемиолошких мера у погледу обележа деце смештене у густо насељеним становима, интернатима и у другим дечјим установама.

Групу дечјих болести потребно је допунити специјалним излагањем опасности од дифтерије као болести садашњости и вероватно

болести будућег рата. Дифтерија, како нас уче статистички подаци, скоро је једина од разних болести, која за последњу деценију није показала синхронично опадање са осталим акутним болестима, јер опадање сумарног морбидитета и морталитета од инфективних болести сачињава генералну општу епидемиолошку појаву у већини савремених градова. У Београду и у целој Југославији, а тако исто и у суседним земљама, дифтерични морбидитет и морталитет показује супротну тенденцију, наиме, дифтерична кривуља је у порасту, тако да се дифтерија стварно налази у стадиуму прогресивне епидемиолошко еволуције. Узимајући у обзир екстремне тачке кривуље морбидитета у Београду за последњу деценију, налазимо да се дифтерични морбидитет од 1927 год. попео од $36,7\%_{0000}$ на $185\%_{0000}$ 1930 год., $267\%_{0000}$ 1936 г. и у 1938 год. показао је, са увођењем облигатне вакцинације школске деце, извесно смањење на $146\%_{0000}$. Да је ово смањење дифтеричног морбидитета стварно постигнуто вештачким имунобиолошким путем сведоче кривуље морбидитета код деце претшколског доба, код којих се није спроводила облигатна вакцинација, те се је процентуални удео код оводобне групе од 1936 г. чак повећао од $32,4\%$ на $34,4\%$ 1937 г. и $40,3\%$ 1938 год. Ова статистика сазнања о кретању дифтерије по добним групама даје основа за очекивање веће опасности од ширења дифтерије у будућем рату, нарочито под утицајем неповољних услова рата, без предузимања потребних имунобиолошких мера, које су веома ефикасне и морају да се спроводе не само за време рата, него и за време мира.

Овде ћемо се осврнути на позитивне резултате вакцинација против дифтерије, који су постигнути у иностранству и код нас у погледу сузбијања дифтерије помоћу превентивног пелцовања по Рамоновој методи.

Први покус вакцинације деце са анатоксином по Рамону били су изведени у Француској 1923—24 године. Године 1925 професор Fitz-Gerald и сарадници Defries, Fraser, Mc. Kinnon, Molney и др. у Канади допринели су генералној употреби антидифтеричне вакцинације са Рамоновим анатоксином.

W. Park 1929 године у Њујорку вакцинисао је до 70% све деце до 15 година старости. За време периоде организације вакциналног режима у Њујорку просечно се регистровало око 10.000 случајева дифтерије са 700 смртних случајева или $11,2\%_{0000}$ морталитета, док је после увођења вакциналног режима 1936 год. било свега годишње 1143 случаја дифтерије са 35 смртних случајева или $0,47\%_{0000}$ морталитета.

У Паризу су такође постигнути веома добри резултати, где је било вакционисано до 50% деце, због чега је морталитет опао од $11,1\%_{0000}$ на $3\%_{0000}$ у 1937 години.

Наши резултати у Београду са облигатном вакцинацијом школске деце против дифтерије веома су добри и инструктивни.*)

Главни резултати испитивања бактериолошке опасности за време рата могли би се ремизирати овако:

Да је вакцинација с Рамоновом вакцином и комбинованом вакцином „Дик-Габричевски-Рамон” веома ефикасна, јер знатно повећава специфичну отпорност организма школске деце против дифтерије. Имуно-биолошки ефекат вакцинације могао би се изразити следећим односима: Деца имунизирана са Рамоновим анатоксином продуцираним у Централном хигијенском заводу показују смањење морбидитета према осталој школској невакцинисаној деци у: $2,44\%_{00}$ према $17,11\%_{00}$, или као 1:7, док морбидитет деце вакционисане са комбинованом вакцином „Д. Г. Р.” показује морбидитет свега $0,56\%_{00}$ или даје однос 1:30.

Иако шарлах код нас губи јачину свог гениуса епидемикуса, ипак представља још и сада важно заразно обољење, које под условима ратног доба може лако да добије карактер инфекције веће експанзије и већег леталитета. При процењивању значаја пелцовања комбинованом методом, треба имати у виду дуготрајни профилактични ефекат антидифтеричног цепљења и релативну краткоћу прехране против шарлаха, не више од 9 месеци до годину дана.

Да бисмо исцрпели листу главни опасних инфекција за време ратног стања народа, који ће при савременом начину ратовања бити сав интегрално увучен у ратне опасности — са својим немоћним старцима, старицама и малом ситном, неотпорном децом, — зауставићемо се на variola vera. Некад страшна и грозна епидемија арапских богиња, позната у источној Европи и под називом „црне смрти” (variola haemorrhagica confluens), била је у средњем веку, поред куге, прави бич човечанства. Међутим, сад је, услед обавезног цепљења са анималном лифром, савладана. Угушивање те грозне инфекције није дефинитивно већ привремено све док траје код млађег становништва вештачки створен имунитет пелцовањем. Светски рат и прве послератне године најбоље нам илуструју шта значи и најмање слабљење и попуштање у организацији вакцинација против богиња, јер крајем рата и одмах после рата скоро у свима настрадалим земљама за време рата (Југославија, Пољска, Русија итд.) примећен је знатан скок богиња, које су местимично узимале већи епидемски замах. За време будућег рата богиње ће првен-

*) Детаљни подаци изнесени су у чланку аутора: Erfahrungen über Schutzimpfungen in der Diphtheriebekämpfung in Beograd“. Zeitsch. f. Immunitätsforschung 1939. и у чланку писца „Обавезна вакцинација ђака основних школа у Београду“ (Општинске новине 1939 г.

ствено угрожавати здравље деце, јер су старије и ревакционисани по више пута и тиме заштићени, док ће мања деца, при слому организације превентивне службе за време рата, бити прва погођена овом страшном инфекцијом. Стога, а нарочито за време рата, потребно је чувати постојеће хигијенске организације и још их појачати ради предузимања вакциналних мера, које морају бити још строжије и прецизније спроведене.

Специфичка болест рата је *пегавцац*, — инфекција ратом изнурених војника и становника лишених основних хигијенских потреба (личне чистоће, чистоће рубља, одећа и стана, добре исхране). Пегавцац је прави сапутник рата. Најбоље смо се уверили о његовом разорном дејству по војску и цивилно становништво, када је пегавцац беснео за време прошлог рата (1915—1916 г.) у малој и напавеној Србији. Она врста пегавца која има значај моћног епидемиолошког фактора за време рата јесте класичан, звани европски, пегавцац, који се преноси помоћу вашију. Међутим, две остале врсте пегавца, које се при садањем стању науке диференцирају, нећу вероватно имати у нашим приликама епидемиолошке важности. Ипак и о другим врстама пегавца потребно је водити рачуна услед јаког промета људских маса, које долазе у међусобну тесну везу са различитих страна и континената. Две остале врсте пегавца су: пегавцац који се преноси помоћу бува, паразита глодара као на пр. тако звана болест Брила или пацовски тифус, скоро пронађен у Атини острани научника Lérine-a, (те га вероватно има и код нас). Најзад трећа врста „тропски тифус”, који се преноси помоћу крпеља паразита глодара. Као претставнике ове врсте поменућемо: марсељску грозницу, грозницу Rocky Mountain, грозницу Суматре, Тексаса и др.

Специјално за децу, а нарочито малу и новорођенчад, пегавцац није опасна болест, јер ова болест, веома тешка за одрасле, градуелно је лакша за млађе, и клинички веома лака за сасвим малу децу. Тако пегавцац код мале деце може да добије облик неприметне болести *maladie inapparente* по Шарлу Никол-у*) Стога у циљу заштите деце и одбране осталог становништва од пегавца неопходно је потребно снабдети веће центре подесним купатилима, апаратима и справама за темељну депедикулацију, да не би дечји центри постали извор и резервоар вируса пегавог тифуса за време рата.

*) Аутор ове расправе је први експериментално доказао постојање код човека неприметног облика пегавца. („Sur l'existence de la forme inapparente du typhus exanthématique chez l'homme“. Arch de l'Institut. Pasteur de Tunis. 1929 N. 3-4.

Овим кратким излагањем није исцрпљен проблем заштите деце за време рата од микробне опасности. Овим се само постављају принципи и задаће претстојећег рада у вези са перспективама будућег рата и могућностима које даје савремена епидемиологија за одбрану од микробне опасности. Савремена сазнања из ове области не дају права стручњацима да негирају могућност примене вируса као бојног ратног средства, те према томе будућа здравствено-хигијенска одбрана одраслих и деце мора бити оријентисана како у правцу борбе против спонтаних, тако и вештачких, експерименталних епидемија. А на овом пољу рада преостаје крупни задаци и веће припреме.

Изложено ћемо резимирати у неколико тачака:

1) Савремено стање бактериологије, метеоро-епидемиологије, експерименталне епидемиологије, и наглог развоја авијације не само да не искључује могућност примене микроба као бојног ратног оруђа, но даје основа за спровођење потребне организације пасивне одбране против бактериолошке опасности и у виду спонтаних епидемија, и у виду вештачких, проузрокованих од стране непријатеља.

2) Проучавање свих најновијих метода профилаксе и серотерапије против инфекција проузрокованих вирусима, који могу бити употребљени као ратно оруђе, и снабдевање дечјих центара и установа потребним количинама ових биолошких производа намећу задаћу у миру и у рату.

3) Организација и стриктно спровођење вакцинације деце противу великих богиња и дифтерије у облигатној форми у целој земљи са потребним периодичним ревакцинацијама. Обезбеђење и осигурање довољне количине вакцина и серума за непрекидно и организовано обављање вакцинације и серумског лечења за време рата.

4) Спровођење вакцинације у затвореним дечјим центрима мора тежити највећем проценту имунизованих, а никако мање од 50% све деце, како би се избегле неефикасне полумере.

5) Мирнодобска организација хигијенско-епидемиолошке службе мора бити не само очувана, већ и појачана, усавршена и проширена, како би обухватила све гране епидемиолошке делатности на селу и по градовима.

Већи дечји центри морају ући у општу хигијенско-епидемиолошку организацију и стајати под надзором бактериолога-епидемиолога ради што раније детекције вируса — проузроковача инфекције, било вештачке или спонтане, и спровођења потребних имунобиолошких и епидемиолошких мера, које су засноване на савременим принципима дезинсекције и дезинсекције, и примене начела експерименталне епидемиологије.

Београдски радио

— Постанак и развој —

I УВОД

Писати о радиофонији није увек благодарно. Као о свакој грани науке, о радиофонији нарочито, баш зато што је она једна од последњих, најновијих, а, упркос њеног гигантског развоја, ипак се не би могло рећи за њу да је већ стандардизована, учвршћена у свим својим формама. Због тога, мада је већ давно изашла из својих ембрионалних форма, стално стижу нове тековине, нова усавршења и стремљења. Стремљења која изгледају данас детињаста и неозбиљна, а већ сутра се остварују и постају општа до баналности. Све ово још увек важи за радиофонију уколико се пише о њој са техничког гледишта.

Улаз у Краткоталасну радио станицу

А писати о радиофонији уопште, о њеним задацима, недостацима, потребама и крајњим циљевима, можда је још незахвалније.

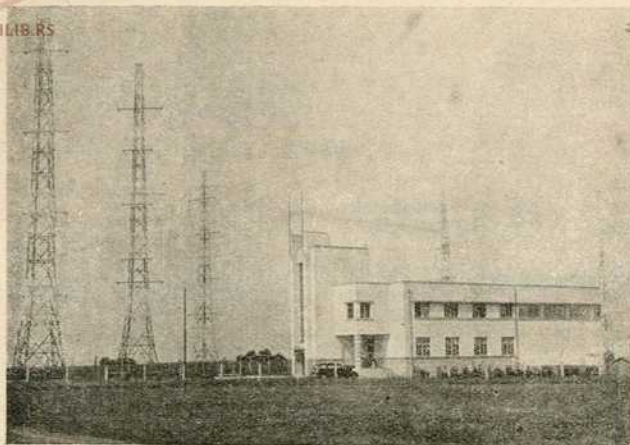
Све нове тековине ударале су у свом првом почетку, одмах дакле по рођењу, о тврду стену, о неповерење публике. Сетимо се железнице и страховитих прича које су о њој кружиле у време кад је први воз кренуо са неколико „најхрабријих“ путника. Говорило се онда да „велика брзина“ којом се креће железница делује веома рђаво, па чак и смртоносно на људски организам. Сетимо се Фултона, кога су пријатељи прогласили лудим још много пре но што је његов „Клермон“

запловио реком Хадзон. Сетимо се Бела, проналазача телефона, и толиких других проналазача, чији су проналасци често отварали нова поглавља историје човечанства. Многи од њих имали су много штошта непријатно да чују од својих савременика при самом помињању својих идеја. Било је чак и атентата на још недовршене моделе, рушења, псовки, проклињања, гоњења, свечаних научних седница на којима се уз масу празних фраза искључивао по који проналазач, чију велику мисао нису могли да следе и обухвате остали, а богзна колико је било оптужби да је проналазач у вези са ђаволом, да се бави црном магијом итд.

Радиофонија, која је проистекла из радиотелеграфије, такође не старије од 40 година, није наилазила, барем у главним линијама свог прогреса, на слично неповерење. То јој је и омогућило овакав гигантски развој и огромну популарност. Њеном развоју у техничком смислу придонео је много и проšli светски рат. У њему је већ радиотелеграфија и радиотелефонија имала веома широку примену; њене услуге биле су каткада од судбоносног значења за целе армије.

Благодарећи тој симпатији коју је публика целог света указала новој тековини, данас, после непуних двадесет година од почетка рада прве радиофонске станице са правим програмом за публику, рачуна се да број претплатника на целом свету износи далеко више од 100,000.000. Наравно, да сваки претплатник не слуша сам на свом апарату, већ слушају и чланови његове породице, пријатељи, итд. Може се дакле слободно претпоставити да данас слуша емисије радиофонских станица око 500,000.000 људи. Дакле скоро једна четвртина становника земље! Та цифра нам најјасније говори о значењу радиофоније. Она нам доказује да је радиофонија данас једна од првих велесила света, један гигант који, — стојећи на својим огромним, челичним ногама својих антенских колоса, — шаље на све стране света, сваког минута, непрекидно дан и ноћ, свој моћни глас.

И наша београдска радиофонија узима свакодневно, већ преко десет година, учешћа у том раду. Њена средства су скромнија, задаће су веће од снага којима располаже. Ипак, њени напори нису за потцењивање.

Нова краткоталасна радиостаница на земунском пољу

Размотрићемо дакле њен постанак, развој у коме је она до данас била, ко су њени пионири, а на крају ћемо говорити и о њеним перспективама у будућности.

Ако се узме у обзир огромна еволуција коју је радиофонија учинила за последње две деценије, када уочимо чињеницу да је радиофонија у већини држава право и меродавно културно огледало поједине нације пред осталим светом, многи ће можда рећи да ми о нашој београдској радиофонији немамо много да кажемо. Важан моменат код оваквог размишљања је и тај, да је радио почео своју велику мисију код нас много доцније, у много скромнијем обиму, и са много мањим средствима но што је то био случај у већини осталих европских земаља.

Ипак, овакво гледање на ствар било би површно, па чак и неправедно и непатриотско.

Без жеље да улазимо у макакву критику, било програмску, било техничку, прећи ћемо овде, бар у главним цртама, животопис нашег домаћег грлатог Београдског радија.

I

Радиофонија у нашој земљи датира од почетка рада мале и слабе радиостанице у Загребу, која је отпочела свој рад 1926 године. То је релативно веома рано, кад имамо у виду да је у Европи четири године раније постојало свега 7 радиофонских станица.

Али се радиофонија код нас, упркос тога што је тако рано импортирана, веома споро развијала. Загребачка радиостаница почела је да ради у оно време са антенском енергијом од свега 0.350 Кв, што је још и тада било више него скромно, и није била у могућности да покрива једну ширу територију снажнијим таласом.

Две године после оснивања и почетка рада загребачке радиостанице, дакле у 1928 години, почела је рад и љубљанска радиостаница, која је већ од самог почетка почела да ради

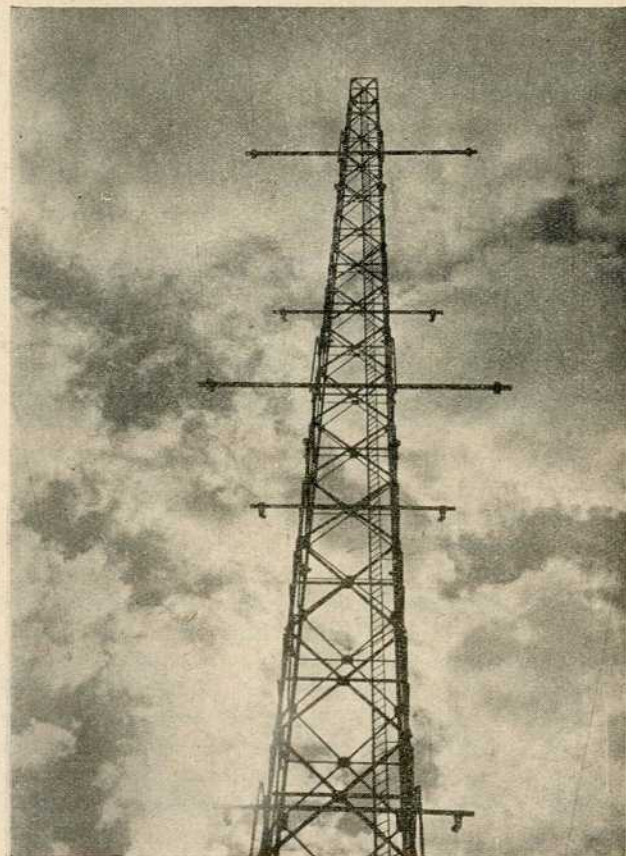
са антенском енергијом од 2,5 Кв, што је у оно време била већ доста импозантна снага.

Нелогично, штавише апсурдно нам изгледа, да је од великих наших центара, Београд, који је још к томе и престоница, последњи добио своју радиостаницу, тек 24 марта 1929 године.

Али, насупротив томе, стоји чињеница да је, од поменута три наша радиофонска центра, Београд начинио највећи напредак. Да видимо како је дошло до тога да Београд добије своју радиостаницу, како и где је она стварана и оживотворена.

Као што смо већ казали, Радио Београд је почео званично свој рад, по закљученом уговору са државом, 24 марта 1929 године. Интересантно је да би Радио Београд почео можда још и доцније да ради да га нису форсирале нарочите околности. Околност, о којој је овде реч, била је нарочито оштра, снегом и ледом обилна зима 1928—29, дакле баш у оно време кад се довршавала монтажа Београдске радиостанице у згради Академије, односно на њеном крову, на мансарди и другом спрату.

Нагло топлење снега и леда забрињавало је меродавне, те је изгледало да ће доћи до катастрофалних поплава. Због тога је управа Радио Београда била замољена да што пре оспособи станицу за рад, што је она и урадила, и већ од 18 марта те године поче-

Антиена за дириговано зрачење

ла је да даје свакодневно извештаје о водостању на нашим главним рекама, што је онда било од огромне важности за наше бродове и хидротехничке станице.

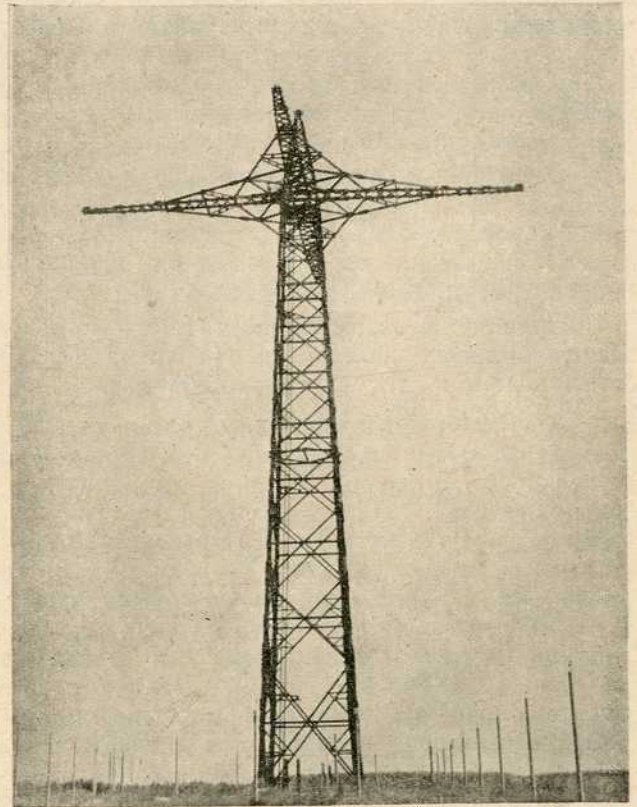
Тако је београдска радиостаница почела свој рад са веома лепим и високим циљем и жељом да помогне угроженима од изненадних поплава које су претиле.

У планирању, изградњи и организацији београдске радиостанице заузима једно од највиднијих места г. инж. Роберт Веге, који је уједно и један од њених првих директора. Интересантно је да је инж. Веге, сем тога што је један од првих стручњака на пољу радиофоније, такође и веома талентован књижевник, а не мање обдарен музичар. Такав човек био је насушна потреба у зачецима престоничког радија. Случајно се он ту и нашао, те су тако први почеци рада крунисани лепим и реалним успесима. Њему припада такође заслуга што су оба главна студија наше радиостанице у толикој мери добра да служе у истом облику још и данас и дају веома добре резултате.

Данас се, међутим, онај начин, који је Веге применио при изградњи ових студија, не сматра само застарео, већ и до немогућности несигуран и недовољан. Начин о коме је овде реч, а којим се једним осетљивим и финим људским умом одређивала т.зв. „просторна акустика“, састојао се у томе да је инж. Веге ударио просто дланом о длан. Ударио и послушао! И тада је наредио где и у којој мери се има поставити на зидове специјалан материјал за пригушивање одјека.

Данас, кад постоје савршени апарати за мерење т.зв. „поновног одјека“, изгледа нам тај начин, који је уосталом у оно време једино и примењиван, више него примитиван и несигуран.

Па ипак, на тим и таквим покушајима, и на поверењу у добро уво једног стручњака „пар екселанс“, заснован је цео даљи рад Радио Београда. На тај начин створио је инж. Веге историје, одакле се већ пуних 11 година са успехом врше емисије најразличити-

Антиена за кружно зрачење

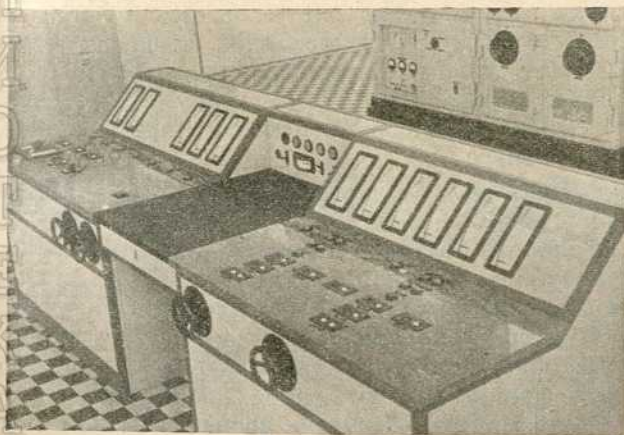
јих врста. Концерти, од народних песама до великих, репрезентативних концерата симфоничке музике, драмска извођења, давање вести, репортаже о актуелним догађајима, веселе вечери, итд. Морало је, свакако, у том његовом раду бити и много љубави за народ, коме ће, углавном бити намењена нова радиостаница. Ту своју љубав за тај народ он је доцније и доказао, показавши уједно и једно велико и солидно познавање наше историје. Издао је на немачком језику књигу „Немањићи“.

Као што већ напред рекох, Роберт Веге био је и један од првих директора београдске радиостанице. И ту се његов рад благотворно осећао.

На мансарди зграде Академије био је тада инсталисан сам предајник са антенском енергијом од 2,5 Кв.

Скромне, и сувише скромне могућности којима се онда располагало, нису, разумљиво, дозвољавале да већ онда Радио Београд узме већи замах. Мали број слушалаца, висока и неприступачна цена радиопарата, као и још много других неповољних околности које прате сваку нову тековину, све је то ограничавало, заробљавало и успоравало брз развој наше радиофоније, која је тек тада добила свог еминентног претставника у престоници Југославије.

Задатак Радио Београда, који је имао једно огромно, првенствено сељачко залеђе, залеђе веома конзервативно у својим навика-

Унутрашњост станице: командни мост предајника

ма, био је на првом месту тај да баш том свом сељачком залеђу прошири хоризонте, поучи га у његовом свакидашњем, тешком раду, да му укаже на путеве да од свог рада избије што више и сигурније користи, а тај задатак није било лако спровести.

Сама пак престоница се убрзо навикла да гледа оне високе гвоздене стубове на згради Академије, она је, као варош која брзо и живо еволуира, са лежерном али искреном симпатијом примила нову тековину.

Провинција и село, који много спорије дишу, били су домени где је требало уложити огроман труд да се пробије лед.

А у самој организацији, у тражењу и проналажењу потребних људи, — јер радио је донео собом потпуно нове и до тада непознате професије, — Радио Београд је имао такође много мукe и труда. Од интереса ће бити да напоменемо да Радио Београд није имао једну већ израђену спикерску терминологију, није било у почетку ни трага од свих тих бескрајних формула, „шлагворта“, и фраза за редовно најављивање емисија. Велику заслугу при стварању једне такве стручне спикерске терминологије има свакако наша позната књижевница г-ђа Јелена Билбија, спикер Радио Београда од његовог првог дана рада.

После се већ мало лакше прелазило преко првих, почетничких тешкоћа. Сама од себе дошла је професионална рутина. Људи ангажовани да сарађују у раду престонице радиофоније били су углавном млади, интелегентни и инвентивни, који су исправно схватили свој нови задатак, проучавали га у танчине и, речено популарним, средњошколско-професорским језиком, „загрејали столицу“.

И тако је почетак рада београдске радиостанице био углавном крунисан успехом. Било је основа за наду да ће се и даљи рад Радио Београда кретати у том смислу, у најмању руку да ће се све још више усавршавати. Камен темељац био је прави гранит, на њега се могло поставити још много више, зграда је могла расти у висину, он би то поднео без штете по зграду.

Ето, то је отприлике била слика првих дана постанка Радио Београда. Неколико првокласних стручњака, затим неколико младих, одушевљених људи, пуних полета за нову ствар у таквој атмосфери дало се много штошта створити. Тражиле су се форме, изрази, са много самокритике ступало се пред микрофон, те није чудо да су успеси били за почетак рада више него задовољавајући.

Београђани су се одмах у самом почетку толико навикли на своју радиостаницу, да им је она постала неопходна, као шетња по Калемегдану, као вечерњи излаз младежи на корзо, или купање преко лета у Сави и Дунаву. Слушање радија постало је за њих једна навика и потреба.

Наравно, да је широкогрудом публика београдска опраштала и многе грешке још неувежбаног особља у почетку рада, а повећавање броја претплатника давало је полета у прави радиостанице, која је, располажући све већим средствима, почела да проширује и обогаћује свој програм.

Да видимо шта се урадило у даљем животу београдске радиофоније.

II

Даљи развој београдске радиофоније има у главном три важна момента. Први је почетак рада државне краткоталасне радиостанице у години 1936. Други је појачање Радио Београда, који се у међувремену преселио у Макиш, тако да су у згради Академије остали само уређаји за појачавање и студија. Код тог појачања, Радио Београд је направио један прилично велик, мада недовољан корак унапред: од 2,5 Кв појачан је на 20 Кв антенске енергије.

Трећи, најважнији моменат у животу престонице радиофоније је подизање модерне државне Краткоталасне радиостанице од 10 Кв антенске енергије, са могућношћу више-струког диригованог зрачења у разним правцима. На тај начин дошли су наши исељеници у Северној и Латинској Америци у могућност да већ од јесени 1939 године редовно слушају програме те станице.

Последња станица је тек у организацији, те се могу очекивати веома добри резултати, узевши у обзир до сада пристигле одговоре наших исељеника и прибелешке које се тичу квалитета емисија наше Краткоталасне радиостанице, односно стварних резултата пријема с оне стране океана.

Уопште, са постављањем нове краткоталасне радиостанице престоница је учинила један огроман корак напред у свом радиофонском развоју. Јер фирма која је инсталирала Краткоталасну радиостаницу, примењивала је при њеном изграђивању последње техничке тековине. Први пут се том приликом у Београду дошло до правог и одговарајућег студија; први пут у Југославији, а можда и на Балкану уопште, извршена су мерења „повног одјека“ (нах-хал) помоћу инструментата далеко прецизнијих и поузданијих од људског ува.

Како из свег тога видимо, сваки од ова три главна момента донео је нове наде и могућности стварног и битног побољшања стања, које је почело бивати очајно. Јер не само да нас је Европа претицала сваким даном у све већој мери, већ су и многе мање, сиромашније суседне државе биле у погледу радиофоније далеко испред нас измакле.

Да видимо шта смо добили са оном првом, малом краткоталасном радио-станицом, оном која је значила прву епоху у даљем

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

развоју београдске радиофоније. Читаоцима ~~www~~ ~~можда~~ није познато у чему је главно преимућство т.зв. кратких таласа. У ту групу спадају таласи који су краћи од 100 м. Укратко речено, њихово преимућство лежи у томе, што се кратким таласима, а помоћу много мањих енергија но што је то случај на средњем таласу, постиже куд и камо већи домет. У том и лежи главни добитак за нашу радиофонију, пошто нас Европа није могла увек и сигурно чути док је радила само станица у Академији на средњем таласу са енергијом од 2,5 Кв. Сад је Европа била у стању да слуша глас наше престонице, дакле глас наше земље, преко нове, иако доста слабе краткоталасне радиостанице на таласној дужини 49,18 м.

На тај је начин учињен покушај да се рђаво стање, које је дошло због спорог развоја радиофоније у нашој престоници, барем на неки начин реши. Начин није био задовољавајући, али се ипак осетило једно прегнуће да се стање побољша.

Годину дана после тога, Радио Београд појачава свој предајник у Макишу, односно гради нови предајник са антенском енергијом од 20 Кв. И то је значајна принова, јер сад талас Радио Београда са много већом сигурношћу и интензитетом покрива целу територију наше државе. До онда је и то било тек делимично урађено, тако да су се многи крајеви наше државе жалили да не чују емисије Радио Београда.

Разумљиво је, да ни то стање не може и не сме бити дефинитивно, јер престоница Југославије треба и захтева једну моћну и репрезентативну емисиону станицу на средњем таласу, и то од 100 Кв. Толико снажну да се глас наше земље мора у свако доба добро и сигурно да чује у целој Европи. То је потпуно оправдан захтев у општем, нацио-

налном интересу, нешто што није потребно ни наглашавати, нешто што се мора разумети само по себи.

Тек кад за Европу престанемо шапутати, кад се наш тихи гласић више не буде губио у снажној грмљавини и вици осталих гласова, тек онда ће нас се тамо и лакше разумети.

Трећа велика, већ напред поменута тековина наше престонице, била је Краткоталасна радиостаница изграђена на Земунском пољу, према Батајници. Са својих 10 Кв. антенске енергије, и са могућношћу појачања на 40 Кв., она је довољно јака да, својим нарочито изграђеним системом антена, може постати стална спона између Југославије и наших исељеника у Америци. То је један добитак од неоцењиве вредности. Добитак који су већ наши исељеници поздравили топлим писмима, и то још онда док је само обећавана нова Краткоталасна радиостаница.

Тек та трећа тековина је од стварног, првокласног значења и по Београд и по нашу земљу. А од поменуте три тековине, она свакако долази на прво место. Кроз њу смо тек стали у прве редове, те је сад само потребно, смишљеном и вештом њеном експлоатацијом, постићи оно што и јесте њен циљ и задатак. А то је могуће са мало добре воље, љубави и способности. Надати се је да добри резултати неће изостати, а последња прегнућа од стране меродавних најбоље доказују колико се очекује од нове станице.

Овде смо у главним линијама обухватили постанак и развој београдске радиофоније, од њеног почетка до данас. У идућем броју говорићемо о њеним изгледима и перспективама у будућности.

Велимир Љубић

(Наставиће се.)

Систем Јавних библиотека у Великој Британији

Јавне библиотеке у Великој Британији уређене су тако да нико, без обзира да ли живи у вароши или у неком забаченом селу, не може рећи да негде у његовој близини не постоји библиотека. Па ипак, ова огромна организација не зависи од неких фондова, као ни од државе. Она је сва у рукама општина. Изабрани одбор општински, средски или окружни, управља преко нарочитог комитета овим библиотекама. Дужност је овог комитета да води рачуна о раду професионалног библиотекара, који непосредно управља библиотеком.

Библиотеке се издржавају из специјалних општинских пореза на земљу или зграде. Сем тога, приватне личности често дају веће суме новца као свој прилог за народно образовање. Између тих приватних дародаваца, најпознатији је Андрију Карнеџи.

Јавних библиотека у Великој Британији има око 1400; у њима се налази око 32 милиона књига, а просечно годишње читаоци прочитају око 250 милиона књига. На 100 становника у Великој Британији долази 60 књига које се могу бесплатно позајмљивати из тих библиотека; на сваких 100 становника долази 17 уписаних чланова ових библиотека који носе својим кућама књиге на читање. Овај број не означаје сву ону масу људи и жена који сваког дана посећују те библиотеке, да би тамо читали. На сваких 100 становника годишње се позајми преко 450 књига из ових библиотека.

Првих дана рата библиотеке су биле прилично рано затворане; сем тога, прозори су били замрачивани. Те нагле промене у раду библиотека трајале су кратко време. Касније се видело да замрачивање тера чланове да више позајмљују књиге за читање у својим кућама.

Све веће варошке библиотеке имају и лекције владиних публикација; у исто време, при тим библиотекама постоје и специјална одељења за информације локалног становништва о служби коју треба да врше у рату. Ова одељења дају обавештења о свему и свачему. Дешавало се да су појединци постављали немогућа питања, па ипак чињено је све да се и њима одговори.

Највећу корист показале су ове библиотеке у вези са евакуацијом школске деце из источног дела Енглеске у унутрашњост. Све веће библиотеке одмах су организовале нарочито библиотеке за децу, које су слате у

крајеве где су деца била евакуисана. Преко 250.000 књига за децу послато је из градских библиотека у крајеве где су деца била евакуисана.

Циљ је јавних библиотека у Великој Британији да сваки човек, жена или дете, који желе да се одмарају читајући, или да проучавају разне проблеме, могу да дођу до књига. Чак и ако је читалац болестан и налази се у болници, месна библиотека ће му на тражење послати књиге на читање. Шта више, ако се појединци налазе у затвору, библиотека ће и њима да шаље књиге.

Ако неко жели да проучава неко нарочито питање, а књига о томе питању нема у месној библиотеци, о тој жељи се одмах обавести окружна библиотека, па ако и тамо нема тих књига, та се жеља саопшти Националној централној библиотеци у Лондону, која преко својих организација располаже са преко 20 милиона књига. Ако и централна библиотека у Лондону не би могла да пронађе те књиге, онда се замоле иностране библиотеке да пошаљу, ако имају, те књиге. Све то не кошта ништа, сем поштарине.

Све се већа пажња у јавним библиотекама обраћа на одељења за дечју литературу, и у свакој библиотеци постоје квалификовани библиотекарски помоћници који о томе воде рачуна. Ти помоћници, пре него што добију тај положај, морају да полагају нарочите испите.

Јавне библиотеке имају још и одељења за позајмљивање музичких нота и књига, као и телефонску службу за обавештавања у погледу владиних плавих књига, односно декодирања телеграма.

Библиотеке, заједно са морнарским удружењима, снабдевају посаде трговачких бродова књигама. Те се књиге позајмљују само за време једног путовања; по повратку те се књиге враћају и добијају нове.

Две јавне библиотеке, у Ипсвичу и Норвичу, датирају још из почетка 17-ог века. Библиотека Корпорације града Лондона основана је у 14-ом столећу; свега једна књига из тог времена налази се још у библиотеци, а то је једна библија.

Јавне библиотеке имају једно централно и координирајуће тело — Удружење библиотека у Лондону. Ово централно тело брине се о стварању нових библиотека, као и о оспособљавању библиотекара да врше свој посао.

Један ћердапски доживљај

Месеца августа 1909 године, са својих шест рибарских момака, два рибарска чамца и мрежом „лапташем“, ловио сам неколико дана рибу по Ђердапу, на ретким местима где се том великом мрежом може радити. Места су у Ђердапу ретка због стена по речном дну, брзака, букова и вртлога.

Преноћивши у Голупцу, у кући мога старог пријатеља Алексе Поповића трговца, и ловећи сутрадан низ Дунав где је то било могућно са таквим рибарским алатом, којим се лови идући низ воду, стигао сам увече на Госпођин Вир, онда чувено риболовно место за крупну рибу, на српској обали Дунава, испод Добре, у близини катаракте Козла-Дојке, од прилике, лађарски рачунајући, на 62-ом километру испод Базјаша. На самој катаракти, више које је средином реке велика дубина, уздиже се из дубине до саме површине воде стена Козла, а нешто мало ниже од ње стена Дојке. Ова последња стена одбацује масу ду-

навске брзе воде на српску обалу, и та вода испод високе стене, која носи име „Госпођин“, прави јак и простран вир и вртлог, за који рибари кажу да „нема дна“ (јер камен везан за уже заноси јака вода и не да му да иде на дно). Вир је врло опасан за оне који се ту нађу а не познају га добро. Томе одбијању воде ка српској обали помагао је и један пешчани пруд насред Дунава, који су рибари звали „Мастек“.

Путујући пре светског рата Дунавом од Голупца до Доњег Милановца, путник је на томе месту могао са брода запазити горостасну стену, приљубљену уз саму обалу, која се потпуно усправно диже из воде, достиже знатну висину над водом, чини подужи простор обале потпуно неприступачним и даје јој необично дивљи изглед. Одмах испод те стене, у заклону који она даје од љуте матице што поред ње дере и прави је неприступачном, падала је у очи једна лађа чудног изгледа: три високе катарке, са тешким каменим теретима што на њима виси, и чекрцима на врх катарака, привлаче пажњу и изазивају радозналост. Лађа је ту непомична, и дању и ноћу, од раног пролећа до позне јесени. Кадгод Вас је пут туда нанео бродом, могли сте је видети увек у истом положају, увек на истом месту и без икаква знака да се на њој шта креће или ради. Само у извесним тренуцима, ако Вас је случај нанео да туда прођете у време кад треба, приметили бисте на лађи изванредну живост. Тешки терети што виси на врховима катарака стропоштавају се са великим праском у воду; неколико људи, за које се тада види да су били на лађи, устумарају се по њој, ужурбано привлаче нешто себи и изгледају као да се боре са нечим за Вас невидљивим, а што, међутим, њима задаје мучке. Борба, журба и цео покрет једва да трају који минут; још, пролазећи брзим парним бродом, нисте добро ни одмакли од тога места, а на њему је већ завладала иста непомичност и тишина која је била и пре тога. Ухваћена моруна, јесетра, сим или сом, савладани су и дивљом лозом привезани за рибарску лађу.

То необично место је тај Госпођин Вир, једно од негдашњих најјачих рибарских места на целој Дунаву. Лађа, коју сте видели непомичну на томе месту, намештена је ту ради риболова, а необична живост која Вам пада у очи у извесним тренуцима кад поред ње пролазите, јесте борба рибара са ухваћеном круп-

Госпођин Вир гледан узводно

Госпођин Вир гледан низводно

ном рибом. Принцип, на коме је основан риболов на Госпођином Виру, један је од најинтересантнијих међу онима које је оштроумље рибара могло измислити у тој непрекидној и вајкадашњој борби са рибом. Целокупна рибарска инсталација није ништа друго до једна врста заседе: риба се не тражи, већ се чека на згодном месту на које ће је саме водене струје, матице и букови упутити чим се буде затекла ма где ту у близини; вода је сама својом огромном снагом, што је има од брзине реке на томе месту, гура у мрежу која има облик простране разјапљене чељусту што се у тренутку затварају чим очекивани плен у њу уђе, а затварају је она три тешка камена што у томе тренутку падају са катаарака и повуку собом навише доњу ивицу мреже.

Риболов на Госпођином Виру био је још од давнашњих времена чувен са своје издашности у крупној риби. Он се н. пр. спомиње у једној повељи Кнеза Лазара, као риболов уступљен једноме оближњем манастиру, затим су га освојили Турци и искоришћавали док није прешао у руке наше државе. Од тада је издаван под закуп, па су га за дуги низ година пре светског рата држали Доњо-Милановчани. Од шездесетих година прошлог века држали су га без прекида стари Боркан и син му Јован Боркан, кафеџије из Доњег Милановца, и браћа Стешићи који су обављали трговачке послове у Милановцу.

Оно вече, кад сам са својим рибарским момцима и чамцима стигао на Вир, затекао сам на њему оба закупца, Јована Боркана и Стешића, који су били моји стари знанци. Код њих сам, ту на обали Вира, провео три дана и три ноћи, посматрајући радознано како закупчеви момци лове крупну рибу, а закупци је шаљу чамцем низ воду у Оршаву, где је већ унапред била продата по уговореној цени.

Једне од тих ноћи седео сам са Борканом и Стешићем на обали, поред ватре на којој је врела цезва са кафом, разговарајући о риболову на Виру и на Ђердапу. Рибарски

момци, моји и закупчеви, спавали су на шљунку поред обале, осим једнога од њих чији је ред био да стражари на лађи и мотри кад риба буде ушла у разјапљену мрежу. Ја сам разговарајући се, посматрао стражара и очекивао да чујем карактеристичну лупу кад он одапне рибљу клопку и затвори мрежу и у њој ухваћену моруну, јесетру, сима, пастругу или крупног сома.

Око пола ноћи Боркан одједном устаде и рече ми да би ми хтео показати нешто што мисли да ће ме интересовати. Недалеко од места где је била наша ватра, има један камењар уз који се чамцем могло пристати ако се добро пази. Боркан ми предложи да одемо тамо, што и учинимо, и онда ми он рече да то место рибари зову „Мечково” и да се ту, за време рата са Турцима 1876 године, одиграо један догађај у коме је учествовао и он са својим оцем и за који данас (1909 године) нико живи више не зна осим њега, једног старог рибара у Милановцу и једнога старог Текијанца. И онда ми је, ту на лицу места, испричао ово што следује:

„Једне ноћи после објаве рата Турцима 1876 године, не сећам се кога месеца, седео сам као дечак, са својим оцем и нашим момцима на истоме месту где ми ово ноћас седимо, опет поред ватре, и чекали смо ону лупу на рибарској лађи која објављује да је у мрежи ухваћена крупна риба, па да скочимо и помогнемо увући је у лађу. Одједном се из планине више нас поче осипати и котрљати камење. Ми скочимо на ноге, погледамо при месечини горе уз планину и видимо да се неки људи спуштају к нама. Помислимо да су то хајдуци које гони потера, али смо знали да се ми рибари немамо чега од њих плашити. Било их је четворо, добро наоружаних, па сишавши с планине, приђоше ватри, назваше нам Бога и упиташе шта ту радимо. Кад им рекосмо да ловимо рибу (а баш у томе тренутку се зачула лупа на лађи и борба наших момака са моруном од 170 килограма) они затражише од нас да их одмах чамцем превеземо преко на мађарску страну. Али ми рекосмо да то не смемо чинити, а да је и врло опасно отиснути се по мраку од обале, по јаким дунавским буковима и вртлозима у којима се ни рибари не могу ноћу снаћи. Један од њих, са великим црним брковима, рече нам да то безусловно мора бити, и то одмах, а да ће нам се за то добро платити. Видећи да се нема куд, јер би нам они сами узели чамац, па би се, вероватно, и подавили на дунавским буковима, а ми би изгубили свој чамац, напослетку пристанемо, погодимо се са њима, па нас тројица, мој отац, ја и наш момак Илија Најдић превеземо их преко, оставимо их на мађарској обали и вратимо се на нашу српску обалу.”

„Није прошао ни један сат од нашег повратка, кад се опет стаде осипати низ пла-

нину камење и до нас стрчаше оружани људи. Одмах су нас упитали да ли смо видели четири човека који траже да се превезу преко Дунава, и да их ми нисмо превезли. Кад смо им казали да нисмо никога видели, они су сумњичећи вртели главом, али не видевши никакав знак да смо и ми ту умешани, отишли су низ Дунав у правцу Милановца. То је била потеря која је гонила војводу Петра Мркоњића и, из Хомољских планина, натерала га да безобзирце бежи ка Дунаву и покуша да пребегне на мађарску страну. То смо сазнали тек сутрадан кад смо са Вира довели рибу у Милановац. Чули смо то у најстрожијем поверењу од Живка Анђелића, тадашњег чиновника поште и телеграфа у Милановцу, који је био о свему томе добро обавештен. Од Милановчана је у тај мах једини Живко знао за тај ноћни догађај, а о њему не би ни доцније нико ништа сазнао да се није у пијанству изрекао наш рибарски момак Илија Најдић, велика пијаница”.

„Кад се из Најдовићевог причања сазнало да смо ми били ти што су превезли Петра Мркоњића, полиција почне петљати мога оца и мене, али ми смо све одрицали, доказа није било никаквих, а Најдић је изјавио да не зна шта је у пијанству говорио, и да ако је шта казао, то су биле измишљотине. Једини од данас живих савременика тога догађаја, који су о ствари обавештени, то смо ја, Најдић и стари Текијанац Живојин Николић, звани „Фортуна”. Ми, који смо више мислили на наше риболове, него на политичке догађаје, нисмо се о томе даље размишљали”.

„Али то није био последњи пут да се сусретнем са војводом Петром Мркоњићем. На коју годину после ступања на престо, Краљ Петар је зажелио да види та места у Ђердапу кроз која је пролазио са највећим животним опасностима. Засебним бродом Српског Бродарског Друштва он је једнога дана изненадно дошао у Доњи Милановац и одмах наредио да се распита за људе који су га 1876 године превезли са наше на мађарску обалу. Срески начелник је тада дошао у моју кафану и одвео ме Краљу, који ме је после поздрава узео на строг испит. Тражио ми је да му што тачније опишем како је било при његовом преласку од Госпођиног Вира на мађарску страну и запиткивао ме о најмањим ситницама, које сам ја, и ако сам у оно време био врло млад, ипак задржао у памети. Кад је све било свршено и Краљ се уверио да сам ја одиста био један од оне тројице који су га превезли, он ми одједном затражи да му још једном кажем колико је њих било кад сам их превозио. Ја му поновим да их је било четворо, али се, на моје запрепашћење, Краљ не задовољи тиме. Ја слегнем раменима знајући добро да је тачно оно што сам му казао, али се наједанпут присетим да је са њима било

једно бело псето. Кад сам му то рекао, Краљ се задовољно насмеја, потапка ме по рамену и рече да сад добро види да је све истина што сам му казао, и да сам ја одиста онај некадашњи дечак који га је возио преко Дунава. Па пошто је већ био сазнао да ми отац није више у животу, запита ме шта је са оним трећим возаром у чамцу. Ја му одговорим да је он још жив и да је овде у Милановцу, на шта ми Краљ нареди да га одмах потражимо и доведем. Илију Најдића сам нашао мртвог пијаног у једној кафаници, повео га Краљу уз припомоћ још једног Милановчанина, који га је онако пијаног придржавао да не падне, и извео га пред Краља. Кад су Илији објаснили ко га тражи, он се онако босоног, издрпан и разбарушен испрси и развиче да је он тај коме Краљ има да захвали што је жив, и да се оне ноћи није на њега намерио, не би сад био овде и т. д. Надао је такву дерњаву да су га, ма да се Краљ томе од срца смејао, морали извести из собе и затворити да се испава и отрезни”.

Краља је на томе излету у Доњи Милановац пратио пок. Коста Стојановић, ондашњи министар пољопривреде, који ми је потврдио тачност онога што ми је Боркан испричао о своме сусрету са Петром Мркоњићем и Краљем Петром. Само није запамтио име пијаног аласа који се на онакав начин понашао пред Краљем.

Међутим, ја сам доцније имао прилике чути и од Текијанца Живојина Николића како је дошло до преласка Петра Мркоњића преко Дунава, као и то шта је било одмах после тога. Живојин је у то време био општински кмет у Текији, и по природи за свашта радознао, о свему томе је био добро обавештен. Он данас има преко 90 година, али га памћење врло добро служи, и он ми о ствари прича овако:

Кад је Србија 1876 године заратила са Турском, војвода Петар Мркоњић је напустио четовање у Турској и обратио се писмом Књазу Милану да га прими као борца у српску војску. Не добивши одговора, он се одлучи да дође у Србију, па да се Књазу лично јави. И он тада пређе Дунав испод Дренкове, код старог аустриског штека, на чамцу који му је припремио његов повереник Мита Алексијевић, трговац из Оршаве. Алексијевић је често прелазио у Србију и за рачун једне бечке фирме куповао свиње, коже и лој.

Са Петром Мркоњићем је прешло још њих петорица, између којих се Живојин сећа само Животе Лукића-Маркићевића, трговца из среза великоорашког. Превезени на српску обалу, они су се одмах дохватили Хомољских планина, али се то брзо рашчуло међу сељанима, па је одмах послата за њима потеря. Пошто су неколико дана лутали по планинама, по њима сасвим непознатим крајевима, немајући ни хране, а сазнавши за потеру, њих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

четворица се одлуче да се што пре дочепају дунавске обале и пребегну у Мађарску. Тако су наишли на Госпођин Вир, са кога су их Боркани, отац и син, и рибарски момак Илија Најдић превезли преко Дунава. Изишавши из чамца, они се упуте пешке поред обале, низ Дунав, и дођу до села Свињице. Ту су их зауставили мађарски жандарми и спровели их у Оршаву, где су одмах пуштени на слободу, али су остали под присмотром док нису отишли у Темишвар (или можда у Пешту).

Живојин Николић, у то време кмет у Текији, сазнавши за то, прешао је тада у Оршаву и код свога познаника Мите Алексијевића обавестио се о појединостима догађаја. И Живојин зна да је Боркан затворен и био под истрагом, али се није могло ништа доказати. Живко Анђелић, који је био у то умешан, вешто је маневрисао и не само што није одговарао, већ је после неког времена постављен за окружног начелника у Неготину.

Г. Илија Ђукановић, државни саветник у пензији, описао је у својој књизи „Краљ Петар I ван отаџбине” тај прелазак у Србију, по казивању самога Краља, и према томе најверодостојније. У његовом опису нема појединости које су овде наведене, а има других

које ни Боркан, ни Живојин Николић нису могли знати, али које се не косе са онима што су ми их они испричали.

Живојин ми је причао и о другом преласку Петра Мрконића преко Дунава у Србију, али то није у вези са мојим ђердапским доживљајем и о томе не мислим говорити. Напоменућу још и то да риболов на Госпођином Виру више не постоји. Он је, променом дунавског тока и правца матице, пред рат био сасвим ослабио, а после рата је потпуно напуштен. И последњи његов закупац, Јован Боркан, који је још имао рачуна да на њему ради, није више међу живима.

Додајем, напоследку, да ми, износећи овај необични рибарски доживљај, није ни мало био циљ правити од тога какву историску студију, већ само га описати као једну занимљивост. На нашим историцима је да, уколико им до тога буде стало, провере колико је тачно ово што су ми рибари очевидци испричали оне ноћи 1909 године, после више од тридесет година од како се догађај десио.

Михајло Петровић,
проф. Универз. у пенз.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Спорт у предратном Београду

После једне велике међународне фудбалске утакмице, гледајући задивљено реку људи која се сливала стрмим улицама, један стари Београђанин говорио нам је узбуђено:

— Невероватно је колико се ствари мењају. Још пре тридесет година ко би рекао да ће се оволика маса света скупљати на спортским игралиштима!

А затим је додао смешећи се:

— Наши стари, када би сада устали из гроба, запрепастили би се када би видели шта се све догађа с оном округлом, надувеном лоптом, коју су некада жучно проклињали.

Спуштали смо се лагано поред озидане ограде великог стадиона. Стари Београђанин радо је говорио о својим успоменама из предратног Београда. Умео је лепо да прича и због тога смо га радо слушали. Ево шта нам је за време ове дуге шетње испричао из својих успомена:

— Сећам се као да је било данас. Са неколико другара играо сам се на једном пољанчету „труле кобиле”. Били смо се сасвим заиграли, тако да нисмо обраћали пажњу ни на шта. Ова игра била је у то време веома омиљена и играла се на свим слободним плацевима. Одједном, неко је почео да виче из свег гласа:

„Еј, Баџо, Шиле, еј!...”

Ја сам се био спремио да скочим и таман сам потрчао, када је одјекнуо овај глас. Застао сам на пола пута и мрзовољно погледао у правцу одакле је глас долазио. Угледао сам једног нашег друга, који је трчао разбарушене косе, млатарајући рукама по ваздуху.

— Гле, то је Мика-ШИБА... Шта му је, као да је полудео! — рекао сам и зачуђено погледао остале другове, који су се окупили око мене. Игра је прекинута и с интересовањем смо очекивали да нам се саопшти новост, коју смо наслућивали. Мика ШИБА био је мајстор да прокљуби све новости у граду и увек нам је причао шта се догађало у другим квартовима. Никада, међутим, није био тако узбуђен као овога пута. Због тога је и наше интересовање било тако велико.

„Говори, шта је!...” повикасмо са свих страна чим је Мика ШИБА стигао.

Он је стајао задихан, окупан сав у зноју. Толико се задихао да није могао читав минут ни једну реч да проговори. Чим је ухватио мало ваздуха, промрљао је:

„Тамо, у Палиули, играју неком великом лоптом!”

Ми смо се збуњено згледали.

„Каквом лоптом?”

„Велика је као моја глава и отскаче од земље. Направљена је од коже.”

„Како може да отскаче када је од коже?” запрепастисмо се ми.

„Мајке ми, отскаче и то још како! Кад је пикнеш ногом, одлети високо, толико високо да изгледа у ваздуху мала као јаје!”

„Море лаже нас ШИБА! Хајде да га бижемо!” викну један од нас и сви, као на команду, заузесмо претећи став.

Мика ШИБА се збуњено погурео и гледао нас преплашено. Покушао је још једанпут да нас убеди.

„Кад вам кажем, видео сам својим очима. Ево, оволика је и звечи кад је удариш ногом. Богами, не лажем. Хајдете са мном...”

Ја сам на то рекао:

„Можда је истина што прича. Хајдемо да видимо.” А затим се обратио Мики ШИБИ претећим гласом:

„А ти, пази. Ако си нас слагао, тешко теби. Направићемо од тебе резанце!”

Покупили смо наше капуте и пошли Душановом улицом ка Палиули. Успут смо коментарисали вести које нам је донео Мика ШИБА и лупали главу каква то лопта може да буде. Ишли смо врло брзо и ускоро смо били на циљу.

„Ено, иза оне куће, на великој пољани. Стој, чујете ли?...” узвикнуо је Мика ШИБА и застао, а ми с њим.

Из даљине је одјекнуо туп ударац и одједном високо у зраку појавио се некакав округлао предмет, који је летео у вис и одједанпут почео да пада на ниже.

„Ено је, јесте ли видели! То је та лопта!” Победоносно је узвикнуо Мика ШИБА.

Као на команду сви смо појурили из све снаге ка пољанчету. Трчали смо као да су нас три жандарма гонили. За трен ока избисмо поред куће на пољанче. Застали смо запрепаћени.

На десетак метара испред нас група деџака отимала се о једну велику кожно лопту. Била је то лепа, жута, потпуно нова лопта, лопта какву никада дотле нисмо видели. Деџаци су се отимали о лопту и чим би је један од њих ухватио, ударио би је ногом. Још лопта не би пала на земљу а сви су трчали ка њој и поново се отимали да је ухвате.

Ми смо се приближили деџацима, које смо углавном познавали. Ја сам питао:

„Каква је то лопта, другови?“

Један од њих је ухватио лопту и пришао нашој групи.

„Зар не видиш. То је фудбал!“

Ми смо се зачуђено погледали.

„Фудбал?! А шта је то?“

Дечаци прснуше у смех.

„Па ово овде, ова лопта!“

Ипак су нам објаснили шта су и сами знали. Тек сада смо дознали да је ово друга лопта која је донесена у Београд. Ми са Дорћола о томе нисмо имали ни појма. Брат једног од ових дечака, који је студирао у Швајцарској, донео је ову фудбалску лопту. Он је дошао на ферије и донео је собом фудбал, лопту, која је дотле била врло мало позната код нас.

Ето, тако сам први пут видео фудбалску лопту. Било је то почетком овога века и ја сам био мали шврћа. Наши старији другови, студенти, који су студирали у Швајцарској, отпочели су ускоро да играју ову чудну игру, а ми, дечаци, стајали смо иза голова и задивљено посматрали како они вешто баратају с надувеном кожом. Једва смо чекали да се заврши распуст, јер су се онда студенти враћали на студије, остављали нам лопту и ми смо могли до изнемоглости да се играмо. Врло брзо смо научили како се игра фудбал и ускоро је на многим пољанама одјекивао потмули звук фудбалске лопте.

Ја не памтим да је нека игра тако брзо одушевила омладину као фудбал. Врло брзо основана је фудбалска секција у клубу „Српски мач“, а нешто доцније основан је и прави фудбалски клуб „Соко“. Овај клуб имао је игралиште на терену Бара Венеција. Показало се, међутим, да ово игралиште није најподесније, јер је сваке јесени, сваког пролећа, Сава плавила игралиште. Због тога се „Соко“ инсталирао на терену у Кошутњаку. Тамо смо се сви скупљали и играли фудбала до изнемоглости.

И данас се још сећам прве веће утакмице у Београду. Био је то сусрет између „Сокола“

Репрезентација Београда 1913 у Араду. С лева на десно: 1) Јосиф Фурјановић (В. Србија); 2) Едуард Мифек (В.С.); 3) Божа Тодоровић (Б.С.К.); 4) Влада Крстић (В.С.); 5) Венца Петровици (В.С.); 6) Јоца Викторовић (Соко); 7) Алојз Махек (В.С.); 8) Душко Милошевић (Б.С.К.); 9) Петар Радојковић (В.С.); 10) Милан Стефановић; 11) Данило Стојановић (седи — В. С.)

и крагујевачке „Шумадије“ и то, чини ми се, 1906 године. Када је објављено да ће се утакмица одиграти, вест се великом брзином про-нела кроз град. Само се о томе говорило. Ја сам једва чекао дан када ће се утакмица одиграти. Света је било прилично. Наравно, заједно са својим друговима, ја сам ушао бесплатно. Као и сада, најмањи навијачи измишљали су хиљаде ствари да би прошли неопажени поред контролора.

Када су се фудбалери појавили на игралишту, са свију страна одјекивао је жубор гласова. Неколико дама, које су дошле са својим мужевима, огорчено су устале са својих места и брзим кораком пошле ка излазу. Чуо сам како је једна говорила узбуђеним гласом својој другарици:

„Како их није срамота! Саблажњују поштени свет. Нисам ни сањала да се овај фудбал игра у гаћама!“

Многи од гледалаца први пут су присуствовали једној фудбалској утакмици и због тога су са свих страна одјекивали разни коментари. Међутим, што се игра више развијала и публика се све више загревавала. Навијачки поклици чули су се све чешће.

„Не држи га за гаћице, свињо једна!“

„Тако је, алат ти вера!“

„Лупи ту мешину, шта чекаш!“

Тако се завршила ова прва утакмица, која је међу присутним стекла прве навијаче фудбалске игре.

Године су лагано пролазиле и фудбал је постајао све популарнији. Утакмице, истина, нису биле честе. Пролазило је и по неколико месеци док би се одиграла каква већа, боља утакмица. Тек 1911 године унесене су извесне промене у овом спорту. Те године Београђани

Једна група предратних фудбалера, снимљена на игралишту „Велике Србије“

су добили први позив из Загреба да гостују са својом фудбалском екипом. Поводом овог позива настао је раздор у „Српском мачу”. Један део чланова сматрао је да не би требало путовати у Загреб, јер су Загрепчани бољи и сигурно ће победити, већ су захтевали да се ова утакмица одложи за доцније, када Београђани још мало напредују у техници фудбалске игре.

Друга група чланова сматрала је, међутим, да треба прихватити позив. Тако је дошло до раздора. Један део играча је некако успео да скрпи тим и екипа је отпутовала у Загреб где је изгубила две утакмице са ХАШК-ом. Поводом овог претступа, сви су искључени из „Српског мача”. Како су сви волели фудбал, договорили су се да оснују нови клуб. Тако је одржана оснивачка скупштина Београдског спорт клуба. Први претседник клуба био је Андрица Којић.

Нови клуб врло брзо је напредовао и ускоро је постао равноправан „Српском мачу” и „Соколу”. Утакмице су биле врло интересантне и узбудљиве и њима има највише да се захвали што је фудбал све више крчио себи пут у престоници.

Две године доцније, 1913, основан је још један клуб, а основали су га опет дисиденти, овога пута из БСК-а. То су били Данило Стојановић и Јосиф Фурјановић. Акција за оснивање новог клуба наишла је на одличан пријем и окупила је велики број гимназиста и млађих фудбалера. Тако је Београд добио још један велики фудбалски клуб „Велика Србија”.

Чим се један нов клуб оснује, појави се питање игралишта. БСК је тај проблем решио захваљујући предусретљивости тадашње општине. Још онда, 1911 године, општина је излазила у сусрет спортистима, што је врло карактеристично за ондашње доба. Тако је и нови клуб „Велика Србија” добио дозволу од општине да може подићи своје игралиште на општинском земљишту на коме се данас налази Технички факултет, у улици Краља Александра. Поред тога игралишта налазило се и игралиште БСК-а.

Изглед старих трибина С.к. „Југославије“ на Тркалишту (Краљ Александра ул.)

„Велика Србија” постаје врло брзо велики клуб. Интересантно је да су игралиште подигли пожртвовани млади људи, нови чланови клуба. Они су долазили свакодневно са ашовима и будацама, копали земљу, насипали терен, радили неколико месеци најтеже послове док нису оспособили терен за веће фудбалске утакмице.

Постојање новог клуба „Велике Србије” врло брзо се осетило у престоничком спортском животу. Као неким чудом, одмах се осетило ривалство између БСК-а и „Велике Србије”. Још онда, већ пред прву утакмицу између ова два клуба, навијачи су се поделили у два табора. Интересовање за овај сусрет било је врло велико, јер је утакмица против БСК-а била прва утакмица новооснованог клуба „Велика Србија”.

Да ли ће „Спорт”, како се онда популарно називао БСК, победити „Велику Србију”? Ово питање, које и данас мучи хиљаде навијача, онда је исто тако коментарирано на све могуће начине међу навијачима.

Прву утакмицу добио је БСК са 2:0.

Заборавио сам још да подвучем, да је утакмица одиграна на игралишту „Велике Србије”, које је онда претстављало прави мали стадион, бар за ондашње појмове. Игралиште је било ограђено плотом, имало је малу трибину, баријере на стајању и окречен терен. Утакмици је присуствовало око хиљаду гледалаца и тај број претстављао је у оно време читаву сензацију.

Занимљиво је још истаћи да се онда спортски живот развијао под сасвим другим околностима него данас. И у оно време фудбал су највише играли ђаци, али они су морали да воде свакодневну борбу са родитељима и професорима због нове игре. Фудбал је имао врло много противника и због тога су само добри ђаци могли да играју фудбал. Пре подне ђаци су ишли у школу, а после подне морали су да остану код куће и да уче лекције. Родитељи су у том погледу били врло строги. Дешавало се да су родитељи затварали своје синове у собу, само да не би побегли на игралиште.

Под оваквим околностима није било могуће тренирати преко дана. Једини дан који је ђацима-фудбалерима остајао слободан била је недеља, а тада су се одигравале фудбалске утакмице.

Па ипак, и овај проблем, проблем тренинга је решен. У спортским клубовима одржана је конференција чланова и одлучено је да се тренинг одржава сваког јутра у 5 часова. То је било једино слободно време. И заиста, ђаци су устајали врло рано, у пола пет, доручковали би и са школским књигама одлазили на фудбалско игралиште, где би играли фудбал до 7.30 часова, а онда би одлазили у школу. Само на тај начин ђаци-фут-

балери могли су да стекну потребну физичку кондицију за напорне фудбалске утакмице.

По подне су тренирали само старији фудбалери, они који нису имали предавања и школске бриге.

И с лоптом се кубурило. Једна лопта трајала је по неколико месеци и када је стављена „у пензију” изгледала је као да је прошла кроз десет најжешћих ратова, толико је била сва искрпљена. Сви тадашњи фудбалери умели су врло вешто да крпе лопту и гуму.

Прва интернационална утакмица одиграна је у Београду у јесен 1913 године. Први клуб из „иностраниства” био је Новосадски теловежбачки клуб (НТК) из Новог Сада.

Ето, тако се развијао фудбалски спорт у предратном Београду, — завршио је своја излагања стари Београђанин.

— А како је било са другим спортовима? — запитали смо радознано овог старог спортисту.

— Пре рата, — наставио је стари Београђанин, — у великој моди била је кафана, а с њом у вези и коцка. Улице су биле поприште разних бесмислених игара (робова, руса купуса, чикања и т. д.). Многобројне празне пољане служиле су за бесомучне туче каменицама, летвама, па чак и ножевима. Родитељи нису могли да спрече ове дечачке туче, које су претстављале велико зло за нашу омладину, која се млатила немилице преко целог дана. Често се дешавало да су очајни родитељи дочекивали увече своју децу, која су им долазила с разбијеним главама. Сви покушаји да се спрече ове бесомучне игре, остајали су безуспешни, јер када се радило о „престижу” једног краја, рецимо Дорћола, Палилуле или Чубуре, онда се развијала права битка до изнемоглости.

Срећом, спортски вал, који је дошао у то време из иностранства, учинио је оно што нису могли ни родитељи, ни полиција, ни ико! Прво је фудбал одушевио омладину, извукао је из задимљених кафана, одвојио је од пића и извео је на чист ваздух и пољане, прекинуо је низ тучњава и разбијених глава. А затим су почели да се развијају и други спортови. Велика пажња поклањала се бициклизму, јахању, лакој атлетици и мачевању. То су биле четири спортске дисциплине у којима смо видно напредовали, иако смо располагали само примитивним и недовољним средствима.

Нарочиту активност у том погледу показао је Олимпијски клуб у Београду, образован иницијативом капетана Свет. Ђукића, данашњег генерала и члана Међународног олимпијског одбора.

Прве лакоатлетске трке удржане су у Вазлеву 1907 и 1908 године. Велику сензацију изазвала је трка на прузи Обреновац—Београд у оквиру једне интересантне приредбе београдског Олимпијског клуба. Трка је изазвала велико интересовање и на њој је уче-

ствовао велики број такмичара. То је, уствари, била маратонска трка. Занимљиво је на који је начин дошло до организације ове трке. Чланови Олимпијског клуба прочитали су у неким француским новинама да је у Француској одржана једна велика трка и поводом тога предложили су да се и у Београду одржи једно такво такмичење. Један тадашњи новинар дао је чак и награду од хиљаду динара победнику ове трке и то је био разлог да је ово такмичење изазвало тако велику сензацију.

Сви такмичари били су превезени лађом до Обреновца и оданде су требали да стигну у Београд. Циљ је био на игралишту „Сокола” у Кошутњаку. Интересантно је да је на старт дошло 97 такмичара! Толики одзив нико није очекивао. Такмичари су били најразличије обучени. Једни су имали лакоатлетску опрему, други су навукли цокејску блузу, трећи су стартовали у обичном оделу, а било их је и таквих који су трчали у сељачким гаћама.

Дан је био врео, пун сунца. После старта тркачи су појурили из све снаге и наравно нису могли дуго да издрже у том темпу. Једни су застали крај друма да одахну, други су продужили трку пешачећи прашњавим друмом, а остали су некако преваљивали растојање, час трчећи час пешачећи. Што је број километара растао, број такмичара се смањивао.

Занимљиво је да је неколико тркача, када су се нашли крај Саве, скренуло са пута и окупало, да би се мало освежили. После купања наставили су трку.

У овом чудном такмичењу победио је Аца Поповић, књијар, који је стигао из Обреновца у Београд за два сата и 46 минута и добио је награду од 1.000 динара, која је у оно време претстављала велику суму новаца.

У јануару 1911 године приређен је у Крагујевцу велики коњички слет, а у марту организоване су лакоатлетске трке у Крушевцу. На свим овим такмичењима учествовали су београдски спортисти и односили су лепе победе. Како је лакоатлетски спорт био врло популаран, већ 1912 године наши спортисти учествовали су на Олимпијади. Под вођством г. Ђукића, у Стокхолм су отпутовали Томашевић за маратонску трку и Душко Милошевић за трку на 100 метара.

Поред лакоатлетских утакмица приређиване су и утакмице у јахању. На утакмицама у Кошутњаку наши јахачи приказали су заиста изванредну класу дресурног јахања и јахања уопште, као и разне јахачке вештине.

Мачевање је било веома популарно у предратном Београду. У војсци је оно форсирано, а преко војске стицало је популарност и код грађанства. У „Српском мачу”, који је првобитно требало да буде само мачевалачки клуб, неговало се мачевање. Мачевалачке приредбе

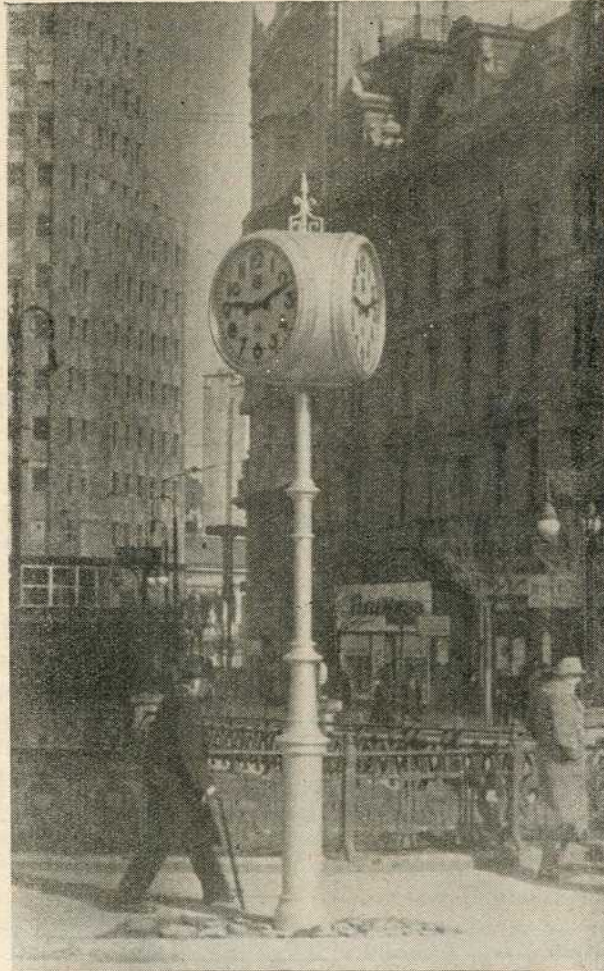
У Официрском дому и код „Коларца” биле су на великој висини.

Занимљиво је да је бициклички спорт био развијенији у предратном Београду него од после рата све до 1936 године. Усред Београда постојале су две бицикличке писте. Један „велодрум” постојао је на месту где се данас налази учитељска школа, у Краљице Наталије улици (до старе зграде Српске народне скупштине), а други је био тачно на месту где се данас уздиже палата Удружења резервних официра и ратника — Ратнички дом.

На тим местима приређиване су бицикличке трке и одржавали су се тренинзи. За тренинг, за учење, па чак и за шетње по вароши, могли су се позајмљивати велосипеди уз малу отштету. Преко зиме, на овим теренима прављен је лед и одржавале су се клизачке утакмице.

Ето, у кратким потезима, тако се развијао спорт у предратном Београду, — завршио је своју причу наш познаник.

Љубомир Вукадиновић

Београдске слике: Један од многих електричних часовника које је Београдска општина поставила на прометним местима. Овај часовник се налази на Теразијама.

Књижевни додатак

Син капетана Петровића, браниоца Београда

(Наставак)

ГЛАВА XX

У Војној болници

Пред хируршким одељењем у ходнику Војне болнице владало је велико узбуђење. Један болесник добио је напад пошто се пробудио из наркозе и схватио каква је операција над њим извршена. Сви су га сажаљевали. Био је још сасвим млад и неискусан војник, а уз то добар и чедан тако да су га сви у Болници ванредно волели.

Лекар, врло симпатичан старији господин, у униформи и с наочарима, дочекао је инжењера Јовановића, Сашу и Марију Фјодоровну такође веома узбуђен и због случаја с младим војником и због онога што се синоћ догодило, а због чега је данас хитно телефонирао инжењеру Јовановићу.

Било је нешто иза поноћи, кад је над земунским аеродромом запажен један страни аероплан. Било је јасно да нешто није у реду с мотором, јер је звук аероплана био сасвим необичан. Велика машина личила је на рањену птицу. Видело се да више није у пилотовој власти. Наједанпут је нагло полетела према земљи. Кад су притрчали дежурни војници и официр, пред њима је била слика поломљеног авиона. Из његових остатака, с великим напорима, извукли су тешко рањеног пилота.

Пилот је одмах пренет у Војну болницу. Био је у дубокој несвести. Још исте ноћи ампутирали су му једну ногу, али није било наде да ће дуго остати у животу. Чим је дошао свести, стао је молити да хитно дозову дечака, и ту је лекар показао на Сашу. Рањеник је лекару дао и Сашино писмо. Тако је лекар све дознао, па и Сашину садашњу адресу.

У докторовој пратњи полако су сви ушли у болесникову собу. Доктор, Марија Фјодоровна и инжењер Јовановић стали су поред врата, док је дечак пришао болесниковом кревету. Сав у повојима, држећи у једној руци нека документа, проматрао је болесник и оне који су остали код врата, и Сашу који му се приближавао. Рањене руке пружиле су се према дечаку, а тиха, свечана радост разлила се по болесниковом лицу.

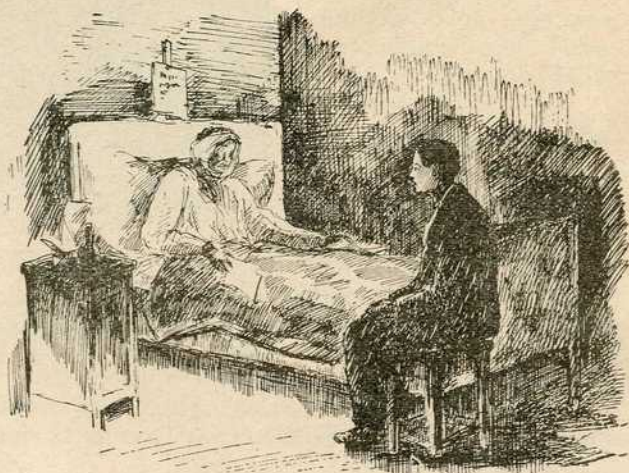
Саши је са сваким кораком срце све јаче куцало. Сад је био потпуно свестан да ће се разрешити тајна његова живота. Знао је да ту тајну држи у својим рукама овај рањеник који га је гледао с толиким узбуђењем.

Кад је дечак сасвим пришао болесниковом кревету, чуо је јасно његов тихи глас који му је рекао:

— Ја сам мајор Обрасков, најбољи пријатељ твог оца, храброг капетана Петровића... Дошао сам да ти захвалим што си нас тражио и да ти предам његове последње поздраве и ову драгоцену успомену, — и ту је рањени мајор пружио дечаку свежањ докумената које је држао у рукама.

Савладан открићењем тајне, које је тако тачно потврдило његово предосећање, Саша је пред овим рањеником, као некад пред Маријом Фјодоровном, клекао и заплакао, али су то сад у исто време биле и сузе туге, и сузе радости, и сузе поноса. Београд, чија се слика видела кроз отворени прозор, вечерње руменило, које се све више ширило по небу, све оно што је дотад проучавао, о чем је мислио, постало је наједанпут део њега самог.

Сад су се већ сви окупили око кревета. Најпре је дечак испричао како је у Римском бунару пронашао тајанствени запис, како се упознао с Браниоцем Београда, како је

„Ја сам мајор Обрасков“...

у цркви свете Петке видео госпођу Петровић, и шта је све предузимао да пронађе бегунце, све до писма које је упутио преко Међународног црвеног крста на адресу мајора Обраскова.

У часу кад је мајор Обрасков започео своју причу, отворила су се врата, и у собу је ступила госпођа Петровић у пратњи старог доброг болничког лекара. Он је некад био велики пријатељ капетана Петровића. Чим је разабрао у чем је ствар, хитно се одвезао болничким аутом до Крунске улице да ову велику и неочекивану радост саопшти госпођи Петровић, да је обрадује с пронађеним унуком.

Љубећи Сашу, милујући га по коси и по рукама, госпођа Петровић је говорила:

— Још онда кад сам те видела у цркви свете Петке, осетила сам, дете, велику узбуђење. Много личиш на оца! Савлада сам се, јер сам била убеђена да је то тек случајна сличност која вара моје материнско срце. Само што те отад никад нисам заборавила. Освртала сам се за свим дечацама твојих година, твог узраста, у нади да ћу те опет угледати...

После тих првих речи, излива радосне среће између баке и унука, пришла је госпођа Петровић кревету мајора Обраскова. Пољубила га је као да љуби свог сопственог сина. Толико су пута њих двојица четрнаесте и петнаесте године до касно у ноћи разговарали и расправљали у капетановој соби окружени књигама, ратним картама и плановима. Она је често улазила, доносила им понуде, и опомињала их да иду на починак. Капетан је само одговарао:

— Сад ћемо, мајко, — али су се разговори и даље настављали...

Свега се тога сад поново сетила госпођа Петровић, али се савлађивала. Разумела је да јој је син умро, али јој је Бог слао унука, а осим тога, ево, пред собом је виде великог синова пријатеља, који је и овим последњим чином доказао своје велико пријатељство према свом другу.

Тешко и испрекидано, рањеник је сад започео своју причу.

— Све је било онако како је наш друг, Бранилац Београда, испричао Сашу. Кад смо полетели на јуриш из куће у којој смо били забарикадирани, распрсла се баш пред нашим ногама огромна граната, земља је затрпала и капетана Петровића и мене. Не пријатељ нас је касније пренео у болницу. Кад смо оздравили, одвели су нас у Град као заробљенике. Нико није знао ко смо. На себи смо имали обичну војничку одећу, коју смо раније из опрезности обукли; при себи нисмо имали никаквих докумената. Не пријатељу смо казали два измишљена имена и он нас је под тим именима водио.

Капетан се нарочито бојао због своје мајке. Да не би побудили какву сумњу код не-

пријатеља, нисмо се ником јављали. Чекали смо згоду да побегнемо и да се тек онда јавимо. Та се згода указала пре него се могло очекивати. Једне ноћи, док су војници били забављени неким послом, искористили смо густ мрак, побегли смо из затвора и сакрили се у Римском бунару.

С нешто мало хране, два дана смо провели на његовом дну. Често смо слушали кораке непријатељских војника који су нас тражили, али се нико није сетио да погледа у Римски бунар.

Да би смо о себи оставили неки траг, уклесали смо онај запис који смо прекрили танким слојем малтера. Све смо то урадили уз највећу обазривост и опрезност. Други дан у ноћи побегли смо преко ровова и порушених зидова који су капетану били добро познати. Нешто мало даље од Небојше сели смо у чамац, који смо још за време одбране Београда сакрили у један тајни подземни пролаз, који, по свој прилици, води до Римског бунара.

Тихо и нечујно навезли смо се на Дунав. У чамцу смо нашли и две остављене пушке и нешто муниције. То нам је за сваки случај омогућавало да се непријатељу не предамо живи у руке. Пловили смо опрезно држећи се цбуновитије обале. На речи смо знали свако место. Наш је циљ била — Русија. Били смо радосни што смо се ослободили, али нам је жао било Београда. Нарочито је капетан жалио за мајком.

Петнаест дана и петнаест ноћи трајало је наше узбудљиво путовање по Дунаву. Нисам у стању све да вам опишем, јер хоћу чим пре да вам испричам крај. Мучили смо се свакојако. Да није било капетана Петровића, ја бих сто пута клоуно, али је он био храбар за нас обојицу. Путовали смо само ноћу. Хранили смо се оним што бисмо уловили или добили од сељака. Дунав је често био залеђен, често смо искусили сву страхоту зимске кошаве и снежних намета, нарочито у Клисури, али смо и видели слике неупоредиве лепоте.

Кад смо већ били на домаку румунске границе, приметила нас је аустријска стража. Пуцали су на нас и ранили капетана у руку. Преко Румуније, увек скривајући се, пребацили смо се на руско земљиште. Тад је већ било лакше. Јавили смо се руским војним властима и ступили у руску војску. Крајем 1917 обојица смо били упућени у Кијев на лечење. Капетана су одмах сместили у једну болницу, јер га је стара рана све више и више болела, а ја сам се лечио код куће.

У тој истој болници, у коју је дошао капетан Петровић, радила је Татјана као болничарка. То је било неколико месеци после оне несреће с дворцем. Граф је већ био мртав. Није могао преживети револуцију. Пошто је остала сама, Татјана је постала мило-срдна сестра.

Треба ли тумачити како је дошло до љубави између Татјане и капетана?!..... Одгојена у предањима о српском легендарном јунаштву, Татјана је у капетану видела оваплоћење својих идеала. Капетана је занела њена лепота и чедност. Чим је капетан оздравио венчали су се у болничкој капели. После годину дана дошао је на свет Саша. Нитко није био сретнији од капетана Петровића. Обожавао је свога синчића. Сатима га је цупкао на коленима и учио га првим српским речима. Татјана се увек бојала да се детету што не деси. Ја се нисам од њих растајао, јер сам капетана и сувише волео. У хаосу револуције, кад је требало бежати, и ја сам с њима пошао на последњу лађу у Севастопољ, али смо сви скупа били ухваћени. Случајно мени је успело, благодарећи доброту једног стражара, да пронађем међу бегунцима Марију Фјодоровну и да јој предам дете. Нас су одвели у заточење. Татјана је тамо умрла. За њом и капетан. Јављати се нисмо смели ни могли. Једина нам је нада била онај запис у Римском бунару!... Ја сам у последње време радио у једној фабрици авиона. Кад сам преко Црвеног крста добио Сашино писмо, спремио сам се крадом на пут. Хтео сам да пронађем капетанова сина и његову мајку!..... После два дана напорног летења стигао сам над Београд. Онда кад су ме Саша и Бисенија угледали, летео сам над Градом да видим место откуда смо побегли, а затим, јер је још било рано, одлетео сам над Дунавски кеј, Аду, прелетео преко Кошутњака, Банова Брда, Авале. Најдуже сам кружио над Гробљем. Дивно осветљене месечином угледао сам споменике — костурнице — и било ми је лакше. Али, све ме је ово исцрпило и кад сам стигао над аеродром, руке, које већ толико година нису пилотирале, отказале су послушност. Уз то је у мотору настао неки квар..... Умирем, али ми није жао. Мој циљ је постигнут. Сад сам се одужио мом милом пријатељу за сву његову љубав према мени. Видео сам наш стари Римски бунар, видео сам све вас, Саши сам донео очев дневник..... Ту ћеш наћи, — ту се болесник опет окренуо искључиво дечаку, — оно што ја више немам времена да вам испричам. Мене Бог зове к себи, ја сам своје све свршио. Имам само још једну жељу. Пред очима ми непрестано лебде костурнице које сам синоћ видео. Сахраните ме тамо, између двеју костурница, Руске и Бранилаца Београда.

То су биле последње речи врлог мајора. Издахнуо је на рукама госпође Петровић и Марије Фјодоровне.

ГЛАВА XXI

У Крунској улици

У Београду има једна једина Крунска улица. Не мислимо „једина” по имену, већ по

изгледу, по целом свом карактеру и утиску шта га прави. На њу само потсећају извесни делови других улица, као на пример извесни делови улице Милоша Великога; али је то само делимична сличност. Ако је која кућа, башта, слична кућама и баштама у Крунској улици, — недостаје она хармонична целина. Поред трамвајске буке немогуће је ту пронаћи онај господски мир, ону тишину и ширину Крунске улице, а поготово оне прекрасне дрвореде мирисних липа, које су избегле очима нашег градског дрвосече.

Зато Крунска улица значи један одређени појам. Кад се каже „као Крунска”, онда то значи: лепа, господска улица у којој нема слепих простора између кућа, у којој сунце игра око целе куће, јер је свака кућа сазидана за себе, са својим, да тако кажемо, „животним простором”, у ком слободно дише и слободно се изживљује.

У овој улици живи свет који воли мир, и свет имућан, као што је онај који је од Топчидерског Брда и Дедиња створио у кратком времену једно од најраскошнијих предграђа.

Све улице које пресецају Крунску лепе су, дуге и праве. С једне стране све се свршавају у улици Краља Александра, а с друге стране у улици Цара Николе, Немањиној. Крунска улица почиње од сквера на Каленићевом Гумну, па иде до самог Двора. Отуд јој и име. Раније је, као и многе наше друге улице, носила друго име. Од пре неколико година подељена је у два дела: Крунску и Кнегиње Персиде. Ово ново име носи онај лепши део. У томе су делу најлепше куће, у том делу влада највећи мир, у том су делу лепе најлепше. Једном речју, ту је све оно што ову улицу тако уздиже међу осталим београдским улицама.

Кућа капетана Петровића налазила се у почетку старе Крунске, сад Кнегиње Персиде улице, с десне стране, свега неколико кућа удаљена од краја. Како је кућа повучена у дубину раскошног врта липа и четинара, треба свратити нарочиту пажњу па да се види, иако је виша од осталих и споља сва црвена. Многи је зову „црвена палата”. Еркери, луком засвођена капија, велико степениште, широки прозори, величина и пространство куће — све јој то даје право на ово име.

Они који добро познају ову кућу, силно су се зачудили кад су сутрадан по догађају у Војној болници опазили да су све жалузиде подигнуте, да је у кући настало велико кретање, а поготово кад су угледали стару и свима тако симпатичну госпођу Петровић како, с белом капицом на глави иде по собама, прилази отвореним прозорима и помаже при брисању прашине. Пре тога је кућа толико година била затворена, као да нико није у њој живео!...

Чак и сунце, које је то јутро весело сјало, застало је, зачудило се и загледало, као

да се пита, би ли смело ући?! Кад се опет појавила госпођа Петровић, сунце се решило и запитало:

— Смем ли ући, госпођо Петровић?!...

— Како да не, — смешећи се одговорила је бака, — зар још нисте чули да сам пронашла унука, да ће данас доћи!.....

— Како ме то весели, — рекло је опет сунце, и јурнуло кроз широм отворене прозоре и врата куће. После толико времена помиловало је старе породичне портрете Сашиног оца, деде и прадеде, па портрете госпођа у кринолинима и господским грађанским оделима. Била су то лица млада и стара. Девојке с венцем на глави, госпође с дивним бисерним брошевима на тепелуцима, са сунцобранима у руци место украса, па мушкарци утегнути у некадашње тесне мундире, или обучени у старинске дугачке капуте, уске панталоне и шарене прслучке, с вратовима укоченим у високим крагнама.

— Ух, како је ова кућа занимљива — рекло је сунце, а бака се опет насмешила и похитала у башту да набере цвећа. Изгледало је да лети... Растужила се само кад је помислила на спровод мајора Обраскова, великог пријатеља њеног јединца, који је био тог истог дана.

Као што је мајор желео, закопали су га између двеју Костурница. Света је на спроводу било много. Дошли су сви чланови велике породице Петровић и инжењера Јовановића. Дошао је и Бранилац Београда са својим друговима. Тако је тело доброг мајора спуштено у раку искрено ожаљено и оплакано. Бака је ишла под руку са Сашом, а Марија Фјодоровна с инжењером Јовановићем. Њих обе биле су у дубокој црнини. Нарочито је била тужна Марија Фјодоровна. У њеној души стварала се једна одлука, која ће је, како ћемо видети, одвести новим путевима.

Како је већ било договорено, после спровода Саша је отишао с баком у њихову кућу у Крунској улици.

Те прве вечери нико није хтео да смета баки и унуку, оставили су их саме.

Радосно се нео Саша степеницама очеве куће. Све је било спремно и удешено за његов дочек. Саша је пожелео да чим пре види очеву собу, да види његову слику и да на очев сто постави слику мајчину коју је собом донео, као и она два драгоцена поклона која му је дала Марија Фјодоровна: мајчин медаљон и грудвицу земље из дедова врта.

Много је бака већ те прве вечери причала унуку. Кад је већ настала касна ноћ, оставила га је самог да прочита очев дневник.

Нећемо причати садржај овог дневника. У њему је све било и сувише дирљиво и тужно. Из њега је Саша дознао да му је најпре умрла мајка, а затим и отац, да су обоје умрли тугујући за својим сином Сашом за кога је сад почињао нови живот.

Кад је бака после извесног времена ушла у собу, нашла га је како лежи лицем окренутим на очев дневник. Као да је сасвим мали дечак, пустио је да га бака свуче и смести у очев кревет, у ком је те ноћи први пут спавао.

ГЛАВА XXII

У тихом пристаништу

Живот је такав. Онда кад за једне почиње, за друге свршава, или је близу свршетка.

Вест да је Татјана умрла далеко од родитељске куће и у изгнанству дубоко је узбудила Марију Фјодоровну. Након мужевљеве и синове смрти, то је за њу био најтежи ударац. Кад се с погребма мајора Обраскова вратила кући у свој мали стан, у ком је сад стајало празно Сашино место, Марија Фјодоровна дала је одушка свом болу у сузама које су падале по њеном лицу. Иако вољена од свих, она је ипак била сама. Осећала се као човек који је „избачен из строја”. Док је у пећи полако догоревала ватра, коју је Марија Фјодоровна потпалила, јер је осећала велику студен, размишљала је о животу који је прошао, и о ономе што је имало доћи.

Целог живота била је скромна, научена да живи за друге, најпре за своју драгу Татјану с којом је одрасла, била јој сестра и дружбеница; па за свог мужа и свог јединца; за Татјаниног сина Сашу. Син, муж и Татјана били су мртви, Саша је после толиких претрпљених душевних патњи пронашао своју баку. Њој су била сва врата отворена; ни за један час није сумњала ни у Сашину оданост, ни у пријатељство породице инжењера Јовановића, ни у бакину и Бисенијину љубав; али су они сви могли бити без Марије Фјодоровне. То је била главна тачка око које су се кретале њене мисли. Била је још млада, и мисао и тело били су јој још увек покретни, али на то Марија Фјодоровна није ни за часак помислила. Своју одлуку стварала је на основу једног другог унутрашњег гласа, посебних склоности свог личног духовног живота.

Кад јој је пре неколико године умро муж, — да сакрије пред Сашом своју дубоку тугу, да нађе смирење и јакост у себи, — отишла је на десетак дана у један од оних женских манастира у Срему у којима у тишини и молитви живе толике српске и руске монахиње, баш као у стара прадавна времена. Ту је упознала овај живот, и ту се вероватно зачела у њеној души она мисао која се вечерас претварала у свесну и неопозивну одлуку. У њој су проговорили васпитање, и склоности, бол и жеља да се посвети молитви за своју отаџбину.

Узалуд су је Саша и Бисенија, добра бака, госпођа Нила, па и сам инжењер Јовановић, који је необично поштовао Марију Фјо-

доровну, одговарали и молили да остане с њима. Полако је распродала своју малу трговину, од које се дотле није хтела растајати, јер је до краја хтела живети од свог труда и своје зараде. Кад је с тим била готова, запутила се једног дана, рано изјутра, пут Сењака, путем који јој је од извесног времена био добро познат.

У младом ораховом гају, у ком је увек владала велика тишина, и у ком је било нешто што ју је сећало на стари парк у ком је расла поред своје Татјане, нешто што је сећало на онај део Русије у ком је одрасла, — налазила се задужбина једне побожне жене, црква и женски манастир.

Ту је Марија Фјодоровна одлучила да проведе остатак свог живота.

Дан је био леп. Сунце је сјало над Београдом, играло се по белом асфалту улица и кућа. Света је било много. Једни су се возили, други су ишли пешке; многи су хитали у природу, на излете на Авалу, у Топчидер, носећи ранце с намирницама. Марија Фјодоровна се окренула од свега тога. Седећи у једном крају трамваја број 12, довезла се до виле Краља Петра, а онда се вратила неколико корака натраг и ушла кроз врата која воде у манастирски парк.

Марија Фјодоровна је пошла главном стазом. Пред њом је ишао скроман млад свештеник. Пре него је сасвим ушла у густу млади гај, окренула се и погледала на бели пут којим је дошла. Београд, Сава, Дунав, — све је то било пред њом. Вода се искрила под сунчаним зрацима, а Београд је био сав бео као да је изрезан од слонове кости. Волела је Марија Фјодоровна тај град, његове реке. Зауоставила се да га погледа у пуној душевној концентрацији. Није се с њим опраштала, већ се с њим спајала. У гају је сунце сјало с леве стране стазе. Зато је Марија Фјодоровна, као и млади свештеник пред њом, пошла с десне стране стазе.

Иако је био празник, радници су испод ораха косили високу траву и слагали је у мале пластове. На све стране ширио се пријатан мирис траве и цвећа. Већ код првог завоја појавили су се просјаци. Њихови жалобни гласови спајали су се и држали у ваздуху као отегнути звукови; ти су се звукови дубоко дојимали Марије Фјодоровне. Раздвојила је просјацима сав свој новац, а онда се пожурила према улазу цркве. Пре него је ступила у цркву застала је у црквеном дворишту. Крај отвореног прозора манастирске зграде стајале су сестре из црквеног хора и понављале оченаш. Мали ђаци и ученице трчкарали су по дворишту десно и лево. Наклоном главе поздравила је сестре које су певале, помиловала двоје деце која су баш пред њом стајала, а затим је тихо ступајући ушла у цркву.

Тог истог дана Марија Фјодоровна се замонашила.

„Затим је тихо ступила у цркву“ ...

У манастиру је остала иста као што је била у животу, само што је сад мислила на све оне којима је њена помоћ могла бити потребна. Дани су јој пролазили у молитви и у раду. Сликала је мале иконе, везла свете трапезе и гајила цвеће. На вечерњој и на јутарњој палила је свеће, пазила на школску децу, дочекивала госте и за сваког је имала по неку пријатну реч као и раније кад је на Каленићевом гумну водила своју малу трговину. Кад је могла, одлазила је у посету породици инжењера Јовановића и у Крунску улицу; али се све више и више ширио нови круг познаника Марије Фјодоровне међу сиромашним светом, у чије је она куће залазила, било да негује болеснике или да помогне саветом. Сиромашка деца су је добро знала, нарочито она која нису имала ни оца ни мајке. Тако је Марија Фјодоровна мало по мало упознала безбројне невоље и патње овог света. Кад се у цркви молила Богу за своју драгу отаџбину, увек се молила и за ове невољнике, своје нове пријатеље. Њена топла молитва ишла је право Богу, и заиста је многим било поможено.

ГЛАВА XXIII

Пут у живот

Растанак с Маријом Фјодоровном тешко је деловао на Сашу. Боље него ико он је познавао њену доброту. Сву срећу коју је имао он је у ствари њој дуговао. Тај раста-

нак мало да код дечака није довео до нове душевне кризе, која је могла имати и врло тешке последице. Само изванредном снагом воље он је ту кризу пребродио. Осим тога дечак се, макар и привремено, морао растати и са својом малом пријатељицом, с којом га је судбина на тако чудноват начин довела у везу.

Већ дуго поговарало се у породици Јовановић да Бисенија треба да оде у Швајцарску, где би се у неком заводу усавршила у знању језика и у музици. На том је нарочито настојала госпођа Нила, иако ни сама није знала како ће се растати са кћерком, од које се пре тога није скоро никад растајала. У питању су била и материјална средства, јер је ово школовање на страни тражило далеко веће издатке, поготово што је завод у који је госпођа Нила канила сместити Бисенију био ванредно скуп. Да се та средства осигурају, било је решено у породици Јовановић да ће се стара породична кућа у Баба Вишњиној улици порушити, а место ње да ће се подићи велика троспратница с модерним становима за изнајмљивање. Како је за ову зграду био потребан далеко већи простор од онога што га је заузимала стара породична кућа, било је решено да ће се жртвовати и стара породична башта пред кућом са свим дрвећем око ње, па тако и старе липе које смо упознали у почетку ове приче.

Ово последње решење било је свима изванредно тешко. Кад год су пролазили поред липа, сагињали су главу као кривци. Некад је под овим липама започео роман инжењера Јовановића и госпође Ниле, сад се под истим липама настављао један нови дирљивији роман двоје деце, па ипак је липе требало жртвовати због Бисенијине боље будућности!...

До овога решења дошло је у доба кад је отпочело оно велико преображавање Баба Вишњине улице, које је из основе изменило њен изглед, у доба тако рећи свеопштег подмлађивања Београда, новог излива његове снаге и енергије. На све се стране сипао песак из цакова, ударале лопате, белио се креч, видео и осећао ритам радничких руку, које су марљиво зидале нове куће и палате, на новим градилиштима подизале облакодере, какве Београд пре тога није видео.

Тако је исто било и у Баба Вишњиној улици. На имању инжењера Јовановића најпре су ископани темељи за нову кућу. Како су ти темељи били испод нивоа улице, коњи који су извлачили земљу, много су се намучили, а и радници с њима. Сваки час се дешавало да који коњ стане, да се узјугуни и откаже послушност. Ударци бича, псовке кочијаша чули су се од ране зоре до касно увече. Кад би који коњ од умора пао, доводили су другог, кога су упрезали на његово место, а оног уморног некуд одводили, — или да угине, или да се одмора.

У свом том хаосу липе су још дуго сенчиле улицу. Суседима и пролазницима, — који су се заустављали пред огромним градилиштем, није могла умаћи лепота липа које су у то доба године нарочито дивно мирисале; надали су се да ће липе остати недирнуте. Поред све жеље инжењера Јовановића, то није било могуће. И тако је дошао дан кад су у Баба Вишњиној улици одјекнули први ударци по старим липама и кад су липе сасечене.

Ту смо, код те слике, први пут срели Сашу и Бисенију, — то су они били. Пођимо сад за њима Крунском улицом куда су тад кренули. Гранчице старих липа, које су понели собом, хтели су да засаде у Сашином врту на месту откуд је био најлепши изглед на цели врт и кућу. Та нова млада дрвца која ће изнићи, и која ће се постепено развити у лепе младе липе, морала су надоместити раскошне старе липе из Баба Вишњине улице, у чијој су они сенци провели толико дивних дана и вечери. Урадили су то онда кад је у башти у Крунској улици пао први вечерњи мрак. Дубоку јаму ископао им је грађевински радник Стојан, Далматинац, који је био ванредно одан Сашини и Бисенији, и који се овим послом често бавио и у свом сиромашном крају.

Уморни и узбуђени, после свршеног посла, ушли су Саша и Бисенија у кућу где их је чекала бака.

Бака је од првог часа заволела Бисенију. Била је то девојчица којој образовање и ново друштво није сметало да задржи свој тип младе девојке код које унутрашњи живот игра велику улогу. А бака је то ценила.

Међусобна симпатија деце није ником измакла из ока. Иако су се сви томе радовали, нико то није хтео форсирати. И Саша и Бисенија били су још и сувише млади и неискусни. Требало је све препустити времену.

Сутрадан, кад је дошао час растанка, сви су Бисенију, која је с мамом путовала симплон-експресом, отпратили на станицу. Саша је памтио сваку ситницу тог растанка. Али док је у растанку с Маријом Фјодоровном осећао нешто трагично, јер је Марија Фјодоровна заувек одлазила из онога круга у ком је он живео, — он је знао да ће се Бисенија вратити. Био је још и сувише неискусан да би се бојао опасности које боравак у туђини може собом донети и код тако озбиљне девојчице као што је била Бисенија. И Бисенији је било жао да се растаје са Сашом, али она је још увек била дете, па се исто тако искрено радовала свом првом великом путу. Дуго, све док се воз сасвим није изгубио из вида, деца су махала једно другоме. Бисенија својом малом марамицом, а Саша ђачком капицом.

Свако је пошао својим путем у живот.

После првих колебања, криза које су у његовој души изазвали ови растанци, Саша

је јурнуо у живот. Дуго суздржане активности испољиле су се сад у разним смеровима, и у раду у школи, и у раду ван школе. Остајући и даље најбољи унук своје баке, он је великим корацима грабио по новим путевима. Бака је често застајала пред вратима његове собе. Као некад док је био жив њен син, сад се опет из те собе чуо мушки разговор; само то више није био син госпође Петровић — и његов верни пријатељ мајор Обрасков, већ њен унук који је тамо исто тако водио дуге разговоре било с Браниоцем Београда с којим је склопио велико пријатељство, било са неколицином својих верних другова с којима је и даље радио у скаутском покрету. Кад је бака улазила у собу да им донесе разне понуде, или да их опомене на починак, Саша је као некад његов отац говорио:

— Нека, бако, сад ћемо, — али је бака као и раније врло добро знала да ће се и после тог обећања разговор наставити. Зато се увек на њеном фином старачком лицу појављивао благ смешак чим би изишла из собе.

Чврсто верујући у Сашу и његове пријатеље, ми ћемо само још нешто забележити, а онда ћемо се с њима опростити.

У Новом подмлађеном Београду освануо је један велики дан.

Тог дана око десет часова пре подне све улице, од Саборне цркве па даље према Славији и горе уздуж Светосавске — биле су препуне света. Они који су малени растом гурали су се да изађу у први ред, а „бандерални” типови само су чврсто упирали ногама о асфалт тротоара, да их свет не однесе; они су и у трећем реду за читаву главу надвишавали своје суседе, па им је било свеједно где стоје.

Мајестозно, као неки бескрајно дугачки вал, кретала се улицама свечана поворка: деца, људи, свештенства, радника, војника и великодостојника. На прозорима су се виориле заставе, спуштали су се скупоцени народни теписи.

То се славило освећење темеља храма светог Саве, великог народног искупитеља и ослободитеља.

На челу своје руске скаутске чете, носећи у рукама заставу — жут љиљан на зеленом пољу, вез и дар Марије Фјодоровне, — ишао је наш млади јунак. То више није био витез „тужног и суморног лика”, већ младић из чијег је ока и целог држања отсевало самопоуздање. Своју чету није напустио, јер га ни чета није хтела напустити. Он је у себи мирио, да тако кажемо, југословенско начело с руским начелом. У његовој души и осећајима Русија и Југославија биле су уједињене. Ишао је ведар и бодар. У мислима је пратио своју добру Марију Фјодоровну, и своју малу пријатељицу Бисенију, али га је вал живота носио моћном руком. Сад је он био „милитан” и „комбатан” живота.

Кудгод пролази поворка поздрављају је „скелети” огромних, великих нових палата. То је и њихово крштење, јер сад први пут улазе у свеопшти ритам новог и младог београдског живота. Саша се осврће. Домахују му другови. Из групе живих бранилаца Београда, који иду под својом јуначком заставом, — његов пријатељ; из групе београдских скаута, — млади водници, међу којима се налазе и она два брата Скопљанца, па затим — кувар и економ, — све наши познаници из Липовице.

Позлаћени сунцем стоје бедеми храма светог Саве, који се уздижу на крају Светосавске улице, на Врачару. Са свих страна звоне звона младалачки и радосно. То је нешто величанствено и заносно. Ступа скромна чета руских и југословенских скаута, здружена и весела да присуствује освећењу огромног храма, који је тако симболичан за младалачко лице Београда.

Заносни планови се роје по глави сина капетана Петровића, браниоца Београда, унука „јунака с Балкана”. Дајући прошлости достојно место у својим мислима и осећањима, он смело корача путем живота и будућности, који ће и њему, као и његовом оцу и дедовима, донети нове дужности и задатке.

Д-р Марија Илић-Агајов

— КРАЈ —

Браниоци Београда 1914 године

— Два јунака са Аде Циганлије —

Вратимо се за тренутак у време када се бранила наша дична престоница Београд. То беше славне 1914 год., када је наша прослављена војска показала сву своју велику надчовечанску снагу и моћ, и чије су борбе задивиле цео свет, а нашој војсци дале вечити и неувели ловоров венац...

Нађимо се за тренутак, тада, на Ади Циганлији, 6 августа 1914 год., лицем на само Преображење. На Ади беше сам са својом храбром четом јуначни капетан Велибор Великић...

У саму зору тога дана капетан Великић беше изашао да осмотри још за ноћи постављени распоред своје чете. Ну, баш у томе тренутку непријатељ га изненади и свом силином дрско нападе... Али, јуначни капетан Великић, под очајном и пакленом ватром непријатеља, чини нужне исправке у распореду своје чете и издаје најпотребнија и најнужнија наређења, а о свему телефоном извештава Команданта Одбране... Непријатељ стално добија све више појачања и све силније врши нападе... Чета Великићева јуначки се брани, али, готово, једва одолева великом и много надмоћнијем непријатељском налету. Издржати даље нападе прелазило је границе моћи чете Великићеве...

— Отступање!...

— Шта?! Назад!?!...

Овај појам најнемилији је јуначкој српској војсци.

— Напред браћо! Напред јунаци! — чу се умилни, али у овој прилици страшни и громовити глас капетана Великића...

И, мала али јуначна чета Великићева, окупљена око овог великога јунака, крену натчовечанском снагом напред... Капетан Великић је на челу својих малобројних али дивних хероја... Охрабрени, озарени и опијени смелошћу и јуначким духом свога капетана војници се и даље храбро боре... Капетан чешће прелази с левог на десно крило, свуда стиже да охрабри још више своје мале али дивне јунаке, али, исто тако, не заборавља да извести и свога Команданта Одбране о самом току борбе...

— Господине мајоре, непријатељ је много јачи, те се бојим да наши не попусте... грмело је кроз телефон.

— Само храбро и напред!... још више грми с оне стране телефона.

Капетан Великић баца слушалицу, узима револвер у руке и лавовским гласом довикује војницима:

— Напред, браћо!... Напред!... Јуриш!...

Храбра чета је сва уз свога командира, уз свога многовољеног капетана Великића. Раме уз раме. Паклена пуцњава уши да заглуне... Још један мали размак па да отпочне радити нож и кундак... Још мало па да почну пуцати лобање и да се почну кршити кости јуначке, али, — наступи један критични момент...

Непријатељ поче довлачити митраљезе и добијати све јача и јача појачања... И непријатељска артиљерија отпоче силно дејствовати... Наступи страшно разоравање нерава... Свако обично срце и снага малаксали би и попустили у оваквој невољи и неприлици, али храбро срце капетана Великића поче још снажније и силније куцати... Његова снажна и лавовска команда грмела је у овоме паклу и као да хтеде надмашити рику непријатељских топова и грохот пушака...

— Напред, браћо! Напред јунаци!...

И, још једанпут непријатељ би одбијен...

— Господине мајоре, непријатељ је одбијен. Подрхтава радосни глас на телефону.

С оне стране телефона грми глас захвалности команданта одбране:

— Браво јунаци! Послао сам вам и получету са поручником Бадњевцем у помоћ...

— Разумем, господине мајоре.

Дође и други велики јунак поручник Бадњевац са пушком у руци. Са осмехом на лицу Бадњевац се јавља капетану Великићу, а, затим, уводи и своју получету у борбу. Дејствује нова снага свом силином и храброшћу... Поручник Бадњевац, — млад и јуначан, пун снаге и полета, прожман великим и светим задатком одбране српске престонице, — убрзо скаче у ров, и храбри своје војнике, па и сам сигурно гађа из пушке...

Али, пакосно и клето пушчано зрно, не знајући колики злочин чини, погађа га у слепоочницу, и — сруши овај млади и јуначки живот — поручника Бадњеваца...

— Шта кажете, погинуо поручник Бадњевац?!...

— На жалост, господине капетане. — Одговарају тужно његови војници.

— Где је? Кажите, где је? Хоћу да га видим!... Хоћу да одам последњу почаст вер-

ном и јуначном другу... — Још тужније рече капетан Великић.

И, какве зле судбине!... Каквог кобног ужаса?!... Страшно...

И, друго, још пакосније пушчано зрно, баш на истом месту погибије поручника Бадњевца, обори и храброг и великог јунака капетана Великића...

— Командир је погинуо... јеца и телефонска жица... Нема наших храбрих старешина Великића и Бадњевца!... рида и плаче јунак наредник Благоје, а те речи још тужније по-

нављају њихови добри и верни али ојађени војници...

Палоше два јунака, два сокола у одбрани наше лепе и дичне престонице, нашег белог Београда...

Њихове су кости данас у костурници бранилаца Београда, која ће вековима причати шта су све чинили и учинили наши јунаци за српско име и слободу...

— Слава им!... Слава!... Вечна слава кроз векове!...

Милан Ст. Недељковић

Миодраг Петровић: Сељачка кућа у Шумадији.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сликари Миодраг Петровић

Miodrag Petrović

Нашој широј уметничкој јавности сликар Миодраг Петровић довољно је познат и њега није потребно нарочито претстављати. Он је један од најпродуктивнијих и најагилнијих српских сликара данашњице. Његови се радови неизоставно сусрећу на свима репрезентатив-

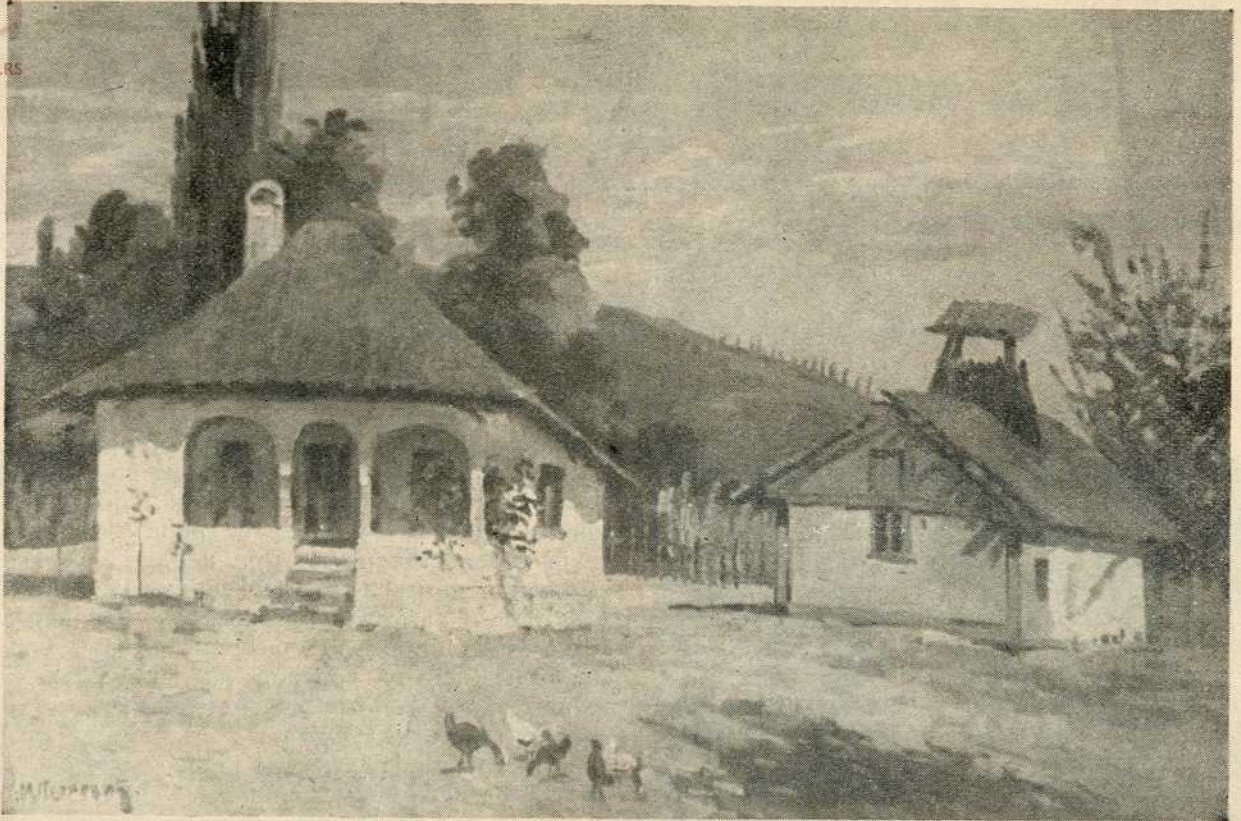
ним изложбама југословенских аутора код нас и на страни — већ скоро три и по деценије. Као десетогодишњи претседник најстаријег и најагилнијег — а може се рећи и јединог које данас стварно постоји и ради — српског ликовног удружења „Лада“, он се истакао као одличан и тактичан организатор — и као такав он је кроз сво то време стално био у најужем центру српског ликовно-уметничког живота, а у многим стварима његова је реч била и јесте одлучујућа.

Петровић је успео да своје слике растури по свим нашим музејима и јавним колекцијама, и по безбројним приватним, можда у већем броју но што је то успело било којем другом нашем уметнику. Један добар познавалац нашег сликарства и наших колекција рекао ми је једном у невезаном разговору: „Ако у Србији наиђете на неку колекцију у којој има десет слика, можете бити скоро сигурни, да је бар једна Петровићева“.

Али све то не би значило много, кад то не би били најречитији докази да је Миодраг Петровић у својим делима, како по мотивима, тако и по њиховом третману, заиста успео да се приближи нашим људима, као мало који други наш уметник. Он је осетио трептаје српске народне душе, а српски пејзаш видео онако како се он налази у свести и нагону народном.

Иако у потпуности не делим Фидусово мишљење да је „само она уметност велика, која народу даје одговор у звуку, облику, речи или слици на његова најсветија, најскровитија и тога ради најопштија питања“ — јер то значи да је само оно уметност што је национално — ипак сматрам за неоспорно да је велики задатак уметника да осети народно било и изрази народну душу.

У свом скоро тридесетпетогодишњем сликарском раду, Миодраг Петровић је радио све могуће сликарске мотиве; почевши од декоративних шара и кулиса, преко портрета, актова, мртвих природа, иконостаса и пејзажа до великих хисториских композиција. Али упркос свему тому, он остаје првенствено сликар шумадског пејзажа и шумадског поднебља. Сlike тога жанра не само да запре-

Миодраг Петровић: Стара и нова Шумадија — Рад из 1939 год. — (Својина Општине београдске)

мају највеће, него и највидније место у његовом свестраном и огромном делу. Због тога ја ћу се на тим делима задржати мало дуже.

У својим пејзажима Миодраг Петровић није тражио грандиозне мотиве — који се налазе у Швајцарској и скандинавским земљама, а којих код нас нема — ни нека нарочита колористичка богатства, као што су она у Италији и јужној Француској. Њега су инспирисали мали и питоми шумадски обронци брда, са идиличним засеоцима, црквицама, шумама, њивама, виноградима и кукурузиштима; шумадске сеоске старе и нове кућице, са њиховим двориштима; шуме са својом интимном мистиком, — и вода, питома и блага, с врбама, воденицама и мостићима. А сва та идиличка емотивност је чиста, пуна сунца и ваздуха — празнички расположена као Веселиновићеви јунаци у „Хајдук-Станку“; — све управо онако као што нам се село причиња у недељно поподне кад изиђемо у природу да се одморимо од градске буке, прашине, бензинских гасова, смрада и нервозе и да се пуним плућима надишемо чистог ваздуха, кишом испраног и сунцем обасјаног.

Петровићеве боје имају у себи нешто од свежине старохоландских мајстора. Његови пленери треперећи у милогласном сазвучју обојених површина, — изазивају у нама пријатне реминисценције о оним далеким и неповратним временима безбрижног детињства које смо, слободни као птице, проводили по брдима и

ливадама, шумама и њивама, — уз потоке и реке. У тим заносним лепотама српског пејзажа, у тој идиличној поезији, у тој скрушеној побожности с којом Петровић прилази реализовању тих лепота на својим платнима, ја лично осећам нешто од оне наивне побожности с којом католички капелани прилазе светачки блаженом, прераскошно илуминираном, и пролетњим цвећем обасутом лику Блажене Мајске Девике, заогрнутом у светло-плави огртач пребогато извезен златом. У Петровићевим делима се осећа нешто од оне непосредности и искрености прве, наивне, ђачке љубави, пројциране у пејзаж.

То је права, примарна, непосредна и искрена уметност идиличних заноса, уметност која нас потсећа на Жана Мијеа који је сликао у француском селу Барбизону дивне фонтенблоске шуме и идиличне сеоске сцене, живећи као сељак и радећи као сељак, неизвештачено само оно што је и како је видео; — чија су се дела некад продавала за неколико десетина франака, а данас их не можете доћи ни за тешке милионе.

По колористичким финесама, по хармонији вегетације, земље, сунца, ваздуха и паре — једном речју свих оних елемената који сачињавају пејзаж, Петровићева дела одају најчишћи рефлекс оне родне груде с које је потекао; она су пуна еха, пуна прадедовских корена, који све нас вуку селу; пуна оних снажних осећаја прадедовске столетње баш-

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А
 вв тине. И који леже у свима нама, јер смо без-
 мало сви ми, у другој или трећој генерацији
 најдаље, синови села, синови оних сурих гора
 и оних питомих равница.

Постоји, неоспорно постоји, у свима нама
 нешто што нас вуче земљи, нешто праискон-
 ско и неискорењиво, — антејско. И то „нешто”,
 — то је оно што је кроз векове одржавало
 српску државу и „хрватску државност” —
 и то је најбоља залога наше обостране боље
 будућности.

Те мистичне снаге вуку и Петровића се-
 лу, земљи прадедовској, и он одлази у њену
 идиличну питомост, идеализира је, али је гледа
 неоспорно здравим очима расног Балканца. Он
 одлази у село, не као социолог, него као
 сликар. О том његовом ставу, кад се го-
 вори о њему и његовом делу, може се диску-
 товати, али је неоспорно и изван сваке ди-
 скусије, да сликар *пре свега и изнад свега*
 треба и мора да буде сликар.

Шумадија, та — у очима наших и страних
 површних посматрача — бескрајна, плодна и
 питома уједначеност, у Петровићевим слика-
 ма се показује пуна нијанса, боја, тонова и
 прелива, и неке дубоке словенске ширине, бла-
 гости, насмејаности и лепоте. То је права на-
 ционална и демократска уметност, коју разуме
 свако, из које проговара народ и његово тло
 — али не у оној извитопереној и патолошкој
 двадесетовековној интерпретацији — него о-
 нако као што је то наш народ проговарао
 у нашим, и хрватским и српским, народним
 песмама, у делима Јанка Веселиновића и члан-
 цима д-р Антуна Радића.

Актови Миодрага Петровића одају сен-
 зибилну душу, која женско наго тело гледа
 као инкарнацију недокучиве лепоте, о којој
 су песници, свију векова и свих народа, испе-
 вали толико уздрхталих стихова. То су ве-
 ћином меке, ружичасте, топле, трепераве идеа-
 лизације краткотрајне младости и свежине
 женског нагог тела. Оне највећим делом пот-
 сећају на Влаха Буковца. До најпотпунијег
 изражаја то долази у његовим доста бројним
 визионарним композицијама из ратних време-
 на, у којима се жена појављује као нека да-
 лека имагинарна чежња у сновима и самртним
 грчевима српских војника.

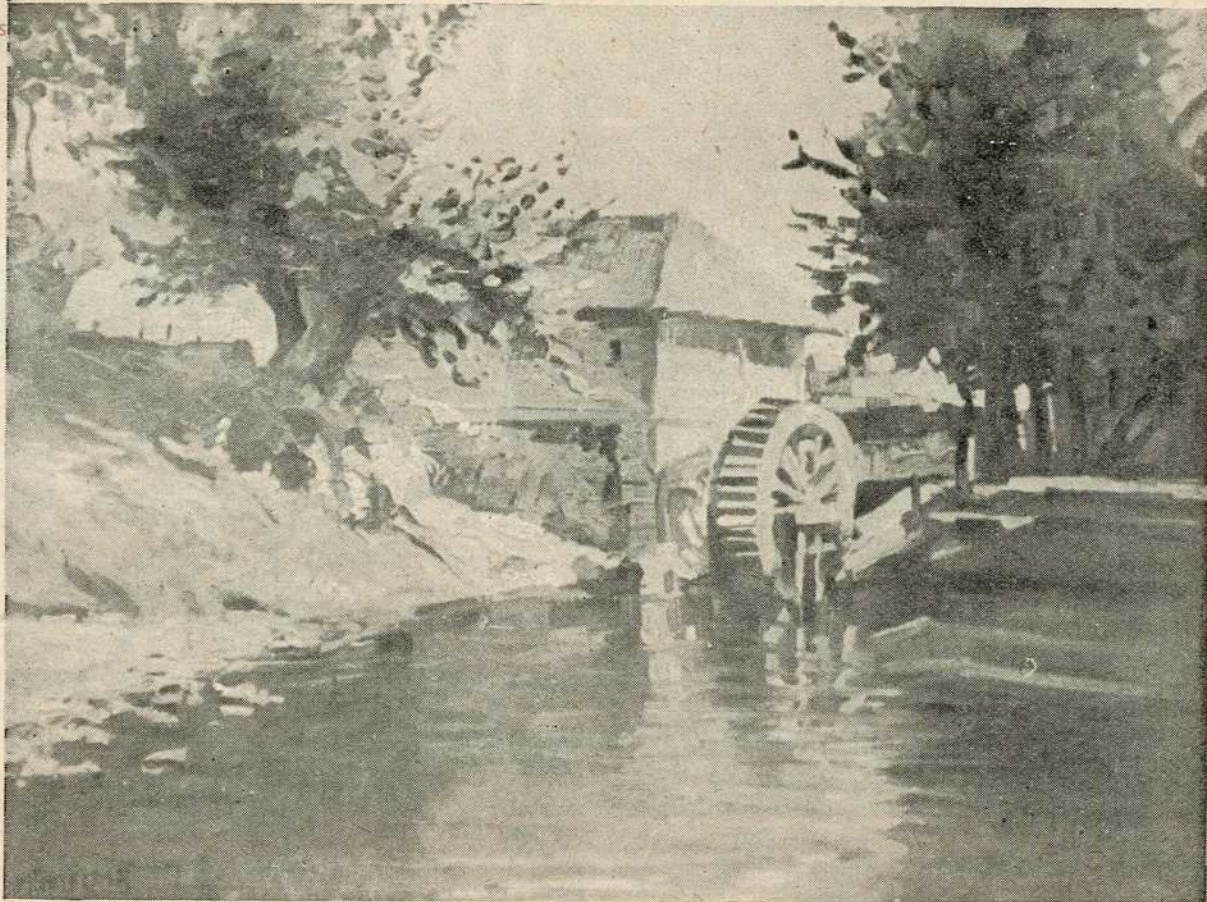
У портретима је Миодраг Петровић крај-
 њи циљ гледао у томе да што верније прет-
 стави модел, али се упркос томе не би смело
 рећи да су то дела без карактера.

Мртвих природа је радио мало, како ми
 сам рече, свега пет-шест — и ја нисам био
 у могућности да их видим, јер се све од реда
 налазе по разним приватним колекцијама. Исто
 тако нисам видео ни његову велику историску
 композицију „Прелаз преко Албаније”, која
 је нестала 1929 године, и којој се изгубио
 сваки траг.

Петровићева је палета, под утицајем ате-
 љерског сликања, којим се је бавио у Фран-
 цуској, била доста тамна, али, преласком у до-
 мовину, 1919 год., она се разведрава, тако да
 он данас по свежини тонова и колористичкој
 чистоти стоји на једном од првих места међу
 свима нашим сликарима. Свежина његове па-
 лете освежава и заноси.

Миодраг Петровић: Мотив са реке Љига — Рад из 1938 године

Миодраг Петровић: Шумадска воденица — Рад из 1939 год. — (Својина Српске земљорадничке задруге у Београду)

Иако привремено под јачим, али краткотрајним, утицајем разних модернистичких струја, у првом реду импресионизма, који је цртеж свео на сасвим споредан елемент, Петровићев цртеж је прецизан и сигуран. Он одаје рутинираног мајстора који је солидно савладао свој занат и који је остао веран реалистичком начину сликања.

Али, у колориту Петровић се осетно удаљио од сваког академизма и акцептирао многе позитивне модернистичке елементе. У његовим делима нема оне упегланости својствене старим мајсторима. Из њих се осећа виртуозна и сигурна кичица; осећа се потез. Петровићева техника би се најкраће могла дефинисати овако: Миодрагу Петровићу је успело да задржи најпозитивније елементе реалистичког начина сликања које је научио у академији, у првом реду прецизност цртежа, — и да то споји са модернистичким схватањима која боју и светлост сматрају за примарне елементе сликарства, тежећи за што већим и што префињенијим богатством колорита.

Миодраг Петровић је рођен 12 септембра 1888 године у Дубравици крај Смедерева — од мајке Марије и оца Владимира, царинског чиновника. Како је његов отац, по при-

роди свог положаја и свог посла, био стално премештан дуж читаве границе предратне Србије, то је његов средњи син Миодраг, као и читава Петровићева породица, био упућен на живот у природи око малих чистих и идиличних осамљених царинских кућица. Ту идиличност, пуну бујног живота, растиња и животиња, која је бар у тим годинама, чиста и незамућена било каквим горчинама и природним непогодама, мали Миодраг је већ у најранијем детињству заволео и с њом се сродио, поневши у живот са првим дечачким утисцима одушевљење и љубав за лепоту пејзажа, што је за његово уметничко формирање и дело било од пресудног значаја.

Основну школу је нередовно учио у разним местима поред Саве и Дунава, али кад је дошло време за средњешколско образовање отац му је премештен у Београд, где остаје стално. Тако је Миодраг Петровић средњу школу похађао редовно, не прекидајући, у Првој мушкој гимназији, где су му наставници били Љуба Давидовић (из зоологије), Риста Одавић (из књижевности) и, што је за нас најважније, Ђорђе Крстић из цртања. Док за остале предмете није показивао никакве нарочите наклоности, ни љубави, у цртању је био најбољи у целом заводу. Као такав стекао је симпатије и приврженост Ђорђа Кр-

стића, који је, изгледа, имао добро развијен осећај за скривене таленте својих ученика. А кад је Ђорђе Крстић умро, Миодраг Петровић је, као ђак Уметничке школе, на његовој сахрани носио учитељеву палету.

Баш при крају Петровићевог средњешколског образовања целокупна српска омладина, предвођена студентима и средњошколцима из виших разреда; живела је у слободоумном елану ослободилачког југословенства, руске напредњачке литературе и западноевропске демократије — што је све било условљено најпотпунијом демократијом што ју је Србија и када осетила, а која је наступила доласком на престо слободоумног и демократског Краља Петра I, каснијег Ослободиоца. Универзитетска и средњешколска омладина, која је редовно авангарда свих позитивних, а често и негативних, стремљења, певала је, политизирала, теоретисала и држала ватрене ослободилачке говоре. Забележено је да је у том одушевљењу Бранислав Нушић само једног дана одржао осамнаест ватрених говора. Организовале су се комитске чете које су одлазиле у Македонију, а Соколи из свих јужнословенских земаља, са браћом Чесима и Словацима, долазили су у Београд и заклињали се да ће и своје животе положити у темеље будуће слободне јужнословенске заједнице. То је била, у пуном смислу речи, ерупција младалачког одушевљења.

У таквој атмосфери гимназијалац Миодраг Петровић, који је још у најранијој младости показивао много интереса за сликање, постаје један од најглавнијих илустратора разних часописа и разних збирки песама, који су поникли из тог младалачког песничког елана. То су часописи: „Словенски југ“, „Венац“, „Зорица“ и други, и збирке песама: Драгослава Илића, Божидача Пурића, итд.

Кад је Петровић био у шестом разреду реалке, умре му отац — а мати му је умрла много раније — и он остаје с млађим братом, са веома малом пензијом, препуштен самом себи. Силом околности био је упућен на самосталан рад, који ће му омогућити даљи живот и даље школовање. По завршетку шестог разреда, он напушта средњу школу и уписује се у „Уметничко-занатску школу“ Ристе Вукановића, чему је тежио и раније али му то није дозвољавао отац, реалан човек, као готово сви државни чиновници.

У Вукановићевој школи, поред чисте уметности — код проф. Марка Мурата, Ристе Вукановића, Петра Бајаловића и Ђорђа Јовановића — учи и народну орнаментiku код професора Драгутина Инкиострија. У то време је Инкиостриј имао огромне послове по целом Београду: декорацију „Народног позоришта“, велику салу Коларчеве задужбине, Министарство просвете, кућу Јована Цвијића и још читав низ осталих приватних и јавних зграда и просторија. Како су ти послови били и су-

више велики а да би их могао посвршавати сам Инкиостриј, он је ангажовао неколико ђака Уметничке школе, који су му уз добар хонорар помагали у послу а делимично и сами изводили поједине радове. Ту је нашао привремено „ухљебије“ и млади Петровић. Док су скоро сви ти радови пропали за време рата услед бомбардовања, до данас су се сачували орнаменти у кући Јована Цвијића (Копитар-градина), и фигуралне композиције и орнаменти у ходнику Министарства просвете, које је радио Миодраг Петровић.

Како су ти послови ишли управо одлично, једна група млађих сликара се одвојила од Инкиострија и основала „Декоративно-сликарски биро“. У тој групи су, поред Петровића, били: Драгослав Стојановић, Милутин Росић, Коста Јовановић и Коста Милићевић. Тај биро је преузимао све декоративно-сликарске послове, као што су израда разних декоративних фирми и натписа, израда кулиса, паравана, сунцобрана, балских тоалета — а пре свега фреско слика у ходницима: анђела и цвећа по плафонима. Поред послова у том бироу, од којих су најзначајнији декорација старог београдског биоскопа Савић и прве српске опере у згради „На Булевару“, — Петровић је радио и много портрета београдских виђенијих богатих људи.

Живећи тако, боемским животом, Петровић је, после пет година школовања у „Занатско-уметничкој школи“ Ристе Вукановића, завршио ту школу, и као државни стипендиста отишао у Минхен. Ту се пријавио за тзв. „мал-класу“, где је био примљен после позвољеног пријемног испита. То у ствари значи да је прескочио прве две године редовног школовања минхенске Академије. Ступио је у класу професора Карла Мара и ту радио уобичајене академске моделе, главу и акт, напредујући нормално без икаквих нарочитих догађаја.

1912 године он прекида школовање и одлази као војни обвезник у зараћену домовину, где се као обични редов бори на положајима око Куманова, Битоља и Прилепа. Истовремено врши и дужност ратног сликара у штабу прве армије, заједно са Миланом Миловановићем, Драгољубом Павловићем, Малишом Глишићем, Драгим Арамбашићем и још неким. Ту је Петровић израдио читав низ скица и слика мањих димензија, које су највећим делом пропале за време светског рата. Тек неколико их се сачувало по приватним и јавним колекцијама.

По завршетку рата с Турцима и с Бугарима он се поново враћа у Минхен, где ради још неколико месеци код проф. Карла Мара и завршава студије управо пред почетак Светског рата. По објави тог рата, он се поново враћа у домовину и јавља се на војну дужност.

Као сликара са извезбаним видом, одмах га одређују за осматрача на „Сахат-кули“ у београдском Горњем граду. На том „истуреном положају“ остаје све до евакуације у јесен 1915 године. Имајући на тој дужности доста времена, а и сувише прилике да проучава пејзаж и људе у покрету око себе, он се бацио пуним, младалачким еланом на сликарски рад. То му је било омогућено тим више што је имао довољно сликарског материјала — папира, акварела и тушева — из Главног Ђенералштаба, који се налазио у Горњем граду, а који је услед бомбардовања био сав разрушен. Ту је израдио неколико стотина скица и слика у вези са ратом: — пејзажа, покрета војника, ратних сцена, интересантних типова итд. — али и те слике су скоро све пропале за време рата, највећим делом при повлачењу кроз Албанију, где је Петровић пропатио све оне муке које су пропатиле и стотине хиљада других Срба, али је ипак, прилично очуваног здравља, срећно стигао на Крф.

Ту се при формирању нових пукова поново вратио својој јединици — VIII пешадском пуку — где је наишао на једног веома интелигентног официра, с високим културним и уметничким схватањима, и старог познаника, на потпуковника г. Радомира Елезовића, који га је одмах узео к себи у штаб батаљона и пружио му све могућности да се сав посвети свом сликарском позиву. Тако је Петровић био у могућности да изради читаву колекцију пејзажа са Крфа и иконостас за пољску цркву Дунавске дивизије — који је при преласку у Солун пренешен, али коме се потом загубио сваки траг. Свакако да се још и данас налази у некој „приватној својини“. Највећи део тих крфских мотива сачуван је и до данас.

Кад је у јесен 1916 год. целокупна српска војска прешла с Крфа у Солун, прешао је

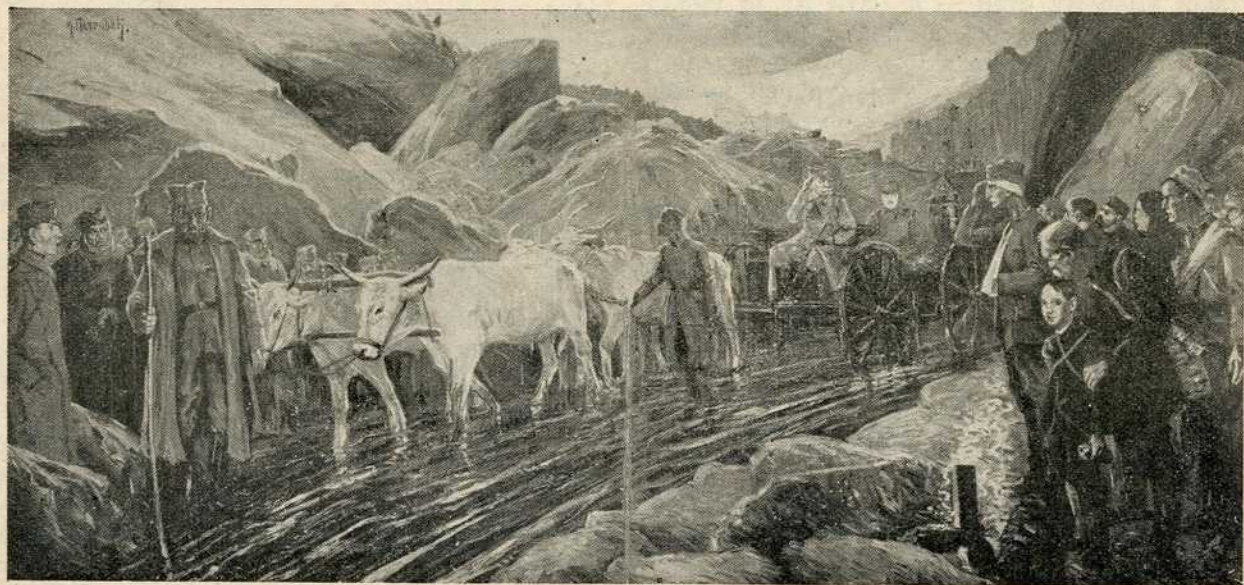
и Миодраг Петровић. Међутим, како су убрзо потом почеле огорчене и одлучујуће борбе на солунском фронту, он ту није сликарски радио, него је са свима осталим српским војницима суделовао у чувеној солунској офанзиви, која значи почетак савезничких победа и васкрса Србије. У тим борбама он суделује најактивније све до заузећа Битоља, када тешко оболева од маларије и бива евакусан с фронта у Солун, а одатле у Африку у болницу Сиди-Абдалах.

Ту се, под негом француских лекара и под утицајем погодног поднебља, убрзо опоравља — и одмах почиње да ради. Први његови радови из тога времена — рађени још у постели — јесу многобројни портрети француских лекара, осталог болничког особља и болесника.

Ту, у болницу, као делегат Српске владе делегиран је начелник монопола и рез. капетан г. Милан Граовац, који је као интелигентан човек, осетио потребу да се хиљадама српских болесника и рањеника, који се налазе далеко од отаџбине, пружи нека душевна разонода, да би се тако у њима уздржала што буднија љубав према „вери и отачеству“. Његовом иницијативом ту је створена прва српска национална црква при болници и прво српско позориште у Африци.

Петровићу је стављено у дужност да изради прво иконостас, а потом кулисе и завесу за позориште. Тај иконостас је при повратку у домовину цео пренесен и данас се налази у цркви Ружици у Горњем граду у Београду, а позоришна завеса је пренета у Париз где се и данас чува у монументалном Војном музеју, у српском одељењу.

У том позоришту је Петровић вршио дужност сценографа и сценаристе, а паралелно с тиме у самој вароши, Сиди-Абдалах, приредио је и две изложбе својих радова у корист

Миодраг Петровић: Прелаз преко Албаније — „Краљ Петрова четир вола“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Француског Црвеног крста, које су донеле неколико хиљада франака прихода. Ту је израдио и једну велику слику у димензијама $4,5 \times 3$ м, која претставља Христово рођење, а коју су српски болесници и рањеници поклонили у знак захвалности католичкој катедрали у вароши Фервилу, где се та слика налази још и данас. Слика је била предана француским колонијалним свештеницима уз велике почести и величање француско-српског нераздвојног пријатељства, у присуству вице-адмирала Гепрата.

Крајем 1917 год. француска лекарска комисија установила је да је Петровић оздравио и упутила га у логор за реконвалесценте у Бизерту. Ту се нашао с већим бројем својих старих београдских познаника, с глумцима Душаном Раденковићем, Златковићем, Душаном Бурзом, Чича-Гином, сликаром Јосипом Царем и још некима, и, заједно с њима, ради у великом амфитеатралном позоришту, које су ту основали и подигли у тесаном камену српски реконвалесценти. То позориште постоји још и данас, и можда ће већ ускоро поново служити оној истој сврси ради које је и било саграђено.

Ту, у Бизерти, Петровић је израдио иконостас за капелу на великом српском војничком гробљу, на којем лежи неколико хиљада српских војника. И ту је, наравно радио масу портрета, од којих су свакако најзначајнији: вицеадмирала Гепрата, инспектора свих француских болница генерала д-р Бартоломеа и команданта српског логора г. Добре Миленковића.

Кад је постало јасно да ће Савезници победити и да ће Србија поново васкрснути, издата је наредба да се сви ђаци и студенти ослободе војне дужности и да се упуте у Француску на даље школовање, да се спреме за рад у ослобођеној домовини. Међу многим тог приликом је ослобођен и Миодраг Петровић. Заједно с Илијом Коларевићем, он одлази у Алжир, где се обојица уписују у Уметничку Академију. Ту се издржавају радећи портрете алжирских грађана. После неколико месеци Петровић напушта Алжир и одлази у Париз да се упише у школу професора Симона. Ту одмах почиње да излаже у Великом Салону, у Јесењем и Пролетном, и у Салону независних.

1919 год. напушта Париз и долази у Београд, где одмах ступа у државну службу као наставник реалке. После двадесетогодишњег рада у том заводу, премештен је у гимназију Краља Александра, а одавде у Вишу педагошку школу, где је на дужности још и данас. Три године је био Краљев професор за цртање и калиграфију.

„Члан „Ладе” је од 1919 године, тј. од свог повратка из Француске, а од 1930 године стоји на челу тог удружења као претседник. Осим тога је и претседник новооснова-

ног „Удружења сликара и вајара ратника”, које до данас броји 28 чланова и које је прошле године суделовало на великој интернационалној изложби „Фидака” у Лијежу. Неко време је био претседник „Удружења ликовних уметника” и потпретседник „Југословенског професорског друштва”.

Кроз тридесетипет година свог уметничког рада Миодраг Петровић је суделовао на, може се рећи, скоро свима изложбама југословенских уметника код нас и на страни. Тих изложба је толико да им ни он сам више не зна броја. Поред тога је излагао седам пута у Паризу, два пута у Алжиру, и по једанпут у Брислу, Лондону, Лијежу итд...

Досада је приредио седам колективних изложби: две у Алжиру, четири у Београду и једну у Сомбору.

И у личности Миодрага Петровића има нешто пријатно, привлачно, ведро и освежујуће као и у његовим делима. Увек, и зими, у светлом оделу, са шеширом несумњиво у најсветлијој нианси која се налази на тржишту, њега често можете видети на београдским улицама у друштву његове госпође или деце. На поздраве одговара насмејано, зрачећи око себе пријатну атмосферу.

Његов атеље се налази на трећем спрату велике Академијине зграде у Јакшићевој улици, у којој се налазе и „Радио станица” и „Виша педагошка школа”. То је управо једна мала собица без икаквих атрибута атељеа, као што су то сви сликарски кабинети по нашим средњим и другим школама у целој нашој држави, а који сликарима, поред школских потреба, служе и као приватни атељеи. Без погодног осветљења и скоро без икаквог намештаја, та собица је претрпана масом слика, највећим делом пејзажа.

Седећи међу тим многобројним Петровићевим пленерима, човек се осећа заиста веома пријатно и заборавља да се налази у некој маленој собици у загушљивој и суморној велерадској зградури. Те слике га преносе у природу, на ваздух и сунце.

Петровић у разговору не тражи ефекат у речима, не гестикулира и не пада у ватру. О себи не воли да говори, многе податке из свог доживљаја тако богатог живота не сматра за важне, и ја сам имао доста муке док сам сазнао све што ми је било потребно за овај — „портре”. О својим делима не говори радо; не сматра их за генијалности које ће живети вековима, а кад говори о уметности, избегава све оно што би се под било којим видом могло схватити као лично.

Упитао сам га шта мисли о нашој савременој ликовној уметности, а он ми је одговорио:

— За мене не постоји ни стара ни нова школа, ни модерна ни савремена уметност; постоје само добра и рђава дела. У свим вре-

Миодраг Петровић: Топчидерска црква и Кнез-Милошева чесма (Топчидер)

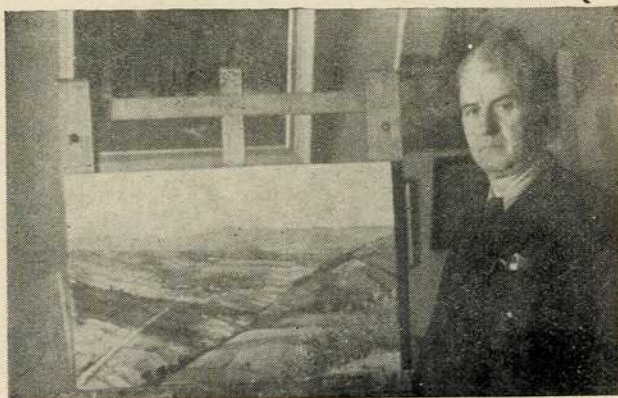
менима је било и добрих и рђавих дела, а уметност не познаје никакве моде, никакве правце, него само уметност и неуметност. Дакле о савременој уметности ја мислим исто оно што и о старој уметности, а то је да је уметност само оно што стварно јесте уметност, а нешто што само по себи није уметност не може то ни постати па ма какву му етикету прилепили. Али, као што су у старој уметности кроз стотине и хиљаде година створени милиони дела која нису уметност и која су као таква пала у заборав, исто се тако не може захтевати ни од модерне уметности да ствара само дела која ће трајати вековима. Културан човек данашњице, са префињеним уметничким осећањима, исто се тако диви Милоској Венери, Рафаеловим троугластим композицијама Мадона, Рембрантовим играма светлости и сенки — као што се одушевљава Манеовим импресионистичким колоритом, Сезановим примитивистичким композицијама или Пикасовом упрошћеношћу. Дакле, моје је мишљење да су све те школе, правци, сви ти „...изми” само терминске ознаке које имају значаја за историчара уметности, али за саму уметност као такву оне не значе ништа. Та мерила сам увек имао у виду гледајући друге сликаре, као и онда кад сам васпитавао самог себе. А све оно што важи за општу уметност, све то важи и за нашу малу, ситну и наивну савремену уметност. Ми заправо и немамо своје изворне националне уметности. Све наше изложбе су само неуспела тапкања за европским изложбама и њиховим генијалним излагачима. Ми ћемо имати своју уметност тек онда када се сви ми окренемо од узора које смо видели у Европи, у првом реду у Паризу, који је својим често генијалним концепцијама ошамутио неколико сликарских генерација. Уосталом, то није никакав наш спецификум, јер у Европи постоји још много земаља, и културнијих но што је наша, код којих се виде исте појаве.

— А пружа ли наш амбијент довољно потстицаја за такав стваралачки ликовни рад?

— Дабоме, пружа. Прво, ми смо земља која по свом географском положају пружа масу могућности да се развијамо аутохтоно, и то најсвестраније. Мало је у Европи тако погодних земаља. Код нас у исто време, истог месеца, имате и словеначки снег и далматинско сунце, шумадишко и хрватско питомо зеленило, јужносрбијанску препланулоост и славонске шуме, банатску и посавску равницу и херцеговачки крш, плаветнило и дубину вода Плитвичких Језера и Охридског Језера и бесконачност Јадранског Мора. А где је разноврсност и богати колорит нашег неба! Што се тиче наших типова, где ћете наћи веће антрополошко богатство! Почните с динарским типом па са свим могућим мелезима дуж обала Дунава, Мораве, Саве и Вардара — тим заостајима крсташких најезди и историских судара раса и народа, почевши од азијатских који су надирали кроз наше крајеве према центру Европе, да завршите с нашим данима када су извесни апетити још увек незасићени. Ту се тим надирањима вековима одупирала млетачка и западно-европска култура и све је то оставило видних трагова на физиономијама наших људи, на њиховој ношњи и животу. Таквог богатства за уметничка стварања заиста нема нигде више на свету, и управо је чудно како наша ликовна уметност — изузев декоративне — лети за манирима Европе. Наши уметници не умеју да гледају и да виде те мотиве својим очима, онако као што их гледа наш народ. А интересантно је да су остали наши уметници — музичари, књижевници и песници — осетили то богатство и изразили народну душу. Проблем је дакле у томе да наши људи, одлазећи на студије у иностранство треба тамо да изуче занат, а не да исисају дух страних генија, да би по том њиховим очима гледали наше мотиве.

— Дакле, по вашем мишљењу, ту лежи проблем контакта између публике и уметника?

— Јасно је. Уместо одговора на то питање испричаћу вам један свој стварни доживљај. Пре две године у мој ателеу је дошао директор једне велике београдске банке, иначе расни потомак шумадишког сељака. Претставио ми се и рекао да је код неког свог пријатеља

Миодраг Петровић у свом ателеу

видео једну моју слику са шумадиском кућицом и да би желео да купи од мене неку сличну слику. Како моментано „на лагеру” нисам имао ништа, он је поручио да му израдим једно велико платно, уз веома леп хонорар. Кад сам му после извесног времена предао завршену слику, он је показао право одушевљење. Није прошло ни месец дана и он ме је преко телефона позвао да дођем к њему на вечеру. После вечере одвео ме је у свој кабинет и замолио да легнем на његов кауч. Преда мном на зиду стајала је моја слика; он је угасио светлост, а потом притиснуо једно дугме на каучу. У истом тренутку испод слике се упалила електрична суфитна расвета (одоздо) и слика је давала заиста необично пријатан утисак — чак и на мене, њеног аутора. Домаћин ми је тада задовољно рекао: „Ето видите, када се увече после напорних послова у банци вратим кући, и када ми се у глави врте и фунте и долари, и марке и динари, ја легнем овде, угасим осветљење и упалим светло под сликом. То ме освежи, пренесе у детињство, у она времена кад сам се као несташни шврћа играо пред таквом једном сунцем обасјаном кућом свога деде. То ми је најпријатнији душевни одмор”.

— Проблем је дакле у томе, по вашем мишљењу? А што би се у том погледу могло учинити и ко би то могао?

— Нико други осим самих уметника. Пре свега, као што смо већ говорили, наши уметници треба да обрађују наше мотиве, и то онако како их стварно виде, — онако како Француз обрађује свој пејзаж, а Италијан своје поднебље. Осим тога — и то је веома важно — наши уметници би морали бити скромнији у ценама. У том случају наше би изложбе доносиле лепше резултате, а уметност би зашла и у шире народне слојеве. Сваки човек воли лепу ствар и жели да је има, али мало је, веома мало је оних који су у могућности да ту лепу ствар и купе. А ако је та ствар тако скупа као што су слике на нашим изложбама, онда већина људи уопште о њој и не води бригу, јер им је јасно да никада неће бити у могућности да издаду тако високу суму. Дакле, добрим делом је проблем и у ценама.

— А наша ликовна критика?

— На то питање не бих ништа одговорио. Радије бих поставио само једно питање. Да неко постане сликар потребно је да проведе толико и толико година на Академији или да годинама брља десетине и стотине метара платна. А критичар? Како он постаје? Знам један случај, да је у неком листу неки анонимус написао за два позната и стара београдска сликара: „Кад ће тај и тај престати да нас уче шта је то слика”? — Доцније се сазнало да је то написао неки младић који

је равно пре три месеца напустио средњошколске клупе.

Сетих се том приликом и сам једног слушаја који ме је пре неколико година управо пренеразио. Прочитах тада у неком „књижевном” листу следећу реченицу: „Хоћу да Мештровића мерим његовим властитим мерилом и важем његовим утезима, но нећу се изненадити, ако на концу опазим да у руци место утега држим зраком напуњене мехуре... Јер шта значи то „Оплакивање”, „Свирачице” и слично, и тај најновији криж Мештровићев, којег би се морао стидети и сваки почетник”. А тај почетник, не само да никад раније у животу није написао буквално ни пет редака, а ни по том, него се чак не стиди ни таквих реченичних монструозности. И то је написао неки студент, који је средњошколске клупе напустио три године пре тога.

— Како се гледа на нашу ликовну уметност на страни?

Господин Петровић се срдачно насмејао и лаконски одговорио:

— Ми сви много излажемо и на најрепрезентативнијим изложбама у великим уметничким центрима, али још нисмо успели да уђемо у репрезентативне европске музеје.

— Какав је положај уметника у нашем савременом друштву?

— На то се може одговорити са две-три реченице. Сликар у нашем друштву има онај исти ранг који има и књижевник. А тај ранг је зависан од његове грађанске професије и породичних веза. Од Ђуре Јакшића до данас у томе се није ништа изменило.

— Који су услови под којима раде „млади”, а који под којима раде „стари”?

— „Стари” су мање-више сви државни чиновници — професори —, и као такви они су бар донекле материјално обезбеђени, како у послу тако и у приватном животу. Али „млади” пате; у првом реду од сувише великог прилива сликара, а још више надрисликара. Они се свакако злопате, и ја, као бивши претседник „Удружења ликовних уметника” могу, с много познавања ствари, да кажем да је то заиста веома тугаљиво питање наше културне данашњице.

На крају се још интересујем за уметнички кредо господина Петровића:

— Право да вам кажем, ја нисам никада теоретисао, никада изграђивао никаква кредо. Радио сам онако како сам осећао. И поред свих материјалних и моралних недаћа које сам пребацивао преко главе, ипак, кад би се још једном родио и када би зависило од мене шта ћу да постанем, изабрао би палету, јер сам кроз њу проживео своје најлепше часове стварајући слободу и уживање и себи и другима.

Звонимир Кулунџић

8 Стогодишњица првог школског звона у Србији

Почетком 1940 године навршава се сто година од прве прославе св. Саве и од завођења школског звона, као помоћног сретства у настави средње и више школе. Св. Сава прослављен је први пут 27 јануара, а школско звоно унето у школску зграду 28 фебруара 1840 године. Оба ова догађаја десила су се за владе кнеза Михаила у Крагујевцу, где је била престоница и седиште првих наших виших школа. Прослава св. Саве обављена је врло свечано, те је била једна од највећих културних светковина у Србији тога времена. Од тада она је остала као стална школска установа великог васпитног и националног значаја. Прослава првог школског звона била је такође свечана; била је једна срдачна културна манифестација крагујевачке школске омладине. Наши први учитељи и васпитачи искористили су и тај тако мали и на први поглед безначајан школски моменат да васпитно утичу на своју средину и да своје ученике ободре на користан и родољубив рад.

*

Данашња *Прва мушка гимназија* у Крагујевцу основана је у Београду 1831 године под именом *Велика школа*. Након две године премештена је у Крагујевац и тамо школске 1834—1835 године проглашена за прву српску гимназију у Србији. Она је доцније носила званичан назив *Гимназија кнеза Милоша Великог*, по имену свога оснивача.

Историја ове гимназије нераздвајно је везана са постанком и историјом данашњег Универзитета у Београду. Она је била матична школа за све средње школе у Србији, па и за Универзитет. Јер најстарији гимназиски разред уздигнут је 1838 године на ранг више школе, која се онда, по неком западњачком узору, назвала Лицеј. А из овог Лицеја, премештеног у Београд 1841 године, развио се преко Велике школе данашњи београдски Универзитет. Гимназија и Лицеј задуго су били у истој згради, имали заједничке професоре и заједничку управу. Тек крајем 1839 године одвојен је наставно и административно Лицеј од гимназије. Директор гимназије постао је најстарији професор Исидор Стојановић, док је дотадањи заједнички старешина Атанасије Николић постао ректор Лицеја. Обојица су били дошљаци у Србији, вредни школски и просветни радници из Бачке.

Атанасије Николић и Исидор Стојановић као старешине првих просветних завода ства-

рали су традицију средњих и виших школа у Србији. Они су завели и прве школске свечаности као важно васпитно сретство. Они су завели призивање Св. Духа на почетку школске године и прослављање св. Саве као школске славе. Прво призивање Св. Духа извршено је 1 октобра 1839 године, и то врло свечано. Из цркве, где је извршен црквени обред, прешло се у школску зграду. Говорио је лицејски ректор Атанасије Николић. „Стој, стој, стани са страхом, јер је место на коме стојиш свето!” — биле су прве речи којима је ректор поздравио ученике, професоре и грађане који су као гости присуствовали. Од тада редовно се слави почетак школске године. Али све скромније и упрошћеније. Данас је то постала скоро обична формалност, без првог значаја и васпитног утицаја.

Из васпитних и родољубивих побуда први наши просветни радници установили су школску славу. На предлог крагујевачких школа, св. Сава је проглашен за заштитника српске школе и просвете и први пут прослављен 27 јануара 1840 године, равно пре сто година. То је била велика свечаност у којој је учествовао народ, обе школе, Лицеј и гимназија, две основне школе, Општина, чиновништво. Прво су сви ишли у цркву, из цркве носили литију кроз варош, пролазили поред школа, које су кропили светом водом, да се сви на крају нађу у згради Лицеја и гимназије. Ту су одржали говоре професори и ђаци. На улици су се пекла пецива на ражњу и отварала бурад са вином као дар Општине. А увече школска зграда је била осветљена: на сваком прозору горело је по дванаест воштаних свећа. На једном прозору, на стаклу израђен, био је лик св. Саве, а на другом, исто тако на стаклу, грб кнежевине Србије; — изнутра осветљени да се ноћу са улице добро виде. Права народна светковина у славу две велике народне мисли: просветне и државне, чији су симболи лик св. Саве и грб кнежевине Србије.

Ове исте године, 1840, на један месец по св. Сави, обављена је у крагујевачким школама и светковина у част уношења првог школског звона „у зданије училишних заведенија” — Лицеја и гимназије. Ово је, као што смо већ напред рекли прво школско звоно у Србији, чија је појава у школи значила културни напредак и новину у наставном раду.

До тада звоно није било потребно као помоћно сретство у школском раду, јер се

радило по систему разредне наставе. То јест, сваки је разред имао свога наставника за све наставне предмете. Крајем 1839 и почетком 1840 године тај систем се полако напушта, и место њега заводи систем стручности. То значи сваки предмет предаје стручни наставник. При таквом раду потребно је било завести ред у погледу почетка и трајања часова и смењивања наставника. За то је био потребан школски сат, звоно и служитељ који ће о томе да води рачуна.

О овој ствари решавао је Професорски савет оба завода 19 октобра 1839 године. Решено је да школа узме служитеља, кога су назвали „осматрач” и ставили му у задатак да „бодрим оком” пази на ред међу ученицима у школи и ван ње и да о томе „рапортира” професорима. Он ће исто тако пазити на ред и међу професорима у колико се тиче објављивања часова и реда прописаног у томе погледу. Да би „осматрач” вршио посао како треба, Савет је решио још да му се „купи један часоказ и звонце, како би овај по томе школском часоказу владајући се свагда, мењајућим се професорима њихов излаз и улаз звонцем тачно и строго објављивао, да не би професори један другом часове закидали.”

Министарство просвете је одобрило ова решења и набавило сат и звоно за Лицеј и гимназију, који су били под једним кровом. Уношење звона у школску зграду, и подизање његово на кулу, која је нарочито за њега направљена, обављено је врло свечано 28 фебруара 1840 године.

Свечаност је имала два дела: први део извршен је у цркви, а други, најважнији, у школи. Присутни су били лицејски и гимназиски професори, ђаци оба завода, свештенство, чиновништво свију струка и многобројно грађанство. После Божје службе у цркви, у школи је освећено звоно и покропљено освећеном водом. Потом је подигнуто „на узвишењу, на тај конач грађену кулу”. Затим је изговорено „слово собом сачињено” Божин Божиновић, сељачки син из Мајдана на Руднику, иначе ученик прве године „љубомудрија” у Лицеју. Он је у своме говору потсетио своје другове на дужности које их чекају у животу као добре синове српскога народа, који је нечувеним напорима извојевао своју слободу и створио државу. На њима је сада, да из руку уморних отаца прихвате отаџбину и да је унапреде. Задатак је велики и пун одговорности. И да би га могли са успехом извршити, они морају себе оспособити прилежним и савесним радом у школи. Јер једино

„изображени и усавршенствовани”, каже говорник, они ће моћи своју милу отаџбину „на високу славу узвисити и њој место међу избраженим државама Европе придобити.”

Томе великом циљу има да служи и ово мало школско звоно. „Мили саучесници — каже говорник даље — по гласу овога звона управљајући се, моћи ћемо часе школске тачно посећивати, по чему ћемо и дужности наше са тим тачније извршивати... Глас звона овога нека не буде нам глас мучитељне савести при позиву на пресвету дужност, но нека буде глас радости, и да, кад чујемо глас његов, са радостију рекнемо себи ово: Ево гласа који ме позива на моју свету дужност. Идем, идем са чистом совјесћу да покажем наставнику мом како сам ја ревностан, како сам ја трудољубив, и да га делом самим уверим, да труди његови без награда и без плода нису. А при самом том показивању старају се ја, да се добрим поведенијем одликујем, а исто тако повиновенијем и послушанијем; јер наравственост и наука скупа правог и изображеног човека сачињава. И отаџбини и провитељству одужићемо се ако предавање наука везимателно и охотно слушали будемо, јер ћемо тим начином делајући худу таму незнања са ума нашега разагнати моћи... и у пространо поље мудрости ступити.” Тако је Божин истакао значај школскога звона и објаснио смисао његовога гласа.

На крају говора он се обратио „почитанија достојним” професорима, својим другим родитељима, захваљујући се топло на труду којим им отварају врата „храна премудрости”. Моли затим професоре да саопште „високосјајном правитељству” благодарност и признање школске омладине за његов просветни рад, а исто тако и уверење „да ће српска омладина увек имати као свој животни циљ „свет истине познати и потом отечество узвисити, отечеству несрушених споменика задати, за отечество у нужди и сами неоцјеними живот прерадо жртвовати...”

Није било ока које није од радости засузило. Старе и још живе усташе, орлушине из Карађорђева и Милошева доба, са узбуђењем су посматрали прва узлетања своје деце, птића-соколића, који се спремаху да прихвате и продуже њихово дело.

О овој свечаност поднет је извештај Министарству. А „Новине србске” у Београду, у броју од 30 марта 1840 године, што значи четрдесет дана после прославе, донеле су о њој извештај и у њему говор Божина Божиновића.

Д-р Рад. П. Марковић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

Из београдске прошлости

Како су бесплатно заузимања земљишта у старом Београду

Одмах после Другог Устанка, у оном малом и ненасељеном Београду, било је много празних плацева које није хтео нико да узме, јер су били далеко од вароши „чак изван шанца, на Теразијама и Врачару.“ Познато је да је Кнез Милош силом нагонио грађане да узимају плацеве, а они су узимали мале плацеве да их заграђивање не би скупо коштало.

Било је људи који су предвиђали шта ће Београд у будућности бити, па су и много земљишта заузели — Браћа Симићи и други — али број таквих људи био је мали. Високи државни чиновници имали су добру моћ предвиђања, грађани никакву.

„Напредак“ помиње да је Раја Дамњановић платио 32 гроша за плац у данашњој Бранковој улици.

Око 1835 већ су и грађани почели увиђати значај празних плацева изван шанца, па су их тражили и бесправно заузимали. То нам сведочи акт бр. 361 од 13 маја 1835, који је суд Нахије и вароши Београда упутио Кнезу Милошу:

„Многи нам овдашњи житељи, особито мајстори, долазе и моле да би им се између Палилуле и Теразија, око Батал џамије празна места поделила, на којима би куће изградити могли. Људи су овдашњи, особито занације, стешњени да морају сви у вароши живети, а нити кућа има где би могли кватире поналазити, нити су у стању скупо кватире плаћати. А као сиромаси нису у стању од Турака куће куповати и ону велику цену платити, која се обично овде за куће иште. Не имајући ми никакво височајше наставленије о давању плацева на више означеном месту, молимо покорњејше Ваше Сијатељство да би нам исто изволило дати.”

Под бр. 952 од 4 марта 1838 Магистрат окр. београдског пише Управи вароши Београда:

„.....да она све оне људе који су јој се јавили да својих кућа немају, а желе плацеве имати и куће направити, да се исти људи у идућу недељу после Божествене службе у Савамали нађу, гди ће членови Магистрата са г. Лазом Ивановићем плацеве делити. Тако исто нека Славна Полиција определи да се и кметови варошки Тоша Попо-

вић и Димитрије Дунавовић на поменутом месту у Савамали нађу. А тако исто и г. Директор полиције са још једним членом нека изволи тамо доћи.”

Исте године Кнез Милош је нудио неким Савамалцима плацеве на Батал Џамији, а они су тражили око старог министарства финансија.

Око 1840 Држава је већ почела и сама да узима најбоље плацеве а бесправне заузимаче је сузбијала. То се види из акта Државног савета од 8 маја 1843, бр. 526:

„Поводом тим што многи овдашњи житељи, изван шанца, око касарне, лежеће плацеве самопроизвољно, без разлога и без знања и одобренија правитељства *заграђују*, наоди се Совјет побуђеним Попечитељству внутрени дела препоручити да оно својим путем, свим и свакоме забрани унапредак, без одобренија Правитељства плацеве изван шанца лежеће заграђивати, — а равно они који имају своје напоменуте или забележене, но јошт одграђене плацеве, да не смеду без знања правитељства исте плацеве заграђивати, докле год Уредба о том, која ће се скорим издати, не изађе.”

Као што се из овога види, Држава је подвргла ревизији и „забележене“ плацеве. Прошло је већ знатно време, кад се могло заузети колико се хтело, а није се умело. И наравно, многи су тада зажалили што нису умели.

Тужилац носи позив туженом

У Општини београдској постојала је 1851 Уредба, по којој је у грађанским споровима тужилац морао да лично преда позив туженом и да га позове да дође на рочиште. Хроничар онога доба писао је у „Световиду“ од 19 нов. 1851:

„Свака земља има своје обичаје који се тешко дају искоренити. Код нас је, не знамо од кога времена, врло несносна уредба, по којој тужитељ мора узети од Примирителног суда позив и платити 10 пара, пак онда мора да га носи лично ономе, кога тужи и позове га да дође на суд...”

Разумљиво је, да је у пракси било великих тешкоћа. Тужена страна на све могуће начине избегавала је да прими позив, и то је често доводило тужиоца до очајања, да је ди-
зао руке од тужбе. Онда се свуда могло чути,

како каже хроничар, „даба ти и суда, и правде!”

Помиње се случај једне сироте жене која је од Ђурђевдана до Крстовдана непрестано „истеривала неки дуг, откупивши 6 позива, а 8 пута била је приватно код дужника и никако не може да га доведе пред суд. А и како ће кад је дужник велики господин — писар!?”

У позиву је био означен дан када је требало да дужник дође. Пошто позив није преџат благовремено, морао се узети други, опет платити 10 пара, и тако је то ишло у недоглед.

Чудно је да су, поред толико пандура у општини, тужиоци морали да носе позиве.

Општина у борби против странаца

На основу *Капитулација*, наметнутих вазалној Србији, трпели су много и Држава, и Општина. Општина београдска муке је мучила са странцима који су држали радње, слали децу у наше школе, а општини нису хтели да плате ни аксис, ни прирез. Увек су се изговарали да их, као стране поданике, штите „трактати.”

Осим овога, стока страних поданика пасла је по нашим пољима, а сопственици ништа нису давали на име попаше општини. Хроничар из 1860 огорчено је писао у „Световиду” и питао: „Јесмо ли и то дужни по трактатима трпити и странцима угађати? Зашто да и турска стока пасе по нашим ливадама и утринама? Зар нема право општина захтевати да се на свако грло бар 1 талир годишње на име попаше наплати?”

Даље, писац је захтевао да се ниједно дете не прими у нашу школу, чији отац није платио сав општински прирез, „а не само она два цванцика, из којих се учитељу плата даје, а све остало ми теглимо.”

Највише је било страних поданика аустријских. По Уредби од 11 новембра 1838 аустријски поданици нису плаћали ни порез, ни прирез. Наши људи, ако су им што дали под кирију, морали су платити све дажбине које би иначе страни поданици били дужни да плате. Једино су плаћали по два цванцика за школе, што им је општина с тешком муком наметнула.

Питање о порезивању страних поданика потрзано је и у Народној скупштини. Београдски посланик Арса Лукић тражио је 1872 „да се коначно одреди да се и од странаца наплаћује прирез за варошке потребе. Београдска општина разрезала је прирез на странце, али Министар финансија тај буџет није одобрио.” Министар је кратко одговорио: „То је ствар међународна, а не општинска.”

Због страних поданика који ни држави, ни општини нису ништа на име пореза и приреза давали, Београдска општина је деценијама сносила велике штете, и тек 1878, кад је

Србија постала независна држава, престала је важност капитулација. Одмах се је то осветило на приходима општинским, јер су постали већи, а и грађани су били задовољни, пошто повлашћености странаца није више било.

Послови Општине београдске у 1864

И пре 73 г., кад Београд није имао више од 23.000 становника, његова општина је имала доста послова. Из извештаја о раду општине, оштампаном у „Световиду” од 20-VI 1865, види се „да су председник и кметови били многостручним пословима толико преоптерећени да су долазили до *очајања*. Општина је напослетку молила Попечитељство, и то јој је одобрено, да један државни чиновник, уз накнаду веће плате, буде одређен да врши дужност председника општине.”

Општина је 1864 била у тешким приликама. За неколико година није покупљен порез, и због тога је држава вршила велику пресију на општину. Најзад је предложила да она плаћа једно рачунско лице које ће радити при „казначејству” главне полиције и настати да се порез што пре наплати.

Поменуће године општина је и ово урадила: 1) примила и решила парница 2142; 2) ставила забрана 576; 3) извршила потврда 700; 4) издала одобрења за пасоше 1112; 5) прегледала документа примања и издавања 1581; 6) претседник и један кмет, као „касехранитељи” примили и издали у многостручној монети, нарочито у бушеним цванцицима, 2,579.030 гроша; 7) кметови, као општинске судије, у 48 седница решили и извршили 350 предмета; 8) недељно је примало помоћ 75 сиротних породица; 9) један кмет стално је био у пољу.

Извештај помиње и фондове којима је Општина руковала 1859 и то: Кукурузни 146.490 гр.; Саборне цркве 448.907 гр.; Палилулске цркве 511.636 гр.; Болнички 897.500 гр. и Сиротињски 146.490 гроша.

Тешко је онда било радити. Теже но данас. Све испочетка је требало стварати, а средстава није било. Ако схватимо невоље наших старих, морамо признати да су их с вољом и јуначки савлађивали.

Како је изгледао Београд 1877

За 14 октобар 1877 био је одређен избор главног кмета — претседника општине у Београду, и био је опет изабран дотадањи кмет Димитрије Поповић.

На дан избора „Нова Србија” донела је подужи чланак, у коме између осталог, и ово стоји:

„Кадрма наша јединствена је у свом роду. Сва руинирана рупчагама и изолисаним трупинама од оштрог камења, преко кога човек ходајући не само што нештедимице дере

обућу, него може још и ноге поломити. Дуж кућа су тротоари тек местимице начињени.

Осветлење је инфернално. Не само што немамо ноћу по сокацима гаса, него немамо ни жижака да нас подсети да је за човека свећа начињена. Представите себи ноћни ход по блатњавим рупчагама београдских сокака без осветлења. Даље, чистота наше воде зависи од великодушности волова који своју жеђ гасе на извору, откуда ми у Београду воду добијамо.

Неки крајеви вароши даве се у нечистоћи...”

Писац овог чланка тражио је да се за председника избере енергичан човек који би Београд уредио. Међутим, у оно доба тешко се је много шта могло учинити. Земља се је налазила у другој години рата, а скоро сав терет општински сносили су 3500 пореских глава, колико их је Београд тада имао. Осим тога, грађани се нису много интересовали за општинске послове. Исти лист у броју од 26-X-1877 каже да је за избор општинских кметова и одборника изашло на биралиште само 273 гласача, а то је једна осмина од укупног броја.

Ондашњи општински управљачи могли су имати памет једног Соломона, па то ипак ништа не би вредело кад је кућа била празна.

Поменуте године, поред председника, општина је имала два кмета: Мијаила Кр. Петровића и Светозара Здравковића, адв., и четири кметовска помоћника: Ђорђа Х. Живковића, Мијаила Вељковића, Стевана Ивковића и Тому Димитријевића.

Хапшење дужника пре 119 година у Београду

У доба, из кога доносимо ову епизоду, свеколику власт у Београду вршила је Народна канцеларија по упуштвима Кнеза Милоша. Свака ствар морала се њему доставити и чекати упуство његово. Интересантан је један акт који су кнезови Народне канцеларије упутили Кнезу Милошу 31 маја 1819.

„На тужбу сего показатеља Јована Ђорђевића, из Крагујевца против удовице пок. Ненада за дуг мужевљи у 726 гроша, на које Јован писмену исправу имаде, ми смо ову удовицу призвали и она се изговара да нема одкуда овај дуг платити, а што имаде она дугова да прима, каже да не може да наплати. Без нашега знања нисмо је уапсили, ако ли ви рекнете, ми ћемо је уапсити и колико заповедите у апсу држаћемо.”

Иако ова жена за дуг није уапшена, види се да је то могло бити, и да се је у пракси и вршило. Никакви законски прописи онда нису постојали. Радило се је по обичајном праву и здравом разуму.

Стаклена башта у Београду пре 75 година

Стари Београд имао је стаклену башту, која се је налазила у башти Кнеза Алексан-

дра Карађорђевића. Пространство те баште описали смо у „Београдским Општинским новинама” (стр. 670), бр. 10 за октобар 1937. Она је била доста велика, имала стазе и клупе и свет је радо ту долазио ради шетње и одмора.

У тој башти налазила се је и стаклена башта. Кад је она подигнута не зна се, али је у њој гајено цвеће и за продају. У *Световиду*, од 19-II-1863 оштампан је оглас следеће садржине:

„У стакленој башти код зданија овде у главној чаршији има до 600 комада саксија свакојаког лепог цвећа на продају. Који би имао вољу купити све или на једну, нека се изволи обратити у истом зданију г. Андрији Вилотијевићу.”

„Зданије” које се помиње, било је на углу ул. Кнеза Михаила и Краља Петра. Ту је сада палата задужбине Николе Спасића.

Како се писало о Београду 1858 и 1861 године

Они који би хтели да претставе себи слику старог Београда, треба да у кишно, или зимско доба, оду у оне некалдрмисане улице на периферији вароши, па ће им та слика бар колико толико бити јасна.

И стари Београђани су се трудили да улепшају варош, а што је то ишло споро, нису они били криви. Средстава је било мало. Сав терет сносили су 3500 пореских глава, „Мало руках, па мала и снага.” Па ипак, на претку је било и њега су и наши стари запажали. Под 25-I-1858 налазимо у „Световиду” ову белешку:

„Тамо где је довека шевар и коров био, где су се неизсушене баре налазиле, где су сиротне колибице и трошне куће биле, сада су се подигли читави дворови. Улице, у којима се је у кишно и зимско доба, човек могао удавити у блату и води, сада су по већој части калдрмисане.....”

Даље, писац каже како калдрму треба одржавати, па како њу кваре и они који са стране са колима долазе у Београд, *то да се од њих најлађује калдрмина.* Овај предлагач као да је из данашњег времена.

У истом листу неко је писао 2 марта 1861 год.:

„Ко памти Београд пре 30—40 г. кад су садање његове најлепше улице: господска, теразијска, абацијска итд. биле гола утрин са где којим грмом, куда је опасно било због паса и рђавих људи пролазити, и ко зна Београд од пре 10—15 год., тај се мбра чудити напретку у смотрењу зидања, калдрмисања итд. ове престолне вароши Србије.”

Иако је варош великим делом била калдрмисана, блата је опет било. Тако, 4 септембра 1866, кад је био рођендан Кнеза Михаила, један део војске био је одређен да са Теразија оде на Велики пијак, кад Кнез про-

ће и оде за цркву, али само у случају ако на Великој пијаци не буде велико блато. Блата је у толикој мери било зато што је доношено из некалдрмисаних улица и са стране.

Општина се је довијала како ће да створи средства за уређење вароши. Да би до њих дошла, и да би могла да преда држави порез, чију је наплату она вршила, поднела је 28-X-1865 предлог, и исти јој је био и одобрен:

„За све оне пореске главе које се на рад употребити могу, а изјаве да немају откуд данак платити, да се ма и силом власти, употребе на општинским радовима: чишћењу путева, копању земље итд. Да им се из општинске касе издаје надница: од 9 марта до 9 септембра по 8 гроша, а за остало време по 6 гроша чаршиских. Једна половина да се издаје „отичним ради издржавања, а друга да се употреби на одужење данка.“

Општина је низ година користила ову своју уредбу. Не зна се само, колико је било користи од тога.

Београд пре 54 година

Све до рата, Београд је био варош патријархална, са кућама које су имале баште, и у којима је махом само по једна породица становала. Ко је пре 30 г. могао да плати 25—40 дин. месечно кирије, тај је имао засебну кућу са баштом. Било је, наравно, и изузетака. Сиротиња је имала станове од собе и кујне, са шупом прекопута стана. Таквих станова било је много у једном дворишту, све један до другог. Чесма је била у дворишту, а помијара у близини њеној.

Таквих станова и данас има доста; али модернирањем вароши, њихов број се смањује.

Наши стари су увиђали да није све у реду и тражили су да се ради на унапређењу вароши. Слични захтеви понављани су сваке године. Један од њих, био је изражен и у чланку *Видела* од 3-II-1884.

Како се тада радило? Писац се је о томе песимистички изразио: „Згрчило се као две паре у кеси. Штогод се почне, то одмах и зачати.“

О регулацији је рекао: „Мили као пуж.

Где се покрене, не доврши се, већ за собом оставља брлог.“

Калдрма је била рђава. О томе се у чланку каже:

„Имамо улица на пупку Београда, у којима је блато до колена, као да идемо по каквом селу, где нема ни кмета, ни бирова.“

За Обилићев венац каже да представља слику варваризма, а за улицу од „Национала“ до „Круне“ да човек мора поруменети од стида кад њоме прође, и да се свуда срета немар и запуштеност.

Ништа боље се није изразио ни о водоводу, школским зградама, чистоћи, осветлењу итд. „То стоји недирнуто као у каквој мртвој вароши.“ И онда се пита: „Која је то мртвачка рука која држи нашу престоницу у непомичности? Нека се изађе на Велику пијаци, па ће се видети слика трулог азијатизма.“

Писац завршава чланак захтевом: да се регулација брже изводи, да се направи модеран водовод, да се створи осветлење, а варош да се калдрмише каменом коцком. „Свете ствари, вели он, не требају само овом нараштају, него и будућем. Нека се пронађу извори, из којих ће се плаћати ануитет на ону суму која ће бити довољна да све те издатке покрије.“

Писац овог чланка имао је правилне погледе кад је тражио да се сви ти велики радови изврше из зајма, чије ће плаћање и будућа поколења подносити. Међутим, у оно доба владао је велики страх од задуживања. Тек кад је 1884 уведена трошарина, онда се је приступило задуживању и за непуних седам година Београд је добио водовод, осветлење, трамваје, а делимице и канализацију.

Слика Београда из 1884 г. коју је писац изнео у „Виделу“ тачна је. У оцртавању стања нимало се није претерало. Само, што чланкописац није био у праву кад је сву кривицу бацао на Општину. Послова је било много, а средстава мало. Знало се је и онда шта треба радити. И што су данас толика питања решена, треба захвалити оним старим који су основу данашње вароши положили пре неколико деценија.

Драг. Ј. Ранковић

Ускршње честитке Претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу, Краљевском Намеснику г. д-р Раденку Станковићу и Њ. Св. Патријарху г. д-р Гаврилу

Поводом празника Христовог Васкрсења, упутио је Претседник Београдске општине, г. Војин Ђуричић, у име Градског већа и у име своје, срдачне честитке Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу, Краљевском Намеснику г. д-р Раденку Станковићу и Њ. Св. Патријарху г. д-р Гаврилу, које гласе:

ЊЕГОВОМ ВЕЛИЧАНСТВУ КРАЉУ ЈУГОСЛАВИЈЕ ПЕТРУ II

БЕОГРАД

У поданичкој верности и дубокој оданости молим Ваше Величанство у име своје и у име Већа Општине града Београда да благоизволи примити наша најтоплија честитања о празнику Христовог Васкрсења. Престоница Југославије, Београд, са безграничном љубављу прати сваки напредак Вашег Величанства и гаји најискренију жељу за светлу будућност Вашег Величанства и славне Династије Карађорђевића на добро југословенског народа и моћне југословенске државе.

ВОЈИН ЂУРИЧИЋ

Претседник Општине града Београда

ЊЕНОМ ВЕЛИЧАНСТВУ КРАЉИЦИ МАРИЈИ

БЕОГРАД

Молим Ваше Краљевско Величанство да благоизволи примити најтоплије честитање Већа Општине града Београда и моја лично о великом празнику Христовог Васкрсења са најтоплијим жељама за дуг и срећан живот Узвишене Мајке нашег љубљеног Краља.

ВОЈИН ЂУРИЧИЋ

Претседник Општине града Београда

ЊЕГОВОМ КРАЉЕВСКОМ ВИСОЧАНСТВУ КНЕЗУ НАМЕСНИКУ ПАВЛУ

БЕОГРАД

У име Већа Општине града Београда и у име своје слободан сам упутити Вашем Краљевском Височанству најтоплије честитке о Светлим празницима Христовог Васкрсења. Југословенска престоница са дубоком захвалношћу и љубављу прати племените напоре Вашег Височанства на обезбеђењу мирног и срећног развика југословенског народа и жели да и Високи Дом Вашег Височанства буде испуњен срећом и напредком.

ВОЈИН ЂУРИЧИЋ

Претседник Општине града Београда

ГОСПОДИН Д-Р РАДЕНКО СТАНКОВИЋ КРАЉЕВСКИ НАМЕСНИК

БЕОГРАД

У име Већа Општине града Београда и у име своје упућујем Вам најтоплије честитке о Светлим празницима Христовог Васкрсења.

Христос Васкресе!

ВОЈИН ЂУРИЧИЋ

Претседник Општине града Београда

ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ ЊЕГОВОЈ СВЕТОСТИ ГОСПОДИНУ Д-Р ГАВРИЛУ

БЕОГРАД

У име Већа Општине града Београда и у име своје упућујем Вам најтоплије честитке о Светлим празницима Христовог Васкрсења.

Христос Васкресе!

ВОЈИН ЂУРИЧИЋ

Претседник Општине града Београда

Велики дечји празник Врбица протеклао је у Београду необично весело

WWW.UNILIB.RS

Дечји празник Врбица, у суботу 20 априла, прошао је ове године са пуно ведрога и свечаног расположења. Дан је био необично леп, сунчан, као да је и небо хтело да приреди деци особита уживања, којих ће се сећати целог живота.

Мамице и татице са децом, у новим шареним хаљинама, прекрили су све београдске улице и тротоаре у средини вароши. Неки су возили колица са бебама, други су носили малу децу на рукама, а трећи су водили одраслију децу за ручице.

Школска деца, по парохијама, формирала су величанствену поворку на тргу „Славија” већ око 14 $\frac{1}{2}$ сати по подне. Деца су ишла по осам у реду, певајући раздрагано црквене песме. Пред сваком групом ношени су црквени барјаци, рипиде и чираци, ишли су свештеници дотичне парохије, свирала је музика. Поворка је кретала од „Славије” улицом Краља Милана ка Теразијама.

На прозору Министарства просвете стајао је Министар просвете г. Божидар Максимовић са госпођом

и ћерком. Ђаци из поворке поздрављали су Министра клицањем и махањем руку, а он им је, насмејан, отпоздрављао.

На Теразијама, код водоскока, била је подигнута свечана трибина, украшена заставама, врбом и зимзеленом на којој је стајао Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило окружен свештенством и претставницима црквених установа. На трибини, у близини Њ. Св. Патријарха, стајао је и Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић. Испред трибине су продефиловале све позорке деце, по парохијама, са свештенством које је ишло напред и са наставницима и васпитачима, који су пратили децу са стране. Дефиле деце трајао је преко један сат. За све време Њ. Св. Патријарх је благосиљао децу са крстом у руци. А када су прошли последњи редови деце поред свечане трибине, Њ. Св. Патријарх је благословио непрекидне масе народа, које су биле прекриле цео простор на Теразијама и суседне улице.

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило благосиља децу. (Десно на трибини претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило срдечно се поздравља са претседником Београдске општине г. Војином Ђуричићем приликом његовог доласка на трибину

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило и претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић са епископима на трибини

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Претставници Будимпештанске општине и Заједнице мађарских туристичких установа у Београду

Привредне и културне везе између Југославије и Мађарске постају у последње доба све присније, све се више разгранављују и продубљују. Светски рат

бране своје неутралности. Државе средње и југоисточне Европе — Подунавље и Балкан — у првом реду су упућене на присније зближавање и пријатељство, јер су оне везане и геополитички, као делови једног већег привредног простора, као и заједницом политичких интереса, која се у овим тешким данима још јаче истиче.

Свест о потреби стварања што пријатељскије атмосфере и што свестраније и присније сарадње између Југославије и Мађарске осваја све јаче и Мађаре и Југословене.

У месецу априлу 1940 год. било је више видних манифестација те свести. То су, да побројимо само најважније: посете неколицине југословенских министара Будимпешти, као и посете неколицине истакнутих мађарских политичара Београду; већи број југословенских посета будимпештанској пољопривредној изложби и будимпештанском сајму, као и мађарских београдском сајму; трговински преговори Мађарско-југословенске делегације у Београду; припреме за оснивање Мађарско-југословенског друштва у Београду под вођством Претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића; посета претставника Будимпештанске општине и мађарских туристичких установа Београду; изложба мађарских сликара у павиљону „Цвијете Зузорић”.

Г. Милош Вукићевић, директор Општег одељења Београдске општине, поздравља, у име г. претседника, претставнике мађарских туристичких установа на железничкој станици

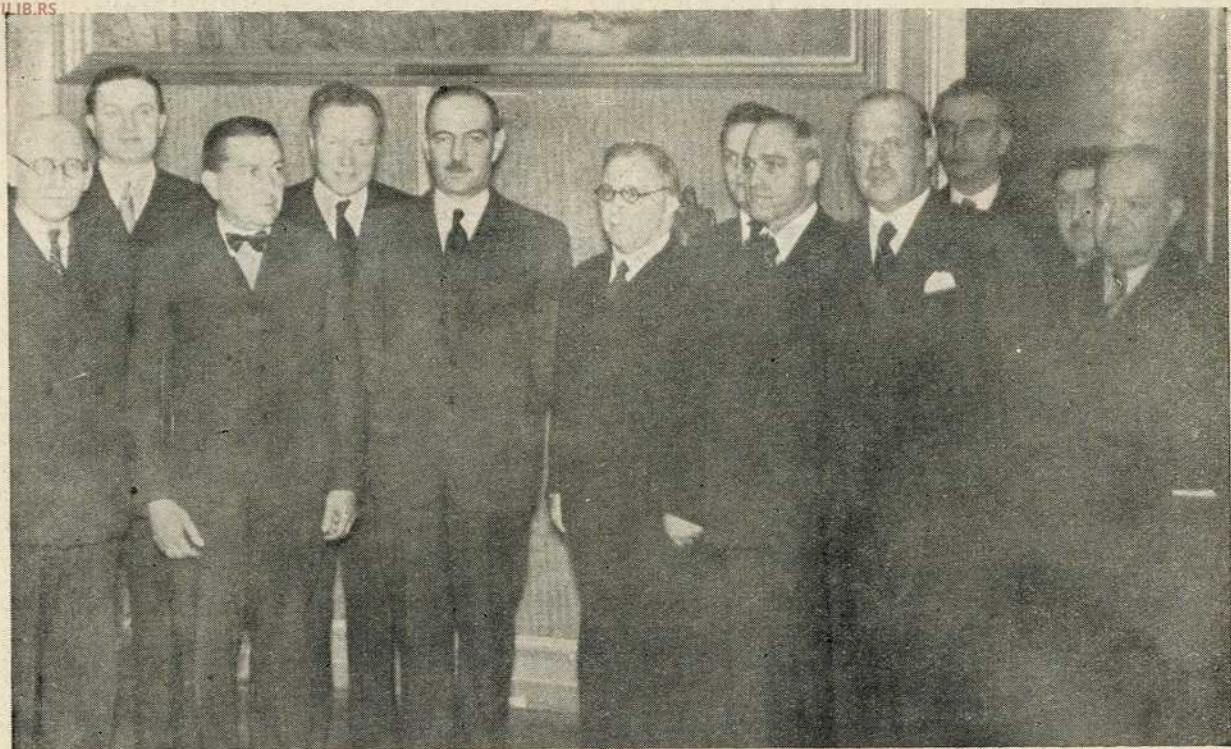
између Немачке с једне стране и Француске и Енглеске с друге стране пореметио је знатно трговинске односе између држава и присилио неутралне државе да се преоријентишу, да се међусобно зближе у циљу попуњавања празнина које је рат изазвао у њиховим привредама, а и да се политички зближе ради од-

Г. Золтан Свјежењи поздравља претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића у име мађарских туристичких установа

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић са претставницима Будимпештанске општине и мађарских туристичких установа у своме кабинету

Једна од тих значајних манифестација јесте и посета претставника Будимпештанске општине и мађарских туристичких установа Београду, који су овде провели 5 и 6 априла 1940 год. као гости Претседника Београдске општине и Друштва „Путник“.

Допутовало је седам чланова мађарске туристичке делегације, г. г.: Золтан Свејежењи, министарски саветник, директор куркомисије пештанских бања и леčiliшта и ген. секретар Мађарско-југословенског друштва; Д-р Габриел Херман, директор кабинета Претседника Будимпештанске општине; Д-р Бела фон Маркош, директор градског туристичког бироа у Будимпешти; Д-р Андреас Рорингер, члан Управе Земалског уреда за промет странаца; Д-р Еуген Тишке, директор мађарских железница; Д-р Алфонз Руиц, заменик директора мађарских железница; Инж. Денис Ф. Штрџомски, директор „Ибуса“.

Мађарски гости стигли су у Београд 5 априла у 15,17 часова. На перону железничке станице сачекали су их: Претставник Претседника Београдске општине г. Милош Вукићевић, директор Општег одељења; Претставник Министра трговине г. д-р Теодор Тодоровић в. д. Управника Управе за Туризам; директор туристичког друштва „Путник“ г. Владимир Перше; Претседник Српског планинског друштва и члан Сталног градског туристичког одбора г. Станоје Недељковић, професор Университета; претставници Министарства иностраних послова, Министарства саобраћаја, Југословенске речне пловидбе, шеф Отсека за штампу и туризам Општине Београдске и др.

Госте је поздравио у име Претседника Београдске општине г. Милош Вукићевић и зажеleo им пријатан боравак у југословенској престоници. Г. Вукићевићу је одговорио вођа мађарске делегације г.

Золтан Свејежењи, директор будимпештанског бањског одбора.

Са железничке станице мађарски гости су се одвезли у хотел „Балкан“ и у хотел „Српски краљ“, где су им биле резервисане собе. Пошто су се мало одморили, прошетали су аутомобилом кроз Београд и преко Дедиња се вратили на траг у Мађарско посланство, где им је био заказан пријем.

Увече је Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић приредио банкет у част мађарских гостију у великој сали Ратничког дома, коме су присуствовали и претставници Министарства иностраних послова, Министарства трговине и индустрије, Министарства саобраћаја, Министарства просвете, шеф Централног пресбироа, претставник Мађарског посланства, чланови Сталног градског туристичког одбора и претставници београдских туристичких друштава и установа.

Пре но што је отпочео банкет, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић упознао се са сваким појединим чланом мађарске туристичке делегације и провео са њим извесно време у пријатном разговору. Директор кабинета Претседника будимпештанске општине г. д-р Габриел Херман придружио је претседнику г. Ђуричићу и изручио му је срдачне поздраве Претседника Будимпештанске општине г. д-р Карафијата, који је намеравао сам да дође у Београд на челу ове мађарске туристичке делегације, али је, нажалост, у последњем моменту био спречен доласком југословенских, италијанских и немачких министара у посету Будимпешти приликом приређивања пољопривредне изложбе. Г. Ђуричић се је захвалио на поздраву и замолио г. д-р Хермана да изручи г. д-р Карафијату срдачне поздраве од његове стране, када се врати у Будимпешту.

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић поздравља мађарске госте на банкету

За време банкета Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић одржао је говор, у коме је поздравио госте и истакао потребу што тешње пријатељске сарадње између Мађарске и Југославије на политичком, привредном и културном пољу.

Г. д-р Јован Радонић, градски већник и професор Универзитета, истакао је неколико карактеристичних момената из историје који везује Мађаре и Југословене.

Г. Золтан Свјежењи одржао је на српском језику говор, у коме је, у име будимпештанског Мађарско-југословенског друштва, изручио пријатељски поздрав Југословенско-мађарском друштву, које се сада оснива у Београду под претседништвом Претседника општине г. Војина Ђуричића. Рекао је да су ова друштва позвана да изграде пријатељске културне и привредне везе између наша два народа. Оба су народа прожета вером да морају заједнички изградити пут који води ка лепој будућности у овом делу Европе.

„Југославија и Мађарска некако се у многим погледу допуњавају. Налазимо веома много сродних црта у карактеру наших народа, у њиховој идеологији, у народној уметности, и тако даље. Сем тога вежу нас и заједничке историске традиције, јер смо ми, и то баш ми, били они који смо бранили запад и европску цивилизацију заједничким силама, баш ми смо били браниоци и чувари хришћанства”.

Сутрадан, 6 априла, претставници мађарских туристичких установа посетили су Министра трговине и индустрије г. д-р Андреса, с којим су се, после изменаних поздрава, задржали у разговору око пола са-

Претставници мађарског туризма пред улазом у крипту Незнаног јунака на Авали између Мештровићевих каријатида

та. Предали су му том приликом књигу о Будимпешти, повезану у фини кожни повез.

Затим су посетили у Министарству саобраћаја генералног директора државних железница г. Милана Јојића. Са њим су разговарали о потреби завођења интензивнијег железничког саобраћаја између Југославије и Мађарске, а нарочито о потреби увођења сталних моторних возова између Београда и Будимпеште, за које би Мађарска давала бензин.

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић примио је у свом кабинету мађарску туристичку делегацију у 11 сати пре подне.

Одржао им је језгровит срдачан говор, у коме је нагласио важност ове посете и подвукао још једном потребу присне пријатељске сарадње између Југословена и Мађара. Рекао је да се баш ових дана налази у Будимпешти једна велика група инжењера и архитекта Београдске општине. Предао је сваком члану делегације по један албум Београда у луксузном кожном повезу, са личном посветом на сваком примерку.

Вођа Мађарске делегације г. Золтан Свјежењи одговорио је лепим пригодним говором и предао претседнику г. Ђуричићу албум града Будимпеште и једну књигу о Будимпешти у луксузном кожном повезу.

После ове посете, мађарски гости су, у пратњи претставника југословенских власти и туристичких установа, општинским аутомобилима направили излет на Авалу, где су положили леп венац, са мађарском тробојком, на гроб Незнаног Јунака и уписали се у књигу.

У хотелу на Авали приредио је у њихову част ручак Министар трговине и индустрије. Том приликом измењали су срдачне поздраве в. д. Управника туризма Министарства трговине г. д-р Тодор Тодоровић и директор будимпештанског градског туристичког бироа г. д-р Бела фон Маркош.

После ручка је одржана, у истом хотелу, конференција претставника мађарског и југословенског туризма, на којој је говорено о олакшању туристичког саобраћаја између наше две земље. И са једне и са друге стране истакнуто је да су садашње ратне прилике смањиле, а у извесном правцу и онемогућиле прилив страних туриста из зараћених држава у Мађарску и Југославију. Појачањем туристичких веза између наше две земље то би се могло бар донекле компензирати. Треба пропагирати туристичке лепоте и знаменитости у обе ове земље. Мађарској публици су још од раније добро познате лепоте Југославије: њено море, бање и климатска места. Исто тако југословенска публика је обавештена о лепотама и знаменитостима Будимпеште, која се налази на Дунаву, као и Београд, и која својим уређајем може у многим да служи као узор Београду. Будимпешта није само привлачан и занимљив град, него има и врло добро изграђена лековита купатила, те је према томе и бања првог реда.

Претставници мађарског туризма наглашавали су потребу да се Мађарима олакша летовање на југословенској обали Јадранског Мора, па ће они накнадити, у извесној мери, изостанак посете Немаца и

Претставници Будимпештанске општине и мађарских туристичких установа на Авали после полагања венца на гроб Незнаног јунака

Чеха, који су раније, у нормалним приликама, посећивали ову обалу у великом броју.

Говорено је о туристичкој сарадњи између наше две земље, о придобијању и размени (реципрочном упућивању) страних туриста који стижу у Мађарску и Југославију, о регулисању валутних и девизних прописа, о визирању пасоша, о мото-туризму између наше две земље, о заједничкој туристичкој пропаганди, о завођењу директног моторног воза између Београда и Будимпеште и о свима другим мерама које би могле олакшати и појачати туристички саобраћај између Мађарске и Југославије.

Посета бугарских новинара Београду

Међу многим угледнијим гостима који су дошли у Београд поводом Трећег пролећног међународног сајма треба нарочито поменути групу бугарских новинара, који су провели овде неколико дана као гости Управе Београдског сајма. Бугарски новинари стигли су у Београд 15 априла после подне. На станици су их дочекали претставници Управе Београдског сајма, Централног пресбирова, београдске штампе и Београдске општине (г. Божа Павловић, директор Управног одељења).

Вођа групе бугарских новинара је био г. Тодор Кожухаров, уредник листа „Слово“, који је више пута био биран за народног посланика а двапут је био министар. Он је и данас истакнут политичар у Бугарској, добар новинар и одличан говорник. Остали чланови ове групе су г.г.: Сотир Јанев, народни посланик и уредник листа „Днес“; Христо Брзицов, уредник „Мира“; Стефан Дамјанов, претставник концерна листова „Утро“, „Дневник“ и „Зарја“; и Александар Цацев, шеф радио-службе у Бугарској.

Бугарски гости су разгледали прво све павиљоне Београдског пролећног сајма, који је на њих учинио одличан утисак. Посетили су Авалу, Оплепац, Венчачку задругу и Буковичку Бању. На Авали су се поклонили гробу Незнаногу Јунака, а на Оплепцу су одали пошту сени Витешког Краља Александра I Ујединитеља и Краља Петра I Ослободиоца.

15 априла посетили су председника владе г. Драгишу Цветковића у 11 часова, а затим у 5 часова после подне потпредседника владе г. д-р Влатка Мачека. И г. Цветковић и г. Мачек задржали су се по пола часа у разговору са бугарским новинарима и дали им значајне изјаве за бугарску штампу.

Г. Драгиша Цветковић је подвукао да пријатељске везе између Бугарске и Југославије постају све тешње и да су се душе два народа приближиле више него управљачи наших држава.

Г. В. Мачек је истакао потребу споразума из-

Конкретни закључци нису донесени, али је у свима питањима постигнута принципијелна сагласност.

Увече је Друштво „Путник“ приредило интимну рибљу вечеру мађарским гостима у ресторану „Два рибара“.

У 23,12 сати су мађарски гости отпутовали возом за Загреб. Испраћај на станици био је врло срдачан.

Претставници мађарског туризма су посетили Загреб и Љубљану, — где су исто тако срдачно дочекани, — а затим су се вратили у Будимпешту.

међу балканских народа да би се спасао мир на Балкану и да би се одузело право и разлог свакој трећој сили да се меша у наше ствари.

Председник Београдске општине г. Војин Ђуричић приредио је бугарским новинарима банкет у ресторану „Атина“. Председника на овом банкету заступао је г. д-р Живан Лукић, градски већник и сенатор. Поред бугарских гостију, били су присутни претставници Управе сајма, неколико градских већника и виших чиновника Београдске општине.

За време вечере г. д-р Живан Лукић је поздрављив бугарске госте у име председника г. Ђуричића и нагласио важност оваквих међусобних посета за продубљење пријатељских односа између наша два народа.

Г. Лукићу је одговорио г. Сотир Јанев, који је подвукао потребу што тешње сарадње између Бугарске и Југославије у овим тешким временима, како бисмо сачували садашњу неутралност и сузбили све штетне утицаје са стране.

*
* *

Бугарски новинари су у софијским листовима написали неколико значајних чланака и извештаја поводом свог боравка у Београду. Нарочито су истакли велики напредак Београда и леп успех Београдског сајма, на коме је бугарска привреда врло добро заступљена. Подвукли су и потребу да Бугарска сагради свој национални павиљон на Београдском сајму.

Донели су изјаве г. г. Цветковића и Мачека и написали су више интересантних коментара и информативних чланака поводом тих изјава, истичући велики значај српско-хрватског споразума за консолидовање и јачање Југославије. Подвукли су потребу што тешње сарадње између Југославије и Бугарске и констатовали да је атмосфера у Југославији врло погодна за такву сарадњу.

Нови Управник града Београда г. Драгомир В. Дринчић

Досадашњи Управник града Београда г. Драгослав Лазич постављен је за државног саветника, а на његово место је постављен 23 марта 1940 год. госп. Драгомир В. Дрин-

чић, досадашњи помоћник бана Зетске бановине, — и то прво као вршилац дужности Управника града.

Г. Дринчић је примио дужност 24 марта. 29 марта 1940 постављен је г. Драгомир В. Дринчић за Управника града Београда. Г. Драгомир Дринчић је рођен у Нишу. Правне студије је завршио у Француској. Чиновничку каријеру је започео као полицијски чиновник у Нишу, а после је премештен у Београд.

Из полицијске струке је г. Дринчић прешао у судску. Био је судија Окружног суда

за град Београд. Са тога положаја је отишао за помоћника бана Дунавске бановине, одавде је премештен за помоћника бана Зетске бановине.

Г. Дринчић је познат као одличан правник и правни писац. Своје правне способности је доказао и у пракси, — као полицијски чиновник, као судија и као помоћник бана, — и у теорији, — као сарадник правних часописа и листова.

Општински електрични часовници на прометним местима у Београду

Крајем марта и почетком априла 1940 Дирекција трамваја и осветљења наместила је неколико часовника на прометнијим раскрсницама у Београду, и то: на Теразијама, Славији, Тргу Браниоца Београда, раскршћу Краљице Марије и Краља Александра ул. и у близини моста Краља Петра II. На овај начин грађанству је дата могућност да у свако доба зна тачно време, а нарочито путницима, који долазе у Београд, јер су часовници наместени на главним приступним улицама у вароши.

Ови часовници прикључени су на електричну мрежу, а покрећу се помоћу малих синхронских мотора. Часовници раде тачно, јер број окретаја у секунди поменутих мотора зависи од броја окретаја генератора у електричној централи, где се врши контрола овог броја окретаја помоћу једног нарочитог контролног часовника, чији се рад стално упоређује са хронометром Астрономске Опсерваторије.

Дечји дом Црвеног крста у Београду

Подмладак Црвеног крста врши припреме за подизање Дечјег дома у Београду, који би првенствено био намењен деци која долазе из унутрашњости у Београд. Велики број школске деце из свих крајева Југославије долази у организованим екскурзијама у Београд. Питање преноћишта и прехране за такве екскурзисте је тежак проблем. Учитељско удружење и Феријални савез могу да приме по стотину деце. А када наступе лепа дани, — у пролеће, лето и јесен — долази у Београд свакодневно по неколико екскурзија, по више стотина деце. Када би се осигурао деци угодан и јевтин боравак у Београду, повећао би се и број екскурзија и број деце.

Главни одбор Црвеног крста ставио је подмлатку на расположење извесну суму новаца за градњу овог дома, а извесну суму је прикупио сам Подмладак. Та сума износи досад нешто преко 125.000 динара. Подмладак је развио акцију у целој земљи за прикупљање средстава за овај дом.

Дечји дом Црвеног крста подићи ће се на најлепшем месту Топчидерског Брда, испод Звезде, у

великом општинском парку који је намењен за дечја игралишта. Зидање дома треба да буде завршено до пунолетства Њ. В. Краља, покровитеља Подмлатка Црвеног крста, до 6 септембра 1941 год.

Цео дом биће израђен модерно и хигијенски. Он ће имати велике светле спаваће собе за децу из унутрашњости, чланове Подмлатка Црвеног крста, која долазе у посету Београду, трпезарију, купатила, велику дворану за дечје приредбе, велику читаоницу, кухињу.

У дому ће бити и просторије за београдску децу, чланове Подмлатка, где ће она моћи да раде и да се забављају.

Постојаће и просторије за наставнике и васпитаче, који прате дечје екскурзије и воде надзор над децом.

Око дома ће се налазити велико игралиште и спортско вежбалиште.

Изградња оваквог дома стајаће око два милиона динара.

Још један успео концерт IV пододбора Црвеног крста

Са чајанке IV пододбора Црвеног крста у Ратничком дому. (У средини г-ђа Вера Ђуричић, лево председник Београдске општине г. Војин Ђуричић)

Четврти пододбор Црвеног крста приредио је и 14 априла 1940 врло занимљив уметнички концерт са игранком у великој дворани Ратничког дома. Концерт је организовала Управа овог пододбора, на чијем се челу налази г-ђа Вера Ђуричић.

Концерту је присуствовао велик број гостију, — господе и дама из високих кругова београдских и из средњег staleжа, а нарочито је била заступљена београдска омладина.

Неколико занимљивих програмских тачака извели су и истакнути чланови београдске опере и драме.

Београдска општина је оденула за Врбицу питомице Друштва за заштиту девојака

— Г-ђа Вера Ђуричић предала је свакој девојчици лепе хаљине —

Општина града Београда поклонила је за Врбицу хаљине питомицама Друштва за заштиту девојака у Београду, којих има 32. Поклон је предала, у име председника Београдске општине г. Војина Ђуричића, његова супруга г-ђа Вера Ђуричић, која је

у ту сврху посетила Дом 11 априла т. г. после подне.

Г-ђа Ђуричић је поделила свакој питомици, уз хаљину, и по кесу слаткиша.

Прота г. Драгољуб Поповић, стараца сиротиње

Београдске општине, одржао је питомицама Дома при-
 годан говор и рекао је да претседник Београдске
 општине г. Војин Ђуричић води очинску бригу о
 деци, а нарочиту пажњу поклања женској сиромашној

Г-ђа Перса В. Вукићевић, претседница Друштва
 за заштиту девојака

деци која су остала без родитеља. Овог пута се по-
 бринуо да питомице Дома за заштиту девојака доче-
 кају радосни дечији празник Врбицу у новим хаљинама.
 Г-ђа Ђуричић, у име претседника г. Ђуричића, до-
 шла је да замени деци у овом дому родитеље, да
 им покаже да нису сами и да има ко о њима да
 се брине.

У име Друштва изразила је захвалност Бео-
 градској општини и г-ђи Вери Ђуричић претседница
 друштва госпођа Перса Вукићевић.

Г-ђа Вукићевић је изнела рад овог Друштва и
 бригу Управе око сиротих девојчица. Рекла је да
 је ово први пут да једна виђена личност поклања
 пажњу овој установи. Каже да је Управи добро
 познат хуман рад г-ђе Ђуричић, да је она утрла
 многу сиротињску сузу. Овај пример доказује да ће
 се г-ђа Ђуричић и даље бринути за сиромашну де-
 цу и да ће многа деца наћи у њој мајку, многа ће
 деца бити одевена за светле празнике.

Замолила је г-ђу Ђуричић да разгледа цео дом
 и да се упозна са радом Друштва.

Г-ђа Ђуричић је примила овај позив, прегле-
 дала све просторије Дома интересујући се за рад
 Друштва и живот питомица. Изразила је своје задо-
 вољство са уређењем Дома и организацијом рада,
 нарочито са васпитањем сиротих девојчица, које дом
 васпитава и за добре домаћице и за самосталне
 стручне раднице у животу.

*
* * *

Друштво за заштиту девојака у Београду осно-
 вано је 1924 год. Одмах од почетка рада, Општина
 Београдска давала је овом Друштву већу субвенцију.
 После му је уступила бесплатно општинску зграду у
 Звечанској улици за дом. У тој згради Друштво је
 провело 4 године, а пре две године, када је та згра-
 да направљена за гимназију, Општина је уступила
 Друштву за дом своју зграду у ул. Краљице Ма-
 рије 64, где се дом друштва и сада налази. Дом
 има 14 одељења (шест соба за становање, учионицу,
 радионицу за шивење, ткаоницу, трпезарију, канце-
 ларију, амбуланту, собу за секретара и кухињу). У
 собама за спавање има 36 постеља. Када је г-ђа
 Ђуричић делила хаљине питомицама, било је у до-
 му свега 32 питомице, а доцније је Дом примио
 још четири.

Поред зграде за Дом, Општина београдска даје
 Друштву годишњу субвенцију од 15.000 динара, ша-
 ље преко лета девојчице из овог дома на летовање,
 осигурава им бесплатно лечење у својим санитарским
 установама и даје огрев дому.

Друштво прима у свој дом девојчице о ко-
 јима нема ко да се брине и које би пропале без
 ове заштите. Друштво се стара о здрављу, исхрани и
 васпитању ових девојчица. При пријему у Дом сва-
 ка питомица се лекарски прегледа. Свака та пито-
 мица има засебну постељу. Све кућне послове у
 Дому обављају питомице под надзором управитељице.
 У дому се одржавају домаћички течајеви за пито-
 мице, које полажу на крају течаја испит пред иза-
 слаником Министарства просвете. Питомице које до-
 бро заврше течај смештају се као домаћице у добре
 породице.

Поред послова домаћинства, питомице раде и у
 радионицама за ручне радове под надзором стручне
 учитељице. Деца ткају на два разбоја у Дому све
 постељно и столно рубље, које се, по потреби, и
 продаје.

Питомицама се држе згодна предавања у до-
 му, а воде се и на предавања и поучне филмове
 на Коларчевом универзитету, на разне занимљиве при-
 редбе, у музеје итд.

Друштво је досада удомило око 50 девојака и
 потрошило на ту сврху знатну своту.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Свечана Академија у Библиотеци и Музеју града Београда

— Поводом годишње изложбе књига и изложбе нових докумената о Београду —

Београд напредује гигантским корацима. Године добијају карактер деценија. Један радни програм сустиже други, и сваки тражи своје право и своју могућност остварења. Овај карактер целине једнако се интензивно опа-

руководе огромну издржљивост, духовну и душевну чврстину и снагу. У свему томе и културни задаци имају свој неодложиви императив. И не само то, већ и своју огромну сугестивну снагу.

ИЗЛОЖБА ДЕЧИЈИХ и ОМЛАДИНСКИХ КЊИГА БИБЛИОТЕКЕ ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА —1940—

Уметнички плакат Изложбе, рад ак. сликара г. Балажа

жа и у самој Општини. У њој се наједанпут све развило и добило свој максимални динамички обрт захтевајући од оних који свим тим

Градска библиотека и Градски музеј имају у низу тих културних задатака своје место, као што имају и свој императив.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Стварност је увек мања од снова, али има срећну тенденцију да стално тежи за остварењем снова, тежњу да се приближи ономе што би било најбоље. Велика наговештавања од стране Претседника наше Општине, Господина Војина Ђурчића, — остварена — претстављаће онај велики идеал за којим ове установе теже. Те перспективе значе једну моћну поддршку у раду.

„Per aspera ad astra“....

*

Оно што је нови докуменат, лепа слика за музеј, то исто је свака добра нова књига за библиотеку. Ко научи да воли књигу, дочекује је с великим узбуђењем. Велики број нових књига је право душевно задовољство.

У крајњој линији свакој изложби књига је циљ да нас научи да волимо књигу, односно да повећа и учврсти већ постојећи сећај за књигу и њену вредност у целокупном човековом духовном изграђивању...

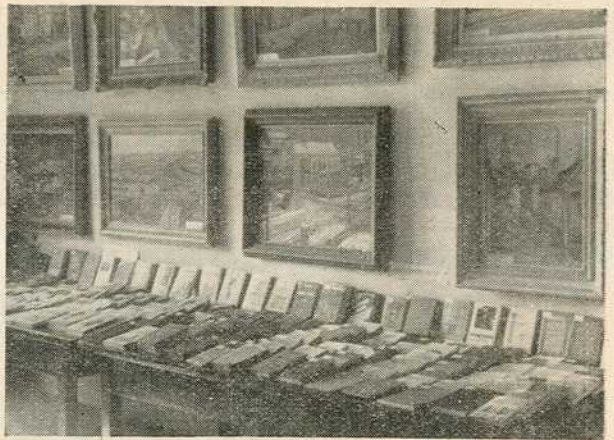
Исто тако повремене изложбе у музеју оживљују интерес за поједине моменте историје, или за ону област стварања и рада којој је изложба посвећена. Тежиште интереса овде се преноси с посетиоца на сам музеј, јер музеј преко оваквих изложби добија не само морално, већ и материјално: у новим документима, које му заинтересовани посетиоци с много више предусретљивости стављају на располагање. То је нарочито важно код музеја градова, чија историја носи на себи одраз тако променљиве, често тако трагичне судбине, каква је историја нашега града. И још нешто. У случајевима где су музеји скучени на мали број просторија, то је једини начин да се, бар с времена на време, изложи по која занимљива збирка за коју нема довољно места да буде стално изложена.

*

У Градској библиотеци, нарочито ранијих година, приређивано је и по неколико изложби годишње, било да се приређена изложба односила на занимљиву колекцију поклоњених

Са изложбе књига у Градској библиотеци

Са изложбе књига у Градској библиотеци

књига, или неку посебну групу књига за коју је био везан нарочити интерес. Такве су биле у своје време: „Изложба француских романа“, поклон Париске општине Градској библиотеци; „Изложба књига за најмлађе читаоце“; „Изложба књига Француске владе“ и сличне. Уз те изванредне изложбе у Библиотеци се приређује једанпут годишње и стална — годишња — изложба, којој је циљ да читаоца и посетиоца упозна са свим оним новим књигама које је Библиотека у току године откупила или добила на поклон.

Овај начин упознавања читаоца с књигом осигурава скоро свакој књизи одређени круг читаоца. Нарочито је то важно за нову књигу. „Habent sua fata libelli“, али та „fata“ зависе од многих предуслова. И књига, као и човек, често бива сасвим неправедно занемаривана, запостављана. Кадгод је критика не учи, кадгод је недовољно правилно оцењена, кадгод је случајно мимоиђе. Изложена, она долази непосредно пред очи самог читаоца, а тим јој се свакако отварају шири путеви. Осим тога, од сваке добре књиге нешто зрачи, она привлачи поглед, фиксира се у сећању.

Да ради на свему овоме, све то спада у задатке библиотека, нарочито градских, које су позване да што више и што интимније улазе у живот грађана, одраслих, као и деце и омладине.

На овогодишњој изложби Градске библиотеке било је изложено око 1.500 књига, и то 1076 књига које су редовним путем набављене за Библиотеку, и 424 књиге које је Библиотека добила на поклон.

Међу поклоњеним књигама нарочито је био значајан поклон књига Немачке владе, укупно 260. Исто тако је овом приликом био изложен и један мањи део књига Француске владе, који на прошлогодишњој изложби није био изложен, — већином: поезија, романи и позоришна дела. Поред ових књига биле су изложене и књиге које је Библиотеци поклонила књижара Поповић.

Ради што веће прегледности и лакшег сналажења посетилаца, књиге су биле изложене по групама. Сасвим засебну целину сачињавале су књиге за децу и омладину, а исто тако и луксузна издања и библиофилске реткости.

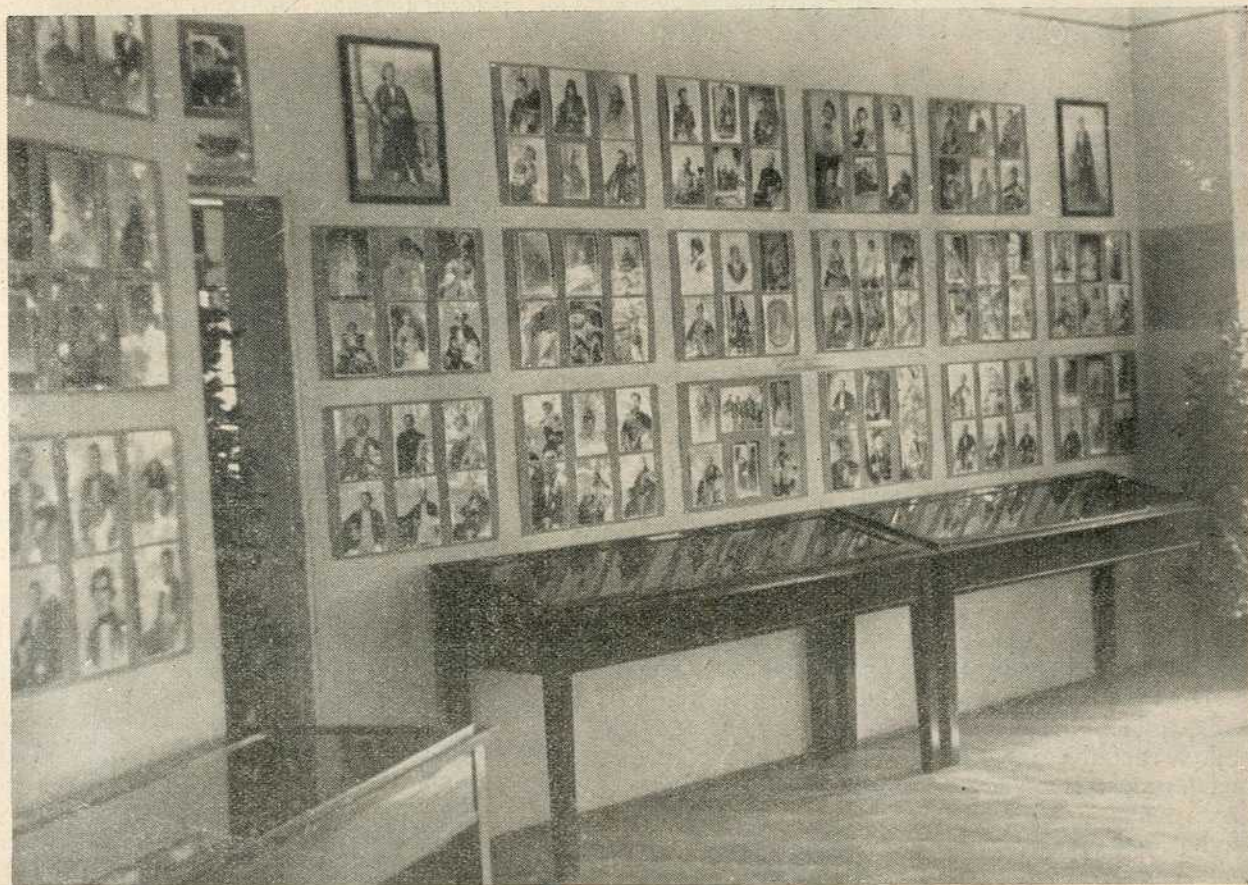
Као и увек, свака изложена група књига имала је своје посетиоце, своје интересенте. Колико су изложене књиге деловале, то се најбоље видело одмах по отварању Читалоница, по великом интересу читалаца за књиге које су видели на изложби.

За појам библиотека у уобичајеном смислу, Градска библиотека је сасвим нова. Тек што се навршило нешто преко једне деценије од њеног оснивања. Да се Градска библиотека снабде свим књигама које би морала имати, — с обзиром на остварење и постигнуће задатака за којима тежи, жељу и потребу да удовољи свим оправданим интересима својих читалаца, — треба изванредно много. Свакако много више од онога што је обзиром на редовне кредите могуће. Па ипак нове књиге, било откупљене, било добијене на поклон, много ће помоћи њеном даљем раду и развоју, и у односу према одраслим читаоцима — у Читалоници одраслих читалаца, и у односу према деци и омладини — у Дечијој и Омладинској читалоници. Деци и омладини се морала поклонити нарочита пажња. Било је потребно да се многе добре књиге набаве у већем броју

примерака, да се посвети што већа пажња тз. „школској литератури”, оним делима из наше књижевности с којима се деца морају упознати не само *ex privata diligentia*, већ и обзиром да то од њих тражи школски програм. Како међу нашим децом и омладином има велики број таквих, чији родитељи нису у стању да све те књиге за своју децу сами набаве, Библиотека им на тај начи помаже у двострукој мери. Из дечје и омладинске књижевности набављена су сва нова издања не само „Златне” и „Наше књиге”, издања која већ имају своју традицију, већ и сва издања „Кадока”, „Плаве птице”, библиотеке „Наша радост”; нова издања нових дечјих и омладинских књига, — преводи, оригинали, прераде, — која ће наћи своје одушевљене читаоце.

*

Историја Београда значи нешто сасвим изванредно и грандиозно. Расветлити ту историју, оживљавати је било писмом, било документима ма које врсте, претставља један сасвим посебан и врло велики задатак. По количини интереса, занимљивости и значају — векови конкуришу један другоме, један се с другим утркују, макар да та историја не иде у правој, већ у целом низу изломљених линија; макар да за највећим полетом долазе катастрофе, често потпуна табула раза тамо где је до јуче све врло и кипело од живота, животног напона и полета.

Са изложбе документарних фотографија Градског музеја. — Фотографије из колекције г-ђе Катариње Јовановић, књижевнице

Академија у Библиотеци и Музеју: у првом реду изасланик Његовог Величанства пук. г. Петровић и изасланик Његове Светости Патријарха владика г. Јован

Деветнаести и двадесети век и континуитет живота у њима пресечен је Светским ратом. Наједанпут је све заустављено. Од оног живота који се као каква племенита биљка полако развијао и напредовао, изграђујући се све више и диференцирајући се у свим правцима, који је имао и своју идиличну, и своју романтичну, и своју, у извесним манифестацијама, сатиричну страну, није скоро ништа остало. Вихор рата, емиграције, окупације, невоље десетероструке и стоструке одне-ле су све.

Са пијететом гледају се ретки сачувани документи.

Наша књижевница, неуморна културна радница, госпођа Катарина А. Јовановић, ћерка истакнутог ак. сликара поч. Анастаса Јовановића, сачувала је у свом дому много тога што данас претставља праве реткости, нарочито за боље познавање културног и друштвеног живота Београда у другој половини прошлог века. Потстакнута великом љубави према Београду, руковођена својом широком дарезљивошћу, госпођа Јовановић је већ у више махова Градском музеју чинила драгоцене поклоне. Како је њен отац био не само истакнути сликар, већ и уметник-фотограф, који је са правом страшћу радио на уметничкој фотографији, дајући свакој слици индивидуалан израз и карактер, — госпођа је сачувала и из-

ванредну збирку фотографија на којима живи, говори друштво старог Београда, које му је ударило темеље, с којим је Београд из деветнаестог ушао у двадесети век.

Та изванредна збирка, коју је Градски музеј госпођином дозволом префотографисао, и која је на тај начин у неку руку конзервисана за даљи низ деценија, — сачињавала је један део Изложбе документарних фотографија, која је, упоредо с изложбом књига Градске библиотеке, приређена у Градском музеју. Поред ових слика биле су изложене документарне фотографије Београда из доба Светског рата; документарне фотографије нашег Горњег и Доњег града, а осим тога велики број рукописа наших знаменитих и истакнутих људи.

Све су то били документи о којима би се, о сваком посебно, могло много писати и много казати. Они, сваки за себе, говоре подједнако и оку и души. Невероватно је што све може да каже једна слика, један стари докуменат, старо писмо или карта.

*

Изложбе су отворене свечаном АКАДЕМИЈОМ, која је одржана у великој сали Библиотеке 29 прошлог месеца.

Посета на Академији била је ванредно велика. Сви они који се интересују радом градских културних институција показују одувек према овим Академијама Библиотеке велики

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

интерес. Његово Величанство Краља заступао је пуковник г. Петровић; Његову Светост Патријарха српске православне цркве владика г. Јован и викарни епископ г. Арсеније; немачко посланство немачки посланик његова екселенција г. Виктор фон Херен; француско посланство барон г. Кош; турско посланство његова екселенција турски посланик г. Коперлер; Државни Централни Пресбиоро заступао је шеф Пресбиороа г. Предраг Милојевић; радио академик и књижевник г. Вељко Петровић.

Осим тога Академију су посетили бив. претседник Општине, унив. проф. г. Нешић са госпођом, б. руски посланик г. Василије Штрандман, генерал г. Ранковић са ћерком и госпођом, госпођа Нака Спасић, сенатор и већник г. Живан Лукић, проф. и већник г. Рајица Маринковић, већник г. д-р Петар Марковић са госпођом, Управник Опште државне болнице и градски већник г. д-р Велимир Михаиловић, помоћник управника Државне Штампарије и већник г. Дешић, директор Опште одељења Општине г. Милош Вукићевић са госпођом, директор Финансијске дирекције г. Илија Каличанин и многи други угледни гости.

Поједина уметничка и културна друштва заступали су њихови изасланици. Редакције престоничких дневних листова: „Политика“, „Ереме“, „Правда“ биле су заступљене преко својих сарадника.

Г. Сима Пандуровић, књижевник, шеф Културног Отсека О. г. Б., говори на Академији.

Програм Академије отпочео је одмах по доласку изасланика Његовог Величанства Краља у тачно заказано време.

*

Чињеница да је на Академији имао узети учешћа сам Претседник Општине града Београда, Господин Војин Ђуричић, давала је овој свечаности нарочити значај. Како је у последњем часу Господин Претседник отпутовао за Румунију, заступао га је проф. унив., претседник Културног Одбора Општине г. д-р Јован Радонић.

*

Програм Академије, који је претстављао нарочити интерес и избором тема и својим уметничким делом, саслушан је од почетка до краја са највећом пажњом.

Говор Претседника г. Ђуричића „НАШИ КУЛТУРНИ ЗАДАЦИ“ прочитао је г. проф. д-р Јован Радонић; велико плескање и одобравање свих присутних био је најбољи доказ колики су утисак направиле речи овог говора. Одмах затим г. д-р Јован Радонић одржао је своје изванредно предавање: „ДЕСПОТ СТЕВАН ЛАЗАРЕВИЋ И ГРАД БЕОГРАД“, у ком је, са смелошћу уметника и тачношћу великог научника-историка, оцртао изванредну

Г. д-р Јован Радонић, проф. Универзитета и академик, говори на Академији.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

фигуру овог нашег племенитог владоаца, чије је име тако дубоко, тако интимно везано за један колико славни толико и трагични део прошлости Београда. Трећи предавач, књижевник и шеф Културног отсека Општине, г. Сима Пандуровић одабрао је тему која се у највећој мери слагала с приредбом: „ПРЕД ЛИКОВИМА ПРЕТСЕДНИКА ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА” и изложио је на њему својствен начин, уносећи у изванредно излагање ванредну лакоћу стила и велику лепоту нашег језика. Тако је и трећи предавач дочекан с највећим симпатијама и великим одобравањем.

Уметнички програм који је затим изведен био је исто тако, као и ови говори и предавања, на великој висини.

У извођењу програма узели су учешћа наши познати уметници, прваци Београдске Опере и Балета: г. Жарко Цвејић, г-ђица Мезетова, г-ђа Живановић, г. Ристић; концертна уметница г-ђа Нађа Дојчиновић. Г. Цвејић је отпевао две песме: „Три јунака” од Мокрањца и „Двојник” од Шуберта; госпођица Мезе отпевала је три песме: „Јапан” од М. Милојевића, „Успаванка” од Ј. Брамса и „Узалудна серенада” од Ј. Брамса; г-ђа Нађа Дојчиновић отпевала је арију из опере Кармен „Ла Хабанера” и две руске романсе.

На клавиру су пратили госпођа проф.

Олга Карини и г. Димитрије Конради, члан Народног позоришта.

Сви су извођачи награђени дугим и срданим одобравањем. Програм је завршен нешто пре седам сати.

*

Изасланик Његовог Величанства, пуковник г. Петровић, немачки посланик г. фон Херен, изасланици Његове Светости: владика нишки г. Јован и викарни епископ г. Арсеније и велики број других угледних гостију прегледани су, након завршене Академије, Изложбе које су биле приређене у Градском музеју. Сви су високи гости показивали велик интерес и за изложене књиге и за изложене документе. Господин изасланик, пуковник г. Петровић, нарочито се зауставио код слика које су приказивале јуначку одбрану Београда и код појединих занимљивих модела: Небојше, Доситејеве велике школе. Изасланици Његове Светости Патријарха показали су за све изложене предмете и књиге онај широки интерес који је одувек био висока особина представника наше цркве. Његова екселенција министар г. фон Херен прегледао је с највећим интересом и изложена ретка издања наших и страних књига: француских, немачких, енглеских, италијанских интересујући се нарочито за рад Библиотеке. Затим се много интересовао за планове старог Београда и за-

Изасланици г. пук. Петровић и владика г. Јован, у пратњи директора г. Милоша Вукићевића и Илије Каличанина, разгледају изложбу.

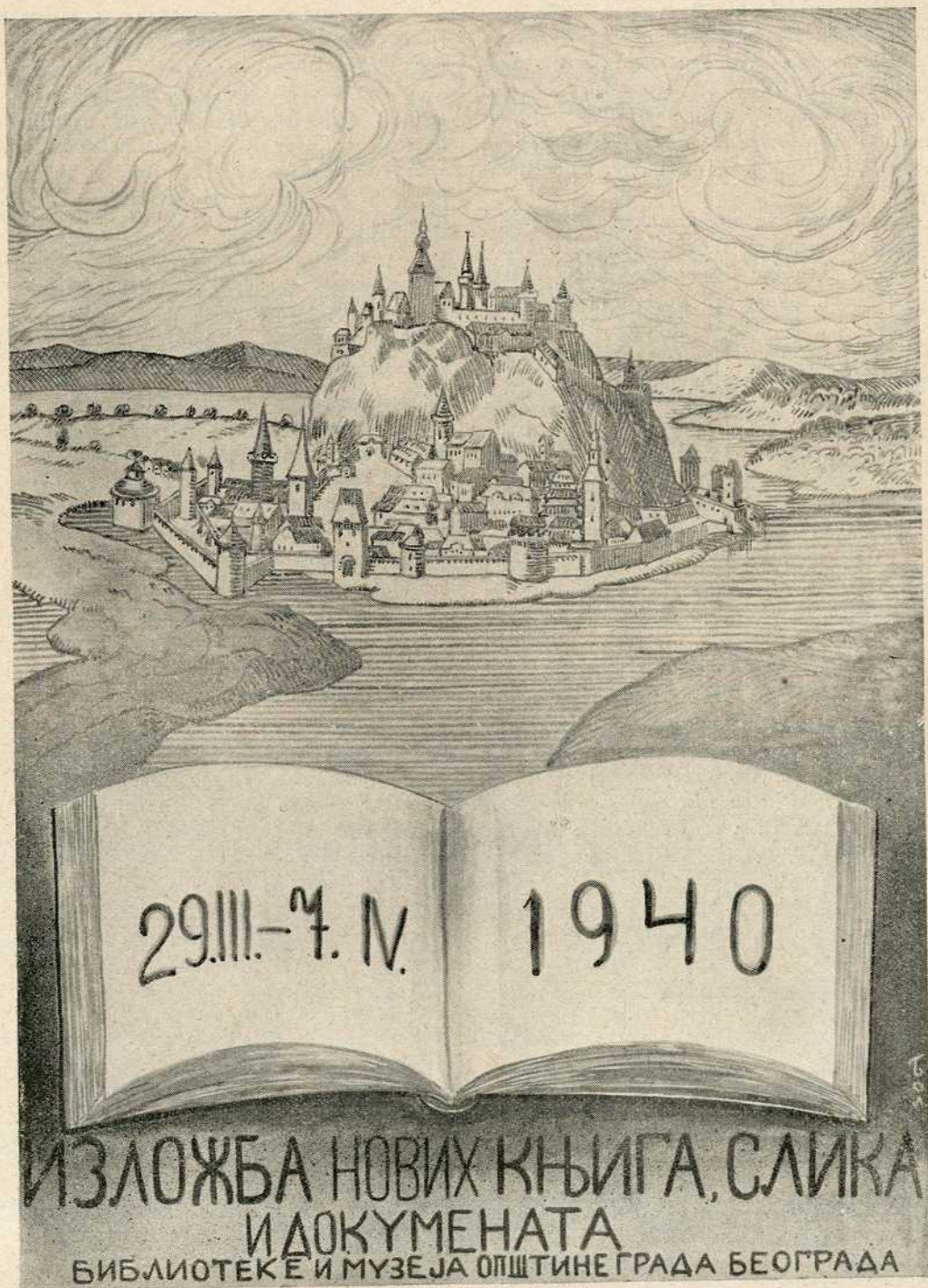
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нимљиве налазе које је Данска група покло-
вила у Градском музеју.

Изложбе су биле отворене укупно 10 дана,
од 29 III до 7 IV закључно. Међу посетиоцима
био је велики број наших студената, као
и деце и младежи. Од школа, Изложбе су по-
сетиле ученице III Женске гимназије под вођ-

започео редован рад Читаоница Библиотеке,
а исто је тако и Изложба докумената Музеја
отворила нове перспективе за даљи рад на
скупљању успомена из велике и богате про-
шлости Београда.

У сваком случају, Библиотека и музеј ду-
гују и за ову приредбу велику благодарност

Уметнички плакат Изложбе, рад ак. сликара г. Балажа

ством госпође проф. Данице Вукићевић, су-
пруге г. Директора Општег одељења, ученице
V разреда I Женске гимназије под вођством
госпође проф. Црниловић.

*

у првом реду Претседнику Општине града
Београда, Господину Војину Ђуричићу, чије је
културно залагање изванредно, пуно дубоког
осећања и појимања.

Као што је већ споменуто, резултати Из-
ложбе књига осетили су се одмах пошто је

Д-р Марија Илић-Агапова

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Гостовање Италијанске опере у Београду

— Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић приредио је свечан ручак у част италијанских уметника —

Ансамбл италијанских оперских певача, чланова Миланске скале и Краљевске опере у Риму, гостовао је у Београду од 5 до 8 априла 1940 год. Дошло је 13 чувених италијанских оперских певача под вођством г. Антонија Лампони, директора италијанске позоришне агенције.

Италијански уметници су дали у позоришној згради код Споменика три оперске претставе: 5 априла „Андре Шеније-а“, 6 априла „Травијату“ и 8 априла „Трубадура“.

У част Италијанских уметника, приредио је Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић 5 априла свечан ручак у дворани Ратничког дома. Поред италијанских уметника, ручку су присуствовали: италијански посланик г. Франческо Ђорђо Мамели са госпођом, секретар италијанског посланства г. Гвидоти са госпођом, претставник Министарства просвете г. д-р Владимир-Велмар Јанковић; од стране Београдске општине градски већници г. г. Милоје Рајковић, Рајица Маринковић, Аца Павловић, Бранко Недељковић, д-р Стеван Поповић, д-р Пера Марковић, Драгослав Ђорђевић, д-р Живан Лукић, шеф Културног отсека г. Сима Пандуровић, шеф Кабинета г. Љубомир Нинић и референт кабинета г. Света Димитријевић. Од стране Народног позоришта били су присутни претставници управе и више чланова Дrame и Оперe.

Пре почетка ручка претседник г. Ђуричић упознао се са италијанским гостима и провео са њима кратко време у срдачном разговору.

За време ручка наздравио је гостима домаћин г. Војин Ђуричић. Истакао је огроман значај италијанске уметности уопште, а наполе италијанске оперске уметности. Завахао је гостима што су дошли да пруже

же ретка задовољства Београђанима, који ће имати прилике да чују претставе италијанске опере.

Г. Ђуричић је поменуо да је недавно у Београду основан Италијански институт да шири познавање италијанске културе. У колико се више будемо познавали, више ћемо се поштовати.

Г. Ђуричићу је одговорио италијански посланик на нашем Двору г. Мамели. Захвалио је на срдачном дочеку италијанских уметника у Београду и напио је чашу у здравље Њ. В. Краља Југославије и за напредак Југославије.

Говорио је затим г. Пиеро Фаброни, бивши директор скале и диригент групе која гостује у Београду. Узбудљивим речима г. Фаброни је истакао своје задовољство што италијански уметници гостују у Београду.

Италијански певачи су, у све три претставе, показали ванредне одлике италијанске опере и потврдили високи престиж који она ужива у свету. Уз сарадњу нашег хора, балета, оркестра и неколико наших солиста Италијани су очарали нашу публику и изазвали буру спонтаног аплауза.

Најбољи су певачи били: г-ђа Ђина Чиња (Мадлена у „Андре Шеније-у“ и Леонора у „Трубадуру“), г-ђа Аталија Арки (Виолета у „Травиати“), г. Енрико де Франческати (Жерар у „Андре Шеније-у“ и Луна у „Трубадуру“), г. Франческо Батаља (у Андре Шеније-у и у „Трубадуру“), г. Маскарони (Жермон у „Травиати“).

Диригент г. Пиеро Фаброни био је изврстан. Он је дириговао опере „Травијату“ и „Трубадура“, а г. Ловро Матачић дириговао је „Андре Шеније-а“.

Уметничка хроника

Юбиларна изложба »Ладе«

(Од 8 до 23 априла 1940)

Основано пре тридесетпет година „Удружење српских ликовних уметника — Лада“ заузима једно од најважнијих места у историји новије српске ликовне уметности — и својим уметничким стремљењима, и именима која су кроз то време прошла кроз каталоге његових изложба, и својим непрекидним радом. Шта више, поједини периоди историје „Ладе“, добрим су делом и историја српске ликовне уметности. Због свега тога „Лада“ заслужује да се скупе подаци о њој и о њеном деловању, и да се напише њена исцрпна историја. Ја ћу то и учинити у једном од идућих бројева „Београдских општинских новина“, а сада ћу се задржати само на уметничком значају радова њених чланова са ове изложбе држећи се при томе реда из Каталога.

На овој „Ладиној“ изложби — двадесетчетвртој по реду — узело је учешћа двадесет

сликара, три вајара и један графичар. Изложба је наишла на веома леп пријем и код шире београдске уметничке публике — и код посетилаца и код купаца —, а тим поводом је у разним београдским листовима објављен већи број чланака у којима је о „Лади“ говорено с много симпатија и признања.

Импресеонистичка платна г-ђе *Бете Вукановић*, и овог пута као и до сада, носе све карактеристике минхенске школе друге половине прошлог века. Њено „Цвеће“ одаје не само мајстора високих квалитета него и веома нежну, сензибилну душу. Један мали интерјер „Из манастира Манасије“ и по својим сликарским решењима, и по дубоко религиозном штимунгу, претставља једно мало ремек-дело.

Михаило Вукотић је изложио само три платна која одају једну доста јалову те-

Министар просвете г. Божидар Максимовић, у присуству изасланика Њ. В. Краља пуковника г. Клајића и претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића, отвара изложбу „Ладе“

Душан Јовановић-Ђукин: Љубомир Давидовић

жњу, да се цела слика реши у једном јединственом тону. Вукотићев примитивизам, то се најјасније види у „Портрету”, има јаке везе са сликарским схватањима Василија Резникова, али његова дела не одишу оном непосредношћу којом одишу Резниковљева.

Драгомир Глишић се и овом згодом показао као прворазредни реалистички пејзажиста. Његови дечаци, доведени у атеље с улице, у свом изразу имају нешто што нас осваја и што нам јамчи да Глишић, иако није „социјални сликар”, ипак уме социјално да гледа и осећа. Чисто сликарски највише пажње привлачи његово „Цвеће” (15). Толико склада и толико свежине, како у колориту тако и у композицији, а уједно и толико осећања за материју — заиста се не сусреће често на нашим многобројним изложбама.

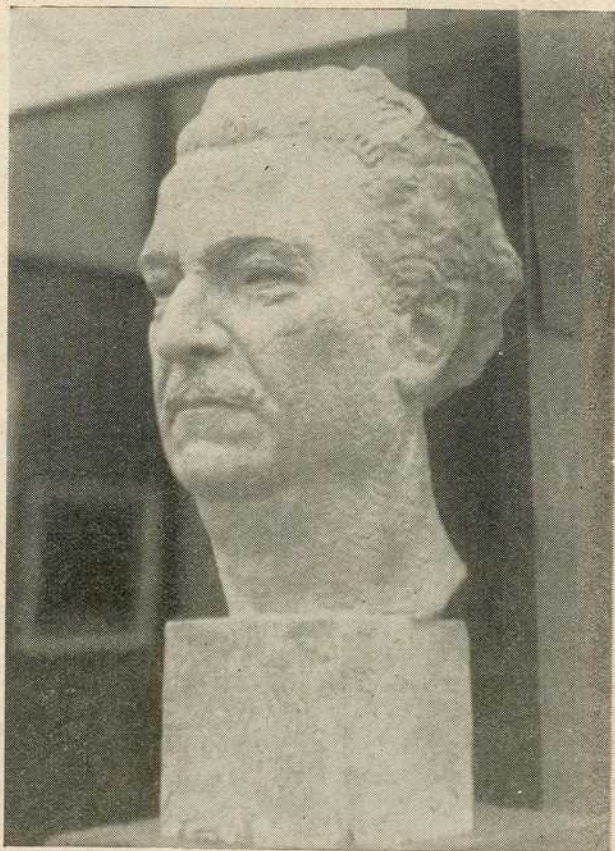
И дела Милоша Голубовића одају углавном јаке минхенске утицаје. Његово „Воће”, у појединим партијама доста круто, има неколико бресака које заиста делују као најпотпунија реализација дане стварности. Његова палета је богата, светла и топла и услед тога његове слике делују веома пријатно; донекле и декоративно. Фреско-композиција „Словенска култура која долази”, инспирисана дубоко религиозним мистицизмом и оптимизмом, претставља доста смео покушај, о коме би се могло посебно писати.

Портретиста светског гласа Паја Јовановић, који је сликао и многе крунисане главе, а чија дела и у највећим уметничким центри-

ма уживају прворазредну репутацију, на овој изложби се појавио са пет мајсторских портрета, схваћених углавном академско-реалистички. Портре претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића претставља пар екселанс психолошки продубљено дело са извесним сепесионистичким акцентима. Баш у том портрету Јовановић је показао како треба сликати портре: да је лице најважнији део портрета и да према томе тежиште читаве слике треба поставити баш ту. „Студија за портре” делује скоро импресионистички.

Доста многобројна платна Лајхт Сабастијана одају сликара који бежи од сваког маниризма и који своје моделе веома солидно студира. Његова „Зима” има нешто од познатог Вламинковог импресионизма, а мала композиција „У Г вагону” одише чисто натуралистичким духом. Тонски беспрекоран, а психолошки одлично продубљен, његов „Портре” (Бр. 33) јесте сликарски један од најбољих на овој изложби.

Петар Лубарда је изложио једно одлично „Цвеће” (Бр. 55) како у колориту тако и у третману, које одаје веома развијено осећање за материју, — и једно друго (Бр. 58) које је сликарски сасвим другојачије схваћено и код гледаоца изазива сумњу да су та оба дела — дела једног истог сликара. У том, другом, „Цвећу” боје су и сувише прљаве обзи-

Душан Јовановић-Ђукин: Архитект Ђура Бајаловић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ром на сликани објекат: руже. „Фикус”, иако у доњем делу има грешку у цртежу, ипак је успео, јер је тонски веома добро решен са снажним осећањем за материју.

Кумрић Александер је изложио два одлична ваноговски схваћена пејзажа (Бр. 64, 65). Поједине партије у његовим сликама „Пролеће” и „Из напушеног парка” (Бр. 61 и 60) одају и поентилистичке утицаје, а „Мртва природа” је тонски дата са много успеха.

Ана Маринковић је такође импресионистички ђак. Њу интересују у првом реду тонски односи. Са много осећања за боју и материју у светлим плановима, она с много укуса и сензибилитета, и искреним одушевљењем негује наш пејзаж. Њена платна нису велика и веома су допадљива.

Дела Живорада Настасијевића су и овог пута у његовом познатом маниру старих зографа, с извесним акцентима ране ренесансе. То је техника у којој је све дводимензијално, без планова, без оптичке дубине и без сенчења. У том жанру Настасијевић је дао пет сликарских финих дела.

Лейосава Павловић је на овој изложби репрезентирана првенствено као добар колориста, који не упада у маниризам. Тражећи још увек свој коначни израз, она и у живом (Бр. 184) и у пригушенијем (Бр. 79) колориту, увек с много сигурности и с много укуса, успева да одржи скалу, што одаје већ солидну рутину и прецизан осећај за боју као елементар сликарског изражаја. Њени интерјери немају оне непосредности као њени пејзажи. Интерјер (Бр. 77) има поред тога и једну веома неукусну грешку у цртежу ноге, која је у толико уочљивија што се налази на најнаглашенијем делу слике. Павловићева је свакако напреднија и најсмеонија од свих излагача на овој изложби.

Јефто Перић ради своја платна с много нежности и љубави, с искреном непосредношћу и с великим познавањем материјала. Најуспелији су му радови мотиви из Приморја, особито „Корчула”. „Цвеће” је беспрекорно у цртежу, а колористички веома живо. „Поглед на Београд”, дан у клер-обскиру, јесте тонски најчишћи.

Јелисавета Петровић има осећања за пејзаж, који даје у жарком колориту и у богатим контрастима. Интересантно је да, иако жена, нема осећања за материју цвећа, које даје чисто колористички, широким потезима кичице. Гама одлична, а колорит много потсећа на Добровића. Тушеви су јој тврди и без атмосфере.

Миодраг Петровић је и на овој изложби сав у преокупацији својих познатих идеализираних мотива шумадиског појзажа, мистике воде и шуме — као што о томе говорим опширно у овом броју на другом месту. Нека

Претседник Београдске општине г. Војин Буричић са сликаром г. Драгомиром Глишићем на изложби „Ладе“

ми буде дозвољено да на овом месту, у прилог свом „портрету” Миодрага Петровића, изнесем, да је он на овој изложби продао све своје изложене слике, чиме је најбоље потврдио све оно што сам о њему написао.

Појовић Ђорђе има неколико добрих слика, схваћених углавном поентилистичко-импресионистички. Покушаји цртања кичицом, на пр. у акварелу „Мондуки — предграђа Крфа” (Бр. 129), сликарски су депласирани. Акварел је акварел, а оловка оловка.

Урош Предић је изложио портре барона Јосифа Рајачића, у природној величини, који је још једном показао да је Предић најбољи познавалац свих тајни сликарског заната, међу свим српским сликарима. То је, у најбољем и најлепшем смислу речи, савршено академско дело. Израђено савесно до најситнијих и најнезнатнијих детаља — до рефлекса на дугмадима прсника — оно би могло да послужи као школски пример савесног рада и савршенства технике.

Најизразитији реализатор поетичких београдских перифериских мотива, познати импресиониста и сликар пригушеног осветљења, *Боривоје Стевановић*, изненадио је овог пута познаваоце његове уметности свежином своје палете: и то не само са трима сликама цвећа, него и са пејзажима. У „Кумодрашком потоку” он је ипак остао веран својим познатим пригушеним тоновима; али сва његова дела носе његов лични печат.

Акварели и темпере *Драгослава Стојановића* одају завидну цртачку виртоузност и смисао за композицију. Његови пејзажи, дани у ладним плавичастим и зеленкастим тоновима, продахнути су углавном декоративним елементима и плакатским схватањима.

Алфред Сирк својим извршним акварелима потсећа на Швракића, а у својим уљима одаје тражене импресионистичке ефекте, који нису без плакатске декоративности.

Са отварања Јубиларне изложбе уметничке групе „Лада“. С десна на лево: изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Клајић, сликар г. Миодраг Петровић, Министар просвете г. Божидар Максимовић и г-ца Невена Б. Максимовићева

Чађевић Милица се на овој изложби репрезентује као прворазредни акварелиста, који познаје све тајне материјала којим ради. Код ње је акварел — акварел. Њена дела одају много осећања за боју и за атмосферу; у њима има и много оптимизма. Најуспелији су јој радови: „Зимски мотив из Београда“ и „Нишка Бања — пијаца“.

Вајар Драгомир Арамбашић је изложио четири своја мања рада, која у његовом уметничком делу немају већег значаја, и која су због тога далеко од тога репрезентују свог аутора и његове могућности. Она одају старог рутинера — и то је углавном све што се о њима може рећи.

Заслужни и чувени српски вајар Ђорђе Јовановић је изложио један рељеф Краља Александра I и бисту Стевана Мокрањца. Оба дела немају ништа од оних елегантних и простудираних познатих Јовановићевих форми, а немају ни карактера. Да за то не јамчи Каталог, био бих у двоумици да су то заиста Јовановићева дела.

Душан Јовановић-Ђукин се на овој изложби показао као један од најбољих портретиста међу свим српским вајарима. Дубоко простудирани и солидно решени у простору,

његови портрети имају карактера (ову последњу реч намерно потцртавам), и одишу животом. Психолошки су нарочито успели портрети гђице Љубинке Бобић и г. Ђуре Бајаловића. Портре Љубе Давидовића, рађен вероватно по фотографији, није успео; нерешен правилно у простору, он делује безживотно и безизразно. Јовановићева техника потсећа на познату технику кнеза Трубецкоја, али она не делује довољно убедљиво; на мене бар, делује као хотомична извештаченост.

Љубомир Ивановић је изложио четири графике разних вредности. „Котор“ одаје у потпуности старог мајстора који оловком колорире; „Крај пута“, у извесним деловима схваћен линеарно, нема оне непосредне убедљивости као реализације дане материјалне стварности, коју имају многа позната Ивановићева дела; „Дрво у планини“ — особито партија самог дебла, дато је одлично, — а портре г. Добрице Милутиновића је психолошки несхваћен, а поред тога има и једну веома уочљиву грешку у цртежу на десној страни чела.

Ако се сви ти напори и сви ти резултати саберу, види се да су то реални успеси који заиста заслужују свако признање.

Звонимир Кулунџић

Сликарска изложба г. Богосава Војновића-Пеликана

Занимљива изложба слика нашег познатог сликара г. Б. Војновића-Пеликана била је приређена у априлу месецу (од 7 до 20 априла) т. г. у великој сали Ратничког дома.

Изложбу је отворио адвокат г. Константин Саватијевић, секретар Удружења резервних официра и ратника и градски већник. Врло лепим говором оцртао је г. Саватијевић ратне заслуге г. Б. Војновића-Пеликана, који је, за свој јуначки подвиг у светском рату, одликован Карађорђевоом звездом са мачевима.

Г. Саватијевић је између осталог рекао:

Овог младог сликара видимо једног дана у окршају како извршава дела која се од њега нису могла очекивати. За време најтрагичнијих дана Србије, суморног 28 октобра 1915 године, када је његов десети пук шумадијске дивизије на положају Веља Глава био такоређи заокружен од Бугара и осуђен на клање, када је једини излаз био да се на нож заузме караула Веља Глава, то је извршио један младић од непуних осамнаест година, наш данашњи излагач Војновић.

Повео је свој вод на јуриш. И то му није било довољно. Видео је да му за довршење задатка треба још један вод и нашао га је. Први вод његове чете наредника Штавланина стајао је неактиван. Војновић им се ставља на чело и води их на јуриш. У

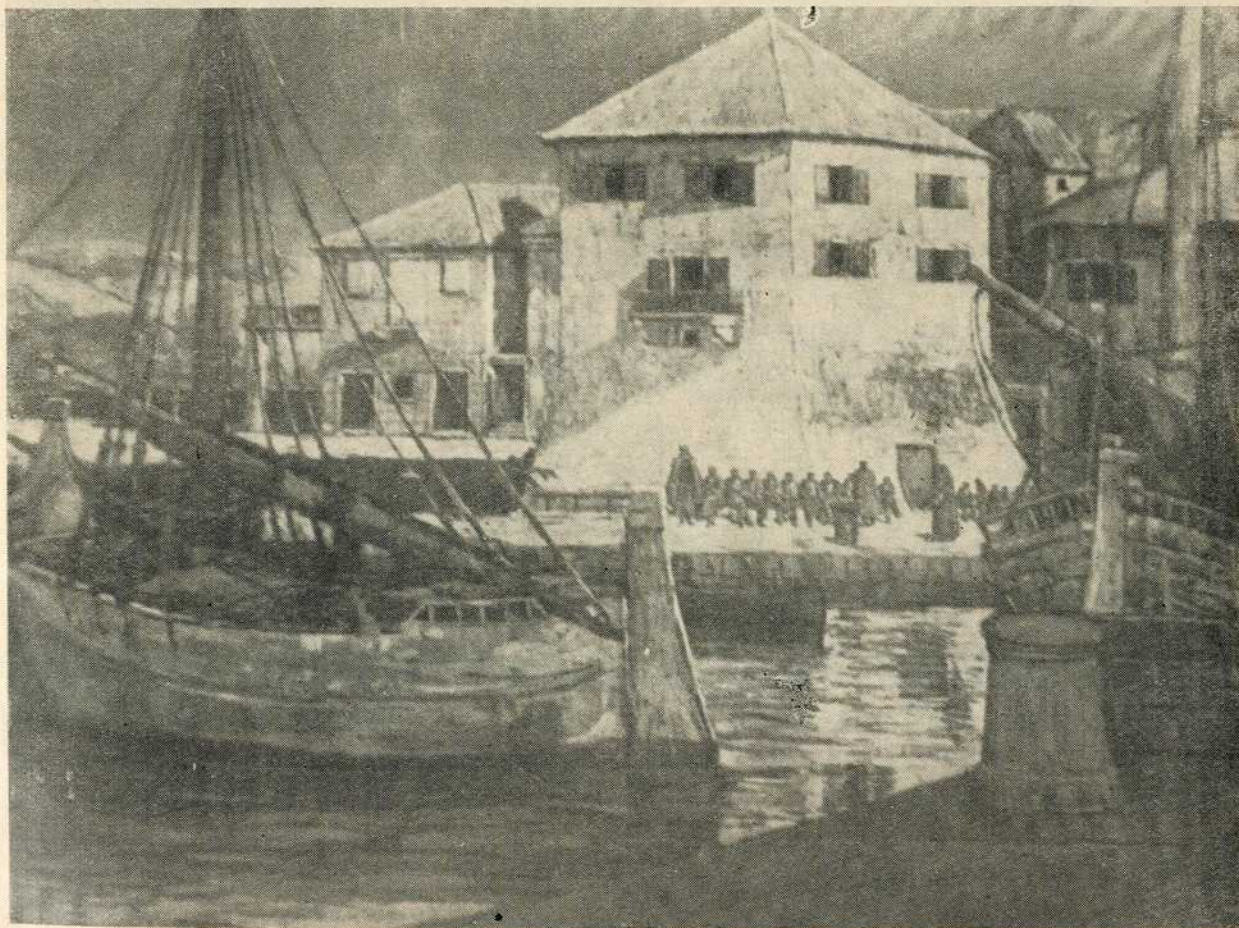
звиждању куршума извршује туђ задатак. И успех је дошао неочекивано. Бугари су натерани у бегство, ослобођен пут за извлачење целокупне артиљерије Моравске дивизије, пук је оспособљен за даље операције.

Нико не може бити поштен као дете. А то дете је те вечери, 28 октобра 1915 године, у освојеној караули нашло бугарску пуковску благајну и шатулу са 10.000 динара у злату. До последње паре предао је новац своме команданту батаљона Михаилу Ковачевићу. За показано јунаштво награђен је г. Војновић Карађорђевоом звездом са мачевима. У тој борби рањен је бајонетом у потиљак.

* *
*

Г. Војновић је познат као ратни сликар. Својим сликама је оживео много карактеристичних момената из рата, сачувао их за потомство.

На овој изложби он је изложио мало ратних слика, од којих су неке излагане и раније. Овде је изложио успеше пејзаже са Сутивана на острву Брачу, из манастира Манасије и манастира Миљкова. Г. Војновић је врло добро простудирао ове крајеве и дао их, у својим сликама, живо, верно, занимљиво.

Богосав Војновић-Пеликан: Сутиван на Брачу (Стари сутивански рибари на сунцу)

Сутиван на Брачу, преко пута Сплита, сачувао је стари стил приморских кућа, из брачког камена — полумермера. То је претежно рибарско место, које снабдева рибом цео Сплит. Живописно купатило у хладу чувених сутиванских пинија привлачи лети много купача, који воле природне лепоте и мир. Г. Војновић је осетио дражи овог тихог старинског места и репродуковао их у својим сликама. Репрезентативна, и нарочито zgodna за туристичку пропаганду овог места, јесте слика „Сутиванска лука са исслуженим рибарима који се греју на сунцу”.

Манастир Миљково приказао је г. Војновић топло у два зимска пејзажа.

Нарочиту пажњу на овој изложби привлаче слике манастира Манасије и околине. То су студије овог

историјског места, где се развијала култура Деспота Стевана.

Град и Манастир, уз реку Ресаву, са романтичним, доста добро очуваним деспотовим кулама, дат је у овим сликама и као целина, посматрана са разних страна, и у више детаља.

Манасију је саградио Деспот Стеван Високи, као боравиште владара, калуђера и научника. Она је допуна Деспотове престонице Београда. У њој се развијао нарочито културни рад Деспотове епохе.

Слике г. Војновића имају зато и историјски значај, као добре и савесне студије овог значајног и занимљивог места. Једну од најкарактеристичнијих слика Манасије, општи поглед на тврђаву и цркву, доносимо на корицама овог броја.

Јелисавета Петровић: Београд Савамала

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Одлуке Државног савета

Под грађевином у смислу Грађевинског закона сматрају се и слагалишта дрва и зато и за подизање постројења ове врсте грађевине треба претходно издејствовати грађевинску дозволу.

Ово становиште је заузето у пресуди Државног савета бр. 18257/39 од 11 новембра 1939 год., којом је пресуђен овај случај:

„Оспореним решењем одбачена је тужиочева жалба противу одлуке Градског поглаварства у Београду Г.О.бр. 1078 од 10 марта 1939 године, којом је одређено, да се тужиоцу забрањује употреба дрваре на имању задужбинског отсека Министарства просвете у Београду с тим да одмах о свом трошку уклони са означеног имања сва дрва и постројења дрварске радње, под претњом извршења.

Тужилац у тужби истиче, да су Градско поглаварство у Београду и Министарство грађевина ненадлежно решавали по предметној ствари, као и да није било места примени прописа Грађевинског закона и Правилника о удаљености грађевина у градовима и варошицама, јер да је, према §§ 29 и 30 Наредбе Управника града Београда Бр. 8322/33, за издавање дозволе за употребу плацева за дрварске радње једино надлежна Управа града Београда. Осим тога, да се у конкретном случају не ради о складишту дрва у неограниченом обиму, па да стога није било места примени § 2 пом. закона.

Тужба је неоснована.

Према § 2 Грађевинског закона, под грађевином у смислу тог закона сматрају се, између осталог, и слагалишта дрва, без обзира на обим односно величину истог. Због тога, а сходно ст. 1 § 84 пом. закона, тужилац није могао подизати постројења за ту врсту грађевине на означеном градилишту без претходно добијене грађевинске дозволе. Како је пак тужилац, према подацима предмета, отпочео грађење, односно подизање постројења за стовариште дрва на означеном градилишту без за то добијене грађевинске дозволе, и то, према налазу управне власти, противно прописима §-а 115 пом. закона и чл. 37 Правилника о удаљености грађевина у градовима и варошицама од особених зграда других постројења бр. 36510 од 27 децембра 1932 године, — што се предметном тужбом не спори, — то је Градско поглаварство града Београда својом одлуком Г.О.Бр. 1078/39, надлежно и правилно у смислу прописа ст. 3 § 93 пом. закона, забранило тужиоцу даље грађење, те наредило рушење подигнутих постројења.

Позивање тужиоца на пом. Наредбу Управника града Београда неосновано је са разлога, што је том Наредбом прописан поступак за издавање дозволе за употребу земљишта за обављање дрварске радње, док се у конкретном случају ради о недозвољеном подизању грађевине, што је регулисано наведеним прописима Грађевинског закона.”

На делимичан повраћај плаћене градске трошарине има право трговац који се искључиво бави трговином на велико и који претежно извози увезену робу.

Ово становиште заузео је Државни савет у својој пресуди бр. 9350/38 од 15 маја 1939 год., којом је пресуђен овај случај:

„Оспореним министровим решењем оснажена је напред поменута одлука Поглаварства града Београда, којом је тужилац одбијен од тражења да му се на основу чл. 65 Уредбе о трошарини Општине града Београда делимично врати општинска трошарина плаћена од 11 јула 1936 до 31 децембра 1936 г. на робу увезену у трошарински реон поменутог града, и у томе је решењу заступљено становиште да у конкретном случају нису испуњени услови које за делимичан повраћај трошарине тражи напред наведени пропис трошаринске Уредбе.

Противу овог министровог решења поднео је именовани тужбу у којој је навео, да су овде испуњени сви услови за повраћај о коме је реч, па је молио да се министрово решење поништи као противно закону.

Државни савет, пошто је проучио ову тужбу, оспорено решење, одговор министров и одговор градског поглаварства у Београду, као и остале акте овог предмета, нашао је:

Према чл. 65 Уредбе од 11 јула 1936 г. о трошарини Општине града Београда трговцима који се баве искључиво продајом на велико и који имају своју протоколисану радњу у Београду, на њихову молбу, коју поднесу Управи градске трошарине најдаље до краја месеца јануара наредне године, ако докажу уверењем Трговинске коморе у Београду да се баве искључиво трговином на велико и да увезену робу претежно извозе, Управа градске трошарине о-добрите и исплатити делимичан повраћај плаћене трошарине у минулој години у процентима (количинама) предвиђеним у истом чл. 65. Из овог прописа јасно се види да се по њему делимичан повраћај плаћене градске трошарине признаје само оним трговцима који се баве искључиво трговином на ве-

лико и увезену робу претежно извозе. Па како тужилац није доказао да се 1936 год. бавио искључиво трговином на велико то је министар у оспореном решењу правилно закључио да тужилац нема право за 1936 год. на делимичан повраћај градске трошарине по чл. 65 речене Уредбе, а тужба је неумесна."

Породица (жена и деца) општинског службеника који је погинуо на општинском послу има право како на двогубу пензију тако и на двогубе додатке на скупоћу

У овом смислу је пресуда Државног савета бр. 7463/39 од 6 јуна 1939 год., којом је расправљен овај случај:

„Одлуком градског већа у Београду од 15 јула 1938 године Сбр. 9326 тужила је одбијена од тражења, да јој се исплаћује из општинске касе поред породичне пензије и додаток на скупоћу као што га прима и на терет Пензионог фонда за удовице и децу умрлих службеника О.Г.Б.

Оваква одлука донета је са образложењем, да се по пропису чл. 21 Правилника о пензионом фонду породична пензија иза службеника који је погинуо на општинском послу, какав је конкретни случај, пошто је муж именоване поч. Миљко Вељковић, бив. пожарник несрећним случајем настрадао на општинском послу, има исплаћивати породици у двогубом износу с тим да једна падне на терет фонда а друга на терет општинске касе, али пошто је у овом пропису реч само о пензији као таквој, да породицама не припада и двогуби додаток на скупоћу.

Оспореним решењем ова је одлука оснажена, а жалба тужиље одбачена као неумесна.

У тужби се тврди, да друга пензија, која се исплаћује на терет општинске касе, мора бити у смислу чл. 21 пом. Правилника потпуно једнака пензији коју јој исплаћује пензиони фонд, тј. да јој се морају исплаћивати и додаци на скупоћу.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте који се на овај предмет односе, као и одговор министров и заинтересоване општине на тужбу, Државни савет је нашао да је тужба умесна из следећих разлога:

Према чл. 21 Правилника о пензионом фонду за удове и децу умрлих чиновника и службеника општине града Београда од 1924 године породица службеника или чиновника који је погинуо на општинском послу,

а прослужио је 10 и више година, добија двогубу пензију од оне на коју је у томе моменту стекао право, с тим, да једна падне на терет фонда а друга на терет општинске касе. У овом пропису, дакле, јасно је одређено, да ће породица таквог службеника уживати дуплу пензију, а то значи да ће у двоструком износу примати оно што би добивала да је смрт службеника од кога изводи своје право на породичну пензију наступила природним путем. Оваква одредба донета је у циљу, да би се у несрећним случајевима дала једна врста накнаде у природном погледу породици, која је изгубила свога старешину у вршењу општинских послова. Сврха ове одредбе је, дакле, да породице погинулих службеника стави у двоструко бољи материјални положај у односу на породице оних службеника, који су умрли природним путем, тј. који нису погинули на општинском послу. Према томе овакве породице у смислу чл. 21 пом. Правилника имају добивати из општинске касе оно исто на име породичне пензије што им се исплаћује на терет пензионог фонда, а ту долазе и додаци на скупоћу. Уосталом под појмом „пензије” се и иначе подразумевају сва примања која, било личном пензионеру, било породици, по овом основу припадају, а у та примања долазе и додаци на скупоћу, као што се ови додаци исто тако урчунавају и у „плату” активног службеника.

Околност, међутим, што се у чл. 21 пом. Правилника не говори о додацима на скупоћу нема овде никаквог утицаја, јер је тим прописом у вези чл. 15 и 16 истог правилника нормирано само основно право на породичну пензију у тамо наведеним случајевима, а додаци на скупоћу као такви исплаћују се према одлукама градског већа од 8 новембра 1935 године Обр. 39519 и од 25 маја 1938 године Обр. 11327 на основу Уредбе о личном и породичном додатку државних пензионера од 19 јануара 1935 године бр. 37600/1.

Према томе за другу пензију, одређену по чл. 21 пом. Правилника из општинске касе, важе у погледу одређивања додатка на скупоћу они исти прописи који се примењују и за одређивање тих додатака за прву породичну пензију на терет пензионог фонда."

Саопштио

Љубомир Ж. Јевтић
секретар Државног савета

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

† Бранимир Мишковић

† Арх. Бран. Мишковић

Бранимир Мишковић, архитекта Техничке дирекције Београдске општине, преминуо је 23 марта 1940, а сахрањен је 24 марта 1940 на београдском Новом гробљу.

Поч. Бранимир Мишковић рођен је 1910 год. у дому старог Београђанина свог деде поч. Мите Петровића, претседника Пореске управе. Син је Мице и инжењера Владе Мишковића, генералног директора Мин. шума и рудника у пензији. Воспитан у патриотском српском духу, од раног детињства се загревао за националне идеале. Рано детињство провео је у Француској за време светског рата. У Београду је завршио школовање — гимназију и технички факултет — па је продужио студије у Француској и Енглеској. У Паризу је дуже времена био ђак чувеног професора архитектуре Корбелије-а.

И ако васпитан у западној култури, одушевљен нарочито модерном европском архитектуром, — враћа се у земљу са жељом да тековине модерне науке

примени овде и да их прилагоди старом народном српском неимарству. Ради безброј планова, који, поред лепих техничких квалитета, показују и нарочиту сликарску обдареност свога аутора. (Сликарски таленат је поч. Бранимир наследио и од своје породице, којој је припадала и чувени сликар Надежда Петровић).

Пок. Бранимир Мишковић ступио је у Општинску службу 1 септембра 1937 год. као архитект у Одељку за регулациони план. Као врло спреман архитекта и са искуствима стеченим у иностранству пројектовао је много мањих регулација, као и регулације појединих делова Београда. Израдио је велику студију и пројекат за уређење Аде Циганлије као спортског центра. По оснивању Одељка за израду склоништа против напада из ваздуха прелази 15 новембра у овај Одељак где ради предано и пожртвовано све до своје смрти.

Био је врло добар друг, пун здравог мушког хумора; зато је био врло омиљен у друштву у коме се кретао и радио.

У војсци је био резервни марински официр — инжењер потпоручник Морнарице. Био је члан Сокола и многих других патриотских друштава.

Сахрањен је са свима почастима резервног официра уз пратњу чланова своје велике породице, многобројних резервних официра и својих другова.

Вечнаја памјат!

† Добросав Живановић

Добросав Живановић, чиновник Управе државних монопола и хонорарни благајник Дирекције за социјално и здравствено старање Београдске општине, преминуо је 26 априла т. г., на Велики петак, а покопан је на Новом гробљу у Београду сутрадан 27 априла.

Поч. Добросав је рођен 1883 г. у Паранину. Школовао се у свом родном месту и у Београду. Рат га је затекао као младог официра. Учествовао је у балканским и у светском рату. У озом последњем је преживео све страхоте повлачења кроз Албанију. Одликовао се у рату храброшћу. Добио је одликовања:

† Добросав Живановић

Албанску споменицу, Златну медаљу „Милош Обилић”, а доцније за грађанске заслуге, Белог орла.

Сатрвен ратним тежбама, морао је после рата да напусти официрску службу и ступио је као чиновник у Управу државних монопола. Постављен је за управника стоваришта Државних монопола у Панчеву, а доцније је премештен у Креку, код Тузле.

Бавио се просветним и националним радом, ширио је ревностно соколство.

После пензионисања, ступио је у општинску службу као хонорарни књиговођа и благајник Санитетске дирекције.

Погреб је извршен са свима почастима које припадају резервном официру-капетану I класе. До вечне куће га је отпратио велик број резервних официра и грађана, а нарочито општинских чиновника — његових другова.

Са покојником су се опростили протојереји г. Поповић и Васић и публициста г. Сава Ђорђевић. Говорници су подвлачили његов родољубив и национални рад и честитост и марљивост у служби.

Детаљ саркофага израђеног у резбарији од ораховине. Саркофаг је из доба Ренесанса.

**Општина града Београда основала је у ЈАВНОМ ИНТЕРЕСУ
КАО СОЦИЈАЛНУ ПОТРЕБУ ПОГРЕБНИ ЗАВОД, који се
води под насловом**

ГРАДСКИ ПОГРЕБНИ ЗАВОД

ГЕТЕОВА (ГРОБЉАНСКА УЛ. БР. 50 НОВО ГРОБЉЕ) ТЕЛЕФОН 20-407
ДНЕВНИ И НОЋНИ.

Завод је отворен дању и ноћу и располаже целокупном погребном спремом, да може задовољити сваку жељу, а организацијом рада обавити како најлуксузније тако и најскромније погребне. Завод је основан са задатком да се грађанима свих слојева помогне у потребама овакве природе, те су заведене цене веома скромне и свакоме прихватљиве.

Погребна спрема са дрвеним сандуком почев од динара : 160, 250, 600 па до првокласне за динара : 1.500.

Погребна спрема са металним сандуком почев од динара : 480, 550, 1.000, 1.800 па до првокласне за динара : 3.500.

Поред ових постоји погребна спрема изван класа.

Тако целокупна погребна спрема изванредних класа са саркофагом од храстовине или ораховине, израђеним у уметничкој резбарији, или од метала са ливеним украсима и улошком тапацираним свилом : — почев од динара : 4.500 па до могућности најлуксузније сахране са саркофагом од ораховине у богатој уметничкој резбарији, обложеном оловом, унутрашњи поклопац са биљурним стаклом и тапациран свилом за динара 29.500.

У горње цене урачуната је сва погребна спрема, као ковчег, односно саркофаг, покрови, крст, пешкири, мараме, свеће, погребне листе, униформисани људи за ношење крста, жита, ковчега и венаца као и целокупна декорација у зеленилу и црнини.

Свакоме је заинтересованом зајамчен пријем свега што је поручено и погођено и искључени су ма какви накнадни трошкови, јер су цене утврђене ценовником који је потврђен од стране општинских и државних власти, а који је изложен у Градском погребном заводу на видном месту и објављен преко општинских Службених новина.

**У СЛУЧАЈУ ПОТРЕБЕ ЗА СВА ОБАВШТЕЊА И УСЛОВЕ ОБРАТИТИ СЕ ЗАВОДУ ЛИЧНО ИЛИ
ПРЕКО ТЕЛЕФОНА 20-407 У СВАКО ДОБА ДАНА И НОЋИ.**

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Поштарина плаћена у готову

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

